MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: IRÓK.

ELSŐ KÖTET.

PEST, 1857.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, PFEIFER PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

SCRIPTORES.

I.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: IRÓK.

ELSŐ KÖTET.

PEST, 1857.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, PFEIFER PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

SZERÉMI GYÖRGY

II. LAJOS ÉS JÁNOS KIRÁLYOK HÁZI KÁPLÁNJA

EMLÉKIRATA

MAGYARORSZÁG ROMLÁSÁRÓL

1484—1543.

KÖZLI

WENZEL GUSZTÁV

M. AKAD. T

PEST, 1857.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, PFEIFER PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

Nyomatott Emich Gusztáv könyvnyomdájában.

A bécsi császári udvari könyvtárban, melynek gazdag kézirati gyüjteményéből a magyar történettudomány eddig is már nem csekély számu fontos kútfői iratokat nyert, 8649. szám alatt (Rec. 988.) találtatik azon kézirati codex, melynek általam készített másolatát adja ezennel a magyar akademia történelmi bizottmánya. A codex tartalmát Szerémi György, egykor II. Lajos és Zapolyai János udvari káplánjának, kora eseményeiről deák nyelven készített eredeti feljegyzései teszik, vagy, mint ő ezeket maga nevezi: „Epistola de perdicione Regni Hungarorum." Nekem, mint ki a felette nehezen olvasható codexxel több évig foglalkodtam s annak másolatát vettem, jutott osztályrészeműl annak kiadását is eszközölnöm.

A munka, melyet így a történetkedvelő közönségnek nyújtunk, külformájára nem kevesbbé, mint beltartalmára nézve a maga nemében oly sajátságos, hogy e tekintetben néhány megjegyzést múlhatatlanúl előre kell bo-

csátanom. Csak több oldalu vizsgálatok alapján s az iró életviszonyainak és hazánk sorsára nézve oly szomorú kora jelenségeinek és körülményeinek illő tekintetbevétele mellett itélhetünk a munkáról kellőleg.

Ehez képest bevezető jegyzeteim I. a kéziratra, mely után Szerémi György emlékirata adatik; II. az iró életviszonyaira; III. a munka külső formájára; IV. annak tartalmára; s mind ezeknek nyomán V. annak kútfői minőségére és történetirodalmi jelentőségére vonatkoznak.

I. A codex, melyről másolatomat vettem, a meglévő bibliographiai tudósitások szerint az egyetlenegy kútfői kézirat, mely Szerémi György emlékiratát tartalmazza. Mindazok, kik eddig arról szóltak, vagy annak egyes adatait felhasználták, egyedül csak ezen kéziratból merítettek.

Minden külső és belső jelenségek után itélve, bizton állíthatjuk, hogy abban a szerző sajátkezű feljegyzését bírjuk. Ehez képest helyesen van az a kézirat első lapján olvasható ezen szavak által meghatározva: „Codex procul dubio autographus et ipsius auctoris manu exaratus.“ Az irás kezdettől végig ugyanaz. Az eredeti feljegyzés mindazonáltal valamely későbbi kéztől több helyen van törülések, beirások és oldaljegyzetek által megigazítva és javítva.

A codex külalakja egész rét; a papiros, melyet a szerző használt, igen közönséges; az egyes levelek teljesen beirvák, alig maradt némi keskeny szél, hová ama későbbi kézjegyzeteit iktathatta. A levelek ónnal vannak számozva, s összesen 125-ig terjednek; de néhány levél szám nélkül maradt.

Egyébiránt megjegyzendő, hogy Szerémi György tulajdonképi munkája a 120-dik levél második oldalán végződik; mit annak végső szavai: „Et sic est finis". világosan mutatnak. Utána következik még egy „epistola flebilis" II. Lajos király haláláról, mely minden jelenségek szerint már nem Szerémi munkája, hanem más valakitől magyar nyelven iratván, általa deákra fordíttatott. Ezen levél irójának és azon főpapnak, kihez az intézve volt, nevei eredetileg ki voltak írva, de oly vastag tollvonásokkal töröltettek ki, hogy azokat ma már lehetetlen olvasni. A codex végén még néhány rövid jegyzet találtatik, melyek annak tartalmára vonatkoznak; minden rend és közelebbi megjelölés nélkül.

Az irás felette rosź és nagyobb részt igen hanyag; a miért is nehezen olvasható. A betűk alakja félreismerhetlenűl a XVI. századra mutat. Egészben véve ugyanazon idő helyesirására is találunk; de Szerémi ebben is felette hanyagnak mutatkozik, s valamint a nagy be-

tük használásában, úgy a szavak irásában mindennemű szabályokon túl tesz.

II. Az emlékirat szerzője maga magát Szerémi Györgynek vagyis „Georgius Sirmiensis"-nek nevezi, s úgy mutatja be magát mint „capellanus Ludovici Regis et Joannis"-t. A „Sirmiensis" nem vezetéknevét, hanem hazáját jelenti. Életviszonyairól egyedűl a munka tartalmából nyerünk némi felvilágosítást, mely a következőkből áll:

György szülővárosa Kamenic volt, Szerém vármegyében. Ezt ő maga mondja: „Insula Sirmiensis, quae erat domi" (31. l.), és „solebant apud patrem meum hospitare in civitate Camonch" (56. l.). Születési éve ismeretlen, és csak azon körülményből, hogy ő Corvinus János leányának, Erzsébetnek temetésénél, tehát 1507-ben énekelt („ego praecentor eram in ecclesia parochiali, et cum sociis cantaveram psalterium"; 44. l.), akkor nyilván még gyermek vagy ifju levén, következtethetjük, miszerint születése II. Ulászló országlása kezdetére, tehát 1490 utánra esik.

Életpályája őt még gyermeksége éveiben az egyházi szolgálatra vezette. Egyházi énekesnek találjuk őt nem csak a kis Erzsébet hercegné, hanem Frangepán Beátrix, Corvin János özvegye és György brandenburgi őrgróf nejének temetésénél is (1510): („eciam

pro ea (t. i. Beatrice) cantavi psalterium cum decem personis scholasticis"; 45. l.). Ekkor tehát ő még tanuló volt, mert később, midőn mint pap az egyházban énekelt, ezt egyenesen mondja : p. o. „ego in psalterio psallebam pro anima ipsius (t. i. Nicolai Abranffy) cum quatuor sacerdotibus." Papnak felszenteltetvén őt mint káplánt hat hónapig Bánffy Jakabnál (85. és 87. l.), azután Perényi Ferenc váradi püspöknél (131. l.) találjuk; míg végre II. Lajos királynál (222, 224. stb.); a mohácsi ütközet után pedig Zapolyai Jánosnál (127. s k. l.) ugyanazon minőségben. Ezen állásban maradt ő Zapolyai János haláláig (353. l.), tehát 1540-ig; azután sorsáról és életviszonyairól csak annyit tudunk biztosan, hogy mint látszik, Verancsics Antal, akkor (1544—1546) erdélyi prépost, kegyességét kereste a jelen munka ajánlásával; s hogy 1548-ban a bécsi egyetemnél tanulmányait folytatta. Ezen utóbbi adatra vonatkozik a bécsi egyetemi magyar akademiai nemzet matriculája, hol ezt olvassuk:

„ANNO DOMINI MDXLVIII pro mutatione aestivali ego Michael Fabri Silesius artium et philosophiae doctor electus sum in procuratorem nationis nostrae Hungaricae, cui nationi me procurante subscripti studiosi intitulati sunt:

Georgius Draschkouicius baccalaureus,
Martinus Eckl Budwicianus baccalaureus,
Johannes Schiger ex Segedino,
Benedictus Schaffar ex Egerszik,

Johannes Kereczing de Kánafolde,
Mathias Rutzenitz de Zagrabia,
Martinus Gotthart de Lucos,
Johannes Frischko Budwicianus,
Thomas Szakacz ex Saruar,
Johannes Plemenithoycz a Warazdino,
Georgius Sirimyensis, quondam capellanus Ludouici Regis in regione Budensi,
Stephanus Zakalinczi a Czasma" stb.

Szerémi György ezen életviszonyai (későbbi sorsáról nincs tudomásunk) munkájára nézve is némi felvilágosítást nyújtanak.

Mindenek előtt megjegyzendő, hogy ő munkáját 1544 és 1546 közt készítette. Jászay Pál Szeréminek ezen Perényi Péterre vonatkozó szavaiból: „Ei latroni, qui nunc captus residet apud Ferdinandum" (139. l.), miután Perényi Péter 1542-től kezdve 1548-ig volt Ferdinánd király fogságában, azt következteti, hogy e munka is ezen évek valamelyikében készült. (A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után, 173. l.). De annak Verancsics Antalhoz mint erdélyi préposthoz intézett végszavai inkább azt bizonyítják, hogy 1544 és 1546 közt, tehát csak rövid idővel azon események után, melyek annak tartalmát képezik, iratott.

Feladatom most azt kivánván, hogy a munkának először külső formáját, azután pedig tartalmát röviden szóba hozzam, ezeknek érdekében a szerző életviszonyaiból még előbb a következőket emelem ki:

1) Tudományos, leginkább pedig aesthetikai miveltsége igen csekély volt. Mutatja azt a munka külső formájának nyersesége.

2) Eredetére és nemzetiségére nézve Szerémi György magyar volt, valamint akkor Szerém vidéke lakosainak nagyobb és túlnyomó része is még magyar. Egyébiránt szerbek is már nagy számmal laktak ott, s innen van, hogy ő szerbül is tudott, hogy a szerbek szoros öszszefüggésben voltak vele, és különös bizalommal viseltettek iránta. (V. ö. p. o. 50., 95., 143., 162., 214. l.).

3) Ezekből magyarázható valamint egy részről jellemző előszeretete a magyar és a szerb nemzet iránt, melyeket úgy szólván egynek tekint; úgy más részről egyoldalu elfogultsága minden egyéb nemzetiségek irányában. Nemzeti viszonyokra vonatkozó nyilatkozatait mindig ezen subjectiv hajlamának tekintetbe vétele mellett kell méltányolnunk.

4) Alacson rangu születésének folytán és azon szomorú visszaemlékezések után, melyek az 1514-ki pórháborúhoz kötvék, ő az aristokratiának úgy szólván született ellensége volt.

5) Vallásos tekintetben buzgó katholikusnak mutatkozik mindig, s mint ilyen a protestantismus iránt a legnagyobb ellenszenvvel viseltetett. A keleti hitü keresztyénektől, sőt

a törököktől sem idegenkedett annyira, mint a protestánsoktól.

III. Ha már az itt szóban levő munka külső formáját, azaz annak nyelvezeti sajátságait és elbeszélési modorát tekintjük, azt oly különösnek s a maga nemében egyetlennek tapasztaljuk, hogy alig találunk munkát, melyet e tekintetben azzal össze lehetne hasonlítani; sőt hogy a történeti kritikának felette nehéz feladata, arról igazságos itéletet hozni.

Latinúl van írva; de latinsága oly rosz, s akár a classicai nyelvezet kivánalmait, akár a mai philologia szabályait tekintjük, a correct latinság ösvényétől olyannyira eltérő, miszerint e szempontból okvetlenűl pálcát kell felette törnünk.

Azonban igazságos zsinórmértékül a munka méltatásában egyedül a XVI. század kezdetén Magyarországban és azon körökben, hol Szerémi György élt, divatozott nyelvgyakorlat szolgálhat.

Tudva van, hogy kevés évtizeddel előbb Magyarország a mívelt latinságnak egyik választott földje volt. Mátyás uralkodása alatt a classicai tanulmányok nálunk különösen virágoztak, és nem csak Janus Pannonius, ki classicai míveltségének nemes öntudatában mondhatta magáról, hogy

. . . . . . Patrium ad Istrum
Duxit laurigeras ex Helicone Deas;

hanem számos más XV. és XVI. századbeli magyar tudós a latin nyelv elegantiáját oly mértékben birta, hogy munkáik e tekintetben maiglan is magasztaltatnak. De ne felejtkezzünk meg arról, hogy a nagy király halála után beállt mostoha viszonyok közt a hazai cultura csakhamar hanyatlásnak indult; általában pedig, hogy ugyanazon arányban, melyben a latin nyelv használása akkor a társaság alsó osztályaiban is elterjedt; az nem csak elegantiájából, hanem mindenféle népies befolyások által, tisztaságából is nagyobb kisebb mértékben kivetkőztetett. Így volt ez egész Európában; így névszerint Magyarországban is; és midőn Bon Alajos velencei követ 1516-ban Sforza Bona lengyel királyné előtt a „latin vulgár“ nyelvet a tiszta latin nyelv ellentétében szóba hozta (Magyar Akad. Értesítő 1856. 123. l.), nem érthetett mást, mint a társaság alsó osztályainál akkor dívott, közönséges, és az élő nyelvek befolyása által a maga tisztaságától megfosztott latinságot. Nem tagadjuk, hogy ezen nyelv valóságos nyelvrontásnak volt eredménye; de más részről bizonyos, hogy azon kor társadalmi míveltségének jellemző vonásai közzé az is tartozott, s hogy e tekintetben nem érdek nélküli azon változásokat is-

merni, melyeket a latin nyelv ezen irányban különféle nemzeteknél tapasztalt. Ehez képest míveltségtörténeti szempontból Szerémi György munkája latinságát is érdekesnek tartom; mert mutatványát adja azon „latin vulgár" nyelvnek, mely a XVI. század kezdetén Magyarországban is a míveltséget affectáló alsóbb rendüeknél a társalgás egyik vehiculuma volt.

Úgy hiszem ennek folytán, hogy vannak tudományos okok, melyek Szerémi György latinsága jellemző vonásait is különös figyelem méltó tárgyának tüntetik fel. Megengedem, hogy míveltsége az akkori közönséges tudákosok színvonalát meg nem haladta, sőt hogy ő általán véve nyers legény volt. De épen ez biztosít bennünket arról, hogy munkájában azon hangulatot találjuk, mely a honlakosok egyik igen számos osztályánál, az úgy nevezhető litteraria plebsnél divatozott, mely több tekintetben történelmi érdekkel bír, s melyet más irodalmi maradványokban hiába keresnénk. A maga concret alakjában tehát Szerémi György munkájának külső formája tanulságos, és ezen oknál fogva figyelmet is érdemel.

Ezt általában megjegyezvén helyén van nyelvezeti sajátságait és elbeszélési modorát röviden fejtegetni.

Ki a munkán, ha futólag is csak, végig

tekint, azonnal észre veszi, hogy Szerémi nem latinúl, hanem magyarúl gondolkodott, és hogy latinsága egy igen vékony és átlátszó köntöshez hasonló, melyen keresztül a mívelt classicai latinságtól eltérő magyar nemzeti eszmejárást könnyen felismerhetjük.

Oda mutat mindenek előtt, hogy több helyen, midőn a latin kifejezésről meg nem emlékezett, az egyébiránt latin szövegben magyar szókat használt p. o. vizvár felől, elbusúla, csorba vala (3. l.), nem felelt (7. l.), jargatni (31. l.), fejkötő (54. l.), equus pej (121. l.), péntekre viradóban (134. l.), táltokok (158. l.), albus equus szeplős (164. l.), társzekér (179. l.), strázsa (214. lap), mázsa (212. lap), kótyvetye (265. l.) stb.; — oda mutat idegen személyneveknek magyar népies átváltoztatása, p. o. Cilling Ispán Cilli Ulrik helyett (2. és k. l.); Georgius Markoláb György brandenburgi őrgróf helyett (45. l.), Grozanz, gróf Salm Miklós helyett (176. s k. l.) stb.; — oda különösen az egész elbeszélésen kezdettől végig átvonúló magyar idiotismus olyannyira, hogy az sok helyen meg sem érthető, hacsak magyarra vissza nem fordítjuk a szöveget.

Ezen jelenségeknek megfelel a latin nyelvnek mind egyes kifejezésekben, mind egész

mondatokban folytonos irgalmatlan elkinzása és ferdítése. Nyelvtani szabályoknak és azok gondos követésének az egész munkában legkisebb nyomok sincs, sőt úgy látszik, hogy Szerémi György a latin nyelvet csak gyakorlati úton tanulta, és grammatikai szabályok szükségességéről legkisebb sejtelme sem volt. S ha egy részről ilyen szókra: castor: castra, urgere: urere, angor: angustia, tela: papir, ancilla: leány, allare: menni, astutus: prudens, és ezekhez hasonlókra találunk; más részről még sértőbb azon szókötési modora, mely szerint a szavakat egész mondatokká állitotta egybe.

Egyébiránt nem tagadhatni, hogy talán épen ezen a classicai nyelv iránti teljes közönössége tartotta meg Szerémi Györgyben teljes elbeszélési közvetlenségét; s hogyha ő a külső elegantiára gondot fordít, ez talán munkájának egyik kedvező oldalát veszélyeztette volna. Elbeszélési modora oly eleven, és annak, ki folytonos és számtalan nyelvtani hibái által vissza nem ijesztetik, figyelmét egész végig olyannyira leköti, hogy minden szabálytalanságok dacára a munkát még e tekintetben is különösen dicsérhetni. Oly benyomást tesz az az olvasóra, mintha Györgyöt élő szóval hallaná dolgát elbeszélni.

Kitetszik ebből, hogy ezen elbeszélési mo-

dor a munka egyik lényeges momentumát képezi; hogy tehát azt szó nélkül itt nem hagyhatom.

Ha ma történeti munkáról kritikát írunk, annak szerzőjétől azt kivánjuk, hogy az elbeszélő stíl módját ismerje, s hogy tárgyát az „ars historica" szabályai szerint adja elő. Szerémi György, mint látszik, az „ars historica" országán kivül állt, s előadási szabályokról nem is gondolkodott, hanem tárgyát, bizonyos vele született érzés által vezérelve, adta elő. Munkáját történeti műnek nevezni nem lehet ugyan; de azért van még is benne történeti conceptio, melynek folytán azt magában elzárt kerekded egésznek kell elismernünk. Az irodalmi kritika szempontjából tehát kedvezőleg nem nyilatkozhatunk róla, de mint emlékirót tekintve őt, dicsérnünk kell azon egyszerű őszinteséget és természetszerű naivságot, melylyel mindent úgy mond el, mint ő azt tudta vagy hitte. Csak saját személyének akar itt-ott nagyobb fontosságot tulajdonítani, mint milyennel az hihetőleg birt; de ezt is öszhangzólag közönséges naivságával oly módon teszi, hogy kérkedései csaknem kézzel foghatók, s igy elbeszélési modorában ez által változás vagy zavar nem okoztatik.

Ehez képest elbeszélési modorát következőleg jellemezhetjük:

1) Rendszerint közvetlenűl az olvasóhoz szól, még pedig többes számban, p. o. „fratres carissimi“ (31. 303. 401. l.), „fratres amantissimi“ (189. l.), „dilectissimi lectores“ (30. l.), „carissimi domini lectores“ (133. l.), „domini mei“ (95. l.) stb.; vagy ekkép : „eamus ad Regem“ (99. l.); „redeamus ad Nandor-Fejérvár“ (102. l.) stb. Csak a munka végén mondja el, hogy azt Verancsics Antalnak ajánlja fel.

2) Ahol magáról szól, rendszerint az első személyt használja, mert ilynemü kifejezések: „cum capellani Regiae Majestatis audissent“ (124. l.), „cum capellanus Georgius praevaluisset“ (126. l.) stb., hol t. i. magát harmadik személyben említi, csak kivételek.

3) Mindig pontosan elmondja, ha valamely eseménynél jelen volt vagy abban részt vett; úgy szintén többnyire azt is, hogy mit másoktól hallott, sőt ez esetben névszerint is megnevezi azt, kitől ezt vagy azt hallotta; így azt is kiemeli, midőn önlátomás által (p. o. „et vidi statuam et mensam vulneratam“, 3. l.) győződött meg az elbeszélés valóságáról.

4) Ott hol a történtekben részt vett, a párbeszéd formáját különösen szereti használni, mi egyes eseményekről elbeszélését annál elevenebbé teszi. De egyébiránt is találunk a munkában egyes tudósitásokat, melyek e te-

kintetben különös történeti becscsel bírnak; így p. o. leírja a bujakórság akkori symptomáit (227. l.).

5) A chronologiai rendet gondosan megtartja s úgy szólván csak egy helye van, hol Zapolyai János tetteit elbeszélve, alkalmat vesz arra, hogy Hunyadi Jánosról is elmondjon valamit (236. l.).

6) Említettem, hogy a munkának a történeti conceptio bizonyos neme szolgál alapúl. De ez nem azon történeti conceptio, mely az események figyelmetes tanulmányozásának és az emberi dolgok közt létező pragmaticus összefüggés észleletének eredménye; hanem inkább csak azon költészeti szellem sugallata, mely a magyar nemzetet általában jellemzi, és keleti eredetének egyik jelensége. Ebben is nem a nemzet jelesebb költőit, hanem az alsó néposztályok korlátoltabb felfogására kell gondolnunk. Ehez képest conceptiója csaknem mindenben egyoldalú; mely egyrészről ugyan a viszonyok közvetlen és concret felfogásához vezette őt, melynek folytán elbeszélései egy magában elzárt egészet képeznek; de másrészről az általános polgári eszély azon magas álláspontjára nem engedi emelkedni, melyet több XV. és XVI. századi historiai munkákban még ma is különös elismeréssel szoktunk dicsérni. Szerémi György a XVI. századi magyar nép-

nek embere volt, és annak érzelmeit és nézeteit sajátságos nyíltszivűséggel tolmácsolja. A magasabb és míveltebb köröktől mind álláspontja és általános nézetei, mind elbeszélési modorával távol esik.

IV. A munka tartalmát illetőleg, elbeszélésének kezdetére Szerémi az 1484. évet teszi, kiindulási pontúl azonban nem ezen esztendő eseményeit, hanem a Hunyadi László és Cilli Ulrik közt volt sokkal előbbi viszálkodásokat veszi. Így azután beszéli el felfogása és álláspontjához képest azokat, mik ezen időtől, de leginkább Mátyás király halálától fogva Székes-Fejérvár és Esztergamnak a törökök általi elfoglaltatásaig, azaz 1543-ig az országban történtek.

Az elbeszélést általában úgy jellemezhetem, hogy Szerémi főkép azokról tudósít körülményesen, miket ő maga látott és tapasztalt; s hogy összefüggésben ezekkel elmondja aztán azt is, mit ő részint az előbb történtekről, részint a vele egykorú eseményekről másoktól, kikkel érintkezésben volt, hallott. Roszlelküségről, vagy arról hogy szántszándékosan meghamisította volna elbeszélését, nem vádolhatjuk ugyan; de nem kevesbbé igaz, miszerint adatait nagyrészt nem a legtisztább forrásokból meritette; hogy minden kritikai ovatosság nélkül hitelt adott mindennek, kitől

valamit hallott; hogy életviszonyai őt többnyire a társaság alsóbb és míveletlenebb osztályaival hozták közelebbi érintkezésbe; hogy a magasabb állásu és míveltebb férfiak, kikkel összeköttetésben volt, őt különös bizodalmukra nem méltatták; hogy ő saját tehetségeit, úgy szinte jelentőségét Zapolyai János udvaránál túlbecsülte; s hogy ezeknek és korlátolt tehetségei folytán gyakran azt sem birta kellőleg felfogni, mit közvetlenűl látott vagy tapasztalt. Mindamellett tudósitásai becscsel bírnak; sőt épen azon körülmény, hogy ő adataiban nem igen válogató, és mindent úgy jegyzett fel mint azt hallotta, szolgál bizonyos értelemben munkájának ajánlására is. Arra, miben ő okoskodik, azonnal ráismerünk; közvetlen tudósitásaiban az ő hozzáadásait magától azon eseménytől, mely elbeszélésének tárgya, könynyen megkülönböztethetjük; hallomás utáni közleményeiben pedig modora oly naiv, hogy azokban nem annyira vele, mint tudósitóival találkozunk.

Ezt általában megjegyezvén, világos, hogy a munka tartalmáról csak akkor itélhetünk alaposan, ha annak különféle alkatrészeit kellőleg megkülönböztetjük. Ilyen leginkább három találtatik: 1) A nép közt akkor a legközelebbi múltról létezett emlékezések és mondák; 2) Mit saját tapasztalása után mint szem-

tanu beszél el; 3) különféle közlemények, melyeket egykoru eseményekről másoktól vett.

1) A magyar nép közt létezett mondák és elbeszélések, melyeket a munkában találunk, becsesek ugyan, mert megtudjuk azokból mit akkor a köznép a legérdekesebb eseményekről mesélgetett és valónak tartott, s mi azóta nagyobb részt feledékenységbe ment; de azokat az események és tények hü tanuságainak vennünk nem szabad. Néhánya azoknak, p. o. Mátyás király haláláról, még ma is megvan a köznépnél; s így közvetkeztetnünk lehet, hogy Györgyünk a többit is híven jegyzette fel. Különös figyelmet érdemel pedig, hogy ő minden hatalmában és tehetségében lévő módon rajta volt azoknak objectiv igazságát megtudni; minek folytán egyes közleményei, p. o. hogy azon asztalt és faszobort, melyek mellett Cilli Ulrik megöletett, szemeivel látta (3. l.); vagy hogy több tárgyakat vett, melyek a Csontmezőn Corvinus János legyőzetése után feltaláltattak (34. l.), a történeti kritika előtt is becsesek.

2) Valamint minden emlékiratokban úgy Szerémi György munkájában is azon tudósítások a legfontosabbak, melyekben a szerző azt beszéli el, mit saját szemével látott, vagy miben személyesen részt vett. Ide tartoznak leginkább közleményei a törökökről és azok

foglalásairól: Zapolyai János történetéről még nem létezik munka, mely e tekintetben az övével mérközhetnék; mert kivéve Erdélybeni tartózkodását, 1535-től fogva míg Budára visszatért, csaknem folytonos kiséretében volt Szerémi György a királynak; ki tehát az ennek udvaránál megfordult személyeket ismerte és mind ezekről, mind magáról a királyról számos történeti anekdotákat beszél, melyek azoknak jellemzésére bő anyagot nyújtanak.

3) Azokban, miket Györgyünk csupán hallomás után közöl, az ő hitele leggyöngébb; s a történetiró, ki azokat netalán felhasználni akarja, csak nagy ovatossággal és gondos kritikai körültekintés után teheti ezt. Ilyenekben ő, mint mondám, igen hiszékeny volt.

V. Ezeknek nyomán képesek vagyunk már Szerémi György munkájának kútfői minőségét is meghatározni.

Nagyobb jelentőségü historiai munkának tehát azt, a kritika kivánalmai szempontból, legalább egészben véve, nem tekinthetjük. De más részről szintén túlság volna azt pusztán népies elmesélésnek, vagy talán egyedül csak mendemondákból összeírt oly elbeszélésnek tartani, melytől minden hitelt meg kelljen tagadni. A munka nagy becse t. i. abban áll, hogy bennünket közvetlenül azon századba helyez vissza, melyben a szerző élt, s melynek viszonyait és

eseményeit álláspontjához képest előttünk kitárja. Ez képezi annak kritikai súlypontját, s minden részletes tudósitás, melyet abban találunk, ezen általános zsinórmérték szerint méltatandó.

Tisztában van magával a történeti kritika, hogy ilynemű munkák saját historiai érdekkel és értékkel birnak; és ha szerzőjök azon eseményekben, melyekről értesít közvetlenűl vagy közvetve részt vett, azokat nagy becsben szokták tartani. „Memoire"-oknak vagyis emlékiratoknak szoktuk azokat nevezni, s jelentőségök irójok személyes viszonyai, jelleme, miveltsége és egyébkénti tulajdonai által tételeztetik fel.

Szerémi György munkáját is ez értelemben emlékiratnak kell tekintenünk; s ámbár tudósitásai nem képesek minket a XVI. századi magasabb társaság színvonalára emelni; mégis sokról értesítenek, mit más kútfői munkákban nem találunk, s mi a többi kútfők tudósitásaival egybefoglalva, szemes kritikai megbirálás mellett, igen alkalmatos arra, hogy általa azon, hazánk történetében oly fontos időről sokkal részletesebb és életteljesebb korrajzt nyerjünk, mint az volt, melyet mindekkoráig arról birunk.

S ez határozza meg egyszersmind a munka történetirodalmi jelentőségét. Fogadjuk azt el emlékiratnak, s ne tulajdonítsunk tartalmának

ennél se nagyobb, de kisebb fontosságot se. Tudósitásai Magyarország XV. és XVI. századi sok nevezetes eseményeire nem csekély felvilágosítást nyújtanak; de ne hagyjuk figyelem nélkül, hogy a szerző maga intézi olvasóihoz e kérést: „Parcite mihi de incongruitatibus meis", (30. l.); és: „Ignoscite mihi, si quid illice aut incongrue accessit per calamum cirographum meum; non laudate de elegantiis litteris, sed potius de intellectu admiramini, et exemplum habere; quo elegantior potest habere, habeat bene emendare." (401. lap).

Ezeket előre bocsátván feladatom megkivánja, hogy azon nézeteket is előadjam, melyek szerint Szerémi György munkája kiadásában eljártam.

Első kérdés itt, ha vajjon általában a munka arra való-e, hogy közzé tétessék? Mert meglehetne, hogy valaki Szerémi nyelvezetének és stíljének számos hibáiban, vagy elbeszélései nyerseségében és egyoldaluságában megütközném, s ezek folytán a munkát általán véve silánynak tartaná, mely a kiadást meg sem érdemlette.

Nem tagadom, hogy ezen körülmények reám is hatottak, s hogy ámbár a munka tartalma mindjárt, midőn avval a bécsi császári udv. könyvtárban megismerkedtem, oly érdekesnek látszott előttem, miszerint annak rosz és sok helyen csaknem olvashatlan irása, és a lemásolásnak ez által okozott sok nehézségei dacára azt sajátkezűleg egészen leírtam; még is csak minden momentumok érett megfontolása után nyugodtam meg benne, hogy kiadásában eljárjak.

Úgy hiszem fenebbi fejtegetéseim világosan bebizonyították, a munka részletes tanulmányozása pedig még világosabban fogja bemutatni, hogy Szerémi György igen számos adatot közöl, mely Magyarország XV. és XVI. századi történetére nagy világosságot vet; hogy tehát a hazai történettudomány szempontjából a munka tartalma felette érdekes. Átlátták ezt előttem már a magyar történet több legjelesb mívelői. Elég legyen ezek közől itt Gévay Antalra és Jászay Pálra hivatkoznom, kiknek elseje abból néhány tudósitást közölvén (Tudománytár 1840., új folyam VIII. köt. 167. s k l.), a történetkedvelő közönséget ezen új nagybecsű kútfőre első figyelmeztette; másika pedig „A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után“ (Pest 1846.) című munkájában Szerémi Györgyöt mint egyik legfontosb

kútfőt használta is. *) Azóta kezdte a magyar tudományos közönség irónkat különös részvétre méltatni, s gyakran történt, hogy tudósaink, midőn Bécsbe rándultak, azt az udvari könyvtárban felkeresték s tartalmát tanulmányozni készültek. De általános panasz volt, hogy az írás oly nehéz olvasatú, miszerint magának a kéziratnak közvetlen használása aránytalan sok nehézséggel jár; minek folytán ugyanoly általános ohajtást tapasztaltam, bár találkoznék, ki legyőzvén e bajt, a munkát közzé tenné, s így annak használatát könnyítse.

Ez ohajtásnak kivánt a magyar akademia Történelmi Bizottmánya megfelelni, midőn engem Szerémi György kiadásával megbízott. Szükségesnek látta pedig azt, — ebben meg-

*) Szerémi György munkája azok előtt sem volt egészen ismeretlen, kik a XVI. és XVII. századokban hazánk történetével foglalkodtak. De mi hiányosan és, lehet mondani, minden kritikai hivatás nélkül használták, mutatja p. o. Marnavics Tomco Jánosnak Berizló Péter életéről írt munkája (Vita Petri Berislavi Vesprimiensis Episcopi Slav. Dalm. et Croat. Bani, Venetiis 1620. 8.) hol Györgyünk emlékirata következőleg idéztetik: „Scribit Sigismundus (így) Sirmiensis, qui Uladislavo (így), Ludovico et Joanni Regibus sacellanus fuit, et familiaris in aula; Ludovicum Regem saepius mensae accubuisse absque vini provisione, indeque consuevisse mittere Matthiam Bosnyak, qui bano (Berislavo) in prioratu Uranensi successit, ad quosdam proceres pro lagena vini impetranda" V. ö. Bosnyák Mátyásra nézve kiadásunknak 86. lapján a jegyzetet, a közölt elbeszélésre nézve pedig a 96 lapot.

győződésemmel találkozott — hogy ily kiadás céljánál fogva a munka nem pusztán csak néhány érdekesebb töredékei adassanak, hanem minden hibái és hiányaival együtt egész terjedelme szerint és híven közöltessék. Hiányok és hibák, s az elbeszélés egyoldalusága egyébiránt is minden emlékiratnak tulajdona; s a tudomány és kritika feladata, ezeknek tekintetbe vétele mellett használni fel tudósitásait, azokat az összes történet tartalmába kellő ovatossággal beilleszteni, s azt általában a történettudomány érdekében feldolgozni. Szerémi György, korára nézve a magyar történet egyik jelentékenyebb kútfői irója, s munkája méltán azon idő legbecsesebb maradványai közé számíttathatik : szükséges tehát, hogy mindenek előtt sajátságai és önálló kútfői formája szerint tanulmányoztassék, hogy az író álláspontját értsük, és elbeszélésének szellemét felfogjuk. Erre egyes töredékek és kivonatok nem elégségesek; és valamint más historiai kútfőkben, úgy Szerémi György emlékiratában is szükségesnek látszik, hogy az azt használó történetbuvár annak szövegével híven megismerkedjék és azt egész terjedelme szerint bírja.

Egyébiránt épen a munkának már kiemelt sajátságainál fogva, helyén lesz itt meg nem állapodni; hanem egyszersmind néhány megjegyzést is ide iktatni, melyeket mindenkinek,

ki Szerémi György emlékiratával foglalkodni fog, különös figyelmébe ajánlok.

Minden történetbuvár, sőt minden történetiróban, ki — mint hivatása és kötelessége kivánja — kútfők alapján dolgozik, mellőzhetlenül szükséges, hogy a kornak, melylyel foglalkodik és melynek érdekében kútfői tanulmányozását felhasználni szándékozik, általános képe lebegjen folytonosan szeme előtt, a mint azt a meglévő kutatások és eddigi irodalom eredményeként találja. A dolog természetében fekszik hogy, ha a célt veszélyeztetni nem akarjuk, valamint más tudományokban, úgy a történetben is a synthesisnek az analysissel karöltve kell járnia; hogy tehát a buvár is ne csak előre, hanem hátra is tekintsen; szóval, hogy vizsgálatainak gyümölcsét mindig a tudomány összes apparátusával egybefoglalja, mennyire lehetséges syntheticus úton azzal egygyé olvaszsza, s így magát a tudományt annak egészében nem kevesbbé mint részleteiben tökélyesbíteni és előmozdítani igyekezzék. Ehez képest az, ki Szerémi György emlékiratát historiai vizsgálataiban használni akarja, összefüggésben avval, mit eddig biztos kútfők alapján azon korról tudunk, melyre annak adatai vonatkoznak, tanulmányozza és kiegészítse azt; különösen gondoskodva arról, mikép lépésről lépésre egyszersmind az ezen kort illető ösz-

szes történeti literaturát az egyes adatok megitélésében kellő tekintetbe vegye. A historiai kritikának ezen általános szabálya, emlékiratokban, melyek sajátságos jellemöknél fogva nagyobb kisebb mértékben egyoldalúak, különösen fontos.

Szerémi György adatainak kiegészitéséül, és mennyiben szükséges, helyreigazitásául, mi a mohácsi ütközet előtti időt illeti, szolgálni fognak a velencei követek jelentései Magyarországnak II. Ulászló és II. Lajos alatti állapotáról, melyeket a Történelmi Tárban fogok legközelebb közzé tenni; a későbbi eseményekre nézve pedig Verancsics Antal és Brutus Mihály munkáik, melyeknek kiadását Szalay László és Toldy Ferenc barátim e Monumenták során most eszközlik. Szerémi György emlékirata az utóbbiakhoz mintegy bevezetésűl tekintethetik. S így elég e helyen általában megjegyeznem, hogy annak sok fontos új tudósitások mellett található egyes történeti hibái, a német és más nemzetiségekre vonatkozó balnyilatkozatai, néhány történeti jellemeknek, melyeket, mint p. o. a szellemdús, és nem kevesbbé politikai eszélye mint míveltsége által kitünő Mária királynéjét, felfogni képes nem volt, hiányos és egyoldalu festései s más ilynemű botlásai az eddig használt kútfőkben is találnak alapos regulativumot, s az említett

munkák által még inkább fognak helyre igazíttatni.

Országos ügyekről és diplomatiai viszonyokról itélni még kevesbbé volt hivatva Szerémi; s így, ki ezen irányban kútfői tanulmányokat tesz, még inkább kénytelen munkájának más hiteles tudósitások általi kiegészitéséről gondoskodni. Ő p. o. I. Ferenc francia király követének Zapolyai Jánosnál megjelenéséről és működéséről összesen csak öt sorban emlékezik (212. l.), és itt is hibásan. Különös figyelmet kell itt az I. Ferdinánd és Zapolyai János közti viszonyra fordítanunk. Minden sorból kitetszik, hogy Szerémi Györgynek ezen viszonyról tiszta felfogása nem volt, különben nem hagyta volna szó nélkül az 1527-ki olmuci congressust, s még kevesbbé pedig az 1538-ki nagyváradi békekötést! E helyett többször csekélységekkel tartja az olvasót, a miben az jó hogy t. i. nem hosszas. Jellemző ugyan reá nézve, hogy ámbár Zapolyai János szolgálatában állt, és ennek irányában hűtlen lenni egyáltalában nem akar; még is több helyen Ferdinánd iránt világosan rokonszenvet mutat. Oda vonatkoznak p. o. néhány közleményei Zapolyai János koronázásáról (138. s k. l.); oda azon nyilatkozata, hogy 1527-ben ezt már elhagyni akarta, és csak valamely egyházi javadalom igérete által volt vissza-

tartva (151. l.) stb. De különösen kiemelendő azon szép visiója, mely szerint az 1529-ben Bécs felé induló roppant török hadjárat szerencsétlen kimenetelét jósolja (258. l.) Ezeken kivül Szerémi munkájának kiegészitése végett figyelmeztetem az olvasót azon okokra, melyekkel az egykorú Wiedemann Bódog (Beatus Widemannus) jogtudós először az 1527-ki congressus alkalmával, azután pedig egy külön státusiratban I. Ferdinánd jogát a magyar koronára bizonyította (lásd Pray György, Annales Reg. Hung. V. 134. s k. l.; Beatus Wiedemann, Information darinnen aufgeführt, was das Haus Oesterreich für Erbgerechtigkeit zu dem Königreich Hungarn von Alters gehabt; auch durch Keyser Ferdinandum sey erheyrathet worden. Goldast Menyhért Commentarii de Regni Bohemiae juribus ac privilegiis II. kötetében, Frankfurt 1719. 2.—86. l.).

Ezek után még néhány javitásról kell szólanom, melyek Szerémi György munkájának szövegére nézve szükségeseknek látszottak.

Már feljebb említettem, hogy irónk orthographiája egészben véve megfelel ugyan azon helyesirási szabályoknak, melyeket a XVI. század kezdete általában követett; hogy azonban mind az egyes szavak irásában, mind a nagy kezdőbetűk használásában a kézirat oly hanyagságra mutat, mikép azt javitás nélkül

közzé tenni lehetetlen volt. E bajon úgy igyekeztem segíteni, hogy ott, hol az irásmód bizonyos jellemet mutat, változtatást nem tettem; hol azonban pusztán csak hanyagság jelei mutatkoznak, azon orthographiai szabályok szerint jártam el, melyeket egészben véve maga az iró követett, és ha munkája irására több gondot fordít, minden egyes szónál is követett volna.

Hanyagságának egy másik bizonyságát adta az iró a munkának fejezetek vagyis „Capitulumok" szerinti felosztásában. Ezek kezdetben pontosan fel vannak rakva, úgy hogy minden fejezetnél bizonyos felirás találtatik. De már a hetedik fejezetnél rendetlenség kezdődik; a kiadás 33. lapja után pedig fejezet szerinti felosztás a kéziratban nem is létezik; és az elbeszélés egy huzamban foly úgy, hogy egyes eseményekre vonatkozó feliràsokat is csak kivételképen és igen ritkán találunk. Könnyebb áttekintés végett tehát a kézirat kezdetén használt modort folytattam, és a munkát mind végig az elbeszélt eseményekhez képest „Capitulumokra" osztottam; úgy mindazáltal, hogy az általam felrakott Capitulumokat zárjelek közé iktatnám.

Végre hogy mindenkinek módja legyen kiadásomat a bécsi császári udvari könyvtár-

ban létező kézirattal minél könnyebben öszszehasonlitani; a kézirat lapszámait is feltettem.

Pest, novemb. 1857.

WENZEL GUSZTÁV.

JAVITANDÓK

Lap	*sor*	*helyett*	*olvasd*
15.	7.	attamen monit	attamen mouit.
41.	3.	prescripti infieles	prescripti infideles.
46.	18.	astutus et magnus	astutus et magnus.
65.	21.	solus semper	solus swper.
78.	13.	mancipatores diuisit	mancipatores dimisit.
117.	jegyzet	v. ö. 48. l.	v. ö. 84. l.
132.	8.	dicebam. Et	dicebam." Et.
—	10.	vaiuoda." Dixerunt	vaiuoda. Dixerunt
147.	19.	sel nequaquam	sed nequaquam.
161.	32.	Interrogani eum	Interrogaui eum.
210.	27.	dominis et nobilebus	dominis et nobilibus.
254.	25.	primam tenoriam	primam tentoriam.
276.	26.	homo, quo	homo, qui
396.	20.	sciscitabuntur	sciscitabantur
398.	30.	potullerunt	protullerunt.

GEORGII SIRMIENSIS

EPISTOLA

DE PERDICIONE REGNI HVNGARORVM.

EGO GEORGIUS SIRMIENSIS
capellanus Ludovici Regis et Joannis in regione Budensi plus quam viginti annis residenciam habui; nunc quidem intendo aliquam epistolam exarare de perdicione regni Hungarorum secundum posse meo. Ergo tende in adiutorium meum cum gracia Deus altissime ad intellectum intencionis mei, ad aliquam historiam precipue de Principibus ac de Prelatis Hungarorum per qua dulcis patria me genuerat, de qua die noctuque lamentabor; quin ab infancia mea sepe interdum diuinabam perdicionem patrie mei predicti coram Regibus et Principibus, demum inter nobiles et ignobiles. Eciam me delirum agitat, ut simul coetaneis meis vaticinisque de quibus post hec infra scripturis intelliget vestra dileccio, ut etc.

CAPITULUM I.

Anno D. 1484. tempore Regis Mathie. Et habebat fratrem vnum, id est auunculum nomine Michaelem Zilagi. Iste vir erat strenuus et duos germanos habebat, videlicet Mathiam et Ladislaum Hunyadi, qui erant filii Joannis waywode de Hunad. Et cum matre eorum frater nominabatur Michael Scilagi; et tenebat famosissimam arcem Nandor-Albam. Et iuuenem tenebat Mathiam Coruinum Rex Bohemorum in arce Praga. Et Rex eodem tempore quidam Ladislaus Alemanorum genere tenebat gubernaculum regnum Hungarie. Qui Palatinus Nicolaus de Zerem

Wilak constituebat eum in Regem, predictum Ladislaum cum suis partibus. Iste Ladislaus habebat vnum fratrem Alemanum nomine Cylling Ispan *), et ductus erat in simul cum eo ad Hungariam. Iste Nicolaus palatinus in vna congregatione Hungari elegerunt in banatum officilem ad Nandor-Albam arcem, ut fideliter ageret contra Izmaeliticos **), et juxta socium Ladislaum Hunyad, quia jam in vicem gubernarent arcem predictam Nandor-Albam. Sed palatinus Nicolaus nequaquam volebat Ladislaum Huniad. Michael Scilagi erat astutus et strenuus, ne penitus foret solus iste Cyllingh Ispan possidere arcem nobilissimam, quam metuebat a Germanis et ab Agarena***) gente. Michael quidem discesserat ad domum Transilwaniam.

CAPITULUM II.

Quomodo dissensionem habuerunt inter se magnam ad mortem.

Quanquam prius Michael Scilagi germanum suum Ladislaum in arce Alba valde consulebat et animabat studiose, ageret et vigilaret ac sobrius esset, vt ne esset delusus. Et famosissimos fortes milites Hungaros Sciticos segregauerat ad arcem janue Nandor-Albe, intus et extra ad duas portas collocauerat milites, et quilibet pollicitus cum juramento foret fidelis. Cylling Ispan Alemanus, cumque vidisset Hungaros, quod primi essent, et ipse cum comitiua sua esset summa, in mense Julii in die Martis in palacio ver-

*) Gróf Cillei Ulrik.
**) Értetnek a törökök.
***) Ismét a törökök értetnek.

sus Hungariam, vbi interdum sepe solebat prandium et cenam *az wizwarfelwl*, in se *elbusula* quod non imperaret Hungaris, et clauem janue non regeret; in se decreuit, quod Ladislaum Hunyad interficeret. Fecit inuitare predictum Ladislaum ad palacium ad aliqua verba. Cum spatario suo iuit ad eum, et mox protulit vnum taxillum ad ludendum. In ludo sepissime Ladislaus Hungarus Alemanum preualebat in ludo; mox inflatus fuit Cyllingh Ispan in stomaco suo superbie. Et erat vir fortis magnus in statura sua. Et ostium palacium erat nimis repagulatum, nec extra nec intro quilibet potuit ingredere et egredere. Mox Alemanus ewaginauit biccellum suum rotundum more Germanorum. Fortiter cum totis viribus suis Alemanus persequebatur in palacio de angulo ad angulum istum Ladislaum Hungarum. Et vna statua erat[2] in medio palacii de ligno fabricata, jam ambo illam circumcurrebant quilibet pro se in defensionem habebat, et illam statuam cum biccello wlnerata erat. Tandem Ladislaus Vaydafia*) jam desistebat, quia biccellus ipsius breuis et sepissime pro defensione sua capitis contra Germanum inacrita erat, id est *chorba wala*. Postea vna mensa erat de ligno fabricata. Ladislaus Waydafia veluti clipeum obposito ponebat pro defensio capitis sui. Et vidi statuam et mensam wlneratam. Postremum paruulus audiebat extra ante ostium, quod dominus suus Ladislaus Waydafia jam demum clamabat in adjutorium suum. Mox paruulus Ladislai fugit ad inter januas satrapis. Et erat centurio nomine Nagh Simon Hungarus. „Sitote, dixit paruulus, quod statim dominum interficiet

*) Hunyadi László.

Cylingh Span. Jam est vna hora, quod pugillum habent inter se.“ Audientes milites Hungarorum statim ad ostium accurrerunt. Interim non potuerunt intrare, statim trabem vilociter portantes et hostium dificile intro truderunt. Et illico capientes Germanum per timpum a tergore ipsius caput amputauerunt. Et sanguis in palacio super pauimentum fluxerat. Et in hodiernum diem sanguis in signo est, quod ego vidi Georgius post hec per multos annos. Et caput per fenestram de palacio virsus Hungariam jecerunt ad Vizwar. Hoc erat in mense Augusti die Martis. Et clentos suos Alemani quos interemerunt maturos idoneos quidem pepercerunt et sic.

CAPITULUM III.

Quomodo Ladislaus Waidafia rursum et capite priuatus erat.

Audiuit Rex Ladislaus Germanus Bude, quod frater ipsius male finiuisset vitam horrende. Mox quantum potuit exercitum mouit, et celeriter infra Nandor-Albam concursum habet. Sed antequam procedebat[2.|v.] Michael Scilagi fratrem suum in Nandor-Alba Ladislaum Hunad cum magno exercitu, et Regem Ladislaum Germanum non permiserunt ad arcem Nandor-Albam, quia propter mortem fratrem suum Regis metuebant. Rex spopondit, quod de morte fratri sui nullam vindictam haberet. Et Regem miserunt ad arcem, et caput cum corpore Rex condidit honorifice id in ciuitate Nandor-Alba apud monachos sancti Francisci.

Post hec consilium inierunt Hungari magnates, quod Regem deberent interficere. Rex audiens hoc

tremuit, juramentum fecit super crucem, quod nunquam recordaretur de morte fratris sui. Viderunt magnates Hungarorum, quod liberi arbitrio fidem suam proposuisset, confidebant ei. Michael Scilagi nullo modo consentiebat Regi, sed potius germano suo Ladislao, ut interficiamus Regem, quia mortem pro morte perpessus eris. Dixit Ladislaus Hunyadi awnculo suo: „Ego credo in fide ipsius, quod non recordetur de morte fratris sui.“ Rex Ladislaus Germanus suplicauit Ladislao Hunyad, vt cum fratre suo exploraret in via ad Budam. Prebuit sensum Ladislaus cum fratre suo; cumque iter aripuissent ad Zalankemen dixit Michael Scilagi Ladislao germano: „Mihi non bene constat neque videtur, vt tu sequeris Regem ad Budam; ettenim te germane valde timeo; sed interficias Regem, quia tu non ewadebis mortem.“ Interdixit vadum per Danubium flui. Rex tremefactus est illico, fecit extra portare ewcharistiam secundario juramentum fecit. Et permiserunt Regem citra Danubium remigare ad arcem Tituliensem in monte. Rex non multum pausauit, sed per campum latum celeriter currens venit ad Zeghed. Ibi Rex pernoctauit. Mane concilium fecerat Rex coram iudicibus et senioribus, quod de morte fratris sui non recordaretur. Post has venerunt ad opidum Kechkemet.

3. Quidem intervallo temporis eodem temporeerat magnus dominus Nicolaus waywoda de Zerem-Villak; et erat palatinus Regni Hungarie. Quod audisset tam horribilem rumorem inter Regem et inter Michaelem Zilagy, mox cum caterua sua super Danubium remigasset versus Budam quasi clam et festinanter. Quamobrem Regem Ladislaum ipse creauerat cum suis paribus, et tenebat cum Rege firmiter, sed cum

Michaele Zilagi semper disturbium habebant invicem.

Quia sensisset Michael Zilagi esse residentem jam palatinum Bude, tremuit valde. Dixit germano Ladislao: „Palatinus residens iam Bude timeo te, quia valde est contra nos; ideo bonum est interficere Regem, quia palatinus iudicat, non Rex.“ Quod hoc sensisset in oppidulo Kechkemet, fecit terciario ewcaristiam de ecclesia extra portare, rursum juramentum, quod de morte fratris sui inmemor foret. Ladislaus credidit, Michael Zilagi non, quia valde astutus erat. Ipse Michael predictus versit se cum caterua sua ad Velagoswar de opidulo Kechkemet; Ladislaum quidem germanum misit cum Rege.

Cum appropinguassent ad Pesth Zenthfalwa, fecit palatinus clamare, ut quilibet comitiuam suam relinqueret in Pesth, quia hospicium Budensium palatinus occupasset, et sic factum est. Rex ad Budam cicius remigauit, magnates quilibet cum cubicularibus tum; Ladislaus Waydafia admodum.

In hospicio cum jam resideret secundo die, dixit hospita ad Ladislaum Hunyad: „Filius demum me, dico tibi veritatem, privatus eris a capite tuo.“ Ipse quidem risit. Dionisius judex Budensis eodem tempore renunciauerat ei clam, ut exiret de Buda tempestive; quia invidus Nicolaus wayuoda exterminasset cum paribus suis, wt nequaquam evaderet mortem tm. capite priuatur. Illico judici mandauit palatinus cum aucthoritate Regia et sub capite priuato, ut statim hostia Budensia, quot sunt, coacte sint repagulati, et sic sub custodia Ladislaus Waydafia. Quia jam sensisset Waydafia, 3.|v. quod non esset ad trufandum, quare erat vir leuis et fortis, cucurrit

adjanuam Loguod, invenerat valde repagulatum; cucurrit interim ad iannam sancti Joannis Baptiste, et ibi invenit reclusum fortiter; tercio cucurrit ad ianuam Zombathel, et ibi invenit januam obturatum; quarto cucurrit ad cimiterium janue. Et erat et bestia pulsatur, velociter reclusit ostium, quia potuisset euadere iste Lagus*), et sic delusus est. Posthec sub mandato palatini, qui cum authoritate Regie Maiestatis; attamen Rex bene juramentum fecerat, fidem suam obseruauit, quod non memoratur de morte fratris sui; sed contra justitiam Dei non dixit esse inmemor, et contra judicem palatinum Regni Hungarie non contradixisset; *nem felelth*. Et jam captus erat per judicem Budensem Ladislaus Waydafia. Attamen judex Dionisius memorabatur sibi priusque, quia non presumebant ipsum capere propter awnculum suum Michaelem Zilagi, et propter fratrem suum Mathiam Waidafia, qui erat apud Regem Bohemie; quia de futuro tempore cogitabant rursum perniciem super eos.

Et tortores Budenses vinctum aduxerunt ad teatrum S. Georgii martiris. Tam vir excellentissimus, quam filius gubernatoris erat, et nepos Sigismundi erat; et habebat crispos crines ad modum Absolon, et paruum aureum crucem in comam capitis recicuerat. Et palatinus subito precepit, ne elongabitur vita sua, sed breuiatur. Mox tortor Budensium ictum fecit cum gladio; inprimis innocius permansit, secundo et terciario sine lesione permansit. Iste strenuus vir erexit illico de terra, voce magna dixit; „Audiamus decretum nostrum Hungarie: Quod si ter ictum tortoris potest subferre aliquis ad punien-

*) Azaz „Ladislaus.“

dum capitis, sua fortuna iam liberatus est.“ Dixit palatinus Nicolaus: „Tociens quociens ictum habeat a tortore, donec caput a corpore abscissa sit.“ Quod audiuit Ladislaus Waidafia, crucem de colua sua solus accepit, et ad manus tortoris, et tortor ad manum judicis| et flexis genibus ter clamauit „Jesum“; et in primo ictu dedit caesum caput; et corpus sepelitur cum capite aput sanctum Joannem in claustro monachorum cheri *) et sic.

CAPITULUM IV.

Quomodo Rex idem Ladislaus Alemanus finiuit vitam suam etc.

Semper tristabatur Michael de morte fratris sui Ladislai Hunyad in se, non eminebat aliis. Et tenebat adhuc arcem Nandor-Albam, et singilatim animabat et consulebat magnates Hungaros, ut Rex Ladislaus ne in vanum resideret Budam; et dicebat: „Quam magnum hostem habemus Tartarum Cesarem, vt Rex faceret congregacionem inter Hungaros, et sua Maiestas moneret exercitum.“ Et Hungari magnates adheserunt consilio Michaelis Zilagi. Et scripsit epistolas ad omnem comitatum, vt quam peroptime prepararet sese quilibet contra ettnicos; et Michael Zilagi gaudens vtique preparet se quam optime ad bellicandum cum armis bellicis vario modo. Et Rex similiter Ladislaus Germanus, et vadum super fluuium Danubii, videlicet Tiderew, fecit Rex castorem suum iuxta Gubach infra Pesth, et per campum latum vsque ad vadum Tiderew. Michael Zilagi quidem cum strenuus militibus Hungarorum

*) Értetnek a cseri barátok.

tenebat vadum Regi fideliter; cumque Rex intrauerat ad carinam, mox Michael cum suis paribus Regem in carina obumbrat et cum in medio flui Danubio repente regem Ladislaum capientes, ad collum saxum magnum aplicantes et in aquam submerserunt *). Et Regi thezaurum cum cubicularibus cum exercitu magno ad arcem Nandor-Albam deduxit, et Regnum Racianorum circuit vsque ad prouinciam Branchoff-saag **); Turcos officiales vbi potuit invenire depredauit, et cum maxima depredacione venit felix ad arcem Nandor-Albam. Et faman de Rege mortuus foret in Regno Turcie. Et Hungari nil metuebant de morte Rege Germani. Et sic finiuit vitam suam etc. quia par paribus asimilatur. Exemplum nigrido et albedo differt ab alio; ita et gentes inter se non concordantur.

CAPITULUM V.

Jam post mortem Ladislai Regis Alemani quomodo Mathiam Vaidafiam in Regem statuerunt Hungari.

Michael Zilagi valde gubernabat in confinibus arces, videlicet Nandor-Albam et Themeswar; et Budam arcem occupauerat. Quia iam Hungari sine Rege vacarent, iste Michael statim cum fauencia sua minis magnates et barones omnes muneribus sub se declinare fecit. Precipue istum magnum principem Nicolaum palatinum de Zerem-Wilak cum maxima adulacione ac cum donis variis subiugauit libitum

---

*) Más egykoru kéz megjegyzése a lap szélén: „Non est verum, quod Ladislaus Rex cognomento pulcher sit submersus; sed Prage fuit postea a Pogyebracio postea Rege Bohemie veneno sublatus."

**) Más egykoru kéz ezen szó helyett „Branichewo, Branchosaag."

suum ad suam voluntatem, quattenus Mathiam Waidafiam ducerent de Praga ad Regietatem Hungarorum. Dixit Nicolaus palatinus ad Michaelem Zilagi: „Sis mihi pollicitus ad fidem, quod et tu et frater tuus Mathias Waidafia ne me contra de morte Ladislai Waidafia fratris tui aliquam insidiam vel molestiam generaret.“ Ait Michael Zilagi: „Ego spoponde et fideiussor ero in persona fratris mei Mathie Waidafia.“ Alternantes manus suas cum fide robora, Nicolaus palatinus ad Budam cicius equitauit, et statim epistolas missiles misit ad prouincias Hungarie et ad comitates, vt statim quilibet subscripte punicionis esset ad festum assumcionis Marie 1440 *). Et statim occurrens Michael cum magno exercitu et ad Budam intrauit. Et fecit clamare solus Nicolaus palatinus et omnes cum suis paribus, quod vidisset Michaelem Zilagi cum magna turba intrantem Budam, et vadum Pest occupasset, vox mea cum partibus meis „Mathias waidafia est Rex Hungarorum.“ Et illico similiter cum catereua sua Michael Zilagi cum nobilibus et ignobilibus clangore magno, vt sit Mathias Waidafia.

Ista fama de Hungaria sonuit in auribus Bohemie Regis. Mox perterritus est, quia sub custodia erat adolescens Mathias Waidafia, et quod in ortu deambularet cum tristicia. Rex quidem habebat pulcram puellam Caterinam. Cito vocare fecit ad se Rex, dixit ancille sue 4.|: „Cito rogo te, vt statim sertam de caro flore optimam ac opulentam liga, et profer ad caput propriis manibus tuis Mathiae Waidafii.“ Quia iam penserat Rex Bohemie, vt esset Rex

---

*) Helyesebben „1457.“ W.

Hungarie. Inde quidem cum magno exercitu Michael Zilagi awnculus suus post ipsum equitat ad Praga. Inde eciam Rex Bohemorum cum magno suscepit nunctium, videlicet Michaelem Zilagi. Quamobrem iam ancillam suam copulare fecerat cum Mathia Waidaffij. Rex sibi nouum gaudium predicebat ei, vt ipse tu eris Rex : Mox sumssit germanum suum Mathiam Waidaffij, et duxit ad Budam. Et fecerunt eciam congregacionem palatinus cum Michaele Zilagi, et coronauerunt Mathiam Waidaffj cum magna solennitate in die natiwitatis Domini, et Catherinam de Praga ancillam Regis Bohemie. Et ipsam coronauerunt in festo sancti Georgii martiris.

Et in primis walde erat pauper iam Rex Mathias, non habebat mensam regiam suam opulente. Erat consanguineosus vnus magnus Hungarus nomine Petrus Zobi de matre sua, quia mater sua quidquid habebat thezaurorum omnes ad manus Michaelis Zilagi concesserat propter filium suum Mathiam Waidaffj. Et mater non habebat vnde adiuaret. Iste Petrus predictus statim de domo sua equitauit ad Budam, vidit Mathiam Regem in paupertate, illico mestus fuit super eum et dixit ad Regem : „Quid agis Rex. Nonne omni die pagani Turci equitabunt in confinibus Regni tui, prouincias ac ciuitates obruunt cum igne et cum arma bellica, tu nempe nullam curam gessis; vbi est ergo fides tua, quod spopondisti tocius Regni Hungarie vt defenderes.“ Audiens hec verba Petri predicti, cepit flere Rex Mathias. Tanto melius misertus est super eum, dixit ei iterum Petrus Zobi : „Desine a fletu, prouidebit te Deus. Solummodo verba mea suscipias et consilium do tibi, Rex, statim facias congregacionem magnam inter

Hungaros magnates; 4.|v. cumque presentes extiterint, ipsos ad prandium invitare facias, cumque finietur prandium mox dic mihi: Tu pater Petre es captus. Ego quidem valde *sabadom*, vt quare facit Vestra Maiestas, et quid feci mali tibi.“ Et fecit sic Rex Mathias; et Petrus promisit dare ad adiuuandum Regis quinquaginta milia florenos. Dixit Rex: „Adhuc plus quam da, quia non exibis de arce Buda, donec sexingenta milia marcas non solueris.“ Et Petrus statim pro redemcione sua ad octauum diem Regi presentauit. Et alii magnates hec audientes tremuerunt, et per portam Budensium arcis non potuerunt exire, quia erat reclusum, et ducenta pedites ordinauerat Rex. Et singillatim principes et barones, qui quadraginta milia marcas, qui centena milia marcas promiserunt dare Regi, et quilibet ad octauum diem presentauerat. Vidit Rex thezaurum, sibi multum gavisus est, et mox clamare fecit grande bellum. Et in campo Zeghid *castorem fecit* *) juxta fluvium Ticie et Maros cum Hungaris et cum alia varia gente; et sic a Turcis arcem Sabach inter limites Regni Racianorum acceperat et insuper arcem Jaicha in Regno Boznensis. Et sic Rex Mathias Regnum tutauit, vsque ad mortem gubernauit habenas suas. Et gens Hungarorum lauderunt Regem sic dicentes: „Benedictus sit Rex Mathias;“ alios Reges quidem maledicentes post decessum suum. Quamobrem Rex Ladislaus Cazimir **) perdit arces centum et viginti cum filio suo Ludovico Rege, quod est flebile Hungarorum perpetue etc.

---

*) Más egykoru kéz ezen két szót kitörülvén, azok helyett írja: „castra metatus est.“

**) Értetik II. Ulászló király.

5.| CAPITULUM VI.

De morte Zilagi quomodo vitam suam asperrime finiuit.

Dum regebat adhuc banatuum Nandor-Albam arcem, cogitando seipsum una dierum pro spacio cum centis equis equitauerat versus arcem Sarnow, quae tenebatur per dezpotum Racianorum principem. Extunc et ipse dezpotus pro spacio venatum invenerat in campo Michael Zilag. Et captus mox fuit per Michaelem Zilagi dezpotus princeps, et ductus erat ad arcem Nandor-Albam. Quamobrem iste Michael erat durus valde, quia purus Sciticus erat, et tenuit sub custodia captivitatis sex menses, et petebat ab eo arcem suam Zendwro *) propter redempcionem suam. Ipse dezpotus promisit dare; sed vxor eius et filii et barrones noluerunt. Ipse dezpotus vidit se non habentem, fecit se ipsum humiliari per suplicaciones multas, vt eum dimiteret pacifice Michael ad Regietatem suam. Ipse quidem nequaquam voluit Michael. Habebat Zilagi vnum notarium Ladislaum nomine; ipse consulebat sepissime dominum suum Zilagi: „Domine, nequaquam eum dimittere debes, quia penitebit te demum; etenim est magnus dominus, et vlciscens vindictam super magnificenciam vestram. Si vis eum dimitere nec captivare debuisses.“ Venerunt cum tempore barones Racianorum ad Michaelem Zilagi cum suplicacione magna; promiserunt propter dominum eorum quinquaginta milia marcas. Michael Zilagi audiens, permisit centum milia marcas, dezpotus permisit dare. Et Michael mox contentus fuit, et in conuencione sic, quod dezpotus fo-

---

*) Szendrő.

ret exploratus ad limitem terre, et thezaurus ibidem deducetur. Consensit Michael Zilagi. Iste quidem scriba Ladislaus coactissimè consulebat ac arguebat dominum suum Zilagi, quod Raciani essent instabiles, ne penitus crederet eis. Et dezpotus audiebat sepe ab ore verba procedere ab ore Ladislai, valde dolebat amaro animo et conferebat in cordo suo tacito, et 5.|v. post thezaurum cito curreruut ad Zendoro. Et in confinibus steterunt, deposuerunt redempcionem Regi Racianorum, et clam ordinaverant ducentos optimos milites Racianorum in absconso loco. Venerunt Raciani post dominum eorum, et pronucciauerunt Michael Zilagi, et dixit notario suo Ladislao, vt iret cum eis, et vt veheret thezaurum ad Nandor-Albam. Ipse quidem valde tremebat ire, sed nequaquam excusare potuit se ipsum. Et preparauit se cum equitibus paucis et cum vectoribus; cumque apropinquasset ad decretum locum, subito obruit eos ducenta equites Racianorum. Dominum dezpotum et cum thezauro ac Ladislaum scribam deduxerunt ad arcem Zendere. Et mox Ladislaum scribam in prandìo bene tractauit; inde nempe precepit fabris, vt statim aspersorium de ferro pararent, et disposuerunt. Et omni die in os trudebant, et sodrebant *) linguam ejus, et sic dira morte exalauit de mundo. Et dicebat ei dezpotus: „Diw ipse me dimitebat et absolutus fuissem, si tu dominum tuum non consuluisses cum lingua tua, que nunc in ore tuo pacieris.“

Michael Zilagi indignatus est stomacandi indignatione, mox misit legatum ad sanctissimum pro commissario, vt crucem portaret cum authoritate apo-

---

*) Azaz „szorították.“

stolica. Et portauerunt, et legatus venit cum summa authoritate pena et a culpa quicunque wlt se preparare ad bellum contra ettnicos. Et iste Michael Zilagi mouit se cum bella magna equitibus et cum peditibus crucigerorum; et intrauit in Regno Racianorum, et obsiderat arcem Zendwrw ad dezpotum. Sed nil ei potuit; attamen monit exercitum suum contra Izmailicos ob angorem mare contra Turcarum Cesarem. Attamen non multa babebat gentem, dumtaxat viginti octo milia virorum. Ibi in campo merule *) castra metatus erat. Sicut exploratus erat ipse per Turcarum Cesarem, quod non sub se haberet gentem multa; et Cesar contra ipsum iterum castra metatus erat,[6.] dederunt pugnam vterque magnam, et ex vtraque bello factum strages magna. Ibi Michael Zilagi casum dedit, et viuws aprehender ad manus Cesaris Turcarum. Cumque paullo tempore Cesar Izmaelitarum consiliatus erat per consiliarios suos, vt daret arcem Nandor-Albam ad manus Cesaris pro redempcione sua, dixit Michael Zilagi: „Non est posse meum dare; quia Rex Hungarie non permitit.“ Adhuc inspirabat eum dicens vehementer, et nulla sub custodia premisit spaciari in arce sua Constantinopolitane vrbis. Et cum multis adorauit eum cum thezauro; et in Regno suo quattuor arces donauit, sibi duntaxat Nandor-Albam arcem ad manus Turcarum. Iste vir quidem tam perfectus et constans erat, quod nullo modo comparuit sibi. Sed corde perfecto perseverans in se, quia erat in fide sua durus, et sic dicebat: „Audite fratres mei, Christus dixit, qui in minimo est fidelis, in majori fidelis est.“ Quum qui erant Hungari conciliabant

*) Rigómező.

eum, vt donaret arcem pro eo Nandor-Albam: „Audias Cesar, ad tercium diem relacionem optimam referabo Maiestati Tue." Cesar hec audiens gavisus est cum suis paribus. „Sed ecce priusquam mitam seruum meum ad arcem Nandoralbam, quod si prebebit in consensum vicebanatus meus." Cesar permisit pacifice ire, et fecit dare telam vnam ad manus eius. Et illico scripsit epistolam ad vicebanatum suum et arcem Nandor-Albam, tali modo erat materia epistole: „Precipio et commito tibi, ut sis promtus et paratus ad pugnam, cumque intrabunt Turci per exteriorem januam ad civitatem quincenta Turci, et tunc eos latrones prostrann. ad terram, vt vnquam nesciat ex eis die nowa, quia, ercle, scias me nunquam ad Hungariam isseme." Quum vicebanus perlegisset epistolam domini suit, flevit amare et nil revellauit nunctio, quia abdita erat, vt nesciret Turcus. Vicebanus relacionem scripsit domino suo dicens: „Credat magnificentia vestra, sic fiet vt vis." Solummodo hec scripserat breuiter, istam ralacionem in litteris protullit domino suo. Et Michael Zilagi cum aspexisset, mox allauit ad manus Cesaris, cumque relacionem intellexisset perlegens, valde hillaris erat cum Agarena gente. Et interogat Cesar Michaelem: „Quanta milites Turcarum dimitemus 6.|v. ad ocupandam arcem." Respondit Michael Zilagi: „Satis erit quincenta equites, postea et nos simul eamus." Misit Cesar equites predictos ad ocupandam nobilissimam arcem Nandor-Albam, cumque intrassent, et Hungari ausi spectabant cum arma ingenia, post ipsos mox januam repagulauerunt, et omnes vsque ad vnum a terram prostrauerunt. Cum autem audisset Cesar Turcarum Am-

rates*) dira captiuitate in carcem facere imposuit, valde in viceribus suis commotus, vt quod egrotabatur, quod sic delusus fuisset per Hungarum talem. Tercia die de carcere fecit extra portare, et jussit portare vnam serram, et ipsum Zilagi fecit ligari ad vnam trabem; et ad decem partes particulariter scindebatur, et tali morte exalauit de mundo. Quamobrem qua mensura mensurauit, eadem mensura remecietur pro morte Regis Ladislai Alemani; quum nullo modo nullus ewadebit justiciam Dei.

(CAPITULUM VII.)

Jam de morte et de vita Mathie Regis Coruini.

Jam Mathias Rex longeus erat in Hungaria; et potens erat, et fortiter gubernabat habenam suam. Quotidie siciebat arcem Turcarum Zendǫrǫ ad manibus suas. Quia atauus suus Sigismundus Rex a dezpoto Raciano ordinauerat ad manus Hungarorum arces duas, videlicet Zendwrǫ et arcem Nandor-Albam. Et tempore suo Regis Mathie perdiderat; propterea invidebat et dolebat, quomodo wlciscetur. Quum Sigismundus Rex multa arces dederat in Hungaria, et possessiones propter illas duas arces predietas, videlicet opidulos Naghtwr, Thizawarsan, Thocai, et Talya, Boldokw, insupar provinciam Borsod warmeget. Ergo mouit intellectum suum, et consiliauit qui regebat arcem Zendǫrǫ Turcus officialis. Et vocare fecit officialem suum de Nandor-Alba. Swadebat eum, vt studiose perageret, vt cum hasse arce Zendǫrǫ poneret amiciciam magnam; et

*) Murad vagyis Amurates.

in fratrem suum susciperet. „Quia et tibi Rex Mathias dominus meus valde beniuolus est et esset.“ Dixit officialis, quomodo banatus Nandor-Albensis: „Tibi vult dare in Hungaria illas arces et ciuitates, que dederat Rex Sigismundus atauus suus; solummodo vt esses ei fidelis et fidem tuam porrigeres sibi; quum si posito casu vellet obsidere arcem Zendęrę 7.|, vt ei ad manus dares.“ Dixit Turcus officialis: „Si ista Rex Hungarorum fidem suam mihi in litteris suis donaret, et certum me faceret quam peroptime.“ Banatus videlicet Nagh Simon statim occurrere sese accepit ad Regem et taliter Regi fabulauit. Et Rex valde gratulauit, subito litteras donacionales de tanta possessione, que predixi cum aureis syllabis, et jussit fidem suam Turco vaiwode. Et litteras donacionales Regie Majestatis Nagh Simon presentauit, et Turcus officialis grande gratulauit pro donacionalium litteris: „Rursum eas ad Regem, et preparet se quam peroptime clam cum bellicosa arma, et festinanter veniat quam primum obsidere, quia si dominus meus Turcarum Cesar ad quintum decimum me non adjuauerit; et tunc arcem Zendęrę ad manus ejus mitam.“ Iterum banatus Nagh Simon cucurrit ad Regem, et Regi tali modo coram facie pronunciavit; et Rex gavisus est tanto mellius. Et Rex Mathias scribere fecit epistolas regnicolis suis, videlicet magnatibus, baronibus, nobilibus et ignobilibus, et officialibus suis, vt quilibet sese exerçeat ad bellum, quia in brevi tempore viam volo perlustrare. Et fecerat facere quattuor sepes ad castellum ad fluuium Ister. Cumque pervenisset ad Zalonkemen cum gente magna, et classes preparare fecerat ad aquam Ister plena cum ingeniis diversis.

Extunc Regi Mathie nunccius evenit repente, et dixit Regi: „Jam intraverunt Germani ad Hungariam, ac incendium ignis fecerunt, spoliant ac depredant provincias, videlicet Zalam et Somogiensem. Hoc audiens Rex Mathias Corvinus dolore quasi semivivus nesciebat loqui. Demum postea ait: „O pessimi Alemani! quam magnam fortuniam ac lucrum vtilitatis tocius Christianitatis perdidisse mecum; sed Deo adjuvante volo super vos mori.“ Retro versus est Rex ad Budam iterum, et misit vnum famulum suum versus Germanos celeriter nomine Blasium Magar cum exercitu magno, et mox appropinquan. eos multos prostravit ad terram; alios quidem vinctos perduxit ad Budam Regie Majestati, et fugam cicius dederunt versus Vienam. Et Rex resedit Budam donec consiliaret se ipsum contra Alemanos; et sic multocies fecerunt Alemani contra tocius Christianitatis et Hungaris etc.

7. |v· CAPITULUM SEPTTIMUM (VIII.)

Quomodo Rex Mathias fecerit fedum cum Cesare Turcarum ad decem annos.

Ita refertur dixisse, quod Rex Mathias promtuare fecerat ingenia, munera ditissima ad Turcarum Cesarem; videlicet vnum currum de puro auro fulgidissimo, et unum papilionem preciosum, et alia res variabunda. Et sic emissiones legati Regie Majestatis obtulerunt in donum ad Cesarem ettnicorum a Rege Mathia, et concessit ei treugam ad decem annos. Et e converso Turcarum Cesar quantum potuit diversarum munera, quod potuerunt super decem cauallis sarcinauerat cum thezauro temporali, sic etiam

obtulerunt Mathie Coruini propter confederacionem vtriusque gratulaciones. Post hec cum paratis ingeniis suis Rex movit se repente cum acie sua sub Vienna, et obsedit integre septem annis. Erant baronnes ac milites cum multi. Iste Chupor vaida*) de Baronya cum caterua sua et erat miles strenuus. Cumque baralim ludebant in taxillo tentorio Regie Majestatis, sepe interdum lucrare ceperat Regem, et nil sibi fauebat, sed semper in facie loquebatur. Et Rex in se relabatur cum seruo suo. Tanque dixit Rex videlicet: „Crastina die volo impetuum tuum cum caterua tua.“ Et mane cum factum esset, ad vnam bastiam tribus vicibus ad *ostrum* fecerat et optinebat; et Regi multa preda presentabat, et altera die sub murum Vienne residuit.

Et vnus e conversus famosissimus vir Theutonicus miles expugnabat Hungaros in sua arma super equum. Et nullus persumebat ipsum exspectare; eumque intuebant, et multa perniciem faciebat de Hungaris. Et commotus erat in visceribus suis, et dixit: „Quis talis vir est, qui precederet istum latronem, mox accomodaret sibi vnam arcem cum proventibus suis.“ Extunc coram ipso astabat vnus miles Racianus Demetrius Jaksit: „Si mihi accomodaueris Rex que dixisti, ego experiabor cum eo.“ Dedit manus suas Rex ad manus Demetrio Jaksith. Demetrius Jaksit cum militonibus suis preparauit ad pugnam quam optime potest. Secundo die Theutonicus miles per incessum janue Viennensis exiuit, et cepit audacter super equum equitare. Et dixerunt Demetrio Jaksit, quod miles Alemanus jam venit ad *harsch*.

---

*) Más egykoru kéz a szélen „Nicolaus Chupor.“

Mox Racianus vir ille descendens super equum cum suis paribus,[8.] | et dixit militibus suis: „Veri testes milites mei, faciatis tm., vt mihi accipiam ad dextram meam frameam; videbitis statim mirabilem miliciam meam,solumodo pugnan. cum corde perfecto cum caterua sua.“ Et sic fecerunt; cumque accepisset ad dexteram suam, ictum unum fecit, et ad duas partes mox dedit casum aterram. Attamen erat totus in ferro coopertus, et dorsinam porcionem sumsit in manibus propriis suis, et projecit coram Rege in paupilione sua. Rex videns admiratus est valde, quod tam operam dedisset Racianus miles super militem tam famosissimum Theutonicum. Rex ait dolore: „Cur interfecisti? melius mihi viuus duxisses, et eum in Regno meo fouissem propter famosissimam miliciam suam.“ Et Rex promissionem complevit, donauit sibi arcem Korogy. Racianus miles videns Regi tristiciam super militem Theutonicum dixit ad faciem Regi: „Bene videas Rex te ipsum; si debellare vis, debellemus; sin autem, dimitas in diabolum.“ Rex audiens militis audaciam presumcionis, Rex mox intuens ad Hungaros magnates dixit: „Quid faciamus de eo?“ Consiliauerunt, ut eligeret ad domum suam, quia nunc viget, quod Turcus est in Transiluania nomine Alibek, vt sit ibi in bello cum Paulo Kinisi. Et sic factum erat. Jaksit currit cum caterua sua ad domum.

Insuper Rex habebat vnum militem peculiariter nomine Cherezlaw*). Misit eum ad heros Viennenses, vt darent civitatem Vienam. Ipse intravit quasi legatus ad pretorium dominorum Viennensium et

---

*) Más egykoru kéz hozzá adja: „Bohemum.“

referavit legacionem Regie Majestatis, donec Rex non accipiet Vienam, et in manibus non erit. Et interim advenit legatus Turcus ad Regem de Cezare Ismaelitarum cursor erat. Inde quidem Cherozlaum Bohemum militem Consules Viennenses in pretorio seduxerunt cum magno donacionis thezauris, vt Regem de tentorio duceret, et statueret in vno pallacio publico in Hostat, et sub fenestra statueret Regem, vt venirent domini Viennenses ad Regem ad dandam civitatem et eorum graciam impetrarent, et capitis suis. Cherozlaw venit ad Regem cum resumpto animo a civibus referavit Regi relacionis ad modum. Et Rex gavisus est, et Regem *baiolavit* *) solummodo cum uno parvulo et cursore Turcum cum eo. Et iste Cherozlau tanquam jam Stariot cucurrit celeriter ad seniores ciuitatum, et loco constituto referauit eis, quod jam Rex staret sub fenestram. Inde Rex fabulabat cum Turko 8.|v. de Germanorum vindictam super Hungaros, ac interogat Cesarem Turcarum sub fenestra sibi commissa per traditorom Cherozlaw. Memoratus fuit in intellectu suo, quamobrem staret sub fenestra pro signo. Parvulum suum Rex permisit stare, et cum Turco pro spacio in palacio ad alium angulum passum dedit. Extunc repente, quod Deus altissimus noluit, de vna bastia cum vna bombarda recte ad fenestram sagitare fecerunt, et mox parvulum diruerunt. Vidit et intellit Rex, quod esset prodicio, et Turcus conciliavit, ne spaciaret in palacio, sed festinaret sub tentorio suo.

Cherozlaw sperabat jam, quod se dant jam fugam castor Regie Majestatis. Paussavit plus quam

*) Más kéz ezen szót kitörülte, és helyette irt „duxit."

sex horas. Ita dilegebat eum Rex, quod super carnalem fratrem non dedisset; et tota curia admirabantur, quod Rex fuisset in magna mala fortuna et Hungari. Et Regem occurrerunt, et Regem valde suaden. arguerunt. Dicebant: „Cur Tva Majestas nos wlt perdere;“ et sic de aliis. Iblico Rex ira convictus misit quattuor millia milites equites precipue Racianos super Vienam vrgen. cum igne et cum gladio, sanguinem effunden. inuocen., continen. religiosos pari pena puniebant. Quare clangor magna inter Germanos. Quod audientes heri Vienenses tremuerunt, et miserunt alium legatum ad Regem, quia Cherozlaw, excusat se, quod non ex consilio suo egissent, ac nescivisset. Et insuper mox intravit Cherozlaw, et terruit valde traditor heros Vienenses, quod Rex jussit, ut Turci veniant ad depredandum, et promisserunt civitatem Regi sub tali forma fidei Regis, ut ipsos Germanos in civile juris observaret eos, et ipsi juramentum fecerunt sepcies. Intravit Rex, sed priusquam thezaurarius Stephanus *) arcem ocupavit, et omnia, que in ea erant arcis promiserunt stare ad victum et ad defendendum. Et principaliter officialem constituit Rex Stephanum thezaurarium.

Et eodem die percussus erat Alibek Turcus in Transilvania per Paulum Kinisi cum Stephano Batori et dezpotus[9]| et Jaksit cum suis catervis, et Alpinus Bozorad vaida **) et famosissimus vir Sciticus Michael Pettkay.

Vterque Cesar deuincti erant per Mathiam Regem.

---

*) Azaz Zápolya István.

**) Azaz Bazarad havasalföldi vajda.

Inde Vienam Rex Mathias habenas Germanorum regebat et dominabatur. Iste Chero valde intro erat aput Regem. Dicebant sepissime sibi et consulebent amici sui boni et ex Hungaris, vt coram Rege poplite curvo caderet graciam sive veniam capiti suo impetraret. Et ipse Cherozalw dicebat: „Jam diu Rex oblitus est, et nunquam Rex memoratur.“ Semel Rex iracundia commotus, quod ipse Cherozlaw celeriter astabat coram propter valde confessus erat aput Regem, quum semel curreret post Regem, dixit Rex: „Capiatis istum latronem et portare ad pretorium civitatis.“ Quia jam cives coram Rege contra eum fassionem fecerunt, et cum eo expurgati fuerant cives, quod adhuc ipse consiliavisset cives. Et credidit Rex, est decolatus est Cherozlaw Bohemus latro. Et propterea quilibet traditor male exterminabitur et justi terram hereditabuntur etc.

(CAPITULUM IX).

Jam Rex Mathias intendebant contra Cessarem Turcarum, et epistolas multas permisit scriben. precipue ad mare Zen*) arcis vt galiam magnam precipien. fabricarent Dalmati ac naves, in quo millia virorum foret; et in galia decem milia, et sic de singulis. Et precepit super Danubium ex vtraque flui Danubii civitates et opidulis, vt naues fabricarent ac promtuarent; et magnatibus, barronibus, nobilibus et ignobilibus; equos foverent et gladios acutare facerent, et alia diversa arma bellica polirent.

*) Azaz: „Segna,“ város a tenger mellett.

Et inter hee Stephano thezaurario Deus altissimus dedisset ac creasset de vxore sua vnus masculus; et ad Regem cucurrit, et Regi referauit, quod sibi Deus vnum propaginem dedisset, et Rex gravisus est. Et Regem Mathiam suplicavit et rogavit, vt esset compater, et Rex spopondit. Et baptizare fecit cum Rege et cum aliis magnatibus, vt esset Joannes nomen ejus. In mense Julii erat, et mense Julii casum morti dedit se demum, que demum intelligimus.

Jam Cesaris cursor Turcus a Rege abire licenciam petebat ad domum; sed Rex volebat cum eo ad Turciam iterare. Vna dierum dixit cursor Cesaris: „Domine Rex, ista civitas non est tua, quod residenciam dedistis eis; quia gens ista manet 9.|v. gens aliena est, et differt ab Hungaris. Et consulo Majestatem Vestram, vt expurgabis, et da eis aliam terram, vbi possunt habitare, et puros Sciticos portare cogis, et eis distribuere debeas palacia domi.“ Et dixit Rex: „Credas mihi, quod ita terrui ipsos, quod nunquam audent se moueri contra Majestatis nostre.“ „Credas mihi Rex, inquit Turcus, hominibus brevis est vita; si hodie mihi, cras tibi.“ Ecce erat diuinacio Turco. Credebat pauper Rex, quod non moritur.

Interim vallo tempore clam magnates et principes fecerunt concilium in vno latibulo contra Regem, et dixerunt: „Quidem faciamus de Rege? quoniam mouere wlt interim noviter bellum, videlicet super mare et super Ister flui; et insuper terram wlt eciam alienam gentem copiosam inducere. Ipse maledictus homo non wlt cessare neque nobis quiescere cum liberis nostris in domo propria nostra. Ergo quid faciamus?“ Respondit compater suus Stephanus thezaurarius: „Interficiamus.“ Responderunt alii

pares eo: „Non possumus, quia fores suas walde tenent cubiculari sui.“ Ait Stephanus thezaurarius: „Ego semper intrare possum et scrutare, quando vnus remanebit ex cubicularibus cum eo, et tunc possumus bene interit eum.“ Et preapticauerunt vnum gladium triacutas more Bohemorum. Et antequam Regi prenosticauerant, quod dira morte oportet sibi ex hoc mundo ire ad patrem celestem, et semper in memoriam tenebat, et in corde semper tristis erat. Quod jam fuit Rex exploratus per compatrem suum Stephanum accipien. sine manubrio predictum gladium sub tunica sua, et secum duos alios principes, vt cumque venissent ad ostium, pulsare cepit. Et Rex tm. solus juxta ignem calefaciebat se, et erat in vere mense Aprili. Et dixit Rex cubiculario: „Videas quis est; si erit aliquis excepto Stephano, non permitas intrare.“ Et ostium aperuit cubicularius, et mox ipsum per guturem suum raptus est, et vidit cubicularius perniciem suam et Regi. Dixit eis: „Non interficiatis me. Ecce ego vobiscum esto volo par.“ Permiserunt eum; intromisit eos. Et cum Rex vidisset eos, dixit eis: „Amici mei intran.[10.] | ad quid venistis?“ Jam senserat Rex perniciem suam. Dixit: „Compater cicius fac quod facere vultis.“ Mox capien. Regem et ad mensam super projicien.. Et ewaginat triacutum gladium sub palio, et de seorso sub natica truserunt vsque ad pectus. Et tribus diebus ac tribus noctibus cum clangore magno wlulat, et multi volebant videre crudelem mortem suam, hawd neminem permitebant intrare ad Regem. Hoc erat in quadragesima.

Et corpus Regis imposuerunt super ratem per fluuium Ister, et remigatus erat ad Budam. Et tota

Hungaria sciscitabatur, quomodo Rex obisset. Isti magnates compilaverunt, quod aulici et cubicularii inter se habuerunt rixam propter contumeliam. Vnus invidebat alium, quoniam inter alios dilectior erat aput Regem. Et ficum assatum asserunt, comedere solebat, et fico venenum composuissent. Hic discernendum est, quod ita fuisset, extunc multi potuissent intrare ad Regem, et vidissent Regi egritudinem. Propterea hic est suspicio, et in cronica mundi sic scriptum mors sua, quod plewrisis habuisset in corpus. Et in Ramispalmarum ad Albam Regalem deduxerunt cum ingente processione sicut Regem Catolicum verum, et sepultus est anno 1490.

Inde Turcum precursorem Cesaris donauerunt ditissime. Cum pervenisset ad dominum suum Cesarem, et primus fuit interrogatus: „Quum si gentem Rex cujus modi permisit habitare in Viena?“ Dixit cursor suus eadem populum. Dixit Cesar: „Ciuitas illa non est sua.“ Inde quidem simulan. Hungari ab Germanis mortem Regis, clam Stephanus thezaurarius Regi quidquit habebat in Viena thezaurum Rex tempestive omnia cara lectilia Regie Majestatis ad Trincensem *) arcem congregavit, excepto Buden..

(CAPITULUM X.)

Jam post decessum Regis Mathie.

Hungari absque Rege vacabant. Habebat pauper vnum filium nomine Joannem Corvinum, qui erat extra thorum legitimum generatus. Adhuc in vita

*) Trencsin.

sua valde magnates et principes movebat, ut filium suum coronarent, et dicebant incessanter Hungaris: „Quod si filium meum neglexeritis coronare, extunc sine dubio peribitis;“ et multocies dicebat. Semel in vita sua Rex congregacionem fecerat*), vt filius suus coronari debeat; cumque principes et prelati sensissent libitum Regis, attamen in congregacione nobiles et ignobiles clamabaut, esse Regem Joannem Corvinum filium Regie Majestatis, concilium inierunt inter se ac decreuerunt. Intrauerunt ad Regem et obsecrabant cum maxima suplicacione Regem, quod volunt assumere in Regem filium suum Joannem Coruinum post decessum suum. Rex audiens dixit: „Non credo vobis dum vivam, vt fiat.“ Thomas archiepiscopus Strigoniensis, quem creauerat Rex ad dignitatem, dixit:[10.|v.] „Domine Rex, vt faciant juramentum principes et prelati septicies.“ Dixit Rex: „Non tantum sepcies, sed tantum quinquies.“ Audientes magnates Hungarorum ajunt: „Volumus filio tuo Joanni Corvini juramentum facere coram Regie Majestatis Vestre.“ Quod audiens surrexit Rex cum filio suo predicto, et cum magnatibus intrauerunt ad sacellum Assumcionis Marie, quod crencociauerat antiquus Rex Lodouicus ad honorem Assumcionis Marie. Super tumbam diui Joannis Elimosinarii fecit portare ewcaristiam, crucem aureum, missale, ewangelium; et primo Thomas Strigoniensis ambas manus posuit ad sacramentum, et incepit primo juramentum facere tali modo ad verbum Hungaricale dicens sic: *„Isten enghem hugh seghelen, bodoghazzon, er istennenek mind zenthii, es oltari zenthsegh, es zent kereszt, e zent evangelium,*

*) Más kéz hozzá adja: „Bude.“

es a zenth Janusnak zenth erǫcleij, hogh Janus hercheghed teziǫk magari kiralya.“ Et inceperunt singulatim tali forma facere juramentum omni die vsque ad quintum diem, videlicet personas, primo archiepiscopus Strigoniensis; et alter Quinque Ecclesiensis; tercius Agriensis; quartus Bachiensis in specie suo vnus episcopus Zirimiensis, captus erat per Regem; et sic singilatim prelati Hungarie deposuerunt juramentum. Jam magnifici videlicet primus compater Joannis Corvini, videlicet Stephanus thezaurarius Hungarie; alter Paulus Kinisi, quem Rex fecerat in gentem magnam; tercius Stephanus Bator; quartus Draffy Bartolomeus; quintus Laurencius dux; sextus Andreas Bott, et sic vniversaliter fecerunt juramentum vsque ad quintum diem. Et sic permanere fecerunt cum filio suo Joanne Rex.

(CAPITULUM XI.)

Jam quod vacent sine Rege post decessum Mathie Regis Joannes adhuc gubernabat Corvinus*) sedem patris sui Bude. Congregacionem fecerat semel Joannes Coruinus. Neglexerunt venire jam ad coronandum in Rege Coruinum, videlicet Thomas archiepiscopus; neglexit Stephanus Bator; neglexit Stephanus thezaurarius, quem Rex in magnificum fecerat; noluit Paulus Kinisi de Themeswar; noluit venire Bartolomeus Draffy. *De exceptis illis* **) omnes alii venerant, quilibet ad juramentum fidei sue; et nobiles regnicoli clamabant omnes vicissim. Sed isti preticti ad se-

*) Ezen szavakat más kéz kitörülvén írja: „Extincto itaque Mathia Rege Joannes Coruinus gubernabator.“

**) E három szót kitörülvén más kéz „iisque exceptis.“

cundam dietam permiserunt; et secundo fecit Joannes Coruinus congregacionem. Eciam isti prenominati neglexerunt venire ad juramentum fidei, et regnicoli gaudebant[11] | eum fore Regem Hungarie. Et hoc erat post decessum Regis Mathie, dum scribebant anno salutis 14 nonagesimo secundo. *)

Semel prescriptos magnates fecit invitare ad se, et venerunt; et commisit, vt convivium facerent in Vissegrad dispensatori suo. Et in arce supra cum comederent et biberent, inde commisit castellano suo, et vt ordinaret ducentos viros bellicosos ad portam arcis. Et provisor arcis illico ordinauit, vt qui erant in infideles sibi, vt priuarentur a capitis suis. Quod sensissent precipue Stephanus Bator et alter Stephanus Prini de Therebes, et alii pares eorum; vnatim, binatim de arce Vissegrad festinantur descenderunt, equum statim aduxerunt Stephano et Paulo Kinisi. Quod ascendissent super equos suos, dixit Stephanus Bator: „Vere nolumus spurium puerum coronari," et cito equitauerunt quilibet ad domum suam. Hic jam rogo vos, dilectissimi lectores, et parcite mihi de incongruitatibus meis. Hic imprimis perfidia juramenta magnatibus Hungarorum. Hoc tres fidefragi sunt; Paulus Kinisi, mutus erat demum, et sic (ex)alauit de mundo; Stephanus Bator in magnam fatuitatem eweneret, et sic de mundo migrauit; et singillatim turpissima morte perierunt.

Stephanum thezaurarium Vienenses, *quod Rex ablatus fuit de Viena corpore*, **) mox Stephanum thezaurarium sub custodia obseruauerunt. Et de dominis

*) Азаз „1492."

**) Későbbi kéz ezen szavakat kitörülte.

rogauit seipsum, vt spaciandum adiret. Quamobrem se fecerat egrotatum, cumque per portam Vienensem extra properaret, mox super equum incepit *iargani*, et versus Hungariam direxit equum suum cum caterua sua, et sic ewaserat per astuciam suam et sic erat.

(CAPITULUM XII.)

Item iam ad annum 1493 fecerunt soli Hungari congregacionem magnam in Pesth in Zentfalua in claustro Sancti Anthoni confessoris. Inde nempe Joannes Corvinus januam Budensem valde repagulare preceperat, quia jam timebat de traditoribus suis; quoniam, fratres charissimi, qui presumit dominum suum naturalem prodere, eciam presumit occidere. Et dicebant latrones Hungari principes: „Ne amplius habeamus talem dominum, de quo semper jecor noster barrit ac tremit; ne dulce costum potuimus tempore patre suo consumere; sed semper in capite nostro revertebatur galea armaturis.“ Insula Sirmiensis, que erat domi; et in provincia Valko, ac provincia Baronya, et in provincia Somogiensi; et de Regno Sclauorum; et Croaci; et multi magnates clamabant; 11.|v. et precipue Laurencius dux*), qui in finibus Turcarum residebat in possessionibus suis; et cum eo tenebat Rach dezpotus**); alter magnificus Stephanus Keserw; ac prelatus Quinque Ecclesiensis; Andreas Bott de Soklios***); Thomas Scechy; Georgius magnificus de Kanissa, et multi volebant et clamabant: „Joannes Coruinus sit Rex.“ Altera

*) Ujlaky Lörincz.
**) A szerb dezpota.
***) Siklós.

parś clamabat Albertum de Krakowia Polonum de superiore parte; videlicet Tharchai de Therebes, Emericus Prini, ac magnifici Hymeniensis *) et Stephanus Rozgon de Warano. Et de aliis post hec tercia pars fecit clamare Ladislaum Kazmer de Bohemia Regno videlicet; qui sunt jam perjuri ac fidefragi; Thomas Strigoniensis, quem latronem de mendicacione sua pater ipsius Coruini in magnum dominum constituebat; secundus Paulus Kinisi, quem pater idem Coruini de satelite sua acceperat in magnificum; tercius Stephanus de Bator et alii compares ipsorum. Introduxerunt bovem in Regem, constituerunt ac elegerunt. Ista pauca pars precessit illas duas partes. Ac in Buda cum merore premeditabat in se paruus Coruinus. (Illi vero) elegerunt cum consiliato animo infideles Thomam Strigoniensem ad arcem Budam ad Joannem ducem. Cum fauencia verba adulacionis incepit eum swadere, vt de Buda arce exiret cum thezauro thoto proprio sui: „Et ad fidem polliciti tibi sunt magnifici domini, quod cum quieto in itinere tuo pacifice permitunt ire; et tibi banatum Zendriensem **) decreuerunt in perpetuum.“ Que (cum) audisset Joannes dux, tremuit in se, quia jam nullus audebat sibi prebere contra infedeles. Et iste latro Strigoniensis valde exorsabat se: „Solo modo, si consilium meum susceperis; quia iste Ladislaus jam senio confectus non multum viuiter durabit, et rursum ad Budam deducam ad Regalitatem.“ Quamobrem adolescens erat Coruinus, nihil maturitatem habebat, adhesit pauper consilio Strigoniensis, et

*) Homonai Drugeth.

**) Szendrői bánság, banatus Severinensis.

permiserunt ei vnam ebdomatam vt prepararet se ad iter. Qui: „Si fidem rectam haberent domini, quod me non molestarent in via.“ Dixit Strigoniensis: „Ego mox constituam ab eis epistolas sub consciencia eorum.“ Et sic constituit ab eis, et dedit ad manus Coruini. Et ipse incepit se preparare ad iter.

12.| CAPITULUM X. (XIII).

Quomodo in Chont campo prostratus erat.

Jam se mouit de Buda post vnam ebdomadam cum thezauro regalia ad iter. Dumtaxat soli habebat ducentos curros sarcinatos cum magna bona auro et argento plena; et eciam cum hornamentis regalis pallacie, exceptis aliis curribus dominorum. Et erant cum eo proprii fideles, precipue Laurencius dux cum sua agmine et alii magnates cum eo, qui potuit facere gentes. Demum quod extra Budam descenderunt ad campum Kelemen fedw*); numerauerat septem milia hominum equites et tria pedites; et directi erant versus Albam Regaliam. Inde jam quidam traditores latrones Paulus Kinisi, Strigoniensis, Stephanus Bator, et alii pares cum eis jam exploratum habebant Joannem Coruinum. Inter se aliquam conuenticulam cito habuerunt, et calumniam incitauerant, vt ne permiterent portari thezaurum de Hungaria; haw pocius assumetur de ipso. Mox constituerunt bellum acerrimum et sumum, et post ipsum Joannem Coruinum filium Regis Mathie ad iter cum impetu repentino; et vltra Albam Regalem appropinquantes in campo. Et ordinauerat Laurencius dux suum belli

*) Kelenfölde, Budának a sz. Gellérthegye alatt lévő része.

ductorem militum nomine Dombay Dauid; et magnates (Joannis) consiliauerunt, vt ne personaliter prestolaret eos latrones *Joannes Coruinus*, *quia scias te puer domini nostri* *). Quicunque traditor presumit tradere dominum suum, presumit et occidere. Et sic cum eis equitauit ad Quinque Ecclesiensem, qui fidelis erat (ei) nomen Sigismundus Episcopus, natione Germanus genere quidem *Henzerus* **) de Buda, qui est Vrbanus Henzerus, thezaurarius erat, et ipse ditaverat. Imprimis, quum ex vtraque partes stetissent ad facie, pugnam iniuerunt magnam. Quum seorso multi Raciani et Valaki erat mixtim cum Hungaris, et preualuerunt Joannis exercitium suum; attamen ex vtraque maxima corruerat in campo Chont. Toto *fuit* ***) eis lucrum traditoribus predictis, quod non potuerunt colligere et v (e) here. Postea recessionibus suis isti semipagani hoc 3 wlgus aureos ducatos et anulos preciosos inveniebant adhuc, et mihi vnus laicus portauerat aureum, anulos duos, et alii pauperes veniebant pro leui precio. Jam hic, charissimi lectores, obsecro vos attendere, in jam secunda (vice) fidefragi sunt et sine fit iuridicam. Aliqua pars remanencie thezauri ad manus ejus Coruini presentauerat, et cum una reliqua equitaverat ad Regnum Croacie ad arcem predicti 1?.¦v. Zen anno 149" secundo ****).

Ibi residen. multo tempore. Et erat vnus Hungarus cum eo in seruitute valde complacens nomen

*) Későbbi kéz ezen szavakat kitörülvén, irja „ne occideretur".
**) Más kéz által kitörülve.
***) Más kéz ezen szót kitörülvén irja „illo thesauro."
****) Azaz „Segnia" és „1492."

Emericus Therek de *Ziketwara* *). Et de genere magnatorum Groph **) accepit vnam pulcram puellam ad legitimum thorum, et in Regno Croacie de libera vxore habuit duos filios masculos; vnus nomen vocabatur dux Cristoph, et minus Joannes, post hec vnam ancillam nimis form(os)am. Et altissimus prouidebat Joannem Coruinum cum prospera bona; ettenim Turkos valde repugnabat, et ei sors multa deducebat propter filiis suis Deus adiuabat. Isti ad huc magnates (Hungari) exaudebant sibi propter prolis suos, et cum magna prosperitate providisset Deus, sperabant ad huc in eum. Et concesserunt ei propter liberos suos in Regno Hungarie possessiones, videlicet Gywla arcem in Kereskez cum sessionibus suis; et promiserunt arcem Vilagoswar cum suis prouentibus; eciam concesserunt sibi arcem in Bachmege Zabattka cum telluris suis; concesserunt sibi in quarto loco juxta Danubium flui (in) insula Sirmiensi arcem Cherwgh, cum pertinenciis suis. Et jam laute solebat viuere Joannes Coruinus respectu filiorum suorum.

(CAPITULUM XIV).

Inde quidem coronauerunt asinum Ladislaum Kazimiri isti proditores. In illis diebus vivebat quidam Glogor, maximus sagax vir in omni scientia in collegio Cracowiensis vrbis; cumque in cathedra sua legisset astrologiam et decreuisset, illico vnus studens Hungarus de genere nobilium, qui de Hungarie litteras protulissent de koronacione Ladislai Kazimiri.

*) Más egykoru kéz „Zygeth."

**) Azaz Frangepán, értetik Frangepán Beatrix.

Et quum jam perlegisset, studens predictus etiam obtulit ad manus Glogor. Et iste vir sagax quum intellexisset in litteris, coronatum in Regem Ladislaum Kazimiri, mox libellum suum cum manu ad pauimentum *jacta esset* *) et dixit : „Ve vobis Hungari et tocius Christianitati, quia istum bouem coronauerunt.“ Et nil plus dixisset, et studentes nobiles ac ignobiles istud auditum verbum Glogouite ad Hungariam profanauerunt, et de hoc verbo Hungarī bouem regem vocabant vsque ad mortem.

Quum vidissent sine virtute Ladislaum Regem Bohemum magnates Hungari de superiori parte, qui sunt jam prenotati Rozgon, Tarchaj, Prini, Palociak, Homonaiak, Bebek, et sic de singulis, — eodem tempore Cassouienses non tenebant rectam fidem ad Hungaros, sicut vespertilio inter aues[13.] | et quadrupeda — isti predicti magnates fecerunt congregacionem inter se in publico loco opidulo Galzech. Eciam magna pars erat, scripserunt litteras sub fide magna ad Regem Albertum ad Cracouiam suplicantes ac obsecrantes verbis et sermo fauentissimo: „Quoniam jam videmus perniciem tocius Christianitatis omni die, quod iste Ladislaus non esset satis ad protegendam Christianitatem, ergo preparet sese quam peroptime, et nos cum eo copiose erimus, et Ladislaum de Buda leuiter expugnare possimus, et te in Regem (facere) volumus, quia Regnum nostrum in dubium jam vacet.“ Quamobrem allate erant littere ad Albertum Regem per nuncium, *rex* (eas quum) perlegisset ac intelexisset, consilium fecit, et in consilio bene concesserunt. Rex Albertus ordinauit se

---

*) Más kéz „abjecit.“

ad Hungariam ad coronand. *Regitatem* *), quasi intrusus vellem contra fratrem suum Ladislaum Bohemum. Mouit castorem suam ad Hungariam versus; cumque venisset sub Cassouiam, et predicti Hungari numeratim eum accesserunt quantum potuerunt. Et hoc erat iam ista disturbacio 1493° in mense Decembris in profesto Lucie virginis. Rex elegit legatos ad Cassouienses, vt ei adhererent. Cassouienses nullo modo non consencien. ei. Rex Albertus ira commotus obsedit Cassouiam, et jacuit sub ea in duobus mensibus et decem diebus. Inde quidem Paulus Kinisi cum Tracianis de seorso et cum variis gentibus, et Stephanus Bator et Strigoniensis concesserat gentem suam sub ducatu eorum. Erat in diebus illis frigora magna in ieme cum niuibus ingente, et cum peruenissent ad Regem Albertum, illico castra metati erant. E conuerso Rex robore castorem suam ob augerium posuit, ac ordinauit robore in tantum, quod volebant infideles repente ad eos inuadere non potuerunt. Ex vtraque parte jacent, tamen exibant inter duo castra ad Harch. Quidam gens Traciana siue Mirmidones Achili genere multos Polonos nocte subtrahebant, et vinctos perducebant ad limites Turcarum. Gens Polonica, quoniam tenua esset, non potuit tanta miseria abstinere, sicut illi ex parte Hungaris. Vidit Rex Albertus, quod in dies defecisset in populo suo; mouit versus Poloniam aciem, et persequebantur pauperes sicut agneli per lupos, qui ad limitem Polonorum expugnauerunt eos, et sic Rex Albertus preuaricatus erat.

*) Más kéz „sese in Regem."

(CAPITULUM XV).

Inde quidem Rex Ladislaus Kazmiri fecerat congregacionem magnam mox cum suis partibus, vt patecet jam in scripturis, Stephanus thezaurarius, Strigoniensis et omnes magnates Hungaros; nobiles et ignobiles, quicunque venerint ad gratiam Regie Majestatis, omnibus gratia sit, eciam qui contra Ladislaum Regem Bohemum perperam egisset, gracia omnibus. Et multi comparuerunt (ad) Regem et sic graciam habuissent. Qui autem non potuerant, provissorem erigebat in persona sua et satis erat. Sed Laurencius dux nequaquam adheserat. 13.|v. Post hac Laurencium ducem excluserunt, et infidelem deputauerunt, simul Kis Horwat de Zatha. Et fecit congregacionem Rex Ladislaus in Bachia ad festum omnium sanctorum. Et multitudo erat cum Rege Hungarorum, et obsedit arcem Serem-Vilak in profesto Andree Apostoli. Et erat iems magna dum scribebant anno 149° quarto *), et accepit difficile, et intrauit Rex Ladislaus, quia dux Laurencius non erat ita strenuus, sicut pater ipsius Nicolaus Rex Bozniensis, sed studiosus. Et valde erat fastigiosus; et tamen erat jobagionibus bonus et graciosus in vita sua. Posthec fecit deprecare Stephanum thezaurarium, et vnum Bornemiza, qui erat Regi cubicularius et castellanus, deprecauit eos per nuncium et per litteras. Stephanus quare habebat vicinitatem cum jobagionibus suis, et dixit Laurencio duci Stephanus thezaurarius: „Fac mecum ligamen in defectum seminis (tui et mei) possessionem hereditatis tue; et ego

*) Azaz „1494."

sinciter coram prothonotario et coram Capitulo Quinque Ecclesiensi sub fide et sub privilegione litteris sigilis pendentibus ex vtraque nobis; et tua fiat aput me, et una fiat aput te.“ Laurencius dux nequaquam potuit facere aliud; et sic coram prothonotario et coram predicto capitulo sic decreuerunt, et quilibet habuit pendentem cum sigilo privilegia bulle. Sic graciam leuė practicauerunt apud Regem. Qui Rex eciam *premeditabat ab eis*, *quia* *) si dixisset Stephanus thezaurarius, vt ne comederet vna ebdomada quidquam; aliud nequaquam debuisset facere, quia nempe metuebant eum, sicut Regem Mathiam.

(CAPITULUM XVI).

Posthec Laurencium ducem elegerunt post puellam de Napol, vt ipse duceret Ladislao Rege, quare ditissimus princeps erat, et cum magno exercitu preparauit se, et duxerat matrem Ludovici Regis, qui pauper in paludem casum dederat. Postea Rex Ladislaus habuit vnam *ancillam de Beatrice* **) et vnum filium nomine Ludouicum. Et eodem tempore Hungari erat in bello contra Alemanos et precellebant Alemano cum triumpho magno. Inde quidem Hungari memorabant assidue, vt filius meretur coronam et Regina tenebat filium Ludouicum ab Hungaris de aliqua inthoxiacacione. Emericus Thǫrǫk erat valde apud Coruinum Joannem factor sew provissor, sed Joannes Coruinus exalauit de mundo. Jam vxor relicta erat post dominum suum, cumque cepissent pueri super equos jam equitare ac currere solebant, [14] | et

*) Más kéz „dependebat a Stephano, vnde.“

**) Más kéz javitása „filiam Annam nomine.“

wlgus hungarorum sepissime clamabant Cristophorum ducem fore in Regem Hungarie. Hec fama valde vigebat inter colonos Hungarorum. Ducissa quidem sepe solebat ad Budam pro necessitate prouissorem suum eligere Emericum Therek. Quum mater Ludouici Regis sensisset factorem fore in Buda Emericum Therek, Regina Hungarie fecit eum invitare ad prandium, et post brandium Regina incepit Emericum investigare de pueris Joannis Coruini, et de vxore sua; vt quomodo viueret, et juuenis quomodo in sanitate nasceretur. Incepit Emericus Therek Regine diversimodi fabulare de juuenibus Coruini: „Quod si Deus eos conseruare dignetur vere erunt potentissimi; precipue Cristoferus dux appellatur, et wlgus Hungarorum nimis optant ad Regietatem.“ Et tunc ait Regina Hungarie: „Filium meum Ludouicum Hungari quo volunt habere.“ Respondit Emericus Therek: „Tali forma contentabitur filius tuus, sicut dominus meus Joannes Coruinus dum viuebat in hunc mundum.“ Dixit Regina: „Audiui et scio, magnifice honoran. Emerice, rogote te, vt ne festines cito de ciuitate Budensi nostre; etiam sis ad crastinum apud me ad brandium et insuper donabo te.“ Factor Emericus ducisse iuit ad hospicium. Inde Regina fecit vocare Stephanum thezaurarium et Stephanum Bator ac Strigoniensem. Coacte consiliabatur ab eis, et de aliis fidelibus suis circiter; et ajebant Regine: „Vere tua Reginalis Majestas, certe te scias, quod somniantur Comitatws Hungarorum de puero duci Cristoph. Sed cum officiali suo Emerico Therek quam studiose potes, decretum habeas cum eo; quia et nos premeditati sumus.“ Mater Lodovici, quam potuit mentem suam ad intellectum injecit. Fecit Re-

gina venenum abere de apoteca apotecario suo, vt disponeret bonum, et ordinauit apotecarius suus. Et isti prescripti infieles; precipue Stephanus thezaurarius simul cum aliis paribus suis, quattinus quid quit regeret in Hungaria Emericus Therek sub officiali suo ac gubernaret, totum sibi promitere in perpetuum de filio in filium suum. Quum jam consiliata erat vxor Regis Ladislai Kazimiri, Emericum rursum cita ad (se) eciam ad prandium fecit invitare, et post ipsum sellatum equum duxerunt. Et venit ad prandium, et post prandium fauentissimis verbis cepit obsecrare ac supliciter deprecare: „Quod si posses, care domine mi, illos pueros perdere, perdas; quia si illi ad humanitatem 14. v. peruenerint, eciam erit magna strages inter Hungaros, ac perpera major quam nunc. Ergo, domine Emerice, vt sit pocius evitanda quam nascenda.“ Ait Emericus: „Ignoro et quomodo deberemus euitare.“ Ait Regina: „Suscipias mihi ad fidem tuam et humanitatem tuam secreto consilium meum, et eris maior in Hungaria quam fuisti prius. Quam si susceperis et in consilio meo fideliter per-ageris, quod arces habes in Hungaria sub officiali tuo, ego omnes tibi donabo per bullas priuilegiales cum sigillis pendentibus.“ Que audiendo Emericus Therek in corde suo jocundabatur, quia vidisset Reginam Emericus Therek valde deprecantem ac rogantem. „Fiaciam omnino ad quid me ortaris; solummodo litteras privilegiales cum sigillis pendentibus ordinabis mihi prius quam ad manus meas, et posthec incedam in mandatis Vestre Majestatis.“ Ait Regina: „Faciam ad quid me hortaris; sed tu eciam ad quicquid hortor diligenter procurabis, propter tot possessionibus.“ Et fecit portare pugillarem, et scri-

psit solus Emericus Therek, primum possessionem arcem Gywlensem in Kereskez; secundum arcem in Zirimio Cherwgh proxime Danubium flui cum pertinenciis; tertium arcem scripsit Zabattka in Bachmege cum sessionibus suis; quartum arcem Vilagoswar cum prouentibus suis. Et istam minutam et dedit ad manus Regine; et Regina statim cum consiliariis inimicis Joannis Coruini jam contra liberos suos clam determinauerunt, quomodo debent interire, et de mundo eos exstirpare. Interim Regina fecit vocare Emericum Therek, et aplicauit et donauit epistolas prescriptas donacionales seu bullas bullarum; et perlegere fecerat antequam irent ad tradendum locum, quum perscultasset materias donacionum. „Bene," inquit. Et insuper Regina donare fecit variis caris rebus cum equis quatuor cespites, et ad expensas duo milia magarcas*), et spopondit, vt esset cultor bonus ad libitum sue Regine, et venenum obtullit ei ad manus.

Cumque jam resumto anhelito suo ad Regnum Crouacie pervenisset, et ad domum ducisse de equo descendisset, quum ludebant pueri filii Corvini Joannis cum aliis suis coetaneis, et vidissent Emericum officialem eorum, dimisserunt ludum et tanquam (ad) nutricium patrem fugierunt. Et dicebant pauperes: „Pater mi, pater mi, quid portasti nobis." Et dixit: „Portaui, domini filii mei;" et cuilibet vnam vnam scatulam paruam protullit ad manus innocentum, et erat confectio dulcis, 15.| et pueri gaudebant taliter oblectamentis. Sed aspidum fuit eis demum, et mox

*) Azaz „Marcas."

casum dederunt in egritudinem, et in duabus ebdomadis exalauerunt de mundo ad patrem suorum; et hoc erat anno 15. iam.

(CAPITULUM XVII).

Quum jam vidisset expletum suum pollicitum et Regine ad libitum, gratulabatur in se. Et ducissa relicta Joanni Coruini ignorabat filiorum perniciem. Verum fecit latro Emericus Therek cum domina sua racionem reddere, et in caucione fecit latro dominam suam sibi oblicari in quinque milia marcas, et cicius statim equitauerat ad Hungariam, quasi iure in possessione sua, et excludere fecit dominam suam de possessionibus suis legittimis.

Jam paupercula nesciebat, quo declinare caput suum. Quum hec consencies dux Laurencius, eam esse adhuc cum parva puella, quoniam jam Banatum Zeniensem *) regnicoli Hungarorum Andree Pod **) dederant, et jam cum maxima gente preparauerat se ipsum ire ad Banatum Zeniensem occupandum. Et ipsa ducissa ignorabat ad quam partem equitaret; Emericum Therek ad se vocare fecit et cum eo finiuit in bonum finem; quod arcem Gywlensem permiteret domine sue ducisse; et ipsa quinque milia markas (ei) deponeret; ac insuper arcem Attya sibi ordinaret a Merico Perini ad rationem sue Emerici Therek. Contentus erat mox latro Emericus Therek, permisit ad arcem ire domine sue Gywlensem.

*) Azaz „Segniensem."

**) Azaz „Bot Endre."

Intrauit ducissa ad Hungariam, que habuerat vnam *ancillam* *) nimis pulcram a Joanne Corvino. Et mox post intrantem arce Gywla, occupauit statim arcem Soljmus et Lippam ciuitatem munitam, et arcem Vilagoswar, et puellam vnus magnus dominus nomine Paloci Michael desponsauerat sibi. Senciens latro Emericus, quod si generabit liberos de magnifico Paloci, forsan ad futurum wlciscentur ei ad futurum, et vnum kokum bonum ordinauit puelle valde arte fercula disponere; et coram domina sua quasi mel procedebat verba sua, attamen in corde fel ferebat. Constituit ad sanitatem puelle cokum, et coko promisit tres villas dare, et in nobilium facere eum. Et ipse latro spopondit: „Et paulatim exalauit;"—
15. v. paulatim eciam fecit exalare de mundo. Et cokokus **) saltum fecerat, quia senserant koko latrociniam, et ab Emerico optinuit tres villas. Et inde puellam cum magna reuerentia sepulta erat apud monachos. Et ego precentor eram in ecclesia parochiali, et cum sociis cantaueram spalterium ***) octo personis, et octo markas dederant.

Posthec ista ducissa in maiori viduitate permansit, et inde Laurencio duci propter fidem *iussore* ****) sibi totam prouinciam Gywlensem fecerat taxare, et ex colonis exigere fecit, et de auro quintos florenos admisit (ad) ducem Laurencium, qui erat pugillator fidei bonus.

---

*) Más kéz által javitva „filiam."

**) Azaz „Coquus."

***) Azaz „Psalterium."

****) Más kéz javitva „jusserat."

(CAPITULUM XVIII).

Ladislaus Rex Kazimir habebat vnum *fratrem germanum**) nomine Georgium Markolab**); et istam ducissam ordinauerant eam ei in matrimonium dum scribebant 1505 anno. Et erat thalamum valde ditissime, et cum magna pomba ipse advena propter possessionem et propter thezaurum Joannis Coruini. Et vixit cum ea sexdecem annis, et de fetu sua ab ipso prolem nullum potuit habere. Thezaurum ab ipsa incepit investigare. Illa quidem paupercula abnegabat. Iste magnus riballdus rapuerat et *per commes****) et percusserat valde; et ipsa paupercula omnia quicquid habuerat totum sibi demonstrare fecit, res preclarissimas regales; domina nempe erat tenua, corruit post verberacionem****). Et ipsa exalavit de (mundo) ad patrem nostrum, et ipsam sepelliuimus apud monachos cum honore. Et eciam pro ea cantaui psalterium cum decem personis scolasticis, et laute tractauerunt. Demum iste magnus riballdus tm. ad pompam bibebat, comedebat, ludebat, scortizabat; attamen colonibus erat valde justus et seruabat sine inpedimento eos; et dicebant, grates nos referimus, quod tam benignissimum dominum habeamus, et in sporta dei manemus post decessum Regis Ladislai Bohemis. Exiuit de Hungaria et ad patriam suam Moranie remeauit. Et ipse non multos dies vixit, sed

---

*) Más kéz javitása „nepotem."

**) György brandenburgi markgróf.

***) Más kéz által kitörülve, s helyette „per cruciatum".

****) Más kéz megjegyzése a lap szélén : „Sed notandum, quod markolab exterus de Regno vendiderat Io. Vaiuode Iwlam, Lippam, Solum et Vilagoswar."

exaltauit de mundo, et sic exterminatum est generatio Regis Mathie per perjuros magnates Hungaros etc.

(CAPITULUM XIX).

16. | Jam ibo ad Strigoniensem Thomam, dum erat ex rusticale genere. Et audiui eum per Mathiam Regem in magnum prelatum fore, quare iuvenis erat et solebat semper presens esse coram Rege. Attamen erat Petri archiepiscopi subditus propter existenciam suam etc. Valde ceperat diligere; attamen non peritus erat, sed semiscolaris erat. Et Deus altissimus, et sua fortuna, Rex dederat, et episcopatum aprimis Agriensem, posthec Strigoniensem. Et erat valde astutuus et magnns in hujus mundi pompa. Habebat titulum multum, videlicet scribebat sese tali modo: Archiepiscopus Strigoniensis, Prepositus Tituliensis, Episcopus Zagrabiensis, et Consiliarius Regie Majestatis, Cardinalis Rome Sancti Martini in monte; in super Patriarcha de Constantinopolitane vrbis, et sic de aliis. Temporore suo dum sribebant 1510 Papa Rome Deo volente translatus esset ad patrem nostrum; et ipse cum magna astucicia sua vnum Thurcum Bassam Natuliensem *) fecit sibi in filium cum fide. Hic jam prudenciam suam bene deriuans sub uatica sua possuisset, et Thurcum iam predictum donauerat cum rebus variis preciosis, ut apud Cesarem Turcarum inveniret sibi graciam, quare aliquid prouentum de titulo Patriarche prouentum sibi redderet. Et Bassa Natuliensis Cesari Turcarum notificauit. Izmail Turcarum intellexit secum, quod eis demum esset bene; letanter promiserunt dare omni anno duo milia marchas.

*) Azaz „Anatoliensem."

Et erat vnus mercator nomine Nicolaus Sanko de ciuitate Dobrownik *), qui linguam habebat Turcalem, linguam Hungaricalem paruam, linguam Italicam, linguam Germanicam, linguam Slauonicam seu Tracianam. Quamobrem Strigoniensis erat in Consilio Regie Majestatis senior. Constituere fecit Nicolaum Sanko, vt ipse sit legatus de Rege Hungarorum semper ad Cesarem ettnicorum talis idaneus. Et dominus Strigoniensis ordinauit sibi domum Bude duas, et vnam ancillam ad legitimum matrimonium de genere Italicam, et filiam fisici Regis Siluestri. Et cumque sepissime cepit ambulare in legacione ab Hungarorum Rege versus Turcarum Cesaris, et ipsum Turcarum Cesar destruxit, vt pocius ei seruiret fideliter quam Hungaris. Et pollicitus erat Cesaris, et quando iturus fuerat ad Turciam semper fideliter pronunctiabat de Hungaris bona et mala. 16.|v. Et vadum habebat semper per Danubium flui versus obposito Bamonostra vltra montem Sirmiensem, ad euiam flui Zawa Verspacha obposito semper habebat iter suum egrediens et ingrediens. Et Turci ipsum solebant semper cum quingenta equitibus explorare vsque ad vadum Incha vadum. Et multa res Turcarum mercanciam portaba secum ad Budam, et nullus Hungarus equitabat cum eo, sed mixtim Turci et Itali. Et vlgus Hungarorum valde dolebant, qui cum finibus habitabant; et semper dicebat coram cunctis *fuar* **) limites dicendo : „O quomodo statim perdita erit ista nobilissima terra cum gente sua.“ Et laudabat vtique in siluam Zirimiensem, et quasi et ipse

*) Azaz „Ragusa.“

**) Azaz „fuwar.“

dolebat. Quandocunque presentabat prouentum predicta duo milia marcas de Cesaris Turcarum Thome Strigoniensi, semper sanitatem et prosperitatem referebat a filio suo de Bassa Natuliensi, et commendacionem a Cesare. Et in domo sua Bude dedit ad rebus sue Turcalium; et imprimis tremebant publice vendere; hawd tamen simulatim, et tabulam *boti* *) non presumebant infra mitere. Quod mihi in visu concessit, mox admiratus et dicebam: „Hic prima tradicio Hungarorum; ergo ve vobis christianis totis.“ Quidam eciam dicebant Bude, qui sciebant astuciam Turcarum, quod jam venumdaretur Turcarum mercimonia.

Secunda tradicio per monachos de Sancto Joanne Baptiste claustro. Hic atende lector. De Regno Boznensi habebant ibi claustrum residencie, et pro colore in Buda tradicionis fe(ce)rant convencionem cum tali magistro clam. Et pro quingentas marcas ad claustrum Zonik in Turcia. Et sepe in cappa propter tabule visionis venibant ad Budam vaiuode Turcarum Cesaris; et terciario solus Cesar Turcarum explorauerat Budam in processione festo corporis Christi. Quod ego sensissem, dicebam gardiano; „Credas mihi frater, quod isti omnes Turci principes; cur ita permitis hic eos scrutare tam nobilissimam?“ Dixit gardianus mihi: „Non credas, domine Georgi, quia isti sunt boni religionis, et ad laudem Beatissime Marie Virginis faciunt tabulam ditissime ad claustrum Zonik.“ Iterum ait vnus monachus ex eis rusticus, qui erat suttor inter eos nouem annis, professionem continebat, et erat Dalmata, dixit: „Bene

---

*) Azaz „boltja tábláját.“

dicis, domine Georgi, quia intellexi de loquellis suis, et scrutaui, quando ibunt in vna cella omnes ad dormiendum, Turcam continuum pocius, quam Sclauoniam vel aliam.“ Et mox iterum suttorem capuerunt et ad carce(re)m positus erat in perpetue. Quumque in captiuitate sua vovit votum ad Beatam Virginem Chenstako *), ilico absolutus fuit, et mox ad Regnum translatus Polonie, et per 17.| rexit et soluit uota sua. Et in apidulo Sarki **) matrimonisatus est, et optimos liberos habet. Et vnum ad laudem Dei deputauit, quare in via est opidulus, semper in itineribus meis eis hospitaui.

Tercia tradicio erat a judeis Budensibus; quia judei solebant venire Turcarum Cesaris ad judeos Budenses, et quicquid audiebant et sciebant mox currebant rursum ad vrbem Constantinopolim, et omnia Cesaris fideliter presentabant in sermonibus suis Hungarorum dissensiones. Et ipsi clam vehebant mercimonialia Turcarum ad Budam diuerse; et fatui Hungari mirabantur vnde portarent.

Quarta tradicio erat a Tracianis in Kewi; quoniam et ipsi mercanciam valde exsequuntur. Semper et ipsi mercimonialia largiter habebant et vehebant ad Hungariam, et in tentoribus suis semper habebant vnum vel duos Turkos, et sic continue fideliter serviebant Turcarum.

Quinta tradicio erat a Turcarum Cesaris per vnum mercatorem senem de Brassowo nomine Jeronimus. Et portauerat copiosissime de zinziber de Turcia. Itaque admirabantur populi, et nimis caro

*) Azaz Csenstochó Lengyelországban.

**) Itt kezdődik az eredeti Codex 17. levele, melynek első lapja egy vonallal végig van áthuzva.

tenebant precium; et raro potuebant emere. Et audiens ego cucurri ad eum pro spacio, et inter nos lingua cum Traciana prolixamus, et cuncta secreta pandidit mihi; vidit sum in sartis et nil in me verebatur. Et semel inter congregacionem Hungarorum, et mox lapidare volebant; et in fatuum existimabant.

Nicolaum Sanko Hungari volebant exterminare, quia jam vigebat tradicio sua; attamen ille magnus traditor deffendebat eum Thomas Strigoniensis.

(CAPITULUM XX).

Inter hec Stephanus morituus est thezaurarius, et filium suum Joannem Zepusiensem elegerunt regnicoli Hungari ad officium in Transsiluania ad Vayuodatum, dum scribebant anno 1510. Et erat valde fortunatus in bello christianorum, dum perfecte persistebat, donec non adherebat ad Turcam.

Et Ludovicum Regis Ladislai Kazimiri filium coronatus erat in infancia sua, dum erat annorum quinque; et sensit mater Ludouici Regis, quod esset major dominus in diuiciis suis, quam pater ipsius Ladislaus Rex. Et semper inuidebat Joannem vayuodam Transsiluaniensem. Et semel diversas inthoxicaciones fecerat portare de Wenecia; et volebat Hungaros magnates inthoxicare in vna cena vespertino tempore. Quod Hungari sencientes nunquam Regine credebant; quia super cenam sola Regina extinguere fecerat candellam, quam de Venecia portabant ei.

Et Paulus Kinisi obmutescebat, et sic de mundo exalauit, propter sacerdotem vnum in Themeswar, quod ad rotam molendinis fecerat ligare

nudum. Et mira res erat, quod molendini rota steterat cum sacerdote; et in hodierno die ciuitas est in testimonio sacerdotis. Et dicebat Paulus Kinisi: „Vere iracundus est compater meus Deus.“ Et propter alteram causam, quod decimam episcopi Chanadiensis omni anno sibi representare fecerat ad arcem Themeswariensem. Et propter eciam tertiam causam, quod nil curabat de excommunicacione ecclesie. Et post mortem ipsius suspensa erat anima vsque ad annum integrum, quia nocte dieque multa pulsabat, et ollas frangellat ac 17|v. clopernizabat. Hoc videntes religiosi claustrales et parochus, valde famabatur in vita bona sua nomine Demetrius in ciuitate Themeswar; et misertus fuit super compatrem suum Pauli Kinisi, quia filium suum baptizauerat. Fecit grande commemoracionem pro anima ipsius, et imolare vitulos et ircos ac volatilia occissa pro anima ipsius; et hostias copiose obtullerat sacerdotibus, et religiosis et pauperibus; quamobrem contra paganos erat valde tutor et fidelis Ecclesie. Et ista coram Deo altissimo in memencione faciebant viri adoratores, et sic amplius vnus comparuit.

Alter vero Stephanus Bator volebat in Hungaria tm., vt esset vnus episcopus; attamen alter latro infidelis Strigoniensis obstabat ei et hereditates crucis Christi voleant occupare ad cokuinam eorum. Et mira res, signum malum super eum descendit. In fatuitatem sensatum deveniebat et fugiebat per campos et siluas circuiebat cum delira cancione, et sic ipse transmigrauit de mundo.

(CAPITULUM XXI).

In Roma *sine Episcopo* *) carebant. Et miserunt litteras post Thomam archiepiscopum Strigoniensem, vt veniret ad consciterium eligere Papam. Audens et perlegens epistolas Cardinalium Ladislao Regi intrauit ad Budam, et cum eo tractauit multa, quattinus faceret congregacionem priuatim, sew vocare priuatim magnates, qui iam erant iuuenes, vt cum scitu eorum intraret ad Romam, Papam eligere. Rex illico epistolas misit ad Laurencium ducem, quia adhuc viuebat; et ad secundum magnificum ad Themeswar Stephanum Batori; ad tercium vayuodam Transsiluaniensem Joanni Scepusien. Et sic singulis precepit Rex Ladislaus, vt veniret; ettenim arduum negocium haberent. Et venerunt ad Budam, quilibet ad domum suam descendit, et secundo die intrauerunt ad Regem in concilio. Et Thomas archiepiscopus sedens inter eos, quia ipse iam erat senior in consilio Regie Majestatis; et Strigoniensis referauit questionem suam: „Quod ex Dei gracia Roma me cupiunt esse in electione papali.“ Et responderunt magnates Hungari vnanimiter: „Bene, ad nostram Hungarorum honoris et ad augmentum.“ Et aitt Strigoniensis, tanquam pater inter eos constituebatur, quia adolescentes erant: „Bonum essetne, si crucem sanctam portarem de Roma, quod erit nouissimus sanctissimus contra Turcas cum authoritate summa indulgenciarum pena et a culpa.“ Quicumque audientes magnates adolescentes insimul claman, et

---

*) Más kéz által javítva „sine papa“.

dicen: „Bene, bene, venerabilis pater noster archiepiscope; et nequaquam aliud fiat. Tamen scribis te esse inter aliis titulis vestris Patriarcham Constantinopolitane vrbis.“ Et ait Strigoniensis: „Propter hos et ego volo.“ Et sic breuiter determinauorunt conuenticulam eorum, Strigoniensis iuit ad prelaturam suam, et quam peroptime incepit se prepa(ra)re. Dedit in Deum [18.]| ad Romanam sedem ire; et cum gemmis, aureis indutis, et aliis variis cum hornamentis, et decem kolas, et quadrigas aureatas et bornatas, et tm. lectilia sua habebat intus positas; et curiam suam magnos et paruos quattuor modos indusias preparare jusserat. In primis ad tricenta familiam disponere fecerat de purpurio viridi aureo coloris; secundo disponere fecerat de albo chabit tricenta; tercio disponere fecerat tricenta indumenta de rubeis, videlicet de atlasio ac de purpureo auro, et sic de aliis variis rubri coloris; quartto disponere fecerat ad tricenta personas de purpureo nigro coloris indusias sew vestes. Ed ad viam tres vasa vina ordinauit *pinche palask* *). Et sic ad iter suum cepit ire; et thezaurum suum ad mensam suam decem magnos curros sarcinare fecerat, et *pohar aztolhoz walo*. Cumque pervenisset proxime Thiberis, quum audien. ipsum venientem Romam; et hornauerat vicos ciuitatis et theatrum. Et audisset Thomas archiepiscopus hornamentum ciuitatem, mox precepit factore suo, vt exdaret imprimis purpureas aureas de viridi coloris, vt indurent sese. Quidam erat vna vestis gemmis fisura; quidam vestis erat cum lapidibus preciosis fabricata, et sic de singulis. Ista hic ego

*) Azaz „pincze palaczk“.

visurus sum oculis meis. Quod Romani admirabantur de tali hornamento diuiciarum suarum Hungaro vno. quod tam ditissime intrasset ad Romam, ita fertur dixisse, quod Cesari Turcarum in scriptis protulissent scrutatores sui. Cumque descendisset ad palacium suum, percepit kokos suos, vt, quilibet habeat auream vittam ad caput suum et *fekọtọ* *) et in veste purpureo vel serico. Et fecit hornare cum aureis vasculis et vasis argenteis a decem mensas; et vnam mensam longam more Italorum, et ad viginti quinque scutellas aureatas aprehendere fercula. Et ad tercium diem fecit inuitare Cardinales. Et vnus ex eis, Georgius senior neglexit ire ad prandium suum. Et Thomas rotipar fecit alios prelatos claustrales et doctores ad prandium suum venire, et inpleuerunt mensam et ad tres dies hospitauit eos. Et vox erat valde ad Thomam rotipar wlgata, vt ipse fieret Papa. Aliqui dicebant, non alia gens, sed sit Italus, sicut antequam. Ait dominus Strigoniensis: „Intramus ad consitorium. et quilibet abeat vocem suam in scedulis.“ Et sic factum erat. Volebat senior Georgius, vt ipse esset. Dixit Thomas Strigoniensis: „Sed cui sors redux erit, ille fiat inter se.“ *ọzwewezenek* **) ambo; Georgius senior, et iste Hungarus erat secundus senior, nil pepercerat sibi. „Quid tu habes diuitias contra me, tot pecuniam habeo quod plateas vicorum 18.|v. Rome, quod possumus cuncta intro seminare.“ Respondit Thomas rotipar: „Ego tot habeo argentum, quod duobus annis non possunt concutere ducenta monetari.“ Et quilibet postea posuit vocem.

*) Azaz „fejkötő“.

**) Azaz „összevesszenek“.

et numerare ceperunt, et minus vox vna, quod Hungarum in Papam non contingisset, quia omnes volebant Itali esse Strigoniensem. Georgium contingebat: „Vere nec tu eris si ego non;“ et vocem suam cum aliorum sortibus imposuit, et qui minor erat inter eos, ad eum porrexit sortes. Et iste erat decimus Leo. Et durauit duodecim annos, et iste erat valde musicus; et iste composuit vnum mutetam: *Quis pro nobis contra nos, si Deus est nobiscum.*

Et Thomas rotipar residenciam habuerat quattuor annis; et quum scribebant 1514, et mouit se versus Hungariam. Et valde Itali volebant ipsum intoxicare, vt inter eos potuissent diuidere bona sua; attamen mandauerat firmiter thapiferis et cratiferis in potu, et cocorum, vt essent sobri et vigiles. Semel portauerant sibi pisces viuos in dono; cumque viscerabant, et invenerunt in piscibus scorpiones multos, et dixerunt archiepiscopi Thome. Et permisit, vt in foro emerent omnia ad coquinam; et nil aliud facerent, et cum magna authoritate indulgenciarum pena et a culpa, vt esset commissarius ad Italiam. Et sic factum, cumque venerat ad limites Hungarorum, tota Hungaria plaudebat de venturitate sua, quod contra paganos rubram crucem portaret. Et omnes jam preparabant arma bellica, vt intraret ad beneficium suum Patriarche in vrbem Constantinopolitanam.

(CAPITULUM XXII).

Cumque audissent, Agarena gens fugam dabant vltra mare, et claues promiserant dare arcis Zenderemiensis ad banatum Nandor-Albam nomine Emerico Therek.

Iste latro quidem nil curabat de nobilissima arce Nandor-Albensi, vt edifficium faceret de coperturis, aut de victu alimoniarum, aut pixides abundaret in ea nil; sed ad perdendum permisserat. Atamen omni anno quinque comitates faciebat censum exigere ab eis, et cum illa summa pecuniarum arces et possessiones solebat emere, et in arche Nandor-Albensi et in Sabach semipaganos suos intrare cogebat, qui sine *mensenaria* *) seruiebant [19] |; et quilibet de domo sua portabat victum ad vnam mensem; post vnam mensem alii veniebant laici. Et semper solebant apud patrem meum hospitare in ciuitate Camonch **), et coram patre meo conquerebantur, et dicebat pater: „Auertat Deus, quod si ista arx erit in manibus Turcarum, toti christianitati erit maxima plaga dissensionis." Et demum prophecia inpleta fuit patris męi.

Inde quidem sencientes venientem legatum de Roma ad Budam, magnates domini Hungarorum, variisque cum acie obposito sibi circumveniebant; qui ad octo miliaria, quidam ad decem miliaria, quidam an quatuor, quidam ad tres, et sic de singulis. Et ciuitatem Budensem ac de Pesth, quotquot habebant parochos et claustrales, cum processione decora ac magna de Veteri Buda sub velamine introduxerunt ad ciuitatem Budensem, cum hymnis et canticis spiritales cantabant, alii quidem principibus cum tubiis multis et cum timpanistis. Et de equo gradario suo benedictiones ponebat cum digitis suis, et crucem aureatum magnum coram ipso vehentes, et tanquam Dei

---

*) Más kéz által javítva' „sine mercede".

**) Azaz „Kamenitz" a Szerémségben.

personam venerabant totus wlgus, curuo poplite adorabant cum cruce eum et, gratias clamantes agebant ei. Et cum magna pompa descenderat ad domum suam Budensem; et posthec magnates ad prandium invitare fecit, et in tribus diebus pransit eos.

Et erat eodem tempore anno in confinibus vnus miles nomine Georgius Zekel; et furibundus eodem anno cum vno Turko duellum abebat sub Nandor-Alba in carnis priuium. Et erat iste Turcus famosissimus in arce Zendere, et nemo ex militaribus Hungarorum presumebat accipere, solummodo Georgius Siculus. Pro recta fide Turcus tenebat fidem suam Macumeti prophete; ille Georgius predictus affirmabat esse fidem Jesu Christi filii virginis Marie. Et proposuerunt diem duellacionis, cumque dies propositus jam appropinquasset, in campo sub Nandor-Alba ceperunt inter se super equos quilibet sese exercere. Et posthec Turcus stetit ex parte Hungaris, miles Hungaris ex parte Turcarum. In vicem equaliter cum hastis curreruut, et recta fides nostra Christianorum ilico approbata erat, quia miles christianus Georgius Turcum wlnerauit et manum dexteram totaliter cum framea sua abscidit, et Regi Bohemo ad Budam representauit. Et Rex cum ducentis aureis donare fecit, et precepit episcopo Chanadiensi Nicolao Chaki, vt sibi redderet. Georgium militem aulici Regie Majestatis duxerant ad hospicium episcopi predicti, et episcopus male ipsum increpare fecit; et miles valde ira commotus, quia 19.|v. tali modo militem dedecoris verbis nemo contulisset ei. Et venit ad legatum Strigoniensem, et optime salutauit sibi, et magnam querelam injecit sibi, quod Rex promisisset dare per dictum episcopum Chana-

diensem ducenta florenos propter pugillarem meum juxta fidem Christianam cum Ismaelitico Turko, et manum cum framea sua dexteram representaueram Regie Majestati, et insuper illicitis verbis me increpauit. Audiens archiepiscopus ait ad Georgium militem: „Accipe sanctam crucem cum indulgenciis authoritatibus contra Izmaelitarum, et nos volumus omnes vnanimiter cum insimul cum barronibus Hungarorum et nobilibus et ignobilibus, cuncti Hungari, qui arma possunt capere in manibus suis.“ Siculus Georgius audiens ait: „O vtinam, domine sancte pater in spirituali, nil mihi in mundo, solummodo mortem meam contra paganos expugnare possem. Et nunc leuiter possumus intrare ad Regnum Grecorum propter animas Christianorum absoluendi, et in beneficium Patriarcharum Constantinopolim vrbem mancipare.“ Ait commissarius: „Cras venias et rubeum sanctam crucem de pano scarlasio supra consuere et consecrare faciam.“ Secundo die venit cum decem militibus, et ad modum accepit sanctam crucem et consecrans in decem militibus, in die sancti Georgii martiris*) dum scribebant anno 15 quarto**) crucigerorum bella mouit, et ipsum Georgium in belli ductorem nominauit, et archiepiscopus Strigoniensis ad expensis sibi intullit***). Georgius Siculus festum suum cum honore solennizare fecit, et enceniauit, et fecit juxta clamare Sancti Georgii martiris capelle ad sanctam crucem accipere pena et a culpa, cum jam ebrius fuisset post brandium. Et illico multitudo conueniebant viri famosissimi, et sedens

---

*) Más egykoru kéz hozzá teszi „in sacello S. Georgii“.

**) 1514.

***) Más egykoru kéz által „centum fl.“

super equum suum in teatro fori Sancti Georgii martiris iactita seipsum cum equo, et in momento tricenta equites steterunt proximus. Et ad vltra Pesth in vno hospicio in Zenthfalwa descendit, et iterum clamare fecit ad sanctam juxta crucem venire, veniat ad redimenda animas suas a peccatis suis. Et venerunt multi etiam tricenta equites. Jam summa erat sexcenta virorum; et venit ad Tizawarsan. Ibi tali modo clamare fecit venire ad sanctam crucem accipere pena et a culpa; et venerunt eciam tricenta equites et tricenta pedites, et promti erant juxta sanctam crucem mortem. Et venit posthec ad Naghtur, ibi eciam clamare fecit pena et a culpa accipere sanctam rubeam crucem; et venerunt assumere ad sanctam crucem (plures) quam octo centa. Interim exactorem censuum invenit, et habebat quinque marcas in paratis pecuniis. Ipsum occidit, et pecuniam abstullit. Et ordinauit jam Georgius Siculus tubicinatores cum timpanisticarum. 20. | Disposuit et surrexit iterum de Naghthwr, et cum eo parochus Ambrosius de Wanya cum vna caterua. Et erat bacularius Ikrakouiensis *) et erat furibundus; attamen inbutus erat in omni scientia. Quum apropinquasset castorem Georgi Siculi, se ipsum intro commendauit, quia notarium non habebat. Placuit sibi Georgio Siculi, et juxta flui mouit sese ad Heghe; et ibi gentem suam computauit. Et numeratus duo milia equites et tres milia pedites. Et castra metatus erat eciam juxta Bekes; et clamare iterum fecit, vt venirent accipere Sanctam crucem, quem pater noster sanctissimus Thomas archiepiscopus de sancta ciuitate

*) Azaz „baccalaureus Cracoviensis."

Roma portauit ad salutem nostram et ad coronam celestem accipere. Bene prohetabat, et sic repletum demum. Quecunque audien. Scitica gens Hungara, multi confluebant ad eum. Et iste Ambrosius sacerdos et notarius dedit authoritatem sibi consecrandi gentem ad sanctam crucem, et fecit predicto notario suo epistolas ad Regem et ad legatum Thomam archiepiscopum. „Jam mouere se cum acie quantum potest, sanctissima paternitas sua post me, quia jam habeo decem milia equites — milia pedites; et ego volo ipsum introducere ad vrbem Constantinopolim in Patriarchatum suum.“ Eodem tempore moderni magnates nil curabant ire jam aduersus paganorum, quia insolerti erant. Vidit et audiuit Rex Ladislaus Bohemus, quod presumtuose dedisset authoritatem archiepiscopus talij latrono. Qui cum Rege erant aulici arguebant cum legato Hungari, quod intestinum bellum natum fecisset. Archiepiscopus dixit: „Nonne vos rogastis me ducere sanctam crucem adversus Ismaeliticos; jam surgamus et eamus post belli ductorem meum Siculum Georgium.“ Ipsi nequaquam voluerunt, qui insoliti erant bellare. Et legatus vidit eorum nequiciam segniciem, et ipse tacuit, et scripsit literas Georgio Siculo, vt et ipse cessare et a bello congregaciones; quoniam magnates negligere volunt. Que litere allate erant Georgio Siculo. Ira commotus: „Non sum puer, non sum ego delirus vt wltis me deludere; per Deum et per sanctam crucem corripiam vos.“ Quum hec verba sencien. barrones, principes, prelati et alii domini Hungari, fecerunt vnam conuenticulam, quod si non desistat Georgius Siculus de sancta cruce; extunc volumus te exterminare. Quum jam de congregacione dominorum li-

tere misse erant ad Georgium Siculum, et in manibus allate erant perlegere fecit suo notario predicto. Quum jam intexisset dominorum principum nollenciam eorum contra Turcas, sed pocius contra sanctam crucem vellent pocius inpugnare: quia jam viginti milia virorum habebat sub se, nil terrebat contra dominos. Interim venit vnus sacerdos Laurencius nomine cum magna caterua (plus) quam duo milia hominum; et alter venit vnus scolasticus nomine Stephanus Balogh [20.|v.] cum tricentis peditibus, et ipse cum gente sua intro se ipsum denotauit. Et jam Georgius mouit aciem suam ad Gywla juxta Crisi flui; et in campo castra metatus est, et terciario ibi denumerauit gentem suam, et summam inuenerunt numero triginta tres milia virorum cum equitibus pedites. Et Stephanum Balogh predictum direxit cum duo milia hominum ad vadum recuperandum in Abad ob angorium Chanad. Altera parte quidem simulatim magnates domini Hungari congregauerunt exercitum magnum Stephanus Bathor de Themeswar, et alter episcopus Nicolaus Chaki de Chanad; et vicecomitates quilibet nobilium surrexerunt contra cruciferos. Deinde Stephanus Balogh occupauerat vadum Abad Morosium flui. Exinde Ispanus Stephanus et episcopus inuaserunt ad Stephanum Balogh et steterunt. Bis impetum fecerunt ad pugnam et pugillum magnum inierunt inter se, quam vna hora non poterant demum de cruciferis castorem accipere ab eis; et valde difficile acceperunt ab eis. Stephanus Balogh fugam dedit a dominum suum Georgium Siculum, et omnia predixit, quod essent percussi et predati a magnatibus et a nobilibus, et effussio sanguis eorum maxima fuisset. Et alii eciam quidem colo-

ni multi submersi sunt in fluio Marusii. Quum iam principes et nobiles gaudebant de spoliis lucro et equitauerunt posthe ad opidulum Naghlak, et ibi nobiles castra metati sunt cum citaris et in sambucis fistulabant, cantabant, gratulabant. Iam archiepiscopus senciens perniciem crucigerorum fecit clamare sub anathema excommunicacionis, vt descenderet omnis cruciger ad domum suam, legatus Strigoniensis, quare nempe vidisset maximam dissensionem in Regno Hungarie. Aulici Regie Majestatis dicebant: „Antequam debuisses hec perniciem cogitare, jam gens multa surexit, dificile est jam extinguere.“ Inde quidem Georgius Siculus explorasset eos, quod valde episcopus et Stephanus Bator et alii nobiles gratulabantur. In profesto S. Laurenti martiris mouit aciem suam Georgius Siculus tam celeriter in vna nocte post completorium, et sol jam ortus erat. Attamen duodecim milia erat ad Gywlam, et obsedit mane arcem juxta fluī Naghlak super dominos Hungarorum. Et gens multitudo de opidulo cum coperturas cito compleuerat fossam arcis vsque ad summum et incenderunt. Stephanus Bator adhuc in lecto jacebat de copiosa potacione vini Sirimiensis, et alii sic. Ipse evaserat tali modo, videlicet nudis pedibus sine pilio in vna camisia ad Themeswar currebat super vnam caballam sine sella, et capellanus suus Laurencius disponebat [21], et sic evaserat ad Themeswar. Inde quum ceperat arx comburri ab igne cum magna flamma, episcopus Nicolaus fugam dederat versus Chanad. Attamen in itinère cruciferi apropinquantes eum, et vinctum deduxerunt eum ad Georgium Siculum cum vno comitu nomine Petro Rawazdi. Ait mox Georgius Siculus ad episcopum:

„Bene venisti, recorda domine episcope, quomodo transsactis temporibus Bude promisserat tibi dare, ac mandauerat mihi ducenta marcas ad mensam meam militariam et neglexisti. Insuper illicitis verbis tuis vituperasti tanquam latronem. Equidem ego pro te et pro horphanis et viduis et propter innocentes contra paganos sanguinem meum fudi, et me ingratum assumssitis." Precepit subulcis dicens sic verba Hungaricale: „*Korpazd ez bestiet.*" Mox capien. episcopum predictum, et ad palum traxerunt pedibus supra. Et Petrum Rawzdi ad modum crucis affigi preceperat, et alios nobiles cum cruciferis ad terram prostrare cogit cum cladiis. Iste Stephanus Bator de Themeswar officialis iterum cum multis nobilibus congregauerat adversus Georgium Siculum gentem: quod audiens Georgius Siculus mouit exercitum suum repente cruciferos a Naghlak, et cum eis erat gens Traciana major pars. Cumque intuien. crucigerorum agmina, pre timore dederunt fugam, et sequebantur eos repente vsque ad ciuitatem Themeswar. Et super eos obsedit arcem Themeswar, ac reclusit eos et in duabus mensibus *in festo S. Laurentii expugnauerat* arcem predictam *vsque ad festum S. Michaelis archangelis* *). Itaque jam non habebant victum et equinas carnes jam solebant comedere. Joannes quidem Sepusiensis waioda Transiluaniensis nil curabat, et Stephanus Bator de Themeswar cum suis nobilibus et ignobilibus suplicabat, ac cum spe magna cum amore Dei omnipotentis et ejusdem genitricis, *quod de* **) liberaret cum suis predictis de

---

*) Ezen szavak az eredeti codexben ki vannak törölve.

**) Más kéz által javítva „vt."

fauce leonis. „Quia sumus in magna desperacione, quod dira morte morimur.“ Et post decessum *ad futurum vestram in Ladislai et fili sui Ludouici te volumus coronari* *) et epistolas manuscriptas destinat ad Joannem vaiuodam Transiluaniensem. Cumque alate forent litere ad manus Vaiuode, et perlegisset ac intellexisset, clamare fecit iterum bellum. Et cum haberet multitudinem, mouit se cum acie sua et armigeros et huzarones ordinauerat. Hic jam tercia perfidia crescit, bene percipias in mente lector. Ad fidem suam scripsit epistolam Georgio **), quod non premeditaret, „quia et ego *tecum esto* ***), et in literis, datum scribebant ad sedecimum diem. Ait Georgius Siculus cruciferis: „Ecce dominus vaiuoda veniet ad nostram proteccionem, ecce litteram ipsius sub fide sua scripta, nil timemus.“ Crucigeri quidem dicebant ****): „Magnifice domine, nihilominus ei credamus, quia *chanderia* est“, 21.|v. hoc est „effeminatus homo est.“ Ante sedecim diebus ad quintum diem de Transiluania ad Temeswar steterat cum turma sua. Mox proclamare fecit †*) ad populum crucigerorum, qui erant coloni pauperes *perpessi ex lente quilibet iam* †**) ad domum intendebat ad liberos suos

*) Ezen szavakat kitörülve későbbi kéz írja: „Regis Ladislai.“

**) Későbbi kéz „Jo. Waiuoda.“

***) Más kéz által javítva „tecum ero.“

****) Más kéz által a szélén: „Cum jam adventarent leuis armature equites, dicebant esse Siculos, qui veniebant in eorum auxilium quando post vidit, dico, ipse Georgius Zekel dixit: Est Catalin Waiuoda; hoc est:

†*) Más kéz hozzá adja: „Vaiuoda.“

†**) Más kéz által kitörülve, és helyette, „et eo coacti, vellentque partes Regis tueri;“ s a szélen: „quod qui quilibet seorsum esset, illi vero ad domum.“

propter iemem cumulare victum. Et de crucigerorum erat vnus Tracianus miles, mox cum gente sua Racianorum adhesit ad waiuodam Trasiluaniensem. Et cum iste Razaw duellum inegit contra Georgium Siculum, qui videns infidelem Racianum, ira commotus, et sibito jussit portare equum suum, et habebat jam equos septuaginta duos, et celeriter sedit super eum, et lanceam suam vinibrauit in manibus, et impetum fecit contra Radozaw, et imprimis projecit ad terram, et capud amputauit de dorso. Que vidissent crucigerorum turma, Jesum clamauerunt, vt jam eciam contra vayuodam libenti animo debellarent. Quum jam animati erant dixit eis Georgius Siculus: „Eya milites, nil territi scitis, ecce ego prius explorabo exercitum wayuode, quia ego astutus sum bellandi, astutus sum ewadendi." Inde quidem waiuoda eciam clamare fecit ad fidem, quod nullus crucifer timeat, solummodo adhereant ad nos et habeant signum quilibet in pileo capitis viridem *folia* *) querci. Quum Georgius scrutaret gentem vaiuode, cognouerunt eum milites vaiuode, solus semper equum scrutaret; mox post ipsum celeriter cucurrerunt super veloces equos nomine Petrus Petrouit. Cum appropinguasset de equo suo Georgium cum hasta deposuit ad terram difficile sine lesione mortis. Et Petrouit blanda sua verba iecor suum edomauit: „Quod nil timeas, frater mi amabilis Georgi, tamen graciosus Joannes vaiuoda, ad fidem meam nil perterreris." Et duxit pacifice ad Joannem Zepusiensem. Quum jam Georgius graciam impetrasset a Joanne vaiuoda, cenfortauit eum, vt esset pa-

*) Más kéz „ramum."

ciffice et nil ei nocuum foret. Inde quidem, quod belli ductor cruciferorum fuisset captus, qui habebant equum velocem, currebant quo potuerunt; pedites insimul congregati stetissent contra vaiuodam, vt vsque pugillarem haberent cum eo. Que vidisset vaiuoda Joannes, adhuc perfecti in corde suorum, iterum fecit clamare terciario ad fidem suam, vt quilibet eat ad domum suam congregare alimoniam ad iemem. *Quum credidissent* *), inceperunt pauperes cum gladiis nobiles eos sauciare *adcolare* **), et multos vinctos perducerent ad vaiuodam. Et Georgium dire fecerunt in vinculis tenere, et jam de arce Themeswar extra impetum fecerunt ad reliquam crucigerorum, et multos exterminare agebant.

Jam cladem Georgi quod perfecissent, et magnates Hungarorum congregati fuissent, et maximam graciarum actionem fecerunt 22.| vaiuode Transiluaniensi quod eos deliberasset de leonis fauce. Et valde commendabant se ipsos imperpetuum in seruitiis *suis* ***): „Quod si Regnum Hungarie in defectum evenerit absque principe, extunc in Regem deputabimus the. Quod solummodo trade nobis manibus nostris Georgium Siculum, vt mactemus eum dira morte, quia in Hungaria strages fecit cum igne et cum gladio.“ Ait Joannes vaiuoda: „Georgius habet graciam per germanum meum Petrouit sub fide mei et ipsi.“ „Domine vaiuoda, nil erit ad grauandum consciencie vestre, solummodo voluntas nostra sit acceptabile apud vestram magnificenciam.“ Et sic variis modis sermonibus deprecabantur, et concessit eis.

---

*) Más kéz által „quod quum negligenter.“
**) Más kéz „et decolare.“
***) Más kéz „Joannis.“

Quod sensisset Georgius perniciam suam per manus iniquorum, ait Georgius Siculus : „Domine vaiuoda, noli me interficere; quia ad futurum tibi multa possum seruire, quam tota nobilitas Hungarorum, quia per istos bestiales multa passurus eris.“ Vaiuoda ad hec verba Georgi siluit, et infideles capientes ipsum, posuerunt eum sub terram ad vnam cauernam ad tercium diem. Post tercium diem congregan. ad tribunal, et coram eis adductus est, et dixit : „Rogo ad fidem tuam promissa, domine vaiuoda, *ut cum germanum meus me interficere permittas, quia melior est miles, quam ego.*“ *Inimici judices erant, et dixit. „Ducite ad Budam**), vt fiat generalis sentencia, si culpa mea est, aut non.“ (Dixerunt illi quod) : „Nolumus nos“ (et) ordinauerunt farahones cum carbonibus et cum forcibus, et de ferro vnam coronam preparauerunt, et in igne copioso posuerunt, et cum forcibus de igne traxerunt. Quum jam bene fulgescebat, ad caput Georgi apposuerunt. Sic fertur dixisse, nil motus fuit, sed pacienter sustinuit. Et secundo super carbones fecerunt, quum bene ignitum foret; eciam ad caput posuerunt coronam. Et terciario admodum. Posthec qui captiui tenebantur bubulci et hayduk aut decem circumdan.; et exuere fecerunt nudum et cum bubulcis predictis ad devorandum compellebant. Et sic vna hora devoratus erat, et omnia pacifice sustinebat: „Ego a paganis hec siciebam semper juxta sanctam crucem, et ecce a fratribus meis perpessus sum.“ Vt quasi secundus martir Georgius Macedonen. fuisset, et admirabantur, quod pacienter sufferauit. Et coram ipso germanum suum Gregorium Sekel frustratim

---

*) Ezen szavak más kéz által kitörültettek.

secatus erant, et posthec vinculo *) suo Georgio Zekl in tercio caput suum amputare fecerunt in die divi Demetri martiris. Et ad Zeghed caput destinauerunt; quamobrem ipsi adherebant ei, et caput Zeghedinum obseruauerunt tamquam reliquiam; alii quidem deridebant. 22.|v. Et sic tripliciter habuit calamitates in statera sua, videlicet inprimis ignito ferro corona, secundo isteram suam laniantes dentibus, tercio capite privatus. Ecce Georgi Sicule tua prophecia jam completa est. Dicebat dum sanctam crucem consecrabant super eum, quando dicebat: „Venite post me fratres mei ad coronandum contra paganos, et per infideles Hungarorum.“ Et sic finiuit vitam suam.

Secundo surrexerat vnus sacerdos Laurencius pap, tam fortis vir erat et strenuus miles, consurrexerat (ad) sanctam crucem, dum sumserat cum multa gente. Et ipse multos infideles expugnare solebat, qui adversus eum consurgebant, et erat valde famosissimus vir. Et Paulum Thomori dominus vaiuoda erexit post ipsum. Cumque sensisset Georgium tam crudeli morte et frauda fide eum decepissent, et erat cum turma sua juxta opidum Bihar, et multa deuastaciones et spolia ac sanguinem defudens inter fideles Waradien. expugnauerat. Et Jeronimus cantor miro modo vociferatus erat; et Laurencius pap adherebat per voluntatem suam de Waradino occurendo ad Kerestzegh. Ibi eciam nobiles et barrones castigauit et stragem magnam fecerat; et arcem Kereztzegh obsederat. Inde rursum de Waradino factor Gregorius Pestienii promisit seipsum cum nobilibus

*) Helyesebben „avunculo.“

et ignobilibus contra Laurencium pap ocurrit. Et quod senciens Laurencius pap, mox castra sua versit contra eum, et ictum fecit cum eis, et vsque ad Varadinum secauit eos, et multa cadauera per terra numerabant. Et inde ad vsque Zoliom *) arcem obsederat ad infideles, quia et ipsi multa crucigerorum cruciabantur, et cum colonibus multitudine impetum fecit ad arcem Zoliom, et acceperat. Et multos ipse eciam talenta eis proposuisset, hoc ei eadem mensura remeciebat. Cum audiesset jam Paulum Thomori existentem cum turma sua in Varadino; inde nempe et ipse castra metatus existit proxime opidum Bihar. Paulus Thomori senciens ipsum fore in Bihar cum multitudine, non festinauit contra eum Lawrencium pap; quod studiosus erat in bellica arma expugnare. Fecit clamare: „Vt quicunque colonus wlt ad domum suam remeare, ad fidem meam et ad fidem vaiuode Joannis, et ad fidem regnicolarum, libenter potest ire.“ Quod cumque audientes, vnatim binatim nocte saltum faciebant. 23.| Que vidisset Laurencius pap, terruit in se, reliquam gentem suam confortauit et consultauit: „Quod si Deus altissimus victoriam optinemus quilibet nobilium habebit.“ Paulus Tomorj mouit se. Quum sensisset Laurencii pauca gente, ex vtraque parte ad faciem steterunt et impetum habuerunt. Ibi crucigeri dewicti sunt; Laurencius pap fugam dedit ad Zilah; inde quidem crucigeros omnes ad terram prostrauerunt. Hic, lector, fides jam destructa est Hungarorum. Demum intellexerunt coloni, quod esset deuictus Laurencius pap, et consilium inter se decreuerunt ad modum: „Capiamus Lauren-

*) Helyesebben „Sólyom.“

cium pap, et ducamus ad vaiuodam, et nobis graciam impetrare possimus.“ Et sic admodum captum deduxerunt ad vaiuodam Transiluaniensem, et graciam obtinuerunt. Et Laurencium exuerunt, et corpus diuinum aput se reperissent, et cum hoc damnauerunt ad mortem. Et (in) Koloswar ad *uerw* traxerunt, et magnum ignem strauerunt, et juxta ignem assauerunt, et sic martirium optinuit.

Alius quidem belli ductor erat crucigerorum in Sirimio Benedictus Nagh cum magna multitudine juxta vadum Kamonch. Milites sensissent jam in finibus, qui habitabant in arche Alba et de Sabach bella preparauerant. Et celeriter cucurerunt contra cruciferos et istos pauperes debellauerunt, et predam eorum abstulerunt. Et ductor belli crucigerorum fugam arripuit, et quod sensissent mox post ipsum vicebanus Balassi, de arche Nandor-Alba de villa ad villam. Et in Perlek captus fuit, et ad Budam duxit predictus banus Benedictum Nagh, et vnum mercatorem de Chanad Tracianum; et tercium vnum monachum et alio multos captiuos. Istos nempe Benedictum ad quatuor partes scinderunt; alios excoriati fuerant; alios, ercle, assauerunt, et sic exterminauerunt.

Eamus ad Stephanum Ballogh. Quum audisset jam pernicies suas gentes cruciferas, et erat ad partes Monkach, nocte exiluit de gente sua et fugam dedit ad Transalpes. Quod ipse studiose ewasisset nunquam comparuit, et fertur dixisse, quod in religione measset.

(CAPITULUM XXIII).

Quum jam intestinum bellum desedauissent, et jam nullum rumorem haberent; congregacionem magnam fecerant in Buda, vel in Rakos. Timebat Rex Ladislaus, timebat archiepiscopus Strigoniensis in se, attamen studiose omnia ewaderunt mortem. Quum jam tota Hungara gens insimul congregata forent, et clamant contra Stuigoniensem, et vituperant Strigoniensem, et blasfemabant verbis dedecoris, et valde infestabant eum. Sed Thomas rotipar nil curabat. Et sic demum obliti fuerant.

Et istum Joannem Sepusiensem ad cellum extollebant vsque ad celum. 23.|v. Et sic laudabant: „Tu redemptor noster, tu es fulcimen toti Hungarie.“ Tota Hungaria iurauerunt ei: „Quod si contingerit Regi Ladislao, quod alium nequaquam volumus in Regem Hungarie, solummodo vestram magnificenciam.“ Et ait Joannes vaiuoda: „Non credam, donec principaliter nomina vestra in litteris (non habeam).“ Ipsi mox concesserunt et portauerunt magnam coparturam, et scripserunt quilibet nomina sua sub sigilis pendentibus.

Posthec Joannes vaiuoda erat jam in Hungaria famosus vir ad bellandum; itaque Turcarum Cesar ab ipso tremebat. Itaque existimabat se ipsum magnum Alexandrum. Congregauit gentem nouiter rursum, et transfretauit per aquam Ister et per aquam Zawam, et obsedere fecit archem Sarno *) cum bar-

*) Későbbi kéz a szélen: „Zarnov erat Turcarum et ob id querebant eam arcem liberare, quia et obsidebatur Nandor-Alba.“

ronibus Hungarorum et cum ingeniis. Et quum sagitare ceperunt arcem Turcarum bene, et valde ad ruinam dabat se. Quum jam vidissent Hungari arcem leuiter ad ocupandum, dixerunt ad Joannem vaiuodam: „Ne amplius sagitare arcem ne noceamus, quia ista arx est jam Regie Majestatis.“ Hic Joannes in dubium ac dolore cordis cecidit, quia ipse volebat pro se. Et habebat vnum militem *Chektinger* *), qui erat strenuus in milicia sua. Ipse cum caterua sua ad impetum cucurrit, et bene per januam arcis intrabant. Attamen Turci adaucter et e conuerso extra expugnauerunt. Inde de Zendere Turci, qui habitabant in confinibus suis in magnam cateruam cumulati erant, et ilico contra Hungaros ad facie steterunt. Antequam dicebant, quod non esset Turcus, et nil premeditabant, solummodo in vna camisia in Maij mense sedebant in castoribus suis. Quum sensissent Turcum jam ad faciem eorum stetisse, non acceperunt ad trufandum. Cito ad *harcz* preparauerunt se ipsos, et Deo adjuuante valde optinebant lucrum. Tanto melius hausi erant, et cumque agmina Turcarum appropinguassent, quod viderunt Hungari multitudinem paganorum, arripuerunt statim fugam versus Nandor-Albam. Et magna duo miliaria distat ab invicem. Quum vidissent de arce in monte Turci, clamabant admodum de Sarno more linguarum Turci, dicentes: „*Casti kanor*, *Casti canor*,“ incessanter, quod vidissent fugam Hungarorum. Et celeriter mox exsequebantur eos et libere confligebant eos vsque ad portam arcis Nandor-Albam. Et in fuga fatuus

---

*) Későbbi kéz „Cercinger Bohemus vnus ex suis primis.“

Valentinus fugebat *). Et vnus strenuus miles, vt ne fugarent, sed adversus eos contra starent. 24. | Cumque appropinguasset Valentinum fatuum, ait ei: „Quid fugis fatue.“ Et e converso ait: „Quare tu fugis si es *maximus cautus* **).“ Vaiuoda quidem jam diu in arce Alba fuerat, et ibi magnam verecundiam habuerunt. Et jam erat anno 1514.

(CAPITULUM XXIV).

Post obitum Emerici (Perini) palatini fecerunt iterum congregacionem Hungari magnam anno domini 1515. Post obitum Ladislai Regis eciam. Et successerat ad filium Ludouici Regnum Hungarie; attamen puer erat annos sedecimus. Jam sine palatino et sine Rege maturo; et congregacio erat in loco Hattwan, vt quem vellent videlicet eligere palatinum. Clamabant *priusquam* ***) vajuodam Joannem Transiluaniensem nobiles et ignobiles, vt ipse meretur officium palatinatm. Inde quidem consulebant esse Stephanum de Bator sequaces eorum. Et (Bathor) multos adherere cogebat ad se, et fecerunt eum palatinum, et sumsit; attamen fidem cum juramento dederat Joanni Sepusiensi, vt cumque dignitas vacaret in Regno Hungarie, ante ipsum non assumeret.

---

*) Későbbi kéz a szélen: „Amisit Joannes 8 fere milia hominum cum omnibus impedimentis et dedecus habuit. Periit ibi Georgius Marzinski Croata et Paxi et Corciger et alii multi. Primus dedit, fugam Emericus Terek, in quem scomma erat. Is habebat equam celerem, quam fuge servabat eam. Fugitiuum peciit Michael Paxi; dixit: „Hominem sodalis meus parat.“

**) Más kéz „sapiens.“

***) Más kéz „omnes.“

Cumque Joannes vaiuoda audisset in Transilluania, quod in primis ipsum clamassent ad palatinatum, et ipse optasset, litteram suam pollicitam cum fide sua dandam ad Themeswar destinauit e conuerso ad faciem suam. Et in secunda scedula sua de assumenda fide valde redarguit, et dicebat: „Vbi est fides tua, ita vis mihi regraciare, quomodo te absoluere feci de manu Georgi Siculi. Verum dicebat mihi Georgius, quod in futurum dolebo.“ Posthec nunquam fuerunt invicem ambo in caritate, sed semper invidebant vnus alterum.

1516 eciam congregacionem fecerunt adversus palatinum Stephanum predictum, quod bellum non gereret, et lenus esset. Quum jam multitudo Hungarorum advenissent ad congregacionem contra eum, non venit ad congregacionem, et magna pars esset Joanni vaiuode in congregacione, magnates et barrones et nobiles ex undique parte. Quamobrem Stephanus Verbwchi erat apud vaiuodam valde acceptabilis et amabilis, quia nimis fideliter seruiebat sibi. Ipsum clamauerunt et elegerunt ad palatinatum. Quum audisset Stephanum Verbwchi factum fore palatinus, sed jam erat in Bude, palatinus Bator equitabat de Themeswar. Inde congregacio de Hattwan quilibet ad domum remeauit, et Stephanus Verbwchi quemadmodum habebat domum Bude, et ipse esset ad residenciam venturus.

Inde magnifficus Stephanus Bator tristabatur pre nimia verecundia, quod regnicole super eum tam ignominiam fecissent; quia iste Stephanus erat sagax vir in scripturis et in dicionibus regalium a multo tempore, et loquax erat nimis. Quum sentisset nouum jam palatinum in Buda jam residentem Stepha-

nus Bator, et clam cum suis sequacibus concilium
haberet, prebuerunt consilium, vt interficerent. Erat
aliquis audien., vt exterminarent eum factum nouum
palatinum. Inde ei prenotauerunt simulan., et cito
ipse non acceperat ad turffandum; quia Istephanus
Bator oculte interfecerat Franciscum Acel in domo,
24.|v. quum post prandium suum somnium accepis-
set, et clentulos suos extra domum destinauisset, et
jam dormiret, inexplorare fecisset Stephanus Bator.
Et habebat vnum famulum valde astutum et strenuum
Valen(tin)um Balica, et semper ad predandum vide-
licet ad latrocinium, que ipse fecisset; quam dominus
eius aliceret intercificiendi, quia Franciscus Acel
multa de ipso scribebat nepharia, qui erant vera,
qua non erant, — quia Hungarii habent tres naturas:
inuidia, blasfemia et humicidia — ad Ludouicum Re-
gem in Bohemia, quo post patrem suum discesserat
ad visitandum, et dicionem inter eos componeret;
quia ipsi soli voluerant vt eos visitaret. Et hoc anno
erat 1518. Cum ipse puer, nil curabant cum eo Hun-
gari. Et jam in Praga officium ispanatum jam abtul-
lerant ab eo, et deputauerant ad vnum magnificum
Jacobum Banffy de Verwche, qui erat valde stre-
nuus miles. ¦Quum ipse Stephanus Bator, quod sen-
sisset insuper eciam ispanatum accepisse ab eo, vt
per Franciscum Acel in litteris suis scripsc. contra
eum, sic clam interfectus reperiebatur in domo sua
lecto, et nunquam scierunt cujus casus culpa inesset.
Et sic ad hospicium Stephani palatini noui publice
expugnare fecerat cum sua caterua; et ipse currebat
cum eos de domo ad domum magnifici Joannis vai-
uode Buden., et sic ewaserat mortem suam diram.

Et ergo permanserat in palanitate sua ad uenturitatem Regis Ludouici.

(CAPITULUM XXV).

Quum iam Rex advenisset Buden., et cum eo erat cancellarius Ladislaus Zalkaj de genere sutter, quare erant invicem amici. Iste cancellarius cum Rege definuit Ladislaus cancellarius, et alii honesti domini, videlicet precipue *ven* Bornemiza, vt esset in loco suo deputato siue in pristino. Quamobrem esset ex gente Scitica *), et senior inter alios magnates et solus Rex preclamauit sibi.

Et iterum eodem anno Lutteriana ad Hungariam descenderat per scribas seminando, et per curiales, qui jam publice publicabant Bude. Palatinus tres fecerat comburere. Inde Stephanus Verbwci in possessione sua octo vrgere preceperat, et tamen in dies melius crescebat.

Et magna fama eciam vigebat preparare Turcarum Cesar ad obsidendum archem Nanda-Albam. Quum tempore Ladislai Regis, erat legatus Barnabas Belaj de Transiluania, et sepissime incessanter scribebat de Turcia ad Regem Ladislaum, et communiter Hungaris, vt prouiderent tempestiue ad arcem nobilissimam Nandor-Albensem. Et nil curabant de arche dicta; nec pulueres, nec ingenis nec cum aliamoniis prouiedebant. Sicut scriptum est tempore Emerici Therek, quum ipse tenebat; et post decessum suum sui ad filium suum descenderat banatus Nandor-Albensis. Et in agonia promisserat ac mandauerat

---

*) Más kéz „rustica."

filio suo, vt coram Rege et coram regnicolarum deponeret; et rogabant de manibus suis Valentini, qui eodem tempore erat idoneus absque maturitate. Et semel quod esset Rex in venatu Nyek,[24.b.] | ibi solus Rex Ludouicus exclamauit, *vt dicebat* *) „Andreas Bator est banatus arcis Nandor-Albensis.“ Ibi stabant duo fratres Valentini Therek videlicet, Blasius Suljok, Stephanus Suliok. Dixerunt et obstauerunt dicioni Regis Ludouici; et hec dicebant: „Si alteram murum obsidebit Rex Majestas Vestra, et altera paritem Thurcus, non concedimus donec quatraginta milia markas non soluat Majestas Vestra. Igitur fratrem nostrum non admitimus in dampnum.“

Rex Ludouicus siluit, nesciuit quidem contra loqui, et similiter Andreas Bator, in hoc ewanuit. Et statim eciam congregacionem fecerunt in Rakos, et Regem Ludouicum de Buda inter eos vocare fecerunt, vt esset presens. Et Rex timebat, quia tota regnicolenarum sciebant surreptam coronam per Joannem Sepusiensem de Vissegrad, quum concesserant ad manus eis custodien. Rex Ludouicus iuit, et catedram magnam constituerunt ei, vt audiret ab vniuersis Hungaris proposita; et sua Majestas rursum dicionem suam voluntatis proponeret. Et sic ascendit Rex. Erat adolescens, cumque in catedra ereccisset se, in primis mox verba sua clamauit, vt Joannes vaiuoda sit gubernator Hungarorum; quod audientes quidam dicebant: „Bene, bene est Rex; quia Rex Majestas Tua adhuc non habet etatem, ipse vaiuoda quidem satis aprobatus et astutus.“ Quidam obstabant, pars major; quia esset magnus dominus, et

---

*) Más kéz „per occasionem, et dixit.“

nunc imaiori esset, forsan nos comprimeret. Et hoc dictum dicebat Regie Majestatis cubicularius Ladislaus More (propter) possessionem Laurencii ducis, quia iam vxorem suam Laurenci ducis desponsauerat. Ettenim pertinebat possessio Laurencii ducis post decessum ejus ad Joannem Zepusiensem et ad germanum suum Georgium Zepusiensem. Et Regem pauperem *megh chawolak* *). Et in hoc ewanuit congregacio Hungaris, et nil boni finierunt; et partes vaiuode tacuerunt, quod premeditati erant.

(CAPITULUM XXVI).

Vaiuoda cum audisset Laurencium ducem exalantem de mundo, illico mancipatores diuisit cum germano suo Georgio; sed Ladislaus More non permisit intrare ad archem Zerem-Wilak. Jam hic crescit tradicio fundamenti Hungarorum, attende lector bene.

Quum hec intellexisset Joannes vaiuoda mox m(oer)ore completus fuit. Istum Stephanum Verbwchi habebat sub se propter prudenciam suam in dicione decretis Hungarorum; et in aliis studiosus et imbutus erat. De Transiluania scripsit sibi, vt germanus suus ad futuram congregacionem cum eo Germanos partim, qui scirent discernere in juris vero, et Bohemos et Polonos nobiles. Stephanus Verbwcij intelligens domini sui libitum, curam mox adidit, vt contra Ladislaum More, si potest de jure possessionem regere post vxorem suam siue defectus semine ducis, aut non. „Quia nos habemus bullam priuilegium sub

*) Más kéz „deceperunt."

ligamine subtraque consensu patris nostri Stephani thezaurari, quondam Mathie Regis tempore. Similiter Laurencius dux habet literam cum bulla a patre nostro; ideo rogamus vestram dileccionem, vt curam adhibeas, quam diligenter potes." Stephanus Verbech congregacionem ex commissione Regie Majestatis; et venerunt partim tantum ad Petri et Pauli Apostolorum. Ita admodum in congregacionem Georgius Sepusiensis secum predictos homines alienos ad discernendum iuris inter Georgium Sepusiensem et inter Ladislaum More. Et in publico loco in claustro S. Petri in Pest conuenerunt, et ibi inter iudices coram Stephanus proposuit Verbech, 24. b.|v. et posthec procurator suus Ladislai (More) nomine Nagh Lazlo de Somogh satis astutus erat in rusticitate sua; ipse respondit, quod viuen. Laurencius dux prouocasset, et prouocatoriam non posunt cito reperire. Attamen per astuciam prapticacionis iam (in) promtu erat, quod sensissent judicium fore ad discernendum.

Erat, ercle, inter aurifabros Alemanus Blasius magister aurifaber optimus erat sigillos fabricare sew sculptare *). (Post) vesperezam invitare fecit ad cenam, et portaret secum fabricatoriam suam; „quia dominus wlt tecum aliquas res preciosas emendare ac vnum sigillum, et bene tibi soluet." Ipse dixit: „Videbo priusquam, ad quid debeo instrumenta mea, ad quid valet portare." Et iuit, et in cena bene tractauerant. Posthec in celario infra duxerunt: „Donec non exibis inde, donec sigillum Regis Ladislai nobis non fricabis de nouo." Ipse quidem aiebat: „Ego

---

*) Más kéz a szélen: „Blasius Ewtwes Ladislao More facit sigillum falsum."

sum aurifaber Regie Majestatis sub fide, quod nemini debeam hoc fabricare. Et similiter regnicoli sum fideiussor. Ergo non, mi graciose domine.“ Et ipse dixit: „Hec scit tu ego *); quod si non consenseris voluntati, tu *besthu aghib* mortem subitaneam pacieris.“ Ait pauper : „Faciat vestra m. cum voce mea rogare instrumenta mea, que ego pronunctio.“ Ipse Ladislao More in scedula pernotavit, et precepit clentuos suos, vt statim veherent fabricatoriam suam. Et presentauerunt; et dixit : „Jam afferre faciat m. vestra ceram tm. vnam libram;“ et statim portauerant, et formam sigilli signauit quondam Ladislai Regis de vna donacione litteris. Et optime ad octauum diem preparare fecerat, et statim vna coporturam adduxerunt, et statim scripsit vnus notarius nomine Fabricans sacerdos; et sic bullam priuilegialem promtuarunt ad dię terminum competentem. Blasio dederat c. fl., et notario c. fl.; et nullus hanc prapticam sciebat, solummodo ego; quia ego eram sibi bonus amicus. Et in se rogauit me, quid ageret, vt ne fides destituatur. Dic Regie Majestati, quod Ladislaus More tali modo egit tecum, et pro Bornemiza. Et divlgat tali modo. Ipsi autem dixerunt : „Nil est magister;“ quia partes erant ei. Et sic ad octauum diem intrauerunt ad tribunal, et obtullerunt reuocatoriam. Quum Stephanus Verbwchi perlegisset reuocatoriam, et dixit : „Contradico pro ista reuocatoriam, quia non est vera; quia ego cognosco scripturam cujus est.“ Et procurator Ladislai Mori dixit : „Est vera scriptura; tamen in diebus Georgi Cassouien., dum episcopum tenebat, et nomen ipsius est ascriptum,

*) Helyesebben „Haec scito ergo.“

et nomina toti Capituli, et coram Rege Ladislao cum apresso sigillo, et juxta sigillum capitulare. Quis optatis plus, quam testimonium nos verum habemus." Et sic per astuciam Ladislaus More permansit cum vxore sua in possessione Laurencii ducis ficte non juste. Demum omnia possessio Laurencii ducis ad manus Turcarum cessatos contingit, quod male res quesita male peribit. Et ipse solus latro More in captiuitatem deductus erat cum thezauro infinito; 25.| quoniam qui malignantur exterminabuntur. *Ettenim* *) interfecerat vxorem suam et sororem suam carnalem in virginitate sua. Postea rescripsit Joanni vaiuode ad Transilnaniam, quod cum practica reuocatoria optinuissent, et Georgius Sepusiensis reuersus est ad Trinchin cum suis prouidentibus juris.

(CAPITULUM XXVII).

Quum hec intelligens Joannes vaiuoda valde in se dolore correptus et coram suis consiliariis incipiebat fabulari, quomodo justiciam suam in sede extinxerant. „Et Regno Hungarie fideliter seruiui, et omnes sunt ingrati. Non hoc dicebant, non hoc promitebant tempore crucigerorum; sed fide suarum polliciti sunt mihi, attamen sunt instabiles." Dicebant consiliarii sui, quum viderunt et audarant querellam domini suorum : „Domine nil curabis, corona aput te est, et noticiam habes cum consiliario Turcarum Cesaris cum Imbraim bassa, et cum eo determinabis; et latronem Ladislaum More bene possis expugnare de hereditate Laurencii ducis."

*) Más kéz „Posthec Ladisl. More."

Inde jam consiliatus Joannes vaiuoda, qui erat potens, fecit nouiter exercitum congregare. Erat seruus suus Franciscus Bodo; erat Stephanus Bardi; erat strenuus miles magnificus Jacobus Banfy, et sic de singulis. Eodem tempore erat vaiuoda Dragul expellendus contra Turcas, et venerat ad Moldauiam. Quum sensisset Joannem Transilwaniensem promtum cum exercitu suo, cum spe cucurrit ad eum deprecans ac obsecrans, vt eum introduceret ad waiuodatum suum Transalpinis. Joannes vaiuoda spopondit ei, vt introducat, quia eodem tempore erat famosus vir bellicosus, quod Cesar Turcarum partim premeditabat ab ipso. Et mouit se cum turma magna ad Transalpinum et introduxit vaiuodam Dragwl, et vnum arcem in dono contullit Dragul in Regno Poinar loco munitissima in cacumine montis.

Cum jam Joannes vaiuoda spacium haberet, secreto fecit vocare ad se Imbraim bassam sub fide sua robora, vt ne premeditaret nil, hawd tucius veniat. Ipse senciens Imbraim init ad eum, sed antequam promiserunt et consciuerunt vnum locum sub magna arbore *hasfa*, et sub vmbra tm. multa locuti sunt in tantum, quod ibi eciam gentaculum comederunt. Postquam vnum alterum amplexati sunt; et ab invicem separati erant, et dum scribebant anno 1520. Et rursum domino suo Cesari Turcarum cuncta notificauit, ad quem rogauisset et hortasset Imbraim bassam, quod Cesar intellexisset libitum vaiuode Joanni, statim consiliauit rursum seruum suum Imbraim bassam secrete, et misit cito cum resumpto animo bassam Imbraim eciam ad locum sub vmbra *haspha*. Et ambo cum subuenissent tm. ipse quilibet cum decem seruis suis acersiti erant, et proposuit

questionem suam totaliter tali modo : „Wlt Cesar dominus meus te introducere ad possessionem Laurencii ducis, jam ordinat se obsidere 25.|v. Nandor-Albam arcem. Tu quidem domine Joannes vaiuoda sis pollicitus firma fide, vt ne tm. Vestra m. in auxilium Regie Majestatis Hungarie, ne sis adjutorium sibi; et dominus meus Cesar Turcarum ad fidem suam Mohameticam rectam spondit tibi firma fide, quod te introducit ad possessionem predictam Laurencii ducis.“ Ait Joannes Sepusiensis : „Si Cesar dominus tuus daret in litteram fidem suam corroboratam; et ego eodem modo dabo litteram sub fide mei Jesu Christi.“ Imbraim audien. dixit : „Redibo et quattuor dierum allate erunt littere fidei sue.“ Mox celeriter cucurrit et disposuit aureis litteras Cesaris cum sigillis quattuor consiliariis suis et quintum suum in medio afixatam, et in pargameno subtili. Qu(as litteras) ego demum perlegeram post mortem ipsius. Et hapebat vnum spatarium nomen Kenderrwsi, ipse ista predicebat clam: „O insacietas awaricie, o contumalia vindicte, cur destruis cultum diuinum in Regno nobilissima Hungarie; qui quondam predecessorem cum magna effusionis sanguine planta erat.“ Iterum appropinquan. terciario Imbraim bassa, letanter obtullit epistolam fidei Cesaris, et insuper diuersa munera otullit ei de Cesare; et dicebat mihi predictus paruulus suus vaiuode Joannis. Et duo milia de auro florenos, et equos cespitos, vnam frameam suam Cesaris Imbraim bassa obtullerat sibi; et e conuerso dedit epistolam sub fidei suo corroboratam, vt ipse in adjutorium Regis Ludouici non erit, totam possessionem predictam haberet cum Insula Sirminiensi. Et spopondit Imbraim

ei, et more eorum in fratrem copulauit sub fide, et dominus vaiuoda adesiit sibi, et sic ab inuicem jam erant segregati. Hic jam tangit authoritas: Maledictus homo qui confidit in homine, et in pagano.

Posthec ibi ducenta Durci aparuerunt, quod audien. Hungaros esse varia stature milicie, dederunt vocem, vt pugillarent super equo veloces. Quum sensisset Franciscus Bodo, gauisus erat valde, circiter ascendit super equum cum hornatissima sua militaria. Quia iste vir erat decorus, et sua hasta non ibat in vanum de manu sua, sed semper obtinebat. Ibi milites apparuerunt Hungari tanquam angeli et boni, et cum vno Turko pugillum in erit. Et ibi Franciscus Bodo captus erat per Turcos, et valde eum diligebant et amplexabant, et conauerunt, cum nisi ipsum cognoscerent per equum et per modestiam suarum super equum equitantem. Et ad vaiuodam absolutus erat; quumque jam perfecisset opus suum dominus vaiuoda cum Turco, mouit se retro ad Transsilvaniam, Cesar (vero) Turcarum cumque litteram vaiuode intuisset, fecit magnum conuivium in vrbe Constantinopolim, quod vaiuodam cum fide sua Macumetista vinculasset, et jam nil ab ipso premeditasset hactenus, sed tanquam fratres imperpetuum habitassent.

(CAPITULUM XXVIII).

Et iterum vaiuoda magno leto wltu in Transsiluania cum militaribus suis conuenasset. Et ibi Jacobum amisit Banffy [26.] | propter auariciam suam, quod talem miletem non donasset et pecuniam menssuoriam vilem obtulisset sibi. Et maxime verecundabatur in

se·et illam pecuniam in Coloswar per vicos per plateas seminare cepit. Et pussilanimis gaudebant ei, et quod eciam *eum sensisset* *) cum Turcis amiciciam prebuisse. Iste Banffy Jacobus venerat ad Budam, et locumtenens erat presens in Buda Stephanus Bator. Cum audiebat per Regem Ludouicum et cum consiliariis aulicis sue ispanatum Themeswariensem Jacobum Sbanffy ei obtulisse eum elegisse, semper gerebat in corde suo fel. Jacobum Banffy cogitabat qualiter ei nocuere posset. Erat in domo cocus magister Regie Majestatis nomine Mathias Bosnak. Stephanus Bator cum communicauit libitum suum cum Bosnak Thamas. Et (inter) nos diulgatum erat, quod Stephanus Bator de Venesia fecisset portare simulatim, quod demum aprobatum erat. Et ambo determinauerunt, vt Jacobum Banffy ad prandium invitaret, et talem instrumentum sibi dabo, quod vel in cibo vel in potu possis ei obtullere ori ejus; post hic non timeo de ipso ascendentem in beneficio meo residen. Et in simul consencierunt. Mathias Bosnak fecit vocare adhuc in quinta feria ad crastinum diem ad sextam feriam ad prandium. Jacobus Banffy grato animo accepit charitatem erga se; dein Matthia Bossnak, quia fecerat vocare solus palatinus Stephanus Battor quattuor, sed studiose se excusatum abebat. Quamobrem capellanus eram apud Banffy sex mensibus, et erat mihi spiritualis filius etiam insuper, ego notifficaueram famulis suis militibus, videlicet Thome Angal, Francisco Bezeredi. Tum ipsi ei enodauerant et valde custodiebat. Sed aliunde eum circuierant, quod venisset ad prandium in ortum

---

*) Más kéz „consensisset."

Logod *). Et Mathias Bossnak acceperat vnum magnum luceum, et Stomacum implere precepit cum aromatibus preciosis, et in croko posuerat solus venenum, vt misceatur, et bene alligatum, vt ne perfoderet cibum totaliter sua virtus, ne alii paciantur mortem; et sic admodum vltimo solus projecit in ollam. Et mensam sedere rogauit, et collocauit Jacobum adexteram suam et mili(t)es suos similiter. Quum primum ferculum dedissent ad mensam, istum magnum luceum, inprimis accepit extra scutellam stomacum lucei, et posuerat in disco suo. Quia astaueram ego, hoc videbam. Attamen speciosus erat contra Mathiam Bossnak, quia cum Stephano Batori magnam karitatem habebat; sed non potui nec debui dicere. Sed ego valde in turbam Mathie Bossnak astuciam, quia nugax valde pauper quasi semifatus vel furibundus iste Bossnak Mathias, inter sermonibus in disco cum cultello suo in medio scindit stomacum lucei, et partem projecit in disco Jacobi Banffy, et erat intus valde rubei coloris quasi non bene coctum. Et ipse Jacobus Banffy intuen. ad milites suos, Stephanus Botha dicebat: „Domine non (est) bonum, abice de te.“ Ipse quidem deglutiuit adaucter, et recenter bonum vinum biberat, et in prandio laute perfecerunt. 26.|v. Sed Mathias Bossnak in disco suo porcionem suam noluit comedere, sed extra dedit secretario suo, quia ille bene sciuit practicam prandii.

---

*) A szerző kezc egy mellékelt papiron: „Matthias Bosnyak, prior de Logod erat Ladislai Regis saffar. Postea ei Rex dederat prioratum Auranae; qui prioratus quod non fuit datus Paulo Tomorj, desperatus accepit habitum Francisci. Tunc autem is Paulus erat seruitor Bornamisse. Is Matthias erat homo disolutus et meretricarius.“

Quum jam Jacobum ad hospicium suum sui milites explorasset, et in Zombathel habebat hospicium suum apud Stephanum Chaplar; extunc Melchior Literatus suus notarius spectauerat in hospicio, protullit sibi in manibus magnum aureum anulum sculptum, et ceram et literas multas ligatas insimul, et dixit: „Magnifice domine mi, dominus palatinus meus rogat magnificentiam vestram, vt propriis manibus vestris ponetis septimum sigillum ad consenssum comitatum Veruche, vt libenter exgerent censsum ab illis.“ Cumque vidisset Jacobus Banffy, fuerat valde vinosus, rapuit de manibus Melchioris anulum aureum, et cera jam aplicata et ad papiram; et mox cum lingua sua linuit, et sigillum ad ceram posuit. Melchior Literatus celeriter cucurrit ad dominum suum palatinum; et interogauit, si cum lingua liniasset. Ait notarius suus Melchior : „Eciam domine.“ Dixit palatinus : „Bene est.“ Inde post vnam horam dedit se Jacobus Banffy ad jacendum lectum, et precepit: „Vt statim de Buda exeamus; quia statim ego jam morior.“ Et illico milites suis apposuerunt super quadrigam et de Buda equitauerunt juxta Danubium flui Ewrzigheth. Et melius venenum ipsum penetrauit, et cito super equos et quadrigam egrotum iam apposuerunt, quia viderunt sufflatum corpus de diem in die. Et erat in Octobris in profesto Sancti Andree apostoli. Et ad Verwche duxerunt eum ita adeo, quod non poterant videre jam oculum suum, ita tumefactum erat; et lingua ejus findata erat, nec potuit confessionem facere. Et dicebant : „Hic est domine Budensa gentaculum. Nos suadebamus te, quod non debuisses tibi in Budam pro spacio ire.“ Quia Mathias Bossnak timebat eum propter hoc, quod aliquam

infamiam dicebat contra Jacobum Banffy, et Jacobus Banffy in faciem eum minauerat, inqüiens ei: „Vere bestia Bossnak mortem pacieris, si tu dixisti contra honorem, et contra humanitatem meam infamiam.“ Cumque audiebat Bossnak Mathias, dicebat: „Vere magnifice domine non ego, neque ab aliis audiui;“ ipsum postea suplicauit et reconciliauit cum multis muneribus. Et demum exalauit de mundo et iuit ad patres nostros Abraham semen ejus, et sepultus est in eadem tumba in Verwch, ubi sepultum habent ab inicio etc.

Et iste Bossnak non multum viuit, subitanea morte inueniebant eum in lecto. Et maledicebant eum, corpus habere tanquam carbo, et sordidum atque sulphur olffactum senciebant cubiculari ejus. Et in Buda est sepultus in sancto Stephano claustro Augustinis etc.

(CAPITULUM XXIX).

Quomodo jam obsedebat arcem Turcorum Cesar Nandor-Albensem et qualiter accepit.

Hic jam practica Cesaris incipitur cauta. In primis fecit swadere officialem suum de Zendwrw *Balimbassa* *), quomodo ambularent in caucione sua. Reformauit officialem suum, quomodo haberent amiciciam cum officialibus vicegerentibus quod sensisset Cesar Turcarum instabilitatem Hungarorum, et in qua condicione forent. Et dixit Balimbek Cesari: „Duo sunt vicebanati, primus nominatur *Blasko* **),

*) Más kéz „Balibeg.“
**) Más kéz „Olah.“

alter Morgay Janchi, qui gubernant Nandor-Albam arcem post dominum suorum Valentinus Therek. Et est adolescens, non maturus, sed velox.“ Ait Cesar: „Grates Deo *falabogw*; eas statim et cum eis amiciciam habeas. Ego existimabam, quod essent in Hungaria heres, tm. sunt mensionares. Et ipsos, precipue basnum Blasko remunerabis muneris variis; insuper promite eis multa in Regno possessiones ad fidem tuam et ad fidem meam.“ Et tali modo Balimbek incepit donare prius largiter, et secundario et terciario semper cum donis variis rebus Turcarum. Et e converso quantum poterat Blasko remunerabat, et diw inter se non debellabant Turci, nec infestabant. Semel Balimbek in Sarno fecit vocare solum tantum Blasko ad aliqua verba, et insuper propter cognacionem, vt videamus vnum alterum in prospacio. Quum simulan. per nunctium intellexisset Blasko vicino suo libitum, promisit se iturum ad locum deputantem ac predictum, et adiem. Quia Hungarum bene possunt decipere cum fauencia verba, et cum muneribus copiosiis. Cumque in vnum venissent, et Turcus blanda verba sibi obtullerat, et cum vlnassent vnum alterum, more eorum osculabant. Et cum honore acceperunt cum suis famulis, et prandium ordinauerant, et bonum liquorem bibebant de malosia, et ibi requiem habuerunt. Secundo die surrexerunt, et super equos mane currerunt. Et Balimbek ad ipsum vocauit, et interrogauit, si bene soluet Rex Hungarorum militibus suis, et si vestra amicicia si habet possessionem jam in Hungaria propter tam seruicium fidelitatis. Quia Turcus senciebat militibus Hungarorum modum, quod non seruiunt propter communem populum et ad defendendum hereditatem. Ince-

pit Blasko maximam querimoniam, quod sunt jam duo anni et plus, quod non abtullerunt; sed aliquid rapian. depredando super crucigeros quid optinueram. Dixit Turcus: „Bene hic seruisti Cesari Turco fraternitas tua; et similiter Joannes vaiuoda Transiluaniensis. Et ego adiui abere domini mei, quod valde amat et diligit te non minime, sicut Joannem vaiuodam, frater et amice mi! Suscipias verba mea, domine Blasi, quia a domino meo edoctusuum. Ego tibi 27.|v. a domino meo ordinabo tot possessiones et arces, sicut apud vos in Hungaria aliquis in Hungaria Laurencius dux; et optimam terram, et arces dabit tibi Cesar filio ad filium; solummodo Cesari nostro assumere ad fidem tuam vt vis seruire, sicuti Regi Hungarie. Quid ita in vanum tempus tuum perdes, et postea apud nos libere vti posses, et in Regno nostro tranquillitatem magnam habemus, solus Cesar inperat. Et insuper Cesar ad vos cum arma parata intendit, precipue ad arcem Nandor-Albam. Si eciam posito casu arcem obseruaris a Cesare, quid dabunt tibi? et sanguinem tuum frustra fudis." Et talia multa loquebatur Balimbek. Cum resumpto animo suo plus quam fabulassent in tribus horis, ait Blasko: „Vt in me pensabo priusquam." Multa fecit in se, si bene esset aut non. Ait Blanski: „Si Cesar daret mihi fidem suam in litteris suis sub sigillo, quia ego in Hungaria multociens Hungaros contribulaui, videlicet contra Zalonkemenien., et contra crucigeros, et contra alios." Et dixit Balimbek: „Et ergo, sed ecce manus mea ad manus tuam dabo," et amplexati sunt. Mox adesit Blasko ad Turkas. Hic jam quinta tradicio et per infidia adesisse ad Turkas. „Si obsidere vlt Cesar arcem, repente veniat; nil

hesitat ad sedecimum diem intromittam se, cum juuamen mihi negligere uolueriut.“ Quum audiens Balimbassa mox cucurrit ad dominum suum gratulato animo, et pronunciauit tali modo domino suo; et statim Cessar fecit ordinare et scribere super pergameno albo cum auro fulgido, quia Cesar sciebat jam modum Hungarorum, quod gaudent picturis aureis litteris Hungari. Et sic promisit ei multa dare in pargameno sub sigillo suo; sed nullum implere, quia propheta ipsorum commisit dicens „si non cum arma vestra, tunc cum fide et fauencia verba, nil culpam habebitis in hoc.“ Et portauit litteras aureas Balimbassa, et insuper a Cesare Turcarum munera multa.

Jam gaudebat Blasko pro aureis litteris et diuersis muneribus, et cumque sepissime Turcus solebat venire ad arcem, permitebat intrare. Et alii, quod videbant intran. ad regalem arcem Turcum, vbi vnus quinque duobus, tercio venerant septem in numerum. Et vnum nudum Turcum super humeros suos vehebant, et dicebant Turci sanctum prohpetam esse, nunc nouiter surrexisse, et futura predicet. Et fama valde vigebat in Hungaria, et quod indulgencias sequeretur, et apparebat nudus totaliter cum priapo. Et permisit intrare eos cum monstro latrone, et de ciuitate wlgus fugiebant ad mirum *). Quidam seniores ciuitatum dicebant: „O quam maxima est fatuitas est.“ Officialibus 28.| non erat, quia jam fattum erat. Et ipsi Turci, qui vehebant nudum prophetam: „Ergo duximus eum, vt et vobis predicit futura.“ Diabolinus dicit futura, quod jam factum fuerat Cesar cum Joanne vajuoda et cum Blasko sese cum

*) Azaz „murum.“

Turcarum Cesare; sed explorauerat arcem nobilissimam, quomodo possent cicius habere. Posstea dixit futura, quod accipiet arcem istum Cesar Turcarum. Et duxerunt *) seruitores arcis satrapi: „Interficiamus, quia est explorator.“ Sed Blasko defendauit, et ierunt versus Zendorọ. Ita admodum erat, quando Trojani ante incarnacionem miserunt in legationem episcopum Calcas ad Apollo Deum insula Tindarum, et Agamenon militem suum Vlissem, vt prediceret Apollo vtrisque legacionibus veritatem si possunt Trojam accipere Greci aut non; et postea cum tempore maximo clangore vlulauit, et dixerat, quod ad decimum annum recepta erit Troja per Grecos; — quod audisset vtraque pars Calcas episcopus tristabatur, Vlisses quidem jocundebatur. Et eos remuneratuit Blasko, et currerunt retrorsum ad Turciam. Posthec non post multos dies obsedebat arcem Nandor-Albam dum scribebant anno domini 1521.

Et eodem anno mortuus erat Thomas archiepiscopus in mense Junii inter octauas corporis Christi. Et post sepulturam ejus introiuit ad Hungariam *sola germanica ancilla nomen Maria* **), que erat desponsata jam Ludovicii Regis. Et erant omnes in sepultura magnates Hungari (occupati), solus Joannes vaiuoda erat. Cumque ipsum audissent moritum, Cesar Turcarum ilico obsidere fecit arcem predictam, antequam vero quia adhuc de ipso metuebant. Et bassa genere Natuliensis erat sibi bestialis filius, hoc est spiritualis. Postea venit Maria cum ancillis suis, et nullus cum ea aliquis magnus

*) Azaz „dixerunt.“

**) Más kéz által javítva „Maria filia Ferdinandi.“

dominus. Inde pauper preparabat se ad conflictum contra Cesarem Turcarum. Inter hec semifatui erant, et prolongauerunt arcem sic Nandor-Albam expedire seu defendere ad sedecimum diem. Inde Regi ad thalamum oportet preparare se. Iam eciam dedebant tempestiue auxilium mitere contra Turcas et absoluere arcem nobilissimam predictam. Ipsa latrocula venit per Ister aquam super rates et in Cutam supra Strigonien. resedit. Et posteam elegerunt episcopum Quinque Ecclesiensem, et magnificam dominam Doroteam vxorem condam Emerici Prinij. Et sic duxerant ad Budam, et de aqua Ister reascendit ad terram supra O-Buda. Et isti aulici, videlicet Ladislaus More et Franciscus Batyani et Lucas Rethhazij, et tales latrones pares ad eam introduxerunt ad Budam, corizaubant, simphonizabant, scortizabant cum puellis Regine, quas duxerat secum de Germania sub scamno et sub *carpit.*

Inde Stephanus Bator de Themeswar cum multa gente Hungara castra metatus erat in Futagh cum optima gente bellicosa. Spectabant principes et prelati Joannem vaiuoda de Transsilwaniam ad adiuuandum, attamen ipse neglexit venire. 28.|v. Quamobrem congregacionem bis fecerant contra eum et excluderant, et insuper infidelem et perjurum clamauerant ante arcem Budensem, et compater Paulus Artandi, qui erat antequam secretarius ejus et bis *koma*, et januam Budensem coram ipso supra traxerant, et non permiserunt ad arcem intrare. Ibat in plateris Budensibus solus cum caterua sua, et ad cancellarium Ladislaum Episcopum Zalkaj volebat ad eum intrare, et de ipso volebat scire, qua causa facerent super eum tm. ignominiam. Et quod sensisset Ladis-

laus predictus cancellarius, fecit et ipse jubere aulicis suis, vt ne permiterent sicut talem infidelem. Et dixerat Joannes vaiuoda: „Noo ve vobis, statim veniet tam dies horrendus, quod placeret vobis si triginta duos Januum*) vaiuodam haberetis, sed non habebitis.“ Et non habuerunt ad defendendum arcem Nandor-Albam. Et inde Stephanus Bator fertur dixisse, quod Turcarum Cessar multum thezaurum sibi destinasset super septem camellis quid quid potuerunt portare. Hic dubius sum, attamen fama sic vigebat inter wlgus, et nunquam vltra Danubium flui nequit remigare contra Turcas. Attamen ipse cum optima gente militariis erat, et dicebat et clamabant sibi: „Magnifice domine domine, eamus et curramus ad Balimbek, possumus ipsum expugnare leuius; et si ipsum Deo adiunante possumus, mox Cesar Turcarum erit perterritus et sub de arce passum habebit. Eciam janua tocius Christianitatis absonetur.“ Et nunquam debuit ire; et ista fama contra eum vigebat et multa mala ei dicebant, hawd nil curabat.

Inde quidem latrones corizando dicebant: „Canis credat, vt acciperent Nandor-Albam, canis credat.“ Et Regina Maria statim scripsit post Germanos adalmaciam **). Venerant isti lanchkenet ***) in forma bona, attamen tarde erat. Et sepiissime veniebant exploratores ad Regem Ludouicum, vt moueret se cum turma sua ad defendendum arcem predictam; quum si arrepta fuerit arx Nandor-Albensis, tota

---

*) Más kéz által javítva „Joannem.“

**) Azaz „ad Alemanniam,“ Németországba; mert „Dalmatiáról“ nem lehet itt szó.

***) Azaz „Lanzknecht.“

Christianitas erit in magna disturbione. Et nil credebat. Et antequam in tribus annis senserant obsidere archem Nandor per Cesarem Turcarum, ciues Nandor-Albenses et Zemlinienses et Zalonkemenienses, qui peculiariter omnes nazandones, venerant ad adiuuamen rogare mensionariam eorum a Rege. Rex dirigebat eos ad thezaurarium Paulum prepositum in S. Sigismundo; ipse quidem vnum puerum discantistam non dedisset super omnes eos. Et ipse latro cum papira tergebat naticam suam, et sic proicebat sordem suam ad faciem militonibus. Nesciebat latro, in limitibus quomodo staret Regnum Hungarie, sed habebat pocius curiales suos et milites bonos inter meretricarum Buden.; videlicet primus Kozimor, secundus Marcis, tercius Joannes Pechij, et sic de singulis. Inde Traciani et Hungari, qui petebant ab ipso lunacionis a tribus annis antequam obsidionem arcis predicti. Quum ego fueram eis cognatus, semper me rogare solebant suplicacionem scribere et interpretem per linguam Tracianam 29.| eis interpretare solebam; et singillatim me noscebant, propter hoc quod terrigenarum fueram. Et dicebant „*Gijwrgijw pope stoto, namij ztrametw cziny noo ako vgrimi netrebnie beiograd trebnie charow,*“ hoc dicebant: „Presbiter, quid hec quod nobis talia dedecora ponit ad facies nostras.“ Ego dixi: „Non honestum est, sed inhonestum est.“ Et ad Regem rursum iuerunt, et ad Regem ipsos non intromiserunt, sed vexillum ligauerunt ante portam arcis Budensis. Quum, domini mei, possum dicere, quod Cesar Turcarum non habebat super fluuium Danubium sicut Rex Hungarie. Et infra cucurrerunt ad naues nazandones, et ex vtraque parte quicquid potuerant rapere rapiebant.

Post vnam mensem rursum venerunt ad Regem Ludouicum. Ipse pauper libenter distribuisset, hoc videbam; attamen prouentum suum totaliter magnates gubernabant, et nil ei tantum ad mensam ferculum vnum poterant preparare. Et hoc possum eciam scribere, quod sepcies cenam et prandium preparare non poterant; attamen cocus magister Mathias Bossniak de prelatis et de magnatibus mendicabat ad tabulam suam Regie Majestatis. Quinque Ecclesiensis scio, quod centum markas dederat ad kokuinam suam. Et tali modo iterum aduersus prepositum Paulum thezaurarium ipso direxerunt. Quum predictus latro thezaurarius cum papiro tersit cullum suum, proiecit iterum ad facies eorum, dixit eadem forma, sicut prescriptum : „Nos amplius non possumus seruire Regie Majestati. Hec est jam finis, Regnum Hungarie, tecum sit dominus Deus.“ Et vexilla bina Regie Majestatis introduxerunt in manibus suis, et ad fontem illa ligauerunt fortiter. Illico casum dederunt ad terram, et ibi ipsi amplius noluerunt erigere, et dixerunt eidem forma: „Deus tecum Regnum Hungarie.“ Cito cucurrerunt ad naues nazandones ad Ister flui, et infra remigauerunt pauperes. Et ampluis non comparuerunt; demum letenter soluebant copiose cui placebat, sed non habebant cui etc.

Jam redeamus ad Regem. Mouit se ad bellum contra Cesarem Turcarum et ad proteccionem arcis Nandor-Albensis. Cum varia gente ad iter celeriter cucurit sine paratu bellicoso, et dominus Andreas de Bator cum multa gente sua uenerat, et insuper fluuium Ister disponere fecerat Rex tres bastias cum Budensibus et cum Pestiensibus. Deputauit eum Rex Andream Bator, ut esset capitaneus super fluium

ister; et Pestienses dederunt tricenta pedites, tricenta Budenses. Judex Budensis Joannes Herber; et infra pedites duxerunt ad bastiam, et Pestienses ad modum collocauerunt ad bastiam in summa sexcenta hominum. Et magnificus Andreas descendit ad majorem bastiam cum vno equo et ingenia sua bona intro collocare precepit, et me visus erat, quod ibi stabam admirando. Dixit: „Quid ibi ocium habes; ecce ego hodie tibi centurionem dabo ante centum pedites, et pecuniam accipias lunaciones.“ Quod ego audiui, dixi: „Libenter, magnifice domine, promtus sum tecum ire vsque ad mortem; et sis cum indumentis sacris cum viatico ad iter, quia ego sine missa non possum esse nequaquam.“ Et sic preparaui me ipsum, et hilariter 29.|v. equitaui cum eo; et nomen Jesum tripliciter clamauimus, et Regina respiciebat per fenestram cum pedisequis. Et cum venimus ad Batam, vbi apparuerat sanguinis Domini nostri Jesu Christi, dominus meus capitaneus Andreas Bator iuit aduersus sanguinem, crux indulgenciarum sequere, et Regem Ludouicum exspectare ibi. Et me vicecapitaneum precepisse, quum in duobus diebus tardauisset, admirabamur (de)curiones virorum. Ad me accesserunt et dixerunt: „Rogamus vestram dominacionem, vt accederet vestra paternitas ad Batam, quod istis tribus diebus non wlt comparere dominus noster capitaneus ad gentem tantam. Nunc eciam sepe interdum oritur inter eos contencionis rixa, ergo si hic foret, melius esset, et in dies vbi duo, vbi tres, vbi vnus in exilium faciunt, et gens minuitur.“ Ego surrexi, cum duo famulis meis celeriter ad opidum Bata iui, et hospicium magni Au(gu)stini ciuem introiui, quia ipsum dicebant esse ibi in hospicium. Et quod me vidisset

valde gauissus erat; attamen alii domini cum eo magnates Stephanus Deshazi, et alter Laurencius dux et Joannes Banffy et alii multi valde in merore doloris cogitabant. Et ego omnia predicebam, si quo mihi (de)curiones permiserunt dicere ei soli. Dixit mihi: „Ve nobis Hungaris, pater Georgi, quattenus accepisset arcem nobilissimam Nandor-Albensem Cesar Turcarum; quia jam sunt sexaginta sex dies expugnat, et nemo adiuvuit eos; propterea recusaui me solum ire ad uos, et hic sis mecum in prandio, et post brandium festinabis ad rates circa gentes, et Paulum tricenturionem ad me destinabis quam primum." Ego quidem admodum disposui, et Paulum ego cicius destinaui ad capitaneum. Paulus erat vir optimus et bellicosus. Ipse quod audisset responsum meum admodum capitaneo, mox celeriter cucurit velociter, et post sex horas venit iterum ad rates, et precepit, vt quilibet paratus sit ad pugnam. Et timpana fecit percutere et vexillas in tribus ratis erigere precepit, et missi fuimus super Ister flui in vadum Erdedh. Et ibi extra ligauimus, et Regem expectabamus. Joannes vaiuoda venit post Regem ad Mohach; quia pauper Rex Ludouicus jam senciebat magnatibus instabilitatem, et senciebat Turcarum potestatem, quod sepiissime post ipsum legatum suum curere facebat ad fidem suam et ad fidem aliis princi(pi)bus. Sic venerat, alioquin non audebat venire. Quum venisset dixit Rex: „Quid facimus jam, domine vaiuoda, quod a nobis nobilissimam arcem accupauit Nandor-Albensem Turcarum Cesar." Vaiuoda audiens confortauit Regem, diccens: „Eciam accipiamus retorsum ab istis latronibus." Consilium dedit Regie Majestati, vt reuersus sit ad Quinque

Ecclesiam. Inde quidem elegerunt tres belliductores, videlicet Gasparum Sumi, Joannem Doci, Jacobum Banffi, et Sigismundum 30.| Banffj; et Joannes vainoda cum sua gente ad Zerem-Vilak, hoc erat anno domini 1521 mense Octobris in festo Martini Episcopi et confessoris. Et fecit dare duo milia markas ad manus eorum, vt ad confinibus forent ad protegendum. Et inter se diuiserunt siclos lunaciones ad quatuor partes, duo latrones emerant vina bona zirimcalia*), colligerunt ambo cum pecunia mensionaria Joannes Doci et Casperus Sumi leui foro multa vasa vini, et quilibet ad domum equitauit ad iemem. Jacobus recte exposuerat vsque ad iemen festo Gregori pape in bingola vigilauit; et ego cum eo sex mensibus; et frater ipsius Sigismundus Banffy in Fizegh cum sua caterua de festo S. Martini vsque ad festum Gregori pape. Ipsi boni milites erant in vita eorum, et rite expleuerunt mensionaria suas. Illi duo latrones ficte reseruierunt, pocius in mercimoniam dederunt lunaciones suas etc.

Inde eamus ad Regem dum erant in Mohach omnes. Dum castra metatus erat Rex, erant cum Rege Ludouico principes et prelati Hungarorum, quum jam dolore meroris pleni essent, inter se habebant rixas et argumenta multa. Hic dicebant vt cujus culpa esset arx Nandor-Alba perdita; et celebrabatur jus, et sederunt in tribunal, et arbiteri ita inuenerunt, quod culpa inesset Valentini Therek. Quod audiens wlgus imppetum fecerunt ad tentorium suum, vt interficerent; et equum habebat caballam vnum sellatam nomine Bedeuiam, et celeriter ascendit ad Bedeuiam

*) A szerémi bor értetik.

suam et euasit de Hungaria. Et erat adhuc adolescens in continencia sua; et tentoriam suam arripuerunt, et quicquid potuerunt apprehendere inde spolium euenerat. Et omnia Stephanus Bator palatinus occupauit totaliter hereditatem suam, et insuper infidelem proclamauerunt in perpetuum. Et integrum annum non poterant audire, vbi esset. Isti duo latrones fratres suo, videlicet Stephanus Suliok (et) Blasius Suliok perterriti fuerunt, et ipsi cito latituerunt se ipsos, qui aiebant Regi, quod (res fratris nostri) de manibus nostris non velimus dimitere, donek quatraginta milia marcas deponeret Rex Ludouicus. Extunc fugam dederat sub potestate Joannis vaiuode in Transsiluaniam, et post biennium graciam impetrauerat Regina Maria a Rege, et a regnicolarum, quod si ancillam Germanicam debet copulare. Et Valentinus spopondit et copulauit eam latronculam, que demum erat leona lutteriana, et post domini captum suum Valentini predicti in Debrechen mortua erat, et ibi sepulta est apud monachos. Et socia sua permansit latruncula Vrbani Fanchj condam relicta etc. Rex Ludouicus mouit se ad Quinque Ecclesien. Adhuc Georgius Cassouiensis tenebat episcopatum, quare occupauerat archiepiscopatum Strigoniensem. Rex pauper Ludouicus ibi spacium habuerat duobus mensibus, et ad purificacionem Beate Marie Virginis ad Budam supra equitauit, et valde jam cogitaciones cogitabat, qualiter 30. | v. gubernaret Regnum suum. Et ira commotus ad episcopos, ad Georgium mercatorem Cassouiensem, precipue ad sutorem Ladislaum Zalcaj; et facies cum palma sua Rex *dedisset* *)

---

*) Más kéz által javítva „percussit."

(et) ita fertur dixisse : „O vos nequissimi, dum puer eram, semper suadebatis mihi gentem mihi non esse necesse contra Turcas. Vnum militem habebam Stephanum Bardi, qui mihi sepissime presentare solebat captiuos Turcas ad Budam omni triumpho magno et tota anno seruiebat mihi, et virtute milicie sua timebant gens Agarena; et illum per astuciam magnam exterminare fecistis cum alio tali latrono sicut et vos.“ Hoc est Paulus Thomori exterminabat eum predictum Stephanum Bardiam. Et sic prelatos arguebat in Quinque Ecclesien.. „Et insuper me in delirum feceratis tempore carnisprium omni anno, et lucipe-rum deputastis semper in capite, (et) feceratis cornua bouina, in pedibus bouinam pedem, et nasum semper habebam ad modum cikonia, et caudam habebam serpentinam, que fuit contra Deum, et contra omnes sanctos. Et tu Joannes Bornemiza *ven aghes*, me dedissetis vel portassetis ad Themeswar vel ad Nandor-Albam in confinibus, et vidissem ac resumssessem miliatarem gesta. Ecce quomodo perdistis Regnum Hungarie, que nunc audio tempore patris mei militis sub corona mea capitis, et illos expugnastis. Si inter vos fuisset vnus, qui consilium bonum dedisset, vt de Regno Hungarie curam egisset, ego invenisset talem virum, habenas gubernaculum Hungarie gessisset. Et ego solus clamaui, vt gubernator foret Joannes vaiuoda, et noluistis vos pessimi.“ Sic arguebat, quia pauper jam ad humanitatem perueniebat, et Joannes vaiuoda in Zerem-Vilak post duobus mensibus equitauit versus Transiluaniam; et dux Laurencius remunerauerat cum sedecim vasa vini, et rogabat tantum inprimis arcem Zerem-Vilak de ipso. Et noluit ei persoluere, et cum eo erat germanus

Franciscus Homonia, et in Vilak ambulabant dicendo: „Et omnia ista possessio erit mea Laurencii ducis.“ Et statim cum caterua sua transierat ad occupandum Petwrwaradja; cumque audisset e conuerso Balimbassa circa, et retrorssum cito cucurrit ad Zerem-Vilak. Vidit, quod non esset pollicitus Cesar ex parte officialibus suis. In magno dolore incepit tristari, et dicebat in se: „Maledictus homo, qui confidebat in Turko.“ „No vere adhuc ad finem videbis, quod audiebam,“ ego dicebam in me. Ipse vere non multum pausauit et equitauit ad Transsiluaniam. Et totam Sirimiensem insulam sine remigine et proteccione amiserunt. Laurencius dux nil curabat de possessione sua adiuuanda, hawd semper silebat, pre auariciam nimis, et quod expugnabant de arce Zerem-Vilok eum, quia bene sciebat ipse, quod dum Ladislaum Bohemum coronauerant, quod Regnum Hungarie perdetur, etc.

Jam redeamus ad Nandor-Feierwar, quomodo capta erat per Cesarem Turcarum. Cumque obsidere fecerat, et valde expugnare inceperat, et pro festo visitacionis Marie subvenerat, et dies competens elongasset sedecimus, in quo pollicitus erat Cesari Turko supra ad sexaginta dies. Quia esset Valacus Blasco jam misertus erat super horphanos et viduas, ac super innocen. extra elongabat; et dominum suum timebat a Rege et a regnicolis per infidelitatem sicut contingerat sibi. Demum Cesar Turcarum apprehendere fecerat cum Balibassa; et Cesar investigare fecerat, et de arguebat eum cum magna increpacione more eorum. Et dicebat ei: „Vbi est fides tua et promissa humanitas tua, quod diem meum competentem elongasti. No ego non respiciam ingratitudinem tuam,

quicquid ego tibi promisi donare, dabo tibi; vt ego ne sim perjurus, bonam prouinciam, quod possis perpetue residere in terram bonam.“ Cesar ordinauit in arche Nandor-Alba protector suos cum victu, et quidquid necessaria oportebat, bene collocauit. Valacum Blasco cum consocio suo Morgaj Janchi et prouincia Tracianorum Branchosagh in campo delicioso cum pervenisset, dixit: „Vides Blasi, hanc regionem pulcram diligisne, hic tibi residere.“ Ipse dixit: „O vtinam, domine Cesar.“ Cito fore fecit vnam cameram sub terram, et omnes duos viuentes precepit projicere ad foueam, et super ipsos copiose terram projicere, et nunc in hodiernum diem ibi resident. Ita placet. et merito ab ipsis punire Cristianos dignetur; quia fidem suam remutant propter fidem Macumestam. Melius diligunt fidem Ismaelitarum quam suarum; vendunt pro muneribus, tradent pro libertatem malicie. Et intrauerat Cesar in profesto decolacionis Baptiste anno Domini 1521.

(CAPITULUM XXX).

Posthec iste Paulus Thomori intrauerat in religionem Bernard iste ad claustralem eorum in Strigonien. Ipsum isti magnates suplicabant ei, vt veniret extra de claustro, et assumeret archiepiscopatum Bachiensem cum prouinciis suis. Ait monakus jam Paulus Thomori: „Tamen Ladislaus occupauerat Zalkaj, et bullas scriptas haben., et jam ego sum professus, nequaquam possum contra fidem meam quicquam agere sine dispensacione papalis.“ Quod audien., et mox Regi Ludouico referebant. Et statim

ordinauerunt legatum Hungari ad Sanctissimum[31. v.] cum donis et cum supplicacionibus in epistolis suis, quod jam non haberent personam talem ad pastoratum spirituale et ad corporalitam, sicut Paulus Thomorj. Et Sanctissimus perlegens et intelligens libita Hungarorum in scedulis suis, et permisit eis extra ire, quod si carent de prelato humiliato, et exemplum prebeto.

Ego quidem intendebam ad Strigoniam iturus fore. Quum paratus jam incedebam de Buda, Joannes *ven* Bornemiza, quod pergebam, extunc ipse sedebat inter ianuam arcis, interrogauit, quo volo profectus ire. Ego dixi „Verso Strigoniam.“ Et ait: „Rogo te, pater, tamen et te bene noscit et in beneplacito suo te bene habet, istum libellum, que vides in manu mea, des sibi, volo credat dominacio vestra.“ Et assumsi et precellas Buden. comperaui sibi.

Cumque intrassem Strigonie claustro, vbi ipse residebat, interrogauerunt fratres, ad quem venissem. Dixi: „Veni ad Thomori Paulum.“ Et frater Joannes Zeghediensis filius Oswaldi Bernald: „Domine mi Georgi, curre ad ortum, et ibi invenies eum orantem, solummodo Deus aferret ipsum a nobis, quare nobis non placet.“ Ego dixi: „Crédo, quod Paulus iam intendit de claustro, quia ipse nequiciam eorum jam senserat, quia ipse valde continens erat a puericia sua.“ Cumque intraueram ad ortum monachorum, extunc cum ligo cultum facit ad seminandum leguminarum. Quum intuiisset me, ilico de manibus ligonem proiecit et ad me diuersit. Ego cum honore obtulli sibi precvllas de me Buden. et libellum de *ven* Bornemiza, et grato animo accepit, et me arguere incepit, quod in seculari veste incedo, et me swadebat in

cappam induere. Que audiui, dixi sibi : „Vere et tua dominacio in breui tempore vallo extra claustro eris, quia nos jam omnes scimus capellani Regie Majestatis, quod vestra paternitas erit archiepiscopus Bachiensis. Et jam, dico, post dispensacionem miserunt Hungari, et sua Majestas Regia ex vna voluntate consiliariorum.“ E contra dixit mihi: „Pater Georgi, nonne legisti, quod semel dispensauerat Papa pater noster cum vno milite, et post decessum apparuerat suo bono amico in somnis in flamme ignea ardebat. Et interrogauit amicus ipsius: quare ita ardebis herrede in flamme ignea? tamen tecum papa dispensauit. Attamen Deus non consentit, ergo dampnatus sum.“ Cumque inter sermones misteis venerit interim circa ipsum, et me misit iterum ad Budam et referaui sanitatem et salutem de fratre Paulo.

Et non post multos dies interim legatus de Roma a Sanctissimo venit Marko litteratus, et bullam dispensacionis cum indulgenciis et vnam preceptoriam peculiariter obtullerunt ad manus suas. Quod intuisset Rex Ludouicus statim post ipsum misit Joannem Bornemizam ad Strigoniam, quia antequam fideliter seruiuit sibi, et arcem Fogaras in Transiluania tenebat ab ipso dum erat in militari habitu et seculari.[32] | (Et) duxerat ad Buda-Pesth in claustro S. Apostoli Petri, et Rex dedit ei litteras absoluendi et ligandi, et decolari et suspendendi quicumque mortem meruerit digne, secundum justiciam Dei, ad urgendum uel puniri authoritatem. Et appellatus erat Cheri bassa ab Hungaris, et vsque ad mortem habuerat nomen. Et de alija parte Regis Ludouici vir optimus de nobili genere Stephanus Bardia famulus erat, et maximam fortunam habebat; in quacumque in aflictione possem

ipsum esse cogitare, et ibi ipse fuit, felix fuit acies illa; vbi ipse non comparuisset, ibi inbeati fuerunt. Et intrauit ad archiepiscopatum Bachie, in festo omnium Sanctorum anno 152 II *) et ad Petriwaragyam cito mancipauit a manibus Michaelis Fekethe, attamen semper seruitus erat ei.

(CAPITULUM XXXI).

Postea ad veris cum apropinquasset ad festum S. Georgii martiris, venerant Turci, qui erant principales cum quattuor centis equorum maximo opulentu tm. ad sortem pro spacio; quia illorum scrutator male pronunciauerat eis dicebat, quod Regnum Sirimie remigine desolata stat. Cumque audisset Jacobus Banfi, 22 anno erat hec, Franciscus Bodo, Stephanus Bardi, vnus Tracianus nomine Bosit Radich; et cum ita aciem illam percusserant, nec vnus dixisse fertur ewadisset, sed omnes depredati erant. Attamen Cheribassa erat existens ibi; tamen isti quattuor milites habuerat nomen. Et maximam diuiciam euerant per affliccionem Turcarum, et in die rogacionis secunda feria erat afliccio. Cumque audisset Balibassa, in dolore maximo fuerat; et Turcarum Cesaris jam ad scitum erat.

Erat interim apud Cesarem Perhat bassa, et habebat filiam suam aput eum in copulacionem etc. Iste Turcus valde fuit conquestus, quod Hungari preualuissent tam copiam luctum super Turcos et de Cesare rogauit quincenta centa Turcarum equites strenuos milites et optimos. „Ego quidem volo re-

*) Azaz 1522.

trorsum reintrare ipsam predam ac refociillare ab Hungaris; quum si perdiderim, nunquam habeam coram Majestatem Tuam Cesaream humanitatem sew honorem.“ Cesar super verba Perhat letatus erat, ita adeo quod nudius tercius libaniam habebant, et dedit suam authoritatem Cesaream per Perhat, vt preciperet et ad bellum contra Hungaros ordinaret se quam peroptime. Preparauit se benė, cumque pervenisset in confinibus suis, incepit precipere Balimbassa in confinibus suis tanquam persona Cesaris. Et jam Balimbassa exalauerat de mundo ad fratres suos; erat jam constitutus in loco suo Mehmetbek in Zendere et in Alba-Nandor arcis. Quum vidissent eum Perhatum superba pomba venisse, et nil dabant in finibus Turcarum: et dixit ad Mehmet begh: „Prepara te ipsum et veni mecum ad ca(m)pum Sirimiensem, vt ubi fuit conflictio Turcarum cum Hungaris.“ Et dixit Mehmet bek: „Vere, domine, timendum est ibi ire, quia ibi mali lupi, et solent deuorare turcoks.“ Perhat audien. increpare cepit Bassam predictum: „Veni mecum, et ostende illos luppos, vt videam.“ Statim ira commotus Mehmet bek et ipse preparauit se decore ad pugnam cum equitibns quincentis in confinitibus suis. Et venerunt citra Zauam
32. v. vltra Zauam, cumque renigassent et venerunt juxta opitulum Zaua zent Demeter. Et ibi in planicies castra metati sunt. Inde bassa Mehmet bek statim misit ad Thomori Paulum vnum Tracianum, vt statim preparet se ipsum cum militonibus suis, quia Deus omnipotens eis rursum magnam vtilitatem reduxit eis, quia iusti sunt; et noui Turci transmarinis venerunt ad conflictum, ergo in numero sunt quindecim centa dequitibus sunt, cum granda apparata

ditissime accersiti sunt. Et cum audiuisset Paulus Thomorj, et Tracianum donauit et misit retrorsum sum. Et statim quinque epistolas scripsit; vnam misit ad Jacobum Banffy ad Borch; secundam misit a Stephanum Bardia; terciam misit ad Bosyt Radich; quartam ad belli ductorem episcopi Quinque-Ecclesiensis; quintam misit ad Franciscum Bodo. In sexto numero ipse solus Cheribassa, ipse neglexit se ire, quia fecerat seipsum egrotatum; attamen gentem suam miserat ad pugnandum contra ettnicos, et belli ductor erat ipsius Franciscus Kis. Et genti Quinque Ecclesien. erat Dreghi Franciscus. Et cumque mouit sese acies christianorum, erant tanquam angeli et hausi viri in cordibus suis; et erant jam crebre in exerciciis contra Izmaelicos.

Quum jam vna ebdoma preteriisset, dixit Perhat bassa ad Mehmet bek: „Vbi sunt illi luppi, quos mihi proponebas, tu latro effeminatus, diw perterritus es, non timeas.“ Quod audien. increpantem se addomino Perhat, dixit: „Si woluntas magnificencie est, ego solus volo perscrutare, et veram famam referare magnificencie vestre.“ „Si placet mihi? Si non placuisset, nec huc venissem, quia coram Cesaris ad faciem erubesco ire sine confliccione.“ Mehmet bek sibito *) ascen. super equum, et omnes sequaces sui ornatissime ac opulentissime cum mitriate capitis spledide. Cumque venisset de castore Perhat ad quinque miliaria, ilico vidit turmam Cristianorum, et ad magnum montem cucurrit sursum et quum intuisset mox velociter ad suam aciem iterum equitauit.

Et inde quod senserant eum fore, egerunt egre-

---

*) Azaz „subito.“

gissimum virum militem Franciscum Bodo cum sua catherna. Post eos currere cepit circiter super equum suum, et duos ex illis apprehendit, et duxit ad castore suarum. Et isti cuncta predixerunt coram militibus; adhuc insuper ipsos donauerunt. Et illi cum ipsis equitauerunt, quia jam sub fide erant.

Cumque stetissent facie ad faciem, dixit postea Mehmet bek ad Perhat: „Jam, domine, aduenerunt luppi, vide jam quid agis.“ Paulus vaiuoda quidem tricenta pedites habebat sub se et in vna sub vmbra vitis abditauerat se cum predictis peditibus. Quod intellexisset Mehmet bek, ad eos cucurrit, et magnam conflíccionem Paulus vaida cum Agarenis habuit. Demum Turcus preualuit eos, quia pars maxima erat quam Cristiani; ipsi pedites, gens Agarenica equites. Et omnes prostrauit ibi ad terram Cristianos ita, quod fertur dixisse, quod nec venisset vnus dicere nouam famam, quia pauperes confidebant in semet ipsos. Qui Paulus vaiuoda erat sub nomine Pauli Thomori, qui, domini mei, nunquam habebat sprosperitatem nebullo, postquam[33] | in bellum priusquam exierat de claustro, attamen in cucula cedebat per dies; quum scriptum est, duobus dominis non seruire, aut vnum diliget aut alterum contemnet. Isti Hungari in vna nocte seorso acceperant ad partem Hungarie, ex vtraque imppetum irerunt, et magna strages fuerat inter se. Deo adjuuante Hungari preualuerunt, et multos prostrauerant ad terram, et viuos principes vinctos habuerunt, et deteriores interemerunt, et cum triumpho magno se habebant, et gracias Deo referebat. Et hic victoria idem anno 1522. Et in pugnacionibus dupliciis nemo habuit nomen, tantum quilibet per se, vt quis percussisset principaliter nemo.

Mehmet bek tempestiue cucurebat ad arcem Nandor-Albensem. Quod audientes Turci et basse Nandor-Albenses pretullerant, quod Perhat delusus fuisset per Hungaros; alii extirpan. venerunt, sed Perhat non comparuit. Bassa interim perritus erat, quod Cesaris sponsus ewagasset. Vnus Turcus astabat coram basso, ait: „Domine mi, ego vbi est, nescit quo vadat, et nescit quo veniat, quia sub vmbra vna vitis subaudit et jacet." Et iste conflictus erat in atumpna *), in octaua omnium sanctorum per quartam feriam. Et Mehemet bek statim cum Turcis nouiter post Perhat, et inuenerunt post quattuor dies, neque bibens nec comedens presencia ductus erat, et sic ad dominum Nandor-Albensem duxerat. Et pre timore lupporum egrotus fuit, ad octauum diem exalauit demundo.

(CAPITULUM XXXII).

DEMUM Hungari dum scribebant anno 1523 fecerunt congregacionem magnam ex vndique, vt jam ad bonum finem statuerent Regnum Hungarie. Joannem vaiuodam secundario perjurum infidelem pronunciauerunt et excluderunt de consilio Regie Majestatis. Isti ffatui Hungari propter hec, quod non venisset ad adiuuandum arcis Nandor-Albensis, et quod in Persia **) iuxta flui Ister arcem Zereny sub deffensione erat, et per Turkos fecisset accipere. Respondit procurator suus ilico Stephanus Verbǫchi in persona sui domini, quod: „Dominus meus non ha-

---

*) Azaz „in autumno."

**) Itt vagy Szerviát, vagy a Szerémséget kell érteni.

buit (eam) in potestate sua, sed pocius sub Regia Majestate; quia Rex soluit, habuit militem suum vitez Kalaj, et dominus Kalaj arcem tenuit a Rege Majestate.“ Dixerunt eciam: „Domine secundo vbi dicitis, quod Nandor-Alba non venisset ad protegendum, bene sciat d. vestre, quod pertinuit arx (ea) sub vajuodatu suo, hawd semper sub Ispanatu Themeswariensi. Audiebat et dominus meus, qui fuit et habuit suproteccionem suam semper Nandor-Albensem, dominus magnificus Stephanus Bator; non fuit puer, hawd pocius vir bellator.“ Et sic expedierat domini sui vaiuode suam jüsticiam Stephanus Verbwchj; sed Hungari magnates et comitates rursum infidum denotauerunt, quia quod multi erant principes vel magnati, (qui) non habebant tot hereditates et arces in Hungaria, sicut Joannes vaiuoda, et invidebant eum semper. Quum sepe ipsum excludebant, ergo nemo audebat occupare possessionem suam. Hoc cum audien. Joannes vaiuoda dolore meroris correptus erat, et statim nequaquam aliud quidquam facere, sed sublatim statim misit iterum precursum suum ad Cesarem Turcarum, vt quam peroptime appareret sese venturum adaucter ad pristinam fidem suam, quattenus vt Budam ewacuaret sibi et portas ejus aperiret sibi, que recluserant coram ipso et ne permiterent eum amplius intrare ad Budam. Quum cumque perlegisset scedulam suam Joannis vaiuode Cesar Turcarum: „Quod curam adibebo, credat firmiter amicicia sua; solummodo ipse ne fiat cum eis, 33.|v. postquam quod pronuntiassent infidelitatem precipue compater Paulus Artandi, et Glessan Nicolaus inter regnicolarum.“ Quum hoc audiuit Maria Regina Hungarie, statim fecit proclamare hec : „Quoniam nuda venerat ad

Hungariam, quod vt debent partim partem omnia argentea vascula de qualibet ecclesia exigere. Et ego ipsa habeo decem *massa* *) argenti, et dabo ad vestras dominacionibus Regni pro adjutorio. Et ego statim inquo cussoris monetario, et de tot argenteis faciam ingutere, quod possumus statim Nandor-Albam de manibus Turcarum expedire.“ Hic cum audien. rursum claman. et dicen: „Bene, bene erit,“ Et vnanimiter conferunt, sed pars vaiuode non, sed contradixerunt. „Domini mei, dicebant, nonne habemus nos omnes tot aurum et argentum, in tota Hungaria non est tot plumbum et ferum, ergo non licet ecclesiam, domum oracionis despoliare.“ Quum audissent regnicoli cum granda clangore imppetum fecerunt et dicebant: „Nonne ipse semper zizaniam inter magnates et inter regnicolarum. Eamus interficiamus bestiam istam.“ Quod vidisset rumorem horrendum contra eum, et verba mitissima cepit loqui. Dicebat: „Domini mei, tamen nil mali in verbis meis contra dominaciones vestras contulisset. Ergo nolite me increpare, quid dominaciones vestre statuerit, et ego non contradico, sed vobiscum abstinebo et hesitabo in simul.“ Quum audien. reconciliauerant eum, quia sine ipso nil erant regnicole. Quoniam ipse Stephanus Verbwchj prudens valde erat, qui articulos Regni et diciones valde sciebat, et nouiter composuerat decretum Hungarorum, et valde altera parte fauebant. Et dicebant: „Nonne bonum est nobis Hungarorum, melius promitit se ipsa Regina. Incipiet per monetarios ingutere monetam ad nouem latonem, et promisit dare ad adiuuandum Regni Hungarie de-

*) Azaz „mázsa.“

cem massa argenti, et de domo Dei exire partem auri et argenti, jam ego contentus sum.“ Dicebat Stephanus Verbwchj suis partibus : „Domini mei, decem massam dicit Regina habere, decem florenos non habet latroncula; sed est paupercula, quia ipsa pro sua commoditate wlt, non pro Regno nostro Hungarie.“ Sic astute loquebatur. Dicebant : „Magister Stephane, exclamabis quod decreuit regnicola.“ Et ait : „Domini mei, non possum; quia in gutture raucitatem et in capite dolorem habeo, et in naso caterum habeo, non possum clamare; igitur debet clamare arbiter.“ Et clamauit arbiter, quod de domo Dei exigant partem vel medietatem auri et argenti ad necessitatem Hungarie Regni. Et congregacio erat idem anno 1523 in octaua natiuitatis Marie, et sic determinauerant congregacionem malam et fatuitatem contra spiritus sanctum etc.

(CAPITULUM XXXIII).

Inde jam Regina gaudens, quod consenserunt regnicoli Hungarie ad libitum Regine Marie, mox ad Viennam post monetarios elegit, et duxerunt 20 quinque *) ad Budam, et in vico S. Joannis Baptiste domum eis deputauerunt, et inceperunt concutere denarios tm. in deformes. Qua pecunia demum regnicolis de quinque sub vna denariis Mathie Regis deputabant; demum triginta duos pro decem.[34] | Et die noctuque percutebant monetas ad absoluendum arcem Nandor-Albam; quod nobiles et magnates et coloni vhebant coclearia argenteas et simillime ciphos in

*) Azaz 25.

vlnis suis ad monetarios in duobus annis. Quilibet monetas cum Germanis voluerunt de propriis argenteis. Et de pura linea proicebant vnam pisetam argenti inter cuprum rubeum marcij, et dabant extra colonis, qui pauperes non intelligebant. Post vesperas ad arcem quilibet in vlnis vhebant purum argentum ad Reginam; et tot argentum purum cumulauerat Regina, quod quando fugam dabat in nocte, quod non puebat omnes secum ferre, sed paganis eciam remanserat multum thezaurum in arce Buda. Non decem massa abebat, sed quinquaginta supra abebat. Et illa pecunia nil valoris reputabatur, et durauit vsque quattuor. Post hec sencies mercatores Germani et Hungari, ad redimendum pro vno floreno in pecuniis bonis antiquis de pecunia reginalis centum et quinquaginta dabant pro rebus Germanis. Ita Regina fecerat latruncula magnum dampnum Hungarorum, et tam magnum spoliom fecerat, quod si Turcus se inter in vrgendum posuisset, totum Regnum Hungarie non fuisset dampnum.

(CAPITULUM XXXIV).

Posthec venit Cesar Turcarum cum sex centena milia Turcarum in Hungariam dum scribebant anno 1526. Attamen adhuc erat insula Sirimiensis integra; ad hoc in ciuitate Zalonkemen residebant adhuc, Carom ciuitas erat plena, et sic de singulis ciuitatibus, iuxta flui Danubii ex vtraque parte populosa erat de Zalonkemen vsque ad Budam. Sed nil curam adhiberunt magnates Hungari et amiserant in dubium tam nobilissimum Hungarie Regnum. Vidit hostis,

libere intrauit in Regnum Hungarorum. Domum Dei intaxabant, et exigebant cruces, calices, turibulum et sic de singulis. Et exactores isti erat Casperus Seredj, erat valde pauper, sed ex thezauro Ecclesie fuit magnificus; et secundus parochus Benedictus Budensis erat exactor, et ipse pauper quicquid optinuerat totum consumsit cum eccleriscibus.

Jam venit in dies Cesar Turcarum ad prouinciam Sirimiensem, et permisit ac mandauit principibus Turcorum ignem ne ponerent, sed tantum subjugarent populum, et arces. Solummodo arcem vi sua expugnauerat, post ea omnes subjugati erant. In aliis arcis exibant de multis, et in vacuum relinquere solebant. Mira res erat et inaudita, quod arces dabant in manibus Turcarum libere. Ita numerauimus insula Sirimiensi arces, occupauerat arces sedecim, vtputa Zemlyen, Zalonkemen, Petri Varadini, Cheregh, Bamonostra, Vilak, Attya, Zata, Boroh, Valkwar, Erdewd, Zenthkergel, Zent Demeter, Rachia, Kelpen, Barich, Bercazzo et sic de singulis, quod non poterat implere arces cum officialibus Turcis Cesar Turcarum.

Et Paulus Bakich venerat cum matre et cum germanis suis ad Hungariam, et ipsum Rex Ludouicus charitatiue assumserat, 34.|v. et Rex Ludouicus arcem Salawar vna contullerat sibi juxta Budam cum hereditate sua. Jam inde milites et aulici Regie Majestatis diuidebant cruces et calices meretrices Budenses, et Rex scindere preceperat arteas scutellas suas ad proporciones, et mensurare ad marcas existiman., et sic soluebant militibus efemineis, quia non erat astuti bellicare. Quia jam Stephanum Bardiam decolari fecerat in arce Petri Waradini, qui

erat valde bellicosus, attamen propter facinora sua, videlicet pro vno sacerdote extraserat clorokos, hoc est frassare fe(ce)rat, et Laurencii ducis possessiones depredauerat, et sacerdotum ecclesie S. Sigismundi opitulos, villas, depredauerat cum suis caternis, et insuper Jacobum Bossnyak interfecerat, quod decimabat vina in Rednek Laurencio duci; et monachum Cheri bassam *) semper infestabat, et cum eo jocabat et eum delirum deputabat, vt cucullam deponeret. Et per illas causas decolatus erat, quia iam neminem formidabat, quod Regi Ludouici aulicus erat, et Regina valde eum diligebat propter bonam miliciam prosperitatis sue. Et dicebat Rex, quod vnum contullerat sibi Bohemicum gladium, quod si alicui ad nasum trudere deberet; aiebat ipse Regi: „Domine Rex, non tam magnus, excepto vno Joanni vaiuode, quod ego non truderem ad nasum suam." Hec verba Georgius episcopus Quinque-Ecclesiensis audiebat; quamobrem cancellarius erat eciam Regni Hungarie. Dixit ei: „Vere tu latro, si possibile ad nasum non trudis;" et mox exiuit episcopus de palacio Regie Majestatis. Verba talia sua agrauauerat ipsum, et sic fecerat scribere cum notario suo Nicolao Olah vnam epistolam cum praptica ad monachum Cheri bassam, cum mandato Regie Majestatis, vt statim priuaretur a capite suo, absque scitu Regie Majestatis. Et propriam manum Regie Majestatis cum astucia magna fecerant, quia Rex festinabat ad venatum Nyrch, et inter septem litteras infra tenebat Nicolaus scriba in manu, superiores litteras dederat ad manus Regie Majestatis, quod perlegisset tres,

---

*) Azaz Tomory Pál.

(et) quod vidisset Rex, quod sonaret equaliter ad Comitatum septem, litteram prapticam contra Stephanum Bardi non legisset, et sic manum suam apposuit Rex: „Commissio Regie Majestatis.“ Et sic Paulo Thomorj allate erat ad manus ejus, et preparauerat se contra Stephanum Bardia de Petri Varadini ad Futagh nocte, et ibi in hospicio mane in lecto captus erat, et ipse pauper admirabatur, quidnam hoc esset: tantum dixerunt ei: „Es captus Regie Majestatis;“ et duxerunt ad Petri Varadini et illa die decollatus erat statim, vt Rex Ludouicus ne intelligeret et Regina, quia ipsum valde diligebant, 35.| et non fuisset decolatus si sciuissent. Quum jam intellixissent, vere merorem magnam egerunt ambo Rex et Regina, et nil defuit.

(CAPITULUM XXXV).

Inde Cesar Turcarum in dies apropinquavit sub Budam pocius, quod audisset militem decolatum, et Jacobum *) intoxicatum, et Christophorum Groph**) per barbam in Chepel zighet traxatum per Ladislaum Zakaj Strigoniensem, et vaiuodam Joannem Transsilwaniensem exulan.; et adaucter veniebat per Zauam fluium et per Drauam flui pontem preparare cogebat et fecit.

Inde quidem Regem nullus confortabat; aut necesse fuerat eum studere ad bellum mouere ac dirigere eum oportebat, sed nullus swadebat, quia jam carebat a militibus studiosius qui sciebant, so-

*) Értetik Bánffy Jakab. V. ö. 48. l.
**) Azaz Frangepán Kristóf.

lummodo suttor archiepiscopus confortabat alias non. Dicebat Regi ille latro : „Dum ego fueram scolasticus et rector scole, vt meretricem semper solebam vnam a bubulcis solebam accipere cum gladio mei, et nil mihi poterant resilere; attamen erant interdum duodecim, quando minus erat accipiebam, tam miles sum, domine Rex.“ Et ad rates ingenia ordinauerant Regie Majestatis sine magistris, et Rex de Buda exiuerat tantum cum milite suttore Strigoniensi, et aulici sui dicebant: „Domine, nos quidem quid agendum est nobis hic in domo Bude.“ Dixit : „Cum caniculis bene laborate, bis in vna ebdomada lauate.“ Tam Deus altissimus mentem suam ebetauerat, et Regina Marie Buda remansit; et ipsa volebat cum Rege ad bellum equitare, sed noluit Rex. Et octo nazandos habebat pauper Rex super fluium Danubii, et illi erant inscientes, et cum eo doctor Anthonius predicator. Cumque venisset rursum ad Batam, Rex fecit confessionem puram et ewcaristiam summssit deuocione magna.

Posthec descendit ad Mohach et ibi castra metatus fuit. Et cum eo erat Stephanus Bator, Ladislaus More, Franciscus Battyany, Petrus Prini, Georgius Sepusiensis, Thomas Schechi et Cheri bassa, et cancellarius Ladislaus suttor Strigoniensis, Franciscus Prini Waradiensis, Paloci de Chanad, et Paulus episcopus de Agria et Philipus More de Quinque-Ecclesien., qui erat exiguator de domo Dei vas argenteas.

Quum hec audisset Cesar Turcarum ecclesias suas taxassent Hungari, dicebat : „Vere Deum suorum eciam Christum, qui Deum et hominem fatent et credent, jam inimicum deputauerunt et stauerunt

contra se ipsos. Quidquid ego porrexerunt predecessores nostri Turcarum munera, et ego ad hortorem prophete Makwmeto nostro, et ego talia diciones decreuissem, mox interfecissent me totus wlgus Turcarum. Sed jam tucius accedam, quia jam obtinebo victoriam super Hungaros.“ Ecce quid dicebat Cesar Turcarum : „Volo vindictam wleisci magno prophete Jesu, quod tam ignominiam fecerunt maximam Hungari super Izapehemferbek, qui dicitur Christus, et noster propheta Macumet honorare precepit nobis, quia propheta est, et non est similis ei.“

35. |v. Quum jam vtriusque peculiariter castra metati erant ad faciem, Turcus Cesar et Rex Ludouicus, juuenis erat quasi ouis ductus ad mactellum, incautus et inexerciciens ad bellicandum.

In campo Mohach plus quam vna mense jacebant vtraque partes. Sed nemppe in *harck* omni die exercebant Hungari bellica studiosa et semper optinebant Hungari pauperes. Dicebat Rex Ludouicus: „Statim (mittatis) post Joannem vaiuodam; veniat, quoniam video esse magna agmina Cesaris Turcarum, nos quidem pauci.“ Dicebant magnates : „Serenissime Rex, ne veniat ille proditor, quia timendum est ab eo Regie Majestati et nobis vniuersis. Idem est exclusus de consortio nostro.“ Astabat Petrus Korlot coram Rege sub tentorio, suplicabat et obsecrabat a Rege Majestate arcem Trenchien. cum tota possessione sua; et alii nobiles similiter per infidelitatem suam. Ait Rex Ludouicus : „Quid rogatis, ad quid petitis, nescis, quod ne forte alius erit heres Hungarie.“ Et dixerunt ad Regem iterum : „Ne dubitet, neque hesitat Vestra Majestas, quia Deus altissimus nobis dedit jam istam victoriam, quia jam

deficiunt Turci.“ Sed Laurencius dux dicebat „Domine Rex, ascende superius versus Budam, non est mirum.“ Et iste Tracianus dicebat tali forma, quia iste vir erat cautus ad bellandum nomine Bositt Radich, verba Traciana dicebant: „Quia pauci essemus, ergo, Serenissime Rex, ascendamus superius versus Budam.“ Quum hec audien. principes dixerunt: „Vere non eat Majestas Vestra, quia iam Regina de Buda missit pro gente ad Germaniam, et veniunt jam multitudo hominum. Et deinde eciam palatinus ad Comitates misit preceptorias vniuersaliter, vt surgant coloni personaliter, qui possit arma capere veniant.“

Inde quidem practicam litteram scripserant ad Ferdinandum, quod non est necesse eis venire, quia satis habemus gentes, solummodo eligant pecunias. Joannes Doci et Paulus episcopus Agriensis intellexerunt quod Cesaris agmina multa esset et darent cito conflictum, ipsi ambo sub nomine, quod post gentem ibunt et ducerent ad Regem pro defensione, venerant quidem, sed negligebant amplius ire ad Regem Ludouicum ad campum Mohach. Et gens nunquam conparuit Germanica venire ad adiuuandum Regem Hungarie; et Joannes vaiuoda erat in Debrechen cum gente copiosa, sed principaliter militem Hungarorum.

Et a Joanne vaiuoda sepissime rogatum habuerant, vt contra Turkos pugnarent. Franciscus Bodo, (qui) alios Turkos devastabat; et quod audiens mox redarguerat ipsum, quod male fecisset et ipse optimus miles Jesu exacerbatus erat, quod tot animas christicolarum mactant et trucidant cum magno merore ad iacendum casum dedit. Joannes vaiuoda Cesari simulan. renunciauit, vt ne multum pausaret,

sed ageret ad quid venit, ne perlongaret, quia jam tempus est, et vtraque preparauerant sese quilibet ad conflictum. Et secunda die imppetum fecerunt in die Colomani martiris feria quarta, et tota die magnum exercitum vtriusque ha(be)bant; ita quod Turci preualuerunt Hungaris. Et septem prelati perierunt in bella, videlicet Varadiensis, Chanadiensis, Bachiensis, Diacouiensis, Quinque-Ecclesiensis, Strigoniensis, Vaciensis; de magnatibus quidem sicut scriptum est, et subito perierunt videlicet 36.| Joannes Dra(g)ffy, Thomas Scechi, Paulus Thomorj, Georgius Sepusiensis, Joannes Debechke, Paxi et multi perierunt, precipue Episcopus Varadiensis, Franciscus Prini.

Et dicebat cubicularius suus, quum ego interrogabam de ipso; dominus meus si ewasisset de bello episcopus? Et dixit mihi : „Domine Georgi, vidi horrendum signum de ipso, cum sedebat super equum *pey*, a tergo extunk vna nigra capra bicornua super equum sedebát, et tenebat tenendo duxit in paruo Danubio flui submergen. Talem visionem vidi, quoniam malignabatur super terram, 'semper crapulatus erat in vino et in esu, et malam ac stupram vitam habebat pauper, et homicida erat.“ Idem Rex Ludouicus a puericia semper operabatur in lasciuia puellarum, quia isti latrones aulici sui docebant eum ad mala, quam ad bona, de quibus ego sepe visurus sum. Et ipse mala morte in aliquam paludem cum equo submersus erat, fertur dixisse; et duo Capellani in bello interempti sunt, videlicet Matheus Nagh, Thomas de Gengies. Ego quidem intellexi de anima mea, et videbam multa injuria et infidelitates Hungarorum, tempestiue ad Budam recessurus eram, et alii mei

socii capellani sciscitabant de me aliqua noua bona, ego dixi eis: „Nonne Regina Maria fecit arcem in luppanarem cum ancillis suis."

(CAPITULUM XXXVI).

Quum jam fuisset conflictus in feria quarta in campo Mohach, secundo die in quinta feria venerat cicius famulus vnus Regine Germanus de bello, et per januam nesciebat intrare quasi semifatuus. Et erat Turzo cum Regina, ambo colloquia inter se miscebant. Nos capellani spectabamus illum virum extrá januam Budensem, vt aliqua nowa sciscitassemus ab eo, non venit, quia jam post vesperas erat. Magnificum Turzonem Alexium super gradarium, de arce Regina velociter currebat inclinato capite et nemini nil loquebatur. Quum vidimus ego dixi: „Fratres, hoc est malum signum, quia dominus Turzo semper fuerat letus, nunc quidem male."

Extunc ad mediam noctem dum fuissemus dormien., ego in ciuitate apud dominum Strigoniensem cum Sigismundo Literato dormiebam juxta thezaurum archiepiscopi Ladislai; extunc pincernarius Stephanus vigilans fuerat. Sursum ad palacium cucurit, dixit: „Surgite igitur, quia Turcus Hungaros prostrauerat omnes ad terram." Sureximus cum Sigismundo Literato in vicos, et in plateis Budensibus cum lucernis ardentibus in manibus Alemanorum, et multa nigras ladulas et scrinyas vhehebant super brachiis suis extra ciuitatem ad Logud, quidam autem ad naues infra Ister flui et cum thezauris plenis ladulas eferebant vbi poterant. Et Hungari Budenses admiran., quidnam hoc esset, quia nesciebant adhuc ipsi.

Interrogabant eos Germanos, et nil respondebant, quia timebant ab Hungaris, ne ipsos despoliarent. Quod cum sensissent, qui erant chaplarones latrones, multa ab eis ceperant depredare.

36. | v. Extunc Regina Maria de arce Buda quinquaginta equitibus equitabat per januam Logod cum ancillis suis, et quaelibet lucernam ardentem habebat in manibus suis; et stetit Regina in Logod, vt expectaret thezaurarium de ciuitate. Et habitacio prope domini archiepiscopi Strigoniensis erat, et habebat tricenta plus quam insimul equites et pedites, et ita vehementer vehebant super humeris thezaurum Thurzoni et non vsque ad se(x)tam horam. Quum senserat, quod jam aurora exarsit, post hoc mitebant de monte Buda in vasa tigrea bene repagulan. ad vallem Logod res preciosas et thezaurum. Quum iam et sarcinati erant super equos et quadrigas multas, et post hec perrexerunt ad iter versus Viennam. Et Germani omnes cum eis Budenses, vt hoc ambo per fenestram intuebamus. Inde quidem Hungari nil mouebantur in semet ipsis, quia domestica gens erat et cognoscere solam linguam (Hungaricam) habebant.

Et (in) Joanne vaiuoda Budenses et Pestienses confidebant *in eo* *). Ipse quidem juxta fluium Tiza pro spacio morabatur. Et iam fugitores iam in sexta feria, et in sabato vsque ad octauam diem confliccionis cateruatim veniebant christicola gens, qui Hungari, qui Bohemi, qui Germani, qui Poloni, qui pedester, qui super equos, et interrogabant: „Vbi est Joannes vaiuoda Transsilvan.?“

---

*) Későbbi kéz által kitörölve.

(CAPITULUM XXXVII).

Post expugnacionem castra metatus erat Cesar Turcarum in campo Mohach, et expectabat adhuc, si essent inter Hungaros aliqui hostes contra eum. Quum sensisset Cesar Turcarum neminem, creuit seipsum versus Budam super aquam et terram. Vlgus Buden. et Pestien. spectabant Joannem vaiuodam messiam propter tutelam ipsius, sed non concessum erat Joannem vaiuodam, ignoro si a Deo, si a diabolo. Quod intellexissent Budenses et Pestienses, quilibet pro se preparauerat se ad iturum, ad quam partem volebant ire, velociter currebant. Et vidue projiciebant infantes suos ad aquam, et qui sepeliebant super terram propter metum Turcarum, vt ne audirent voces infancium. Quidam paupercule in fossa super puluezizabant eos. Et infantes et dicebant, qui sciebant loqui: „Dulcissima mater, ne me vis sepellire, vere non fleo.“ Et sic Hungarorum ancille cum amaritudine flebant pueros suos et dicebant: „Hew, hew! nobis fetu nostrarum in qua mala etate perderemus.“ Et sic singillatim cum magna amaritudine in via pereclitabant lamen.. Cumque capellani Regie Majestatis audissent tam ruinam Hungarorum, post hoc rapuimus Joannem elimozinarium cum vrna sua, statim duximus ad nauem et vexatus fuit in Posonio. In hodiernum diem ibi jacet.

Et Turcarum Cesar castra metatus erat in Keleuenfelde. Et in Buda erant pauperes, claudi, ceci, inbecilles, qui non habuerant repentem equum vel vectorem; tales ibi in Buda relicti erant. Et vnus

mercator erat in Buda, qui mediator erat inter Hungaros et Turcos, et ipse inpetrasset graciam a Cesare Christicolis, et Cesar insuper remunerauit eos cum decem aureis. Et intrauit Cesar ad Budam, et sedecim diebus residuit in ea et prospacio. Postea consilium inierit cum consiliariis suis, quod si decet vrgere arcem aut non. Dixerunt ejus consiliarii: „Non, sed ciuitas debet 37.| Buda propter hoc, vt sit memoria cunctis gentibus, quod hic fuisset Turcorum Cesar.“ Et arx in pace permanebat propter principatum eorum. Et erat incensor ignium Cesaris qui mecum fabulauit hec in cena sua; erat nomen Anthonius ei, et precepisset ei, vt curam adiberet, et trecenda Turcarum inceperunt vrgere ciuitatem Budam. Posthec pontem preparauerat per Danubium flui, et sic equitauit in pace adomum suam Constantinopolim etc.

(CAPITULUM XXXVIII).

Inde jam Joannes vaiuoda, quod sensisset Cesarem Turcarum equitasse adomum, et Regnum Hungarie media pars jacebat in desolacione, et eodem tempore fugam dederant ad Vienam qui permanserant de aflictu Cesaris in Mohach, videlicet Stephanus Bator et cancellarius Thomas Episcopus Vaciensis, antequam nouiter erat accepturus de rusticali genere, et erat parochus in opido Miskoch. Inde quidem Joannes vaiuoda erat in Thocaij opidulo. Et fama vigebat valde, quod vnus homo Tracianus surrexisset nomine Jouan Char de parte Transsiluaniensi precipue a parte Lippa, et ab Hungaris vocabatur niger homo. Ego nempe fueram in Cassouia

dum scribebant id. anno 1525 *). Et dominus vaiuoda cumque audisset nigrum hominem congregan. (facere) cum multitudine, quia Traciani confluebant ad eum quasi ad nouum sanctum; (et optauit Jo.) vt veniret ad eum. Et venit ad Thokay tm. cum eo decem militibus accepisse. Cumque intrasset ad dominum vaiuodam humilian. se cum poplite curuo, et se ipsum commendasse cepit verbis fauentissimis et dicebat: „Quod vbicunque vellet tua magnificencia me fore, ibi stabo;“ et Joanni vaiuode adhesit tanquam seruus. Dominus vaiuoda grato animo accepit suam commendacionem, et intrinsecus fecit juramentum per manus domini vaiuode, quod rite seruiret ei ad fidem suam susceptam. Posthec dominus Joannes vaiuoda donauit cum equis et cum expensis et de aliis; et precepit sibi, vt vltra equitaret Tisciam flui ad desolatam terram Bachmegye, quia adhuc in Bachmegye multa aliomonia apparebat per villas aceruos et pecora, que ad sortem Dei permansisset; et sic emisit eum. Et ille Jovan Char cum multitudine Tracianorum cito equitauit per Ticiam flui. Et de Turcia Regno multi Traciani currebant ad eum quasi ad nowam prophetam, et insuper fabulan. de ipso miracula facere per opinionem. Ego quidem audien. eum in Thocay residen. quod abens conventiculam cicius ad Cassouien..

Et in(u)itaui ad Joannem vaiuodam, quia preceperat ad eum, vt venirent, et sic ibebant ciues Cassouienses circa ipsum, et ego cum eis. Cumque properauimus ad Thokay, extunc ipsum vidi Joannem Docij; vidi Petrum Prini; vidi prepositum Georgium

---

*) Helyesebben 1526.

Budensem; vidi Joannem Vitez Kalay; et vidi Franciscum Bebek; vidi Franciscum Homonien. et multos dominos magnates vidi. Et ita statuerunt, quod quilibet veniret ad Budam ad festum omnium Sanctorum. Et quatuor comites erant in concilio Thocaij, videlicet de Hungh, de Turoch, de Batornyr, de Pestvarmegye; et sic 37.|v. de aliis magnatibus multa erant. Et castor gentis sue Joanni vaiuode erat proxime Fegwernek, opidulus est.

Et me cum intuisset, quum jam spaciabat in atria domus sue, signum fecit mihi cum digito suo, et accessi ad eum felcten. cum genibus meis. Mox incepit investigare, quomodo de Buda veni, et nunc vnde. Ego respondi ei: „Domine magnifice et graciose, de Buda ad Kassouiam, de Kassouiam erga m. vestram ad Thokay.“ Et inter colloquia interrogare cepit, quod quomodo Regina Maria de Buda recessura erat, et Joannem elimozinarium fecisses. Ego nempe recte sibi prenotaui per linguam meam sicut scriptum in inicio. „Et canonicus eras tu in Orodiensi.“ „Sic, domine magnifice, sed Rex Ludouicus retrorsum ad capellam suam iterum preceperat mihi venire.“ „Et fuisti cum eo in bello?“ „Fueram per duas ebdomadas; vidi inter dominos principes perperam magnam, ego ad Budam iterum reversurus fueram; et duo socii mei cum Regia Majestate in hodierno die resident in campo Mohach.“ Et dominus Joannes Docij cumque vidit, commendare cepit sibi ad cappellanatum suum, et dominus vaiuoda porrexerat mihi manus suas. Et meam eciam dedi, et precipere fecit me cum eo ire. Timpanesta mox cepit tangere in timpano, vt quilibet preparet seipsum ire versus Budam.

Interim Bositt Radich destinauerat sibi vnum Turcum viuum cum omni apparatu suo, et de turba Turcalium vnum caput magnum serpentis; quod longitudo erat caput serpente per duos palmites mei. Erat horrenda res, et Turcus incepit declarare, quomodo esset inventa, et quomodo interfecta per Turcos pedites Cesaris, que Janiceri Cesaris dum pergerent per *vyrtøs*, hoc est deserta silvarum adversus Vienam. Et ceperat camellos contribulare, et camelli perterreri ab ea. Et sic pedites Jagnichari cum pixidibus sagitan. interemissent. Illum Turcum destinauit ad Reginam Mariam Viennen.. Et Regina in litteris scribebat jam, dominum fore pro ea dominum vaiuoda ad modum maritus firet; sed dominus vaiuoda nequaquam voluit.

(CAPITULUM XXXIX.)

Postea de Thokaj mouit se ad Budam equitare cum magnatibus et cum nobilibus, et venimus ad Zerench, vbi abbacia cum monasterio apparebat. Et ibi dormiuimus, et ibi obtullerat episcopatum Chanadiensem Joanni abbati, qui crassauerat se ipsum, et me interrogabat prius dominus vaiuoda, quod si esset probus aut non. Et ego dixi: „Est probus et valde continen., quia in patria mea erat post magistrum in scola resemptor, et nullam ignominiam audissemus contra eum.“ Et posthec semper fuit bonus mihi beneuolus dum residebat in Chanad episcopatu jam suo. Jam de Zerench mane surreximus, et timpanista in aurora semper solebat. Et in hospicio cognicionem feceram cum duobus famulis

domini vaiuode; vnus Georgius Basi, alterius Bartholomeus Horwat. Et erant valde probi viri et consiliari domini vaiuode, et ego cum eis. Et rogauerunt me, vt sim cum eis semper in hospicio, vbi haberent, vt ne aliqua suspicio esset 38.| ad me esset. Et venimus in Agriam ad Paulum episcopum; qui celebrauerat primiciam suam in vna feria sexta apud heremitarum sancti Pauli supra Budam legendo solennizauerat Paulus Vardi, quando venerant ambo cum Joanne Doci a Rege de Mohach. Et grato animo susceperat Joannem vaiuodam in die festo beati Demetrii martiris, et bene tractauit eum dominum vaiuodam. Vnde surreximus mane et iterum pernoctauimus in opidulo Hattwan; et secundo die venimus in profesto omnibus sanctorum ad Budam. Cumque Budam-Pesth extunc desolata erat, tantum murata fumaria apparebant. Et multa cadauera circumjacentes per vicos et plateas de ettnicis, quidam de christianis, quod turpiter jacebant. Et magnum luteum portauerat domino vaiuode Gotthardus Kwn. Cumque intrauimus ad arcem Budam, et tunc inuenimus Gotthardum Kwn in arce Buda. Ego admirabar tacito mente, et prandium hora vespertina manducauimus, et ait mihi, quod jam pransi fuimus: „Pater Georgi, iam prouideatur ad vesperam vt cantetis.“ Et magno honore tenebat me, quod semper de Thokay vsque ad Budam cum ipso habueram prandium et cenam. Et scriba sua semper me deridebat Melchior, quod me in magno honore tenebat.

Interim septemviri intrauerant, et in vlnis manibus habentes quilibet vnum vnum bacum et clauam. Et viri eminebantur valde persone militaris, et dominus Kwn Gotthard cum eis introducens, et Turcali

gestu inclinato capite flexis genibus salutauerunt coram Joannem vaiuodam, et dixerunt: „Quidquid nobis mandauerat vestra magnificencia fecimus et facta sunt.“ Et ait: „Pater Georgi, ite vos et preparate vos ad canendum vesperas.“ Interim vnam bombardam extra flauere dederunt, et dixit Stephanus Verbwch: „Domine vaiuoda, nos quidem extra exclusi eramus, nunc quidem libere et tute intrauimus ad arcem Budensem.“ Postea nos ambo cum Stephano capellano introuimus ad sacellam Regie Majestatis. Extunc vnus bonus sacerdos erat Gregorius Raz senio confectus Pestiensis nacione, et bonus uociferatus erat a juuentute sua. Pulsauimus vnum, et secundum, per tercium pulsum eciam castellanus arce Buden. extra assauit, et cum Joanne vaiuoda multi magnates corauimus et cantauimus vesperam de omnibus sanctis. Postea post vesperas vnum terciario extra assauerunt de bombarda clobulum.

Interim scripsit litteras de arce Buda ad partes Germanorum, et ad partes orientalium et ad partes septemtrionem: „Quattenus vt quilibet veniat ad consecrandum Regem vel gubernatorem Regni Hungarie ad defendendum.“ Que materia epistolarum sic sonabat: „Quia videte domini Hungari stat et sedet sola desolata Hungaria major pars.“ Et per vnam ebdomadam spectauit. Qui venerunt, qui non venerunt, et de Germania nuncciauerunt, vt ne debent ipsi Hungari aliquem Regem consecrare, donec dominus Ferdinandus Rex descendit, quia filium suum decernat corona Hungarie. Quum hec responsionem audissent Hungari dixerunt ad legatum Germanorum Hungari scilicet: „Vos Alemani, nunquam elege-

runt nobis Geramani Regem, neque Regnum post anciallam non regitur. Ex eis partibus Hungaris vt veniant, quia inter alienos gentibus non suscipiunt beniuolo animo; igitur veniant quam primum."

(CAPITULUM XL).

Et de alia parte miserat inquisitores corpus Ludouici Regis in loco confliccionis. Et erat valde amabilis vnus capellanus nomine Nicolaus Thatai, et ipsum elegit Joannes vaiuoda. Et invento corpore portauerunt iam ad Albam-Regalem. Cumque audisset Joannes vaiuoda, quod invenisset, illico iusserat de puro auro coronam fabricare cum auri fabricatoribus per Jacobum Thornai, et cicius laborare mandauerat. Et inde de Buda mouit se Joannes vaiuoda,
38.|v. quod audisset iam corpus inventus esset Ludouici Regis, et corona quod iam prompta esset. Creuit se ipsum et dormiuimus in vna villa Martonvasar.

Et Pestieny venerat Gregorius, tunc iam cepit consiliarius esse Joanni vaiuode. Quod ego vidi, dixi in cena consiliariis suis, videlicet, Georgi Bassi et Bartholomeo Horwat: „Ego valde timeo Joannem vaiuodam destruen. a consilio Gregorij Pestieny. Vos quidem vsque hoc tempus cum bono consilio fouistis dominaciones vestre dominum vestrum. Credatis mihi, domini. quod iam hic oritur consilia mala a nigro serpente; quia, domini mei, sciatis me, quod ego ipsum de officio suo, dum fuerat prouisor Varadiensis et ego capellanus reuerendissimi Francisci Prini fueram, quod erat prodigus valde et discipatur ecclesie Varadiensis, ego intro acusaueram eum reuerendissimo Varadiensi talimodo : Reuerendissime do-

mine, iste Pestieny valde est prodigus, quod iam decem vas mel decima inpleuit, et verres ducenta ad domum suam Martonos reduxit, et insuper in pecunys sex milia markas portare fecit cum Joanne capellano suo. Et dominus reuerendissimus Varadiensis senciens quod verum esset, quia statim scrutatores miserat per comitates prouincie, et plusquam reperiebant quam ego dicebam. Et, sic in cena in hospicio prospacio fabulabam, et propterea curam adhibeatis de domino vaiuoda." Dixerunt ipsi predicti viri: „Domine pater Georgi, iam non est puer, habet etatem." Et econtra: „Nemo sibi satis secundum apostolum."

Noh altera die in timpano percuciebant et iterum mouit se vaiuoda, et erant cum eo Petrus Prini et Ladislaus More, Valentinus Therek, Franciscus Battyani. Isti latrones erant quasi semivoluntate, et pocius deridebant eum, et dicebant inter se: „Ecce vult iste Joannes de Zapolai Rex esse." Cum appropinquassemus ciuitatem Albam-Regalem, ecce ciues subito claues retullerunt ad manus Joannis vaiuode, et grato animo ab eis accepit, et iterum retullit eis econverso. Intrauimus in ciuitatem, et gradarium meum in Hostat amisi, et apreciaui vnum bonum hominem vt curam ageret pro equo meo. Et cum predictis viris iuimus in ciuitatem prope ianuam ciuitatis apud iudicem, ct in feria sexta erat.

Inde quidem ecclesiastici ordinauerant cuncta que necesse erant ad sepelliendum Regem Ludouicum, et cucurri ad dominum meum Regem Ludouicum vt viderem, et experimenciam acciperem. Joannes Dauid, Nicolaus Thatai, isti erat veri capellani Ludouici Regis.

Jam hic, karissimi domini lectores, bene attendite in scripturis declaracionem meam de morte Ludouici Regis. Cumque corpus eius inspiciebamus, ex tunc tres foramina fixuras reperimus, quod cum gladio bohemico tranfixus erat. Et nos tantum secrete sacerdotes perscrutauimus, et non debuimus alys enarrare propter Joannem vaiuodam. Sic erat mors Ludouici Regis, certe sciamus verum esse; qui post mortem Joannis Regis vnus miles Hungarus, quod audierat iam moriturum Joannem Regem, et ait: „Iam debeo reuellare mortem Ludouici Regis.“ Talimodo inceperat dicere: „Fratres mei amantissimi, attendite mortem a me quomodo accesserat sibi. Ludouicum Regem ultra palludem exportaueramus sane et integre Georgius Zepusiensis, et Paulus[39] | Thomori, qui Cheribassa. Et erat simul cum eis Cytrich, et ad vnam villam iuxta opidum Batha cumque advenissent, dixit Georgius Sepusiensis: „Domine Rex, si vis hic aliquid pausam habere et de equo descendere, et de metallo exuere, et aliquid collacionem tibi preparare.“ Quod audiens pauper Rex placuit sibi consilium, et similiter Cheribassa commisit ad bonum. Cum Rex talimodo perfecisset, sicut dixerant ei, Paulus Thomori cum licencia Regis iuerat ad hospicium suum; inde nemppe Georgius permansit cum Rege. Et dixit Georgius Sepusiensis: „Tu Rex, *bestye lanchos kiral*, perdidisti Regnum Hungarie et nostrum iura ac rectam sentenciam de possessione Laurency ducis; vere et tu morieris.“ Georgius ewaginauit Bohemicum gladium, et punxit vltra tribus vicibus. Et Rex dedit casum ad terram, dumtaxat quoniam indusia sola sedebat in vna stuba. Paulus Thomori hec senciens quod interfecisset, statim invasit contra Ge-

orgium. „O tu latro mordax,“ dixit ad Georgium. Ipse Paulus erat in lorica, non exuens se, quia viligabat Regem tantum, quod ad hospicium suum diuertisset ad clientulos suos. Et Paulus mox interfecit Georgium Sepusiensem. Georgius Sepusiensis habebat vice belli ductorem cum caterua magna, quod audiens quod dominum suum Georgium interfecisset, mox contra Cheribassam imppetum fecit cum sua caterua, et ibi interfecerunt Paulum Thomori. Ecce quomodo tres iacebant morituri. Et, dicebat miles Hungaros, erat iam nocte, *pentekre verradoban*, et erat valde crepuscum noctis. Et statim cicius Georgium et Paulum in vna thomba iacent in ecclesia villanarum; et Regem Ludouicum indusia exuenthem talimodo portauerant ad lacum. Et non ad lacum miserant, sed infra rippam laci foderant paupero tumulum, et ibi amiserant.“ Et tali modo ego vidi cum predictis meis capellanis tres fixuras super corpus eius, et crux pendebat ad collum eius aurea cum tenua veste et camisia sicut fuit exutus, et in digito anulus copulacionis erat adhuc propter veritatem. Hec cum vidisset tam horredum confliccionem pugillacionis Citrich Bohemus, erat, mox pauper super equum ascendens cum duobus solummodo clientulis, et per totam noctem diuagan. sua sors reduxerat adversus ad Albam-Regalem. Et ibi audiens quod Regina Maria discessisset de Buda ad Viennam, et ipse post ipsam equitauit. Et cumque Citrich ad Reginam euenissent, mox Regina interrogauit de Citrich Regem Ludouicum, et tali forma coram eam cuncta predixit. Et precepit Regina ipsum capere, et ad pretorium ciuitatis recludere, et mala morte eum etiam interfecerunt Germani. Et hoc obiciebant sibi

paupero: „Si eam non amisisses, non fuisset ipse morte dira necatus.“ Et si non ewasisset, mox et ipse interfectus fuisset. Et sic ipsum Citrich per Germanos exterminatus erat de mundo.

Inde quidem Regem Ludouicum[39.] |v. assumen., et in sabato die in profesto beati Martini confessoris induerunt eum episcopi in dalmatica, et in pedibus sandaliam et in capite diademam de auro puro inponen.; et solenniter commemoracionem fecimus pro anima ipsius religiosi, et sacerdotes sacrifican. pro eo, et vnam markam fecit ac mandauit, ut offerant ad aram crucis pro eo. Et posthec in vna tumba marmorea condiderunt, quia a puericia male consueuerant noscere eum, et semper omni anno faciebant in tempore carnispriuium in principem demoniorum, et ad lasciuiam traxerant eum ancille post dominam Bornemizane, et ad corizandum docebant non ad proteccionem suam Regni. Et delirum faciebant optimates Hungarorum ita adeo, quod neque dabant sibi satis comedere. Scio sepius, quod cenam non habuit, et prouentum suum inter se diuidebant optimates. Et sic finuit vitam pauper Ludouicus Rex.

(CAPITULUM XLI).

Jam Joannem vaiuodam mane cito magnates et nobiles extra ciuitatem in Hostat congregati fuerant. Et dixit Stephanus Verbwchi cum magno clangore dicen.: „Domini Hungari, quem wltis jam Regem habere, quia Regnum Hungarie nunc jacet desolata sine regimine gubernacionis.“ Nullum nesciebant proclamare, solummodo Joannem vaiuodam. Et inter hec venit de Germania nunccius, et portans litteras

Ferdinandi et palatini Stephani Bator, et epistolam cancellar Thome episcopi Vaciensis. Interdixit legatus Germanorum, et neminem deberent coronare, nisi superiora pars quem. Et relacionem mox obtullit contra legatum Ferdinandi; dicens sic: „Nos habemus hostem omni die, omni hora; nequaquam possumus de hac hora dilatare, sed nos Regem volumus habere.“ Partim nolebant in Regem Joannem vaiuodam, quum Stephanus Verbech erat respondens in persona Joannis vaiuode. In vna hasta mox eleuare fecit vnam bullam in magna coportura sigillis pendentibus, et dicebat: „Ecce Hungari, promissio et pollicita sub fide quilibet nobilis comitatibus ad fidem suam, et magnates, vt post obitum Ludouici Regis nemo erit. solummodo Joannes vaiuoda Transiluanien.“ Et magna voce dicen.: „Vbi es, Stephanus Bator, quem de fauce leonis liberauerat te? vbi es nunc Valentine, quem infidelem deputauerant regnicoli in Mohach propter obsidionem Nandor-Alban., et fugam dedisses sub vmbra Joannis vaiuodam, quod arcem nobilissimam Nandor-Albensem perdidisti? et ad integrum annum nullus nostrum sciebat vbi te absconderas.“ Multa talia proponebat Stephanus Verbwch, quod non erat similis circa eum in Hungaria. Et erat vnus milles Franciscus Bodo, surrexit et dixit magna voce, quod regnicoli volunt in Regem fore Joannem vaiuodam. Et clamantes vno ore, vt Joannes sit Rex, et legatus sepissime proridebat. Et volebant mactare Germanum legatum. „Quidquid nos volumus determinare, ipse iterum destruit. Circa ad ipsum bestian Alemanum, vt interficiamus eum.“ Quod legatus 40.| quum audisset legatus, quam nil curarent Hungari de Germanis,

non pausauit multum, sed versus Germaniam cucurrit.

Inde quidem hornauerant jam cadedram in ecclesia, et cum panno totam ecclesiam hornauerant copiose, et lucernibus super se preparauerant, sicut decebat consecrare Regem; et in sacrastiam imprimis, quo intrauit Joannes Sepusiensis. Et eum induerunt in pallio viridi coloris purpureo deaurato sancti Stephani Regis, et precingerunt gladium sancti Stephani Regis per lumbos ejus, et dederunt in manibus suis adextram sceptrum, ad leuam aureum pomum crucis. Et episcopi duxerunt in medio ecclesie, vbi constitutum erat sedes consecrandi, et sedere fecerunt eum. Et coronam — Strigoniensis attum vacabant, quia in Mohach in conflictu ibi relictus erat Ladislaus suttor; sed in loco jam Paulum Varda eum deputauerant in locum suum — ipse et Petrus Prini ambo tenebant in manibus suis. Et cum ridiculo Petrus Prini cum clangore magno dixit: „Hungari, hic est corona, quam ego in tribus annis non vidi, et surrepta erat. Wltisne coronari Joannem Sepusiensem de Zapolya.“ Partim claman: „Volumus.“ Stephanus Verbe valde procurabat pro domino suo vaiuode. „Scitis nobiles et ignobiles,— quia de septem ciuitatibus liberis judices fore quisquis cum Consiliaribus suis, et ibi erant, — quod dominus vaiuoda quanta seruiuit vobis Hungari et wltis esse sibi ingrati.“ Dixerunt: „Nolumus.“ Et dixit adhuc Stephanus Verbwch: „Noh, quilibet manus suas ostentat super capita sua.“ Et partim tantum non multum viderat ascensisse manus suas.

Hoc erat in festo beati Martini confessoris in dominico die, et posuerunt in capite coronam angeli-

cam, et magnam missam solennizabant, et in capite consecrabant more eorum Ego quidem intuebam eum, quomodo sedebat; et cum preparato hornamento. Illico incepit corona angelica vertere se in capite Zapolien. Joanne. Et episcopi sepe cum manibus suis tenebant per caput suum; quum amitebant, ilico incepit eciam vertere se in capite. Dicebant, quod non meretur, quia manus pollutas habet sanguineas super cruciferos; quod decepisset eos cum fide sua; et super Siculos in Transiluanie. Et verum dicebant simulatim. Quidam dicebant non, sed propter caput suum parum habet. Et inter hec ergo consecrabant, sed communitas hec verba fabulabant. Quia fratres karissimi, vox populi vox Dei.

Jam decreuerunt consecracionem suam, et vngebant vnctione regalium caput et manus, vt calices possit in manibus accipere. Et ad sacrastiam duxerunt, et exuerunt eum, et de sacrastia extra iuit. Et dixerunt ei episcopi: „Jam Vestra M. exeat de civitate, et ad deputatum locum more antiquo jam cum gladio beati Stephani Regis signum faciat more crucis.“ Et sic supersedit equum suum, et voluerunt cum eo ire. Ierunt quidam, alii deridebant, precipue Ladislaus More, Franciscus Battyan, Valentinus Turcus. Paulus Bachyt, erat Tracianus, ipse cum caterua sua cum eo equitauerat. Et cum honore Traciani intro portauerunt, quia Iwan Char miserat milites,
40.|v. vt essent presentes ad honorem et ad tutelam ipsius. Et portauerunt coram Rege vexilum regale extra ciuitatem ad imaginem sancti Nicolai, et super equum sedens ewaginauit gladium sancti Stephani (et) signum fecit crucis ad orientem, signum sancte crucem fecit cum gladio ad occidentem, signum sancte

crucem cum gladio beati Stephani Regis ad septemtrionem, quarto fecit signum gladio ad meridiem. Episcopi ibi salutari erant singillatim, et osculan. eum, vt Deus et beata Virgo cum sanctis protegat coram Dei filio suo: „Vt Majestas Tua protegat et defendat Regnum Hungarie et totam christianitatem."

Et mox inceperunt „Te deum laudamus," et portauerant ad hospicium suum ad domum prepositi. Et ait Petrus Prini: „Ego non sedebo ad prandium, donec ad manus meas non porrigetis coronam angelicam." Rex Joannes mox contristatus erat et nesciuit studiose quidquam respondere contra eum.

(CAPITULUM XLII).

Jam, fratres carissimi, hic incipit tradicio principalis Joannis Regni. Vttm. vocauisset antiquos consiliarios suos, videlicet Georgium Basi vel Bartholomeum Horwat; et Verbwchi Stephanus obtauit. Ego quidem intelligebam, quid eweniet sibi. Et ei latroni, qui nunc captus residet aput Ferdinandum, vt ego predicerem Regie Majestatis sue, vt nequaquam daret coronam angelicam ad manus ejus, quia latro est sine maturitate et instabilis. Curebam ad hostium Regie Majestatis, non miserunt intro isti horoscones, sed melius verberauerunt cum verbis et cum vapulacionibus. Melchiorem Literatum in obuio mei, dixit mi: „Quid vis, domine Georgi pater?" Dixi sibi: „Eas statim ad Regem, et dic ei, vt ne porrigat coronam ad manus Petri Prini, quia peior erit a priori." Et illico Gregorius Pestieni, qui erat cor Petri Prini, quia a iuuentute sua seruus erat Petri et sibi Emerico Prini (patri Petri); et alii similiter,

precipue Franciscus Battyani; et loquaces erant ad huc in vita eorum. Et hec dicebant: „Serenissime Rex, nil curam habeas de corona, quia jam es coronatus, et nullus potest esse alius coronatus contra Majestatem Vestram in vita tua.“

Rex Joannes jussit dare ad manus Petri Prini, et insuper vaiuodatum Transiluaniensem; quia pater ipsius Petri Prini Emericus palatinus, dum viuebat sepissime rogabat Joannem vaiuodam, vt filium meum Petrum Prini commendo sub tutelam m. vestre; et ipse mox sibi spopondebat, et post mortem patris sui valde sibi fauebat Petro, quia jam diw prophetabant, quod nequaquam potest abire Joannes vaiuoda, vt Rex non fieret. Et Rex insuper obtullit ei banderium magnum decorem et deaurato, quod erant in palacio. Et vexillum volebant extra portare de palacio prepositi; repente surrgens magnus ventus, mira res erat, quum jam portare volebant, ventus retro trudebat, et milites fortiter capien. vexillum, et erat in numero duodecim et rursum etro traxit ventus. Postea de ligno banderium retraxerunt, et sic pacifice portauerunt. More Ladislaus propter possessionem Laurencii ducis statim de ciuitate exilium faciebat, quia metuebat iam Regis locumtenen.. Et Valentino ispanatum Themeswarien.. Et suis antiquis servitores suos cum nihil respexit.

Et jam laute comedunt et bibunt, triumphant in citaris, in timpanis, in tibiis canen., quia Rex 41.
confidebat erga Petrum Prini et Valentinum Therek, quod ipsi memorarent de Joanne vaiuoda, quod bene eis fecisset. Interim me vocauerunt ad prandium, vbi jam solebant comedere aulici et cubi(cu)lari Regie Majestatis Boza Berche, Thomori La(disl)us, Fran-

ciscus Chorba et sic de aliis. Sedere fecerunt me juxta mensam, valde tristor, neque bibens neque come(de)ns. Inceperunt me aliare, vt comedam. „Quid comeditis, quid vos nunc bibetis, vere dico vobis, quod spuma sanguinea exspuetis. O vos fatui cubiculari! vere merdastis in Regietatem et proluistis in cloacam.“ „Qui, dixit mihi Melchior literatus, quare dicis hic, domine Georgi.“ „Propter hoc dico, Joannes Rex statim deveniet in magnam persecutionem. Existimabam eum esse prudentem, tamen fuit valde semifatuus. Quia dedit coronam repente de manu sua ad manus Petri Prini, et insuper ›vajuodatum Transiluaniensem, et Valentino Thǫrǫk ispanatum. Et ecce bene percipiatis, quia jam exclusit se Rex de Hungaria.“ Dixit Melchiori : „Non, domine pater Georgi, Petrus Prini hoc dicit, quod si posset capere Stephanum Bator iterum, suspenderet.“ Ego dixi: „Sicunt homo digitum suum non possit cum fauce sua rodere, ita frater est Stephanus Bator, et e conuerso Petrus Prini germanus est Stephano Batori.“ Et surgens iui ad hospicium, vbi duo viri erant Georgius Basi (et) Bartholomeus Horwat. Tunc et ipsi cum magno merore doloris sedebant juxta mensam, non comeden. neque biben.. Et dixerunt mihi: „Vere, pater Georgi, male habemus, et in futurum habebimus peiora priore.“ Et sic inceperunt modeste declarare tradicionem Joannis Regis, quod repente extradedisset coronam de manihus suis, et vajuodatum Transiluaniensem, et ispanatum Valentino Therek. Jam exclusus est Rex Joannes.

(CAPITULUM XLIII).

Et Petrus Prini illico cucurrit gaudenter ad Budam, non spectat Regem vsque finem. Et de Buda statim cucurit ad Fizirvara, et ibi coronam stauit in duro loco. Inde Radich, vnus miles Tracianus satis expertus in bellica arte, et dixit Regi Joanni li(n)-gua Traciana: „Quid hic spacium habes in ciuitate Albegalium? tamen dicio Regibus predecessoribus est, quod tribus diebus et tribus noctibus debet perseuerare. Vestra Majestas jam sunt plus quam duo ebdomade, quod hic manet Vestra Majestas. Ego video perniciem adhuc in futurum, quia male stabit Vestra Majestas, sed do consilium, vt statim curramus super aquam et super terram Posoniensem occupare et Regietatem Bohemorum. Principis obsta (ne) sero medicina pararatur.“ Rex audiens et bene videbatur; sed isti consiliari noui dicebant: „Non, domine Rex, sed ad futurum, quia jam nunc iems est, et in mense Aprili bonum erit mouere se Regie Majestati.“ Rex mouit se ad Budam, quasi effemi natus homo. Qui expuebant, qui hec dicebant: „Vere bene nominauerat eum Georgius Siculus *cathalin vaida* sub Sarno, quando cum suo fratre *sagardabat* versus Nandor-Albam. Nunc est *katalin kiral*. Nos existimabamus, quod esset bonus pastor campi, vt defenderet agnelos a lupibus. Sub moli pastori luppus lanam kakat.“

Et venimus ad Budam. Interim ibant nobiles et ignobiles quilibet ad proprium possessionem suam ad Bachmegie. Sed Joan Char non permitebat eos habitare propter victum, 41.|v. vt ne caristiam facerent

eis Tracianis, quia Turci non vrgebant victualiam vbicumque erat; quia et Hungari, quod fugam dabant, non perdebant victualia. Et ipsi nobiles partim ibant ad propriam, quia niger homo hoc dicebat eis: „Ego inveni istam terram desolatam, et omni gente mea descendi.“ Et ipsi obponebant Hungari: „Nos non delinquissemus istam terram, si potentissimus non venisset super nos.“ Et ipse hoc proponebat eciam eis. „Et accepi a potente.“ Quum jam multi erant cum eo Traciani, erant jam inter eos thezaurarius Zubota vaiuoda, erat palatinus sub se, et nobilitates jam per donacionem diuidebat Tracianis hereditatem nobilium. Et venerunt nobiles multi ad conquerendum ad Regem Joannem, et dicebant nobiles ei: „Serenissime Rex, iste niger homo multa peregit, et cum suis recuruant homines Christianos Hungaros sub terram, simulant et alia stupra faciunt.“ Et sic detrahebant eos Tracianos, et ipsi nil curabant cum Hungaris. Et ipse sepissime eligebat nunctios suos ad Regem Joannem. „Quum si placet Majestate Vestre seruire promti sumus mori singillatim pro Vestra Majestate, et tunc precipiat Vestra Majestas domino nostro Joanni Cesari Tracianorum.“ Quum ego fueram scriba eorum siue suplicaciones, siue literas aliquas volebant, scribebam eis, et linguam eorum ideomatam scio valde; ad me currebant cum honore (et) muneribus. Et dominus Rex noster Joannes dixit nunccio Jovan Chari: „Ipse Jowan Char vester princeps tribus vicibus juramentum mihi fecit in Thocaj, quod sub pede equi mei wlt mori, et est meus homo“. Et paralemphi sic dicebant: „Vere credat Majestas Vestras, quod nunc dominus noster Jowan Char hec dicit, que Vestra Majestas profert nobis coram.“ Et

Rex Majestas Sua permisit eos ire; et quandocunque dicebat Rex eis renuncciam: „Ad necessitatem meam, veniat cum omni diligencia erga me,“ — et habebat sub se duodecim milia Tracianorum et potuerat cum eis mancipare Possonien. et Pragen. Regnum Bohemorum. Radich Bositt sepe ipsum mouebat super aquam et super terram versus Viennam, per Deum omnes potuerat subjugare eos sub se, sed per segniciam suam neglexit. Tempore vaiuodatu suo erat strenuos et curans, et velox in causis pergebat; hawd in Regietate sua nil ausus erat, sed tremulus erat. Nos admirabamur, quod Deus omnipotens acceperat ab hoc strenuitatem suam; et dicebant de eo curiales: „Ecce timor habet penam et donauit eos.“ 42.| Et sic misit eos adversus Iwan Char legatos suos, et nos cum Rege.

Ad iemem intrauerat ad Strigonien. Paulum Varda in profesto beati Andree apostoli, et per totam iemem mansimus ibi in Strigoniam. Et post Regem venerat vnus Turcus precursor a Cesare; et in hospicio Francisci Chorba mansit plus quam vna mense priuatim, vt non deputarent penitus traditorem Joannem Regem. Et in Strigonio Rex fecit assessores et arbiteros, et diudicabant vtriusque per fauorem magnam, qui potuerit dare superflua de auro et argento. Assessor vnus nomine Benedictus Bekrini de Preslen; alter vero Bernardus Baxai; et male et ficte procedebant iure sedis Regie Majestatis. Et rex quum intellexisset latrociniam eorum minatus erat eos, et aliquid decessabant ut juste judicarent.

(CAPITULUM XLIV.)

Interim fama vigebat, quod Ferdinandus valde preparet se ad Hungariam intrare ac intrussus fore super Joannem Regem. Quum sepissime publice sonuerat in gurgis nostris, quod Hungari superiora pars Regem Ferdinandum crebre swadent eum, vt super aquam et super terram infra descenderet ad Budam. Quum ego Petrum Petrouit vidi et ad faciem ipsius eweneram. „Ecce domine Petre, quicquid ego dicebam in Alba-Regalia vobis in die coronacionis, quod Rex male constituisset Petrum Prini ad vaiuodatum Transilu., et sibi coronam ad manus suas restitum; et Valentino ispanatum Themesvarien.". Dixit mihi: „Scis, domine Georgi, quod Rex, dum vaiuoda erat, excusauerat Valentinum Therek, quod regnicoli ipsum eum infidelem eicebant eum in campo Mohach, et in Transilwaniam alebat ipsum sicut vnum pauperem. Et Petrus intrinsecus iuramentum fecit super ewcaristiam manus suas ambas imponens, ergo non extimasse eum nos infidelem et perjurum, quia Petrus Petrouit erat carnaliter frater, hoc est *attyafy germek* erat cum Rege." Ego dixi sibi iterum: „Illa secreta consilia vestra non bene sonat interdum inter wlgus, sed piissime inter colonos pu(b)lica consilia eorum melius sonat interdum eciam ad perfectum deueniet. Sed ego consilio do vobis, vt statim accedas ad Regem, et dic ei, quod statim faciat vocare Petrum Prini ad se; quod si venerit mox capiatis eum, et ex ipso extorquere faciatis coronam, quia ego audio ipsum esse in Vienna clam sub vna veste indutum nigro guba, apud fratrem suum Stephanum Bator et

apud Regem Ferdinandum. Et Valentinum admodum bene recordetur vestra dominacio, quando ad Budam descendebamus de coronacione, et Valentinus Therek et Franciscus Battyany circuibant sanctum Georgium capellam, et vnus alterum valde insultabant et ad futuram noctem in exilium fecerunt in nocte *) de Buda ambo absque scitu (et) licencia Regis, quod audien. nesciebat quidnam hoc esset, fecit vocare Petrum, 42.|v. et neglexit venire, fecit vocare Valentinum Therek, neglexit venire. Ecce, domine Rex Joannes, isti adolescentes quomodo stabunt in fide *suorum*, *maturos* neglisti *tuos* **) ac retrorsum projecisti, nepotes tuos, quos fouisti ab infancia, abhominasti. Hec dicebant antiqui consiliari eius, et Georgius Bassi et Bartolomeus Horwat licenciam *adherunt* ***) a Rege Joanne; et jam Joannes nolebat mittere eos, sed ipsi dicebant, jam habeat et habet consiliarios nouos. Ergo vttm. cum eis, ipsi ordinauerunt se ipsos et equitauerunt adomum Transiluaniam. Et domine mi, illi duo viri nunquam comparuerunt ei in vita suarum, quod jam viderunt Regi Joanni stoliditatem. Vere bene antiqui Hungari habebant in prouerbis, quod *totoknak vad alma figei.*“ Posthec venit *Criferus* ****) Groph de Crovacia cum solenne ad Regem Joannem. Et erat in statura mediocris, caput cum barba senectus, et in verbis paucis in latino sermone edoctus, in passu suo miles. Et ipsum elegit, vt gladium ferat coram Rege, dum jam

---

*) Későbbi kéz javítva „Adhortabantur, vt ad futuram noctem profugerent.“

**) Későbbi kéz javítva: „Veteranos et tuos servos.“

***) Más kéz javítva: „Petierunt.“

****) Más kéz javítva: „Cristoforus,“ értetik Frangepán Kristóf.

scribebant anno 1527 in carnis priuium. Inde quidem Joannes Vitez Calaj se congregan. cum equitibus et cum peditibus numero quincenta cum Tracianis invadebat contra optimates dominorum ad Kis-Warda; quia illi fatui tenebant cum Ferdinando Rege; et dum Joannes Vitez Calaj erat cum domino Rege Joanne Albe-Regalium , extunc ipsi Kis-Varden. depredauerant hereditatem suam. Et propter hoc Kis-Vardam arcem obsiderat et acceperat, et in odiernum diem exclusi sunt domini Vardenses etc.

(CAPITULUM XLV.)

Posthec reiteramus ad Regem Joannem ad Strigoniam. Quum jam sensisset seipsum demum, quod non wlt comparere Petrus Prini (et) Valentinus Therek, intrinsecus se ad morem tristicie cogitauit semet ipsum, elegit Joannem Banffy, elegit secundum porsonaliter Andream doctorem, elegit eciam tercium Stephanum Verbwchi, vt essent legati ad Ferdinandum Regem. Duo ex istis tribus voluerunt, sel nequaquam Stephanus Verbwchj volebat, quia sciebat esse Stephanum Bator crudelem et instabilem, quia legatum non debet interficere, sed ipse interficeret me. Et Rex Hoannes scripsit epistolam ad Ferdinandum, et hec erat: „Suplico et obsecro ob amorem Dei omnipotentis et ejusdem genitricem, ne intres contra me ad Hungariam, et intrusus ne sis subin atriam coronam angelicam Hungarorum, quoniam ego sum Rex Hungarie siue per fas, siue per nefas. Et insuper ne suscipias consilia proditoribus meis, ne et tu tenteris ab eis demum, sicut et ego. Quia jam

super me possis exemplum habere, quia ego non multum durabo in Regietate Hungarorum et statim descendit corona angelica ad filios tuos. Equidem ego tibi assumo, quod ego non matrimonizabo, vt ego procrearem contra liberos tuos. Quia si non desinis contra me venire, extunc protestor Deo omnipotenti, et filio suo domino nostro Jesu Christo, quod actenus quidquit eweniet super vos et super filios vestros interitus, depredacio populorum et effusio[43.] | non est culpa mea, et hac die non erit." Et scripsit eciam secundam epistolam ad Hungaricos magnates, precipue Stephano Batorj et Thome episcopo Vesprimiensi, et dicebat: „Veni, domine palatine, ad domum tuam Budensem et ad officium Themeswariense; si pauper es, de paupertate tua possumus quicquam facere, quod non eris pauper, de egritudine vestra hoc jam Deus potest facere." Et isti prescripti viri ad iter in legacionem preparauerunt se ad Ferdinandum.

Quum essent jam ad quindecim miliaria a Strigonie in vna villa, Stephanus Verbech fecit se egrotatum, et neglexit se ire ad principem Ferdinandum, et duo illi equitauerunt Regem Ferdinandum. Et ibi obtullerunt epistolam, et vnum equum Turcalem cum hornatu suo et alia varia; et Stephano palatino Batori cum suis consiliaribus. Quum perlegissent et intellexissent claman. et dicen.: „O! adhuc melius suplicat et rogat, tm. modicum spectat." Quia jam preparauerant se ipsos super aquam et terram versus Budam. „Et dicite pro pentecoste Regi vt expectat ad diuinum corporis Christi." Et cum diuersa multa verba dedecora intingebant ipsos quasi deliran.; et ipsum Joannem Banffy captiuare fecit propter cau-

sam ipsius, quod prius adhesisset ad Ferdinandum non ad Joannem Regem.

Inde quod audiuit Rex Joannes iterum precursorem misit, dicens in epistola sua dicens : „Quod non dęcet legatum ligare, neque incarcerare.“ Et nil curauerunt partes Ferdinandi, sed pocius deluderunt epistolas suas et suplicacionibus, et munera sua non bono animo accepisset; et nullam relacionem dederunt Joanni Regi, sed tacuerunt. Joannem Banffy permiserunt venire ad Regem Joannem post duobus mensibus nulla relacione, sed in hoc ewanuit.

Rex Joannes intelligens seipsum, quod male sonaret condicio sua, sed hoc erat in Nouembris mensibus in octaua omnium sanctorum dum adhuc scribebant 1527. Et cum eo nullus Hungarus, preter Emericus Cibak, et Gregorius Pestieni, et Tornaj Jacobus, et Joannes Doci, isti erant consiliari latrones. Mel procedebat de ore eorum, attamen venenum vhehebant in corde. Erant tm. nobiles, et de ipso omnia possessiones rogabant, et de Rege suplicabant per notam infidelitatis, et libenter eis distribuebant, et in scriptis habebabant in literibus donacionalibus. Et tm. inde ridebant quasi fatuum. Tm. cum eo erat iste senex Dalmata*) Cristoferus Groph, et iste monachus Franciscus de religione Hernaldinorum. Et isti tm. erant ei Regi Joanni decori in curia sua, et consiliari erant mediocriter. Et portauerunt vnam magna de albo pargamenum, et statim misit precursores suos ad regna et ad prouincias. Et venerunt capitulares ad Strigoniam erga Regem Joannem ad testimonium faciendi, ipsi existimabant propter casum

*) Más kéz javítva : „Croata.“

moriendi. 43.|v. Et venerunt duo capitulares de Quinque-Ecclesien., alii duo de Varadien., alii duo de Vacia, alii duo ecclesie, alii duo de Agria; interim de Crakouia, item venerant de Viena, item erant de Venusia, item venerant de Roma, item de Strigonia. Et precepit Rex Joannes in palacio magno introire omnes, et ad mensam latam imponen. pargamenum magnum, et Thomas Tatar accipiens calamum in manibus suis. Et iterum incepit Rex Joannes juramentum facere coram cunctis predictis spiritualibus, dicen.: „Juro per Deum, et ad Beatam Virginem Mariam, et ad beatorum Petri et Pauli apostolorum, et ad sanctos et sanctas Dei omnipotentis, quod de ac die quicquid ewenerit aut accesserit aliqua pernicies super Christianos infideles, non mea origo erit, vel causa efficiens forem pernicie non, sed Germanorum ac partibus Hungarorum adhesisse.“ Et sic multis verbis decreuerunt.

Quum jam scripsisset Thomas Thatar, quia erat protonotarius, et perlegissent post quartum diem, extunc invenerant ibi eciam scripse contra Regem Joannem. Et Rex mox fecit captiuare predictum notarium propter defectum scribendum, non ita scripserat, sicut testabatur sua Majestas. Et post hec alius notarius capitularis Strigonien. perfecerat, et Thome notario Vacien. Tatar graciam Nicolaus Kwresi literatus ad tempore multo erat aput Regem Joannem. Et capitulares audien., quod male ac injuste processisset in scripturis suis, ilico exclusus erat per fratres suos capitulum Vaciense; quia erat valde elatus in scienciis suis virtutibus. Ad Cassouiam erat iturus, quoniam propter partes Germanorum erant; et ibi quod tra(di)cionem fecisset, non retinuerunt in ciui-

tate Cassouiensi domini. Postea in Trausiluania mortuus fuit.

Et postea Rex Strigonii tota ieme perseuerauerat. Et statim ad Turcarum Cesarem misit precursorem suum vnum Racianum, vt curam haberet de eo. Eodem tempore audiebam: „Quod si possibile esset, quod demones excissent contra hostes meos, excitarem.“ Et de ieme perueneramus ad tempus veris in quadragesima in die festi Gregori pape dum scribebant annus 1527. Et post prandium Rex Joannes surrgens de mensa sua dicebat hec: „Quisquis erit mecum in tribulacionibus vsque ad finem et perfectus erit, dominium accipiet demum a me.“ Que ego pauper audiebam, mox gratulatus fueram. Attamen volebam amitere eum, sed Nicolaus Keresy confortauerat me, quod a Rege wlt impetrare mihi vnam dignitatem. Demum nil surrexerat de ......
....

(CAPITULUM XLVI).

44 | Quomodo Paulus Varda declinauerat se, a Joanne Rege, et per quam causam.

Isti duo stolidi ac furibundi. Fecit vocare Rex Joannes Paulum Vardam archiepiscopum idem Strigoniensem in die carnis privium feria tercia. Quamobrem Paulus archiepiscopus non solebat lardonis carnes porcinas comedere, propter jocosum illusorie archiepiscopi omnia cibaria fercule preceperat Rex dispensatori suo Michaeli Zolati, vt lardones porcinarum coquiret ad cenam, quapropter archiepiscopus Strigoniensis non comederet carnes porcinas. Vere

reprobabo, si est verum, aut non. Cumque hora ewenisset comedendi cena, et ad juxta mensam sederent per jussionem Regis, portauerant in primis ferculum cum rubro caulis porcinas. Et Rex libenter vescebat, quia natura ejus vehebat, quoniam nacione esset Sclauorum Bosnen. de villa Zapulia. Quamobrem tempore Sigismundi Regis primates eorum fideliter seruiebant, et Sepusiensem arcem eodem tempore tenebat partes Polonorum Regis. Quum iste Sigismundus Rex fuerat ex genere Bohemorum, et propter linguam Sclauonicam, et cum terranei fuissent, Sigismundus fauebat eodem tempore Regi Polonorum. Et isto Sclauo Zopulay concessit sibi arcem cum possessione sua; si potest accipere astuciam suam aliquomodo, suum esset perpetue. Et ipse quod audisset dominus Zapuliensis, deponente pilio a capite flexis genibus salutauit et grato animo accepit, quemadmodum acceperat coronam preparatam a Rege Mathie per legatum suum. Attamen per jocosum destinabat sibi, et ipse obsederat, ita refertur dixisse, et optinuit. Et inde posthec appellati sunt Sepusiensis Joannes et Sepusiensis Georgius, qui jacet in vna tumba in vna villa ibidem in ecclesia Zekchọ jux(ta) Batam. Et iste archiepiscopus super cenam valde capite suo minabat, et Rex sepiissime jocan. aliciebat, qui contra naturam coquere fecerat Rex. Secundum ferculum portauerant menta porcorum assatum, et coctum cum optimo brugio aromatizan.. Et portauerant porcinas cum brugio nigro bene aromatizato; et in vltimo vnguem gelidum cum aleo Hungarico more. Nil comeden., nil biben., et tamen sepissime minato capite sedebat. Dixit Rex: „Domine archiepiscope, vere naturale habes mos Tur-

carum, quod carnes porcinas.“ Et e converso dixit archiepiscopus: „Vere Tua Majestas est ex genere Sclauorum, quod nullum cibum habuit Serenissima Majestas Vestra preter porcinas carnes solumodo lardonem; attamen solummodo habuisset Majestas vnum ferculum de auiculis aut de ferenis.“ Ego quidem senciebam, quod res demum doleret, et insuper delusio fieret.

Tunc ipse clam scripserat ad Vienam Francisco Battyani, vt veniret ad eum. Et ad octauum diem venerat Franciscus Battyani ad vnum opidulum Gutha, notificauit ad Strigoniam archiepiscopi, vt weniret ad me, ad quid me vocare fecit. Inde Regi dixit, „quod Franciscus nunciauit mihi ad aliqua verba, volo ex scitu Majestatis 44.|v. Vestre cum eo ad facie ire.“ Permisit libenter ire ad eum, opinabatur Rex et nos, quod vellet graciam optinere apud Regem Joannem per archiepiscopum, et cicius cucurrit ad eum ad predictum Franciscum Battyani. Tardauerat ibi tribus et quartum diem. Venit rursum ad domum Strigoniensem, et nil audiuimus de ipso aliquam relacionem duxisse, et in hoc evanuit.

Dixi quod jam venturi fuimus ad Budam in mense Aprili. Extunc Rex misit pro Paulo episcopo archi Strigoniensi, vt sollenizaret coram Regie Majestatis ad ramis palmarum. Negligit venire aliquam occasionem; dicebat procursori suo„ quod caput ipsius in dolore maximo cum dente morbo jaceret die noctuque. Capellani ipsius archiepiscopi nobis capellanis Regie Majestatis miserant vnam campanam ligneam ad eleuacionem, et nos capellani Regie Majestatis non poteramus ad quid intelligere. Ecquidem ego dicebam: „Nescis quare eligauerunt nobis cau-

sam, vere miror super vos." Dixerunt mihi ridiculo: „Dic nobis extunc, quid designat?" „Hoc designat, qnod jam Paulus archiepiscopus adhesit ad Ferdinandum." Ipsi dixerunt: „Non credatis, domine Georgi, quia Rex Joannes in archiepiscopum collocauit et donauit, ergo ingratus esset, et magna verecundia foret sibi."

Venimus jam ad sabbatum sacro sanctum. Mox iterum Rex pro eo misit ad Strigoniam, vt veniret ad festum pasce et sollennizaret. Cumque relacionem precursor obtulisset ipso de Rege Joanne: „Dic Joanni Regi, miror super eum; nolo ego comedere lardones porcinarum in tale die solenne, sed ego habeo diuersa ferinarum carnes, auicularum copia ac bouinarum et vitularum carnes. Et insuper est homicida, quod preceperat interficere episcopum Joannem Goztoniensem in Transiluanie. Absoluat se sew probet se de isto noto delicto." Et neglexit venire. Et Rex tauit in nihillum. Vere ego sciebam, quod retribuet Regie Majestatis; et sic fuit.

(CAPITULUM XLVII).

Inde quidem Jowan Char valde pugnabat cum Hungaris. Et sepissime legati veniebant ad Regem Joannem conquerebant adversus nobiles valde; et converso nobiles ad Regem Joannem: „Cum in Bachmegye descendit, Serenissime Rex, Jowan Char multos simulat interficien. Hungaros." Et habitabat in sede sua pontificali in arce Zabattka Valentini Therek.

Preparauerat se Valentinus Therek contra nigrum hominem, quem metuebant Traciani ac cole-

bant. Et de Turcia multi adibant circa eum, et dicebant eum magnum prophetam, et magne meritis apud Deum, et aliqua signa miracula facien.. Turcus Valentinus in nihilum deputabat, ordinauerat sese contra eum quam poterat facere equites; supra nemppe habebat sexaginta septem equites. Attamen milites exercitati valde erant bellicosi, qui decolicti erant de Jacobo Banffy, et de arce sua Scighettwar in Baronya direxit se ipsum circuitum repente de parte Quinque-Ecclesiensi, et vltra transfretauit Ister flui in vadum Batta, cum optimis viribus suis.

45.| Quum cum intellexisset Regia Majestas, quod Valentinus Therek attendit contra Jowan Char, eo erant coram Regia Majestate astan., et Rex notificauerat nigro homine de nuncciis suis, quod Valentinus tendit contra eum, vt sit vigilans. Et mox iuerat ad Jowan Char. Predixerunt sibi serui sui, et mox vaiuode nigro homini preparauerunt sese. Cumque Valentinus vidisset Tracianos milites, tremuit, quod essent copiose numero; et ipse Jwan Char e converso viderunt eum minimum fore contra Tracianos Valentinus Therek. Mox ad imppetum Traciani contra Valentinum ierunt, et ibi Valentinus expugnatus erat valde, quod ipse cum paucis suis militibus vltra Danubium equitauit, et valde perterrere fecit Valentinum. Quod Valentinus wlciscebatur, quod isti *petkok* super eum potenciam habuerant.

Et quando discedebat iste niger homo versus Themeswar de Thokaj a Joanne vaiuoda, et vltra Marusium flui opidulum Choma ocuppauerat contra dominos Chakien. arcem illam, Chaki Ladislaus composuit se cum tricenta equitibus Hungaris, vt de arce sua expelleret Tracianum officialem Tracianum

de opidulo Choma. Inde quod sensissent Traciani, quod Ladislaus Kaki ewaderet propriam suam possessionem, (ut) absolueret de manibus Jowan Char, et statim ocurrere fecerat arcem Chomam iuxta Themeswar. Ladislaus Chaki quasi Hungarus purus Sciticus equitauit vltra Marusium per vadum Apati e conuerso Chanad; cumque ex vtraque parte stetissent publice facie ad faciem, ibi duellum fortem egerunt, et ex vtraque parte multi ceciderunt in ictu. Sed tamen Deus adjuuaverat ibi Joannem Char, et ibi in duello casum dedit iste magnus Vngarus Chaki capite priuatus erat. Et multi nobiles ibi perierunt in duello Jowan Char.

Quum senserunt Hungari optimates et nobiles, venerunt ad Joannem Regem ad Budam, et conquerebantur Joanni Regi, quare esset seruus Joannis Regis. „Et Majestas Vestra dignetur eum erga nos eripere, et ne regnaret super nos; quia jam filii et filie nostre, qui permanserunt a manibus Turcarum gente ad sortem Dei, jam ipse paganus bestia vlt super nos regnare“ Ait Joannes Rex. „Si ego non possum regnare super vos, contra me qui estis et rebelles; regnat ipse, quia habet ipse propriam gentem Tracianorum multitudinem. Ego quidem paruus sum, quia accepistis regale sceptrum meum de manibus meis, vestra rebellio et presumpcio in obedien.; ergo non possum contra eum surgere.“ „Erimus obedientes et damus censum Majestati Vestre sicut tempore crucigerorum“; ita suplicabant rursum jam Regie Majestati. Et jam perterriti erant Hungari, et tremebant nigrum hominem. (magis) quam Regem Joannem; quod principem Vngarum interemere debuisset. Rex Joannes eciam premeditabat ab eo, et

dixit eis nobilibus et barronibus: „Sileatis in pace, donec ad me venire debeat 45.|v. ex mandato mei.“

Inde quidem Valentinus Therek eciam cum tricentis militibus cum equitibus rursum preparat se aduersum nigrum hominem, et velociter cucurit ad arcem Zabattka. Quum niger homo non erat jam presens in arce Zabattka, et quos Tracianos inuenerat ibi residen., illos exterminauit, et statim municionem preparare jusserat cum colonis, et jam tute residebat, hic cum audien..

(CAPITULUM XLVIII).

In Vienna, Rex Ferdinandus et optimates Hungari elegerunt in legacionem Paulum Bakytt istum Tracianum, qui fugam dederat de Turcia ad Hungariam, vt iret ad nigrum hominem cum thezauro muneribus copiose, et ipsum adherere faceret et declinare ad Regem Ferdinandum; quia Rex promiteret sibi dare arces cum possessionibus, non sicut Joannes Rex nullam curam habet *de vestra magnificencia.* *) Et tali forma scripserunt litteras ad nigrum hominem, qui dicitur Jowan Char, et expensas quinque milia florenos; et seruis suis quingenta pecias panni ad obtullerunt ei; et ciphos aureato decem; et equos quinque Turcalium. Paulus Bachitt portauit ista res caras ad ciuitatem Quinque-Ecclesien.. Et ibi erat vnus mercator nomine Botus Marton, et Paulus Bachytt tradidit ista munera preciosa ad manus predicti mercatori, et preceptoriam Regie Majestatis Ferdinandi contullit, vt offerret nigro homini.

*) Más kéz javítva: „de eo“.

Et Martinus Botus cucurrit circiter ad Jowan Char ad Zeghed, quia jam ibi residebat, quod audisset Valentinum bene munitum in arce Zabattka. Et celeriter obtullit munera predicta manus Jowan Char et litteras juxta dona sua; quippe munera, pannum, et equos cespites, et thezaurum de puro auro quinque milia florenorum, et ciphos deauratos decem. Mox Jowan Char, quum intellexisset Regi Ferdinandi libitum, vt ei servire deberet, et pro seruis suis diuidere fecerat illa dona, palatino suo et thezaurario Subotta vaiuode; gaudebat et tanto munere, et tanti promisione Ferdinandi Regi. Et niger homo adhesit mox ad Ferdinandum, quia Ferdinandus hoc scripserat in litteris suis: „Quod nil terrearis de Zapule Rege, quia statim nos *de orso nostro**) mouebimus exercitum grandem contra eum. Inde nos et in seorso ipsum bene capere possumus traditorem tocius christianitatis, et tu eris demum dezpotus, et in Hungaria quicquid habuit possessiones dezpotus a Sigismundo Cesare, illam possessionem in hodiernum diem donauimus et contullimus". Et ultimo mercator contullit ad manus Char Jowan bullam sigilis penden. 46.| filiorum suorum et filiarum suarum in perpetuum. Et Martinum Botus remunerauerunt valde et pro Bakitt destinauit decem *peirianice* et *taltokokat*, tanquam fratri nostro.

Et reuersus erat cito retrorsum ad Quinque-Ecclesias et dicebat: „Jam vestra magnificencia ne *tedeat***) amplius Valentinum Turcum, quia jam est insimul seruitores Regi Ferdinandi; et dixit niger

*) Más kéz javitva „deorsum, Budam scilicet."

**) Más kéz javitva „curet".

homo, quod jam ne premeditat hactenus, quia jam sumus seruitores Regi Ferdinandi; et dic ei in via tua ad ipsum, dum reuersus fuerit, fraternitatem et amiciciam a nobis.“ Et dum peragraret Martinus Botus in itineribus suis, reuersus erat ad Valentinum Therek, et tali modo pronunciauit Valentino Martinus Botus. Et dixit Valentinus Therek: „Bene; sed de manu mea mortem patebit.“ Et Valentinus rogabat eum mercatorem, vt secum manducaret; ipse vero excusauit se propter metum partibus Joannis Regis. Dixit Valentinus: „Ego te explorabo vsque ad vadum, nil timeas.“ Et sic manducauit cum eo; et statim ad vadum Kalascha explorauit vltra flui Ister. Et Martinus pacifice ad domum suam equitauit ad Quinque-Eclesien.; attamen cum tremore magno, quia Paulus Bakytt tremebat ad futurum a Rege Joanne, et noluit contra eum quicquam agere.

Quum Rex Joannes senciens et fama tali modo vigeret, quod inter duos hostes resideret in Buda, deorso et seorso, pauper flere cepit. „Ecce, domine Rex, tum ego dicebam, ne omni spiritui credas, et principiis osta sero medicina paratur. Vigilantibus subveniunt jura. Qua mensura mensura, eadem mensura remecietur vobis.“

Ordinauit litteras preceptoriales ad Iwan Char, vt statim veniret personaliter visis presentibus ad Budam, tm. cum eo decem seruos habeat et non plus. Et precursor peragrauit aduersus Jowan Char, et ad fidem suam pollicitam pristinam. Cumque precursor Joannis Regis allaret ad manus nigri hominis, preceptorias perlegere fecerat. Quum intellexisset Char Jowan, respondit et dixit: „Jam sunt quatuor menses, quod ego cum gente mea in desolata terra jaceo. Sua

Majestas sese imposuit ad *surgitatem**) et noluit mecum *piscare aut commodum sibi mecum representare* **) et nulla ad manum mihi contulisse. Et in Buda sedet Sua Majestas tanquam mutus. Nunc, ercle, mihi graciosissimus Ferdinandus tot stipendia contullit, et possessiones mihi insuper promisit, et habeo donacionales littere cum sigillis penden., et nescio jam sibi reseruire amplius. Nunc sum sub fide Ferdinandi Regis seruus, ergo in me hactenus ne confidat. Si ipse non habet expensas, ego satis (habeo)." Et mille florenos destinauit ad Regem Joannem, et precursor obtullit ei munera aurum mille. Quum jam precursor Regi relacionem coram dominis, admirabantur de responsis suis Jowan Chari. Auarus semper solet demum quadrupliciter pensam habere. Quia pauper Joannes Rex valde auarus erat et piger erat, non vigilabat; et nimis deridebant clam Regem Joannem, 46.|v. quod expensas destinauerat Joanni Regi etc.

(CAPITULUM XLIX).

Jam de Petro Prini quomodo duellum habebat cum nigro homine juxta flui Marusium.

Jam sepe vigebat in curia Regis Joannis Bude inter ciues eciam, quod Petrus Prini fuisset apud Regem Ferdinandum in vna nigra gwba, et multus vidissent eum ambulan.. Interim venit ad Budam ad Regem, et cum adulacione magna tanquam Scariot resumpto animo mel procedebat de ore, attamen fel

---

*) Azaz „surditatem." Más kéz javitva „in silencium."
**) Más kéz javítva : „aliquid benefacere."

ferebat (in) corde. Ego nemppe existimabam, quod Regiestas faciet eum captum ad *Chonka toron* proiecere, attamen neglit facere. Dicebam ego in me: „*Tot pech nem mergws*,“ sicut Hungari solent in prouerbiis suis dicere. Et multi nobiles comitatum comites solebant venire, quamobrem esset vaiuoda Transiluanus, et maxime conquerebant et suplicabant eis, qui erant de Bachmegie, quorum Turcus Cesar possessiones suas desolauerat, et ipsos, quos potuerant interficiebant. Quia Char Iwan dicebat eis: „Pauperes Hungari, jam non licet vobis istam terram possidere, quia vis martuluzi in vna nocte vinctos perducerent ad Nandor-Albam. Ergo nescitis quid optatis.“ Et bene dicebat niger homo : „(Ego) istam terram expediam a Turcis et insulam Siriiensem.“

Quare ad Petrum erat magna confluen., non ad Regem Joannem; quia sub moli pastore luppus lanam. cacat. Et dicebant nobiles : „Domine vaiuoda, ne derelinquas nos horphanos propter amorem Dei omnipotentis.“ Dixit eis Petrus vaiuoda : „Ecce cum Rege volo expedire priusquam,“ (et) intrauit ad Regem. Et Regem Joannem valde arguebat et dicebat: „Ordinasti super nos hostem, ego volo ipsum ad fidem meam extinguere illum latronem, quod non vidit adhuc hominem iste petko.“ Ego quidem vnum capellanum statueram ei nomine Casperum de Verebel, quia sua magnificencia rogabat me, vt ei vnum capellanum ordinarem sibi. Et transiui ad Petrum Prini vajdam Transs., vt ei ad faciem loquerem, et consilium swaderem. Ipsum non inveni, sed capellanum Gasparum. Interrogani eum, quid arguebat cum Rege. Dixit mihi : „Vere, domine Georgi, videbis

mirabilia de domino vaiuoda facien.“ 47.| Ego dixi: „O vos fatui, vos estimatis tanquam leo(nes) essetis; vere fricabunt vos illi Traciani. Nonne scitis, quod ego scribo suplicaciones eorum; et ego intellexi ab eis, quam milites habet ille niger homo, habens jam sub se palatinum et thezaurarium vaiuodam Zubottam. Et nonne audistis expugnan. Valentinum Therek; nonne audistis magnificum Ladislaum Chakj capite priuatum et totam chortem suam ad terram prostran.. Et dominus tuus Prini Petrus jam est periurus et infidelis ac instabilis contra Joannem Regem; quoniam nos nescesmus, quod fuistis apud Ferdinandum Regem, et tradidistis Joannem Regem.“ Ipse sacerdos audiens verba mea ad faciem loquen. et erat semper elatus in corde suo, et dixit mihi ad facie: „Tu me(n)tiris ad caput tuum.“ Ego dixi iterum sibi, quod verum fiat verba mea, capui ipsum per comam suam et verberaui quantum potui, et me quantum potuebat; attamen Deo adiuuan. ipse erat seorsum et ego deorsum. Quod audien. Rex Joannes et dominus vaida Petrus Prini et tota curia Budensis deridebant, quod duo sacerdotes pugillum egissent inter se, et *cum capellanus Georgius prevaluisset* *). Petrus Prini fecit clamare mensionariam equitibus tris florenos, peditibus duos, et vexillum magnum deauratum, quem dederat sibi Rex in Alba-Regalia ad vaiuodatum Transsil. et gentem cumque habuerat copiosam, mouit se aduersum Jowan Char.

Item Rex mihi ridebat valde et dicebat: „En, *edes Gwrpaph*, quomodo ambulasti cum capellano Prini Petri?“ „No sine ego quomodo ambulaui? sed

*) Javitás „ego cum prevaluissem.“

videbit Vestra Majestas, quod statim infligunt istum succrescen. et stolidum Traciani.“ Dixit Rex: „Quid tu suis, pater Georgi.“ Ego dixi iterum: „Vere scio, domine Rex, quia Petrus Prini inpotens est in brachio suo, ac insuper inexpertus est in arma bellica duellare. Ipsi quidem Traciani sunt valde experti, et cauti et astuti, et gens robora in lacetis suis.“

Extunc audiuimus, quod in Gywla clamare fecisset bellum contra nigrum hominem ad liberum lucrum, et multitudo copiosa dicebant gentem habuisse vsque duodecim miliaria, quod sacerdotes, parocos et scolasticos incitasset ad bellum. Quod (cum) ego audiui: „O Deus meus, non decebat ei hoc facere, quod spirituales per vim excitasset ad bellum, quia manus inpollutas in sanguine humanis tincturas habere; ita ambulant, sicut septem episcopi in campo Mohach subita morte perierunt.“ Quum vltra creuisset aciem suam Marusilium, et juxta vnum opidulum Zwlǫs castra metatus erat, et nobiles et ignobiles cum domino vaiuoda; et Traciani sensissent, quod wlt conflictum habere cum eis, et nunccium statim suum elegit aduersus Petrum Prini cum resumpto animo, et responsum obtullit vaiuode legatus Jowan Chari: „Cur tua magnificencia tot gentes congregauit contra nos Tracianos? Nonne et nos, 47.|v. qui sumus Christiani, melius est nobis equaliter esse, et deliberare insulam Sirimiensem a manibus paganorum.“ Quum audisset Petrus Prini, mox in se sufflatus erat superbie; existimabat jam Tracianos premeditatos ab eo, et relacionem fecit precursori suo nigri hominis, vt preparet se ad pugnam. Precursor obtullit domino suo, et vaiuode suo, qui erat belli ductor *ven* Rodich, et statim tangen. in timpano et

in tubiis bucinan. et gentem cito preparan. ad ictum et steterunt coram vaiuode Prini. Extunc Petrus Prini aciem suam nesciuit tam cito ordinare quam Traciani, sed gens sua inordinate erant. Viderunt Traciani, quod non essent parati ad duellum, vbi erant pedites duo milia Hungarorum, ad illos imppetum fecerunt, cedem et stragem magnamque egissent, ita quod fertur dixisse, quod quinquaginta virorum de peditibus non remansissent plus de duobus milibus hominum. Et postea ad equites vaiuode. Quidam ex eis nobilibus multos prostrauerunt, quos pauperes in curia Regie Majestatis cognoscebam; vtputa Paulus Kerej, Georgius Abranffy, et sic de singulis nobiles multi prostrati erant. Ita fertur dixisse, quod in campo Mohach si tot perissent. Petrus Prini cucurit super equum suum, et nesciebat quo, quia in illam terram inscius erat. Postea vnus Tracianus seruus domini magnifici Jacsitt Marci direxerat versus Nagylak ad vadum, et post ipsum currebant adaucter milites Traciani, et investigabant eum: „Vbi vidistis Prini?“ Quia vnum equum dederat Mehmetbek sibi in domum; albus equus *zeples*, quod ego vidi. Magnificus Marcus Jaksit de arce sua per cancellum in visu ipsius cognouit, quod Petrus Prini staret ad rippam flui Marisium; mox precepit cleientibus suis, vt per ratem portarent ipsum vltra fluuium Marusii. Et cum venisset ad dominum Marcum vaiuodam ad Naghlak, ibi quieuit per vnam ebdomadam secrete; quia magnates Traciani Hungarorum et ipsi nequiebant nigrum hominem dominari, ac pocius deridebant eum solebant, quod demum deficiet contra Hungaros. Posthec Petrus Prini delusus et percussus per Tracianos cucurrit ad domum super Fizirwara. Postea ponebat

suam ignominiam super Regem Joannem. Dixi postea Regi: „Nonne veritatem, domine Rex dicebam.“ Et ista conflictio erat anno 1527 in mense Junii et in mense Maji.

(CAPITULUM L).

Posthec perterriti erant Hungari, et jam Joanni Regi nuncciauerunt, vt exeat de Buda. Et Rex 48.| propterea quod jam Jowan Char tres conflicciones obtinebat, eoque esset jam sub Ferdinandi constitus et deputatus ad seruiendum. Rex Joannes mandauit vno famulo nepoti nomine Chibak, qui condam abolescencia seruiebat ei, et jam episcopatum Varadiensem regebat sub humilitate specie sua, et professionem fecerat coram Regi, vt laicali veste nequaquam vteretur in pane ecclesiastica, sed in ordine sacerdotali vellet sacrificare; attamen pauper perjurus erat, quod professionem non compleuerat, sed in laicale veste exalauit de mundo demum. Alios quidem pauper valde redarguebat, quod condicionem suam bene custodiebat, attamen hic fefellebat; Lutterianos valde redarguebat, attamen Franciscum Bachi diligebat et cum eo sepe in curro suo sedebat, .et alios Lutterianos ad modum curie Regie Majestatis qui adulabantur, et Regem Joannem in finem seducebant, Precepit ei in litteris suis cum authoritate Regia ,vt. statim visis presentibus prepararet se quamprimum et peroptime. Fratres amantissimi, ecce hic jam verum et justum erit, quamobrem humilis persona Emericus Cibak humiliauerat se Regie Majestatis propter authoritatem sacram Regie Majestati. Quum cumque precursor allauerat sibi epistolam, et per-

legisset et intellexisset et mox consensit se ipsum sub authoritatem Regie Majestati, et illam epistolam statim circiter precursori suo aplicauit ad manus suas, et comitatibus Comitis, vt statim visis presentibus aptarent sese ad pugnam contra latronem et infidelem Jowan Char, qui est aduena et intrauit nostrum Hungarie ergo aliud ascendit, fur est et latro. Et ad prouinciam jussit Persarum*) vaiuode de Karansebǫs et vaiuode de Lugas, et Valacorum proceribus de parte Keresbanya. Quum audissent istam pronunciacionem materie, quilibet: „Bene“ dicebant, et dominus Emericus Cibak Statim castra metatus erat juxta Orodien. de hac parte Marusium fluuius, donec gens appropinquaret, quibus preceperat. Cumque jam vidisset gentem suam in presencia, et solus clamauit dominus Cibak tali modo: „Quod aliquis intrasset in Regnum Hungarie aduena, non intelligimus, vnde est; et jam nobiliorum multorum possessiones suas occuppauit et voxores et filias eorum in stuprum trahunt vi eorum.“ Quum audissent tota chors Christianorum, clamauerunt et dixerunt : „Omnes tecum moriamur magnifice domine Cibak; quoniam nos hoc pati debemus.“ Et per vadum in vna nocte transfretrati sunt per fluium Marusii ad Zodi ad campum, et ibi castra metatus est. Et tamen non valde festinabant Karansebesienses, qui remoti erant; volebat ipsos spectare libenter. Attamen Jowan Char festinabat valde, vt si invenisset inordinatos, sicut Petrum Prini, non permitebat eos in vna caterua esse. Sed cum vidissent jam Traciani in castore suo optime cum genis suis

*) Értetik azország délkeleti része.

preparatum, et non discorte, et ipsi retinuerunt se ipsos, quia astuti erant, et in tribus diebus non permisit milites suos ad conbrobandum contra Tracianos propter Sebesiensem vt appropiarent.[48] |v. Cumque aspexissent Traciani aciem hornatissimam ac splendentem ab ortu solis, mox irruerunt contra ad Hungaros in castorem eorum; sed cum genis suis valde protegebant sese, et cum curribus nimium fortificauerant se ipsos. Et ipsi a longe vidissent Sebusienses, quod Traciani duellum aberent contra Cibak, melius festinare ceperunt. Et cum vidissent Hungari et dominus Cibak, quod Sebusienses jam apparent; mox januam castoris reserauerunt et omnes exierunt ad ictum preparati, et ordinati antequam exirent de *tkabor*. Imprimis equites et post pedites, steterunt in planicies. Quum jam vidissent Traciani exeuntes de castore suorum, irruerunt adversus Hungaros, et acceperunt a tergo Hungaros propter aquam flui Marusium Traciani; et valde expugnan. vtraque pars. Jam demum decepti erant Hungari, quod a tergo vna pars Traciani confligebant, et hauso corde quilibet pro se pugnabat. Itaque quod jam Hungari fatigabantur in exerciciis, sed altissimus vidit eos perfectos esse vsque in finem. Postea cum appropinan. milites Caransebusienses, et ipsi preparati acie irruerunt ad Tracianos. Ita fertur dixisse, tam cito prostrauerant milites de Karansebes Tracianos vsque ad minimum, quod multa cadauera strages iacebant in campo; et mala depredacio eorum commisit Deus ad bonos liberos Christianos. Et sic cum authoritate Sacra Regia Majestate tam valet et est valde efficax. Ergo si nobiscum est Deus, quis contra nos.

Et posthec Jowan Char cum aulicis suis fugerat

ad Zeghed cum parua comitatu, non tam multitudine sicut antequam. Et Turcus Valentinus in Zabattka residebat anhelito tacito. Pauper Rex cum audisset, quod Iwan Char delusus fuisset, bombardas et ignem Sancti Baptiste preceperat facere, et „Te Deum laudamus“ percantare. Et Valentinus Therek in Zabathka valde de nouo preparauerat se, quod spaciaret in ciuitate Zeghed.

Et de coram ipso multi reclusii erat in murata Zilaghi domi majores et paruuli, quia tremebant ab eo. Et jam non erat, qui habebant pixidem, globulos neque pulueres multos, dum spaciaret in plateis et in vicos deambularet. Et vnus pauper vir habebat pixidem, et non habebat globulum. Dicebat: „O Deus! si haberem vnum globulum, non ewaderet iste latro.“ Tunc vnus pauper homo contullit sibi, quasi pars erat globuli, et quasi esset *boglar*. Et statim cum puluere mixtim ad pixidem misit, et quod consuetus erat jam bene pixide suo, detigit 49.| eum, et erat in veste vokoinea et *zederiesbe valo*, iuxta cor suum. Et mox quod viderunt vaiuode adhuc eum *ledentem* *) ad mortem, et statim de Zeghed veherunt eum ad vnam villam Tornos. Et illa villa constabat decem miliaria ad Zeghed, et tria miliaria distabat illa villa magna erat ad Zabattka. Quod eum duxissent ad Tornos serui viuum ad vnum hospicium, et quod viderunt eum Traciani optimates, vnatim binatim quilibet ad opus suum equitauit; quidam ad Turciam, quidam ad inter Tracianos colonos dispersi erant. Et cum eo pauci permanserunt.

Hospes (autem) Hungarus vbi jacebat Jowan

*) Más kéz javítva „lesum.“

Char semiviuus, mentem suam composuit ad consilium, media nocte mancipauit caballas suas ad quadrigam, et statim cucurrit ad dominum suum Valentinum Therek. Et cuncta predixit domino suo, quod qualiter de pixide sagitatus est in Zeghed per vnum virum semipaganum. Et quod audisset Valentinus Therek, mox cum trecentis equitibus suis equitauit in illa nocte ad Tornos. Attamen magna milia tria habebant. Et cum pervenisset Valentinus Therek ad propriam suam, mox Traciani adhuc, qui adhuc residebant aliqua reliqua, mox fugierunt, et dominum suorum solum permiserunt jacentem in lecto semiviuum adhuc. Ecce dum te videmus viuentem, cognoscimus te nobis defedentem. Sensit Valentinus Therek hospicium suum, et statim irruit ad hostium. Quum pauper jam vidit mortem suam, preceperat, vt neminem intromiterent milites suis, et erat jam in agonia. Et spopondit ad fidem suam, quod si intromiterent eum, non inpediet ipsum nigrum hominem. Et intromiserunt, et valde adhuc suspicabatur, ac tremebatur a Tracianus Valentinus Therek de astucia eorum, et intrauit ad eum. Quod jacebat Iwan Char in lecto, tribus vicibus interrogauit, si adhuc potest viuere? Ad interrogaciones Valentini Therek nil responsum adibuit ei. Quum vidit Valentinus, quod supinus jaceret in lecto jam ad mortem, illico amputauit caput ejus in lecto, et corpus ejus ibi dimisit, et caput secum dùxit ad Zabattka. Non multum dilacionem habuerat in Tornos, et statim caput ipsius cum vexillo suo destinauit ad Regem Joannem ad Budam.

Cum portauissent ad Pesth, Judex Pestiensis fecit in peluim aereum caput nigri[49] |v. hominis et

cum eo album vexillum. Erat eodem tempore Andreas Zuch senex anno 1527; et in festo B. Jacobi apostoli post maturum et ante summam missam. Et cum eis multitudo populi ciuitatum currebant juxta vadum Ister. Et Rex apodiatus erat per fenestram et respicebat, et nos vocare fecit, qui eramus cum eo aulici. Et ipse interrogare cepit, quidnam hoc esset? Et diximus: „Vere quasi defunctum ducerent."

Et antequam cum dominus Emericus Cibak percusserat nigrum hominem, et gratulabatur Rex, sicut scriptus est, ego ad sortem et quasi perfectum fuerit, dicebam aulicibus: „Vere ego audiui, quod et nigrum hominem interfecerunt." „Eas, domine pater Georgi, dic Regi." Dum prandebat Rex, cucurri ad Regem et dixi: „Domine Rex, vere ego audiui, quod nigri hominis priuatus est a capite sua." Gregorius Pistieny relacionem fecit, quod ego in somnis vidissem. Et persecucio belli nigri hominis erat in die diuisio apostolorum.

Et posthec intrauerant ad arcem Budensem illa caterua, que apparebat visionis Regie Majestatis. Dominus Gotthardus erat eodem tempore castellanus arce Budensi. Interim intrauerat ad Regem, submissa verba aliquit intullit sibi. Extunc intrauerunt tum judex Pestiensis, sicut scriptum est, obtullerunt ergo Joanni Char caput in pelliuim ereum cupri. Et caput erat perfusus cum aceto, quod propter estatem caput ne olfattum haberet. Et caput erat nigri coloris sicut famabatur in pristinum. Et Rex habebat in manu vnam scuticam, et percuciebat dicendo: „O tu caput presumende! qui me terrebaris ceco occipite." Rex precepit, sed in prandio ad mensam juxta se posuit, quod comedebat et bibebat Rex semper dicebat:

„Ubi est fides tua.“ Et post prandium castellanus Gotthard accipiens caput, et extra ante arcem in hasta longa super culmen fecit, et cum facie versus Viennam aplicauerat, cum facie aduersus dominum suum Ferdinandum. Et ibi plus quam vnam ebdomadam vigebat arcem Budensem; et posthec projecerant ad aquam Danubii, et graciam iterum habuit Valentinus Therek aput Joannem Regem; et Rex Joannes post ipsum misit vnum precursorem, vt veniret ad eum, et venerat, et Rex ei donauit mile aureos, et vnum equum, qui erat equus Turcalis soli Cesaris etc.

50. | Posthec venit interim vnus villanus vir Vrbanus nomine, more columbinus; et ad me accessit, quasi ad sortem venire. Et deponens pileum suum de capite, cepit coram me suplicare et rogare propter Deum, vt ei scriberem vnam suplicacionem ad Joannem Regem. Ego: „Quamobrem scriberem tibi suplicacionem?“ Ait: „Domine mi, ego sagitaueram nigrum hominem de pixide mea in Zeghed. Cumque reclusi fueramus ante pessimo homine, cum audiuimus eum percussum a domino Emerico Cibak, et quod deambularet prope palacium Zilagi, cogno(vi) eum, quod ipse esset Jowan Char, et manibus meis accesserat mors sibi.“ Quum audiui mox suplicacionem limpide sibi exaraui, et ad manibus suis aplicaui. Et ad Regem direxi; et Rex de manibus viri accepit et respexit.

Ilico visum suum Rex apposuit ad hominem juuenem, et ita incepit declarare, sicut scriptum est coram Regie Majestatis cunctisque audien., quod Valentinus Therek amputasset caput Joan Chari in lecto in agonia sua. Rex dixit ei: „Bone frater! ve-

nias ad me atrecium diem *). Si verum sit, quemadmodum declarasti, vere te remunerabo."

Interim eciam judex Zeghediensis Stephanus Zakan venerat cum suis iur(at)is ciuitatibus ad Regie Majestatis Budam, et de facultatibus ciuitatis referauerunt cum donis. Post loquellis eorum determinatis, et Rex judicem predictum incepit investigare: „Quomodo et qualiter abierant latronem nigrum hominem? Qui et ego jam premeditare ceperam ab eo, sed Deo adjuuante per Turcum Valentinum fuisset interceptus in pugillis suis." Dixit judex Zeghediensis: „Nunquam Valentinus Therek debuisset contra eum pugillare, quod si aput nos non accessisset mors sibi per vnum pauperum humilem." Inter verbis eorum apparuit mox ille vir nomine Vrbanus. Quia Rex audiuit ab judice Zeghediense • verum esse, donauit et contullit vnam villulam sibi imperpetue propter libertatem et donacionem, paupero expedieram adomino cancellario Stephano Verbwchj.

Antequam inter curiales vigebat fama, quod Turcus Valentinus in Zeghed caput suum nigri hominis amputasset cum milicia sua. Sed non fuit ita; et post hac, quod sensissent mortem Jowan Chari curiale Regie Majestatis et communitas Budensis, ceperunt ridere et loquere, quod morti hominis in lecto bene potuisset amputare caput cujuscunque mortis Valentinus Turcus. Quod audien. pudorem cum maxima verecundia cepit sustinere, et demum de hospicio domini sui nequiebat extra venire, 50.|v. et in obrobrium Regie Majestatis exilium eciam fecit in vna nocte de Buda. Tm. admirati fuimus mane ad

*) Azaz „ad tercium diem."

diem Marie de niue, et ad Ferdinandum iterum se declinauit; et post incepit iterum infestare Joannem Regem. Et Emericus Cibak nil sublimabat se glorian. in loquella sua, quod percussisset nigrum hominem. Non vigebat tam fama, sicut Valantini Therek, quod capud amputauisset nigri hominis.

Et sic finiuit vitam Iwan Char inter Hungaros.

Inter hec eciam Petrum Prini in obrobrium Regis Joannis adhesisse ad Ferdinandum audiuimus Bude, et in Vienna coram Rege Ferdinandi astan., et juramentum fecisset Ferdinando tribus vicibus, sicut Joanni Regis in Alba-Regali tempore coronacionis. Ita erant Hungari maturi in fide eorum, per quam infidelitatem eorum perdiderunt suorum; qui predecessores eorum cum magna fatiga et cum magna effussione sanguinis occupauerant Pannoniam.

(CAPITULUM LI).

Et ad festum assumcionis Marie cum peruenimus, extunc audiuimus mo*uitum**) se (Ferdinandum) super aquam et terram versus Hungariam. Et Paulus archiepiscopus Paulum Borsolo destinauerat ad Regem Joannem, vt eligeret aliquos satrapos et epecunias ad victum arcis Strigonie. Et latro Thomas Borsolo Regem cum multa adulacione verba simul cum Luce Kethazi extrasserant sedecim milia florenorum, et vt Paulus archiepiscopus assumeret gentem quam primum. Quum appropinquabant Alemani versus Strigoniam, et precursus suus equitauit cito ad dominum suum Paulum Varda cum predicta pecunia. Et nil

---

*) Más kéz javítva „movisse“.

proclamare fecerat gentem ad arcem Strigonien., et ne darent eis arcem sine confliccione, hawd pocius pugnarent contra Germanos. Tm. signum fecerunt, duo vel tres sagitauerant ad arcem, et intrauerunt Alemani libenter.

Et archiepiscopus Paulus in die festo Sancti Laurenti martiris sollenizauit coram Ferdinando. Et nos audiuimus cum eo jam fore optimates Hungaros, vtputa Stephanus Bator, Petrus Prini, Valentinus Therek, Thomas Nadasti. Et Andreas (Bator) non erat cum eis, sed in domo Bator residebat. Rex Joannes tacebat in arce Buda, quia antequam suplicauerat eis de Strigonia et de Turko Cesare intellectum habebat, jam sicut scriptum est in principio. Et in Buda arce et in ciuitate tacito mente admirabantur de Rege Joanne, quod nullam mocionem de ipso viderent wlgus, et quod jam venerant in profesto assumpcionis Marie ad Zenth Endred supra O-Buda.

Jam de Buda vidimus fumigacionem ignium eorum, et dixit Andreas litteratus Transsiluaniensis: „Domine Rex, quid spectas, 51.| nonne statim captus eris per eos infideles". Sed Joannes Rex confidebat per condam famulum suum Emericum Cibak, quia in multis, seruitus fverat sibi a iuuentua sua, propterea confidebat aput eum. Et tribus vicibus epistolas post ipsum per paralimphum suum versus Emericum Cibak ad adiuuand., et scribebat datum in epistolis suis ad competentem et cuncta competens dies inania exalabant. Pauper Rex nos consolabat vt ne *tremus**) quia statim dominus Emericus Cibak nos eruet a manibus Alemanorum. Et nunquam comparuit Regi

*) Későbbi kéz javítva „timeremus".

Joanni in illo anno 1527. Et hic, domini mei lectores, inceperat jam Emericus Cibak perjurus et infidelis simulan. imprimis.

Rex Joannes fecit invitare ciues Budenses ad arcem; et cum venerant, Rex eos salutauit et consuluit eos, vt Regem Ferdinandum cum honore introducant ad ciuitatem et ad arcem Budensem. Et claues arcis Budensis tradit ad manus Iudicis Joanni Zabo, vt presentarent ad manus Regi Ferdinandi.

(CAPITULUM LII).

In die assumcionis Marie post prandium ex Buda arce citra Danubium flui nauigauit ad Rakos, Et tentoria sua expansa erat; et venerunt milites ad Regem Joannem, qui erant mensionarii vt puta Lucas de Maria, Franciscus Bodo de Somogy, vnus Tracianus Paulus Bakytt, secundus Tracianus miles Bositt Radich, tercius miles venit Tracianus Balaban adolescens; et domestici domini, dominus Stephanus Verbwch, Emericus Derenchi et Joannes Doci, Jacobus Tornaj. Secundo die permansimus post assumcionis Marie, vsque ad merediem; et postea se mouit quasi aduersus Alemanorum supra direxerat se, sed ad Kerepes circa Budam magna duo miliaria. Et ibi pernoctauimus; et mane surreximus et ad Hatwan properauimus, et ibi pernoctauimus.

Et vsque ad diem Sancti Stephani Regis in castore permansimus; et in die Sancti Stephani Regis introductus erat Rex Ferdinandus ad arcem Budam. Et audiebamus sonora bombardarum ad Hatwan, et sic Regi exploratores sui referebant. Postea de Hattwan venimus pernoctare ad Arokzalas, subamena

planicies; et ibi venerat Cibak cum numero hayduko-nibus, non cum militonibus exerciciis, quasi nolens corde toto Regi seruire. Vnde eciam venimus juxta fluium Saio et prope Ladon claustrum? ibi castra metatus est Joannes Rex, Et Paulus Bakytt portauerat Alemano(s) duodecim viuos. Et de ipsis sciscitatus erat Rex Germanica lingua, et illi dixerunt Regi Joanni, quod misit Rex Ferdinandus militem suum Nicolaum Grozanz*); vna manus ei erat de ferro fabricata, et valde cautus in belica arte. Et precepit Rex Ferdinandus pontem, 51.|v. vt cum gente sua per pontem veniat citra ad parte Pesth, et statim currat quam cicius post Regem Joannem, et capiat eum et retrosum deducat ad Budam. Et isto Nicolao Grofzanz totam possessionem suam, que possedit tempore vajuodatus suo, ei donauit Rex Ferdinandus, et optimates Hungarorum consensum dederunt ei.

Quum audien. hec verba, tacuit et statim ei litteras destinauit secrete, quod jam audiuimus cum castore sua tota transmeauisset per pontem citra Pesth; et jam in Hattwan post nos Regem Joannem. Et precursor presentauit ad manus Nicolao Grozhanz, et hoc erat scriptum: „Bene te cognoscas, amice et frater mi amantissime; hac transactis diebus tibi obtulleram munera in dono, duos equos Turcales cum omni hornatu et alia argenteria. Eras antequam amicus; jam es nunc inimicus meus; atte nonquam credidissem.“ Ipse Nicolaus e conuerso scripserat: „Bene scribit Sua Majestas mihi, quod sic fuit, et nunc penes me habeo equos illos, qui sunt ad placita mea. Sed nequaquam potui ewitare me coram Fer-

*) Értetik gróf Salm Miklós.

dinando, et excusare, quod Majestati Vestre pocius seruirem, quam inimicus forem erga Vestram Majestatem. Sed sum seruus et jubet mihi dominus, et quod sciuissem hec ego contingisse, nec seruus deputatus fuissem ei. Nunc quidem mihi ad humanitatem honoris respicit mea seruicia, et ad fidem meam, ergo neque possum aliud facere. Sed Sua Majestas habet racionem, quid oportet facere."

Et vnam mensam juxta Ladon claustrum mansimus juxta arcem Onod. Et vnum fratrem religiosum nomine Laurencium, qui erat condam capellanus tempore crucigerorum Stephani Bator in officio suo ispanatus suo Themeswariensi, et ipse Laurencius capellanus preparauerat vnam cauellam sub domino ispano Themeswariensi, et sic de Naghlak de mane vsque ad Themeswar equitauerat. Captus erat in vna villa et presentauerant eum famuli Regie Majestatis ospicio suo in vna villa, et multas litteras inveneraut apud eum. Et inter illos captiuos Alemanos predictos destinauerat Rex Joannes ad Thokaj; et istum monachum dire obseruauerunt sub custodia vinctum sub pampilione Maria Luce. Et illas epistolas inceperunt presentare et intelligere litterarum materias. Et tunc Ferdinandi litera sonebat ad Andream Bator; et alie litere sonabant comitates, vt singillatim surgerent, et ad vadum festinarent, ne Joannem Regem permiterent vltra Titiam, vt leuius captus adueniret ad manus Regi Ferdinandi. Et in die Egidi confessoris juxta claustrum Ladon jure juris affixauerunt supra in paluo, et in cappa astabat pauper. Et fratres heremite valde suplicabant pro eo; qui dicebant: 52.|. „Domine Rex clementissime, ignoscite fratri nostro, quam reus est, caro et frater

noster est.“ Atamen neque peperceerunt sibi, sed ad viru traxerunt.

Et Martinum presbiterum capelle omnium sanctorum de Miskoch, captum duxerat nocte ad Regem Joannem ad castorem propter causam ipsius, quod tres comitates imbuerat contra Joannem Regem, vt ne juxta ipsum surregerent ad adjuuandum. Et jam sacrum portauerant sibi, vt ad aquam fluium Sajo proicerent. Nos ambo cum socio meo Stephano Regie Majestatis surreximus hora completorii, et suplicauimus reverendissimo domino Simoni episcopo Zagrabiensi in tentorio suo, vt graciam impetraret a Regie Majestatis. Et bonus homo tanquam spiritualis impetrauerat graciam; et beneficium suum sub notam infidelitatis cum donacione tradiderat mihi Rex. Et insuper tricenta markas super eum acceperunt, et sic absolutus erat.

Et transfretauimus citra aquam flui Saio, et in Honod in ecclesia celebrare fecerat Rex Joannes quatuor tempora Michaelis. Et vnde venimus cum tota castore Regie Majestatis ad Zombor, et ibi pernoctauimus, et ignem magnum fecerant ad serostinum noctem. Et vnus Turcus semper insimul equitabat nomine Kaszon. Et post nos Germani curebant, vbi fuit castor Joannis Regis et Germani *occupabaut locum* *), cunctisque locis habebant. Et Germani gaudebant, quod fugam arripiebant Hungari. Dixit Turcus Hazzon: „O vos stulti Germani, et Hungari! qui nescitis cogitare principium et finem. Nescitis vnanimes esse, et in pacifico possessionibus Vestris

*) Más kéz javítva: „ita festinatim, ut unde surgebat Joannes, ibi castra ponebant.“

persenerare paciffice; quia contra Cesarem Turcarum non estis satis siue Germani siue Hungari. Adhuc in Mohach relinquistis priuilegia vestra Cesari Turcarum; quia Turcus videbant jam esse inconstan. juxtam Regem; vbi duo, vbi tres, vbi quatuor inceperant conspiracionem malam cogitare aduersus Regem.“ Et mane surreximus et venimus ad Thokaj arcem.

Et ibi relinquimus reliquias Sancti Emerici ducis in teca argentea; et Sancti Stephani reliquiam Regis patris pailum, caput, sceptrum, pomam aureum consecratam. Sicut decebat Hungarorum ad consecrandum Regem cuncta cerimonia ibi cum Rege erant, et canonici quatuor erant de Alba-Regalia juxta reliquias. Et cum in Thocay peruenerunt, omnes ad *tharzeker* ordinauerant. Et vna vrna 52.|v. erat valde preciosa de puro auro fulgido; et alia vasa, que reliqua erat de auctoribus censuum ecclesiarum, qui contra Cesarem Turcarum cruces et calices extirpauerant de ecclesiis. Et cum illis sanctorum elemosiniis Joannes Rex habuit bellicam tm. ad tempus, sed non ad honorem sui, neque ad Deitatem suam; hawd pocius ad verecundiam maximam et ad turpitudinem ignominie vsque ad mortem per malum consilium ribaldorum, optinebat tam grandam meritum coram Deo altissimo.

(CAPITULUM LIIII).

Et in Thokaj descendit Rex in domum suam propriam, in profesti Cozme et Dampniani in quinta feria. Non video Emericum Cibak, vt Regem animaret, vel quod aliquod singnum; sed tm. partim erant corde ad Regem Joannem. Et episcopus Zagra-

biensis Simon, et erat in hospicio domini paroki; et nos cum socio Stephano capellano apud plebanum. Et isti domini domestici jam inceperunt ambatim eciam conspiracionem, sicut antequam habebant in loco Aladon, et in Zombor. Non erant jam perfecto corde ad Regem, sicut antequam.

Quum sensisset Rex esse Alemanos in Tharchal cum castoribus suis, et erat perfecto corde miles Hungarus Lucas Maria et Franciscus Bodo. Sed Paulus Bakytt Tracianus erat, quamobrem advena erat ad Hungariam a Regno Cesare Turcarum, tremebat se de parte Allemanorum, non libenter puro corde pugnabat cum Germanis, quia erat miles astutus, respiciebat finem.

In quinta feria, sicut scriptum est, erat belli ductor Franciscus Bodo ambo cum Maria Luce, vt quilibet pepararet sese ad conflictum contra Germanos. Et dominus Cibak dedit pedites suos bubulcos, sed cum gentibus suis noluit nocte pugnare. Et dominus Simon episcopus Zagrabiensis habebat belli ductorem nomine Georgium Dobravolya. Nunociauit sibi dominus suus episcopus, vt aptaret se cum gente episcopi ad pugnam contra Germanos. Cenabat Georgius Dobrawolya; quum audiuit sibi ordinan. ad bellum, dixit: „Bestia pugnat.“ Attamen erat famosus vir de nacione Sclauorum. Et aulici Regie Majestatis per hospicia dominorum circuibant, et dicebant, vt Rex jussit vt quilibet promtuare sese ad ictum contra Germanos. Et nil ajebant, solummodo aulici, qui erant, videlicet Franciscus Chorba, Franciscus Kerossy, Franciscus Bodo, Lucas Maria, et Paulus Bakit. Et ad nos venit Franciscus Chorba serostino tempore in lorica sua induta, et rogauit nos sacer-

dotes et monachum Thomam cum socio suo Gerardo.

Qui frater erat valde invidiosus. Fouebat ipsos aput Regem dominus cancellarius Stephanus Verbwchi, et ad nihilum valebant juxta Regem Joannem, quia nos ambij fueramus. [58] | Erant cherihones, et quando volebant confessionem facere aliquis devotus miles, vel procerus vir aut famulus, qui dicebant in duos aduersarios Christianos: „Nescimus absoluere, et animare eos partes milites Regis Joannis ad pugnam.“ Ego dixi eis: „Quare tunc post eum curritis sicut satan post Christum in desertum? Extunc vos estis temptatores. Quitquid wlt totus mundus, wlt esse secundus monachus.“ Extunc contra ad cancellarium Stephanum Werbwchij et ad Regem cum accusacione magna. Et noluerunt amplius mecum comedere, sed pauper ejectus fueram ab eis Regem et apud cancellarium. Et habebat Rex Joannes multos Polonos pedites, et inter eos baptizabam et copulaciones consecrabar in castore suorum. Qui habebam agendam stolam, epistodium et benedictam aquam potui consecrare ubique necesse fuerat; et baptizare, quia fontem habebam mecum in ladula in vna angusta langunculа, priuatim vehebam mecum. Qui Poloni procreabant in papilionibus suis, quia in bello ipsi non possunt fore sine mulieribus.

Iuerunt prenominati milites aduersus Germanos media nocte adversus Tharcal. Germani, quod senserant Hungaros ad imppetum ire, domos incendebant, et juxta flamam ignis de castore eorum de ingeniis suis sagitabant de Hungaris vnum militem nomine Lucam Mariam, qui erat miles juxta Regem corde perfecto. Et mox exalauit de mundo.

Qui erant pars Hungarorum nomine Valentinus Therek et Petrus Prini et alii multi Hungari cum Germanis adherebant fatui, quia sucrescen. sine racione latrones, quod Cesar Turcarum jam totam Hungariam *gustauerat* *) et perscrutauerat. Ipsi animabant Hungaros, quod volunt et possunt Turcas vltra mare expugnare, et nos sumus sanctissimi milites, et Hungaros seducebant. Vnus fatuus alium fatuum convalescebat, et nesciebant adhuc, quid sit Turcus.

Quum sensissent Lucam Mariam subitanea morte casum dedisse, tremuerunt partes Joannis Regis; et corpus sub ten(torio) belliductori Alemani Nicolai Grozhanz jacebat. Et nullus bellasset contra Germanos solummodo pedites bubulci domini Cybak. Et venit acies nocte rursum ad Thokaj. Nos quidem dormiebamus in vno lecto cum plebano tres; ego, Stephanus, Joannes plebanus conterreano nostro, quia dę Zalankemen erat nacione. Et dixerunt nocte: „Surgite, quia percussi sunt per Germanos Hungari.“

(CAPITULUM LIV.)

Extunc quum audissent optimates Hungarorum, quod fuissent delusi per Germanos, mox inter eos conuenticulam fecerunt, vtputa Emericus Cibak, Joannes Doci, Gregorius Pestieny, episcopus Simon, Franciscus Bebek, vt caperent Joannem Regem et ducerent retrorsum ad Budam circa Ferdinandum; vt quilibet graciam impetraret aput Ferdinandum capitis cum possessionibus suis.58.|v. Post mediam noctis,

*) Más kéz javít. a: „pervastaverat.“

quod vnus bubulcus audiebat, quod contra Regem Joannem conspirassent, ac in se ipsos decreuerunt, et vnus bubulcus statim cucurrit ad curiam Regis ibidem in Thocaj. Quum domus erat in palacium edificata, et grados nesciebat, unde ascenderet ad Regem, acceditdit obuiando Franciscum Keresi.

Iste vir erat valde fidelis inter alios. Dixit dominus Franciscus Keresi: „Quis es tu? qui venisti nocte ad curiam Regie Majestatis.“ Dixit bubulcus: „Domine charissime, duc me ad Regem cicius, quia statim erit captus.“ Dixit iterum Franciscus Keresi: „Dic mihi tuam questionem; et ego referam Regie Majestati Sue.“ Dixit iterum bubulcus: „Non volo tibi referre questionem meam, solummodo Regie Majestati, quia pauci estis fideles Regie Majestatis.“ Ait Keressi: „Si non vis aliud fieri, veni mecum.“ Et ascenderunt per gradum, et Benedictus Boza non dormiebat, qui erat secretarius Regie Majestatis et cubicularius. Et ait Benedictus cubicularius et intus: „Qui statis ante hostium?“ Dixit Keresi: „Ego sum Keresi, aperi cicius.“ Et aperuit et cum eo bubulcus. Ait Benedictus: „Quid hic queris, tu rustice?“ „Habeo cum Rege aliquid dicere.“ Et dominus Franciscus Keresi expediuit eum, vt veniret cum eo ad Regem.

Et tunc Rex fuit pauper vigilans cum defendiculo suo. Dixit ad Regem Joannem bubulcus: „Audi, Rex graciose, hodie captus eris, si curam non adhibebis; quia ista nocte erat conuenticula inter dominos magnates in ciuitate Thocay, quia jam optimates desperati sunt, quod volunt omnes adherere ad partem Germanicam.“ Ait Rex jocose: „Audi, bone frater, nil est, et non credas; quia statim nouiter volumus

contra Germanos conflictum habere. Ergo nil timeas.“ Dixit cubiculario Rex : „Benche.“ „Audio Rex Majestas.“ „Da sibi decem florenos, et statim ne hic moratur.“ Et dixit Rex: „Quanti estis vos bubulci?“ Qui ait : „Sumus ducentes.“ Et dixit Rex : „Statim cum preparatis armis vestris solitis accedatis ad curiam meam; et demum vos faciam omnes magnos nobiles.“ Et bubulcus mox accessit, et nos cappellani cum armis nostris statim curimus ad hospicium Regis. In numero fuimus tricentis cum magnis et minoribus, et vigilauimus Regem vsque ad ortum solis. Quod vidissent latrones, quod Rex esset vigilans, non presumserunt ad domum Regie Majestatis accedere.

Quum sensisset latro Cybak, 54.| extunc jusserat belliductori suo secrete, vt statim per pontem vltra Ticiam flui paulatim irent; et sic gentem suam inprimis citra fluium ire, et solus adhuc quasi juxta Regem esset ad capiendum. Et spaciabat prope aquam Ticiam; et dicebant aulici Regi : „Ecce dominus Cybak gentem suam citra aquam remeare fecit.“ Et nos admirabamur, quia apud Cybak maximam confidenciam habebat Regia Majestas; quamobrem a juuentute sua nutriebat, et percusserat nigrum hominem, et insuper ei dederat episcoput, sicut scriptum est. Et valde admirabatur tota chors Regie Majestatis.

Jam mane gens sensissent, quod Alemani preualuissent Hungaros, et miles Lucas Maria casum dedisset per manus Germanorum. Et gens Hungara paulatim vbi duo, vbi tres per pontem pergebant; et Rex juxta rippam ambulabat. Eyvlans clamabat cum voce tenua haben.: „Boni Hungari, ne fugiatis a me.

Sitis perfecte mecum, quia si Deus altissimus concesserit, vt vobiscum simul intrem ad sedem Majestatis mei, extunc viginti solidi erit vobis census."

Inde equidem fugam habui super montem Tharcal, aspexi castorem Germanorum. Extunc quasi nullus apparebat castoribus eorum. Extunc Alemani fugam dederant de castore eorum ad pratum Thicie, solummodo Hungarica pars residebat in castore Germanica, Valentinus Therek, Franciscus Horwat, Nicolaus Horwat, et sic de singulis eorum. Ego clamare incepi de monte Tharcal: „Ecce fugiunt Germani;" repetebam multociens et descendi. Tunc Polonorum acies pauperes ad pugnam ordinauerant sese, et ad januam Thocaj obsederunt, ne Germanos intromiterent. Et Paulus Artandi, qui erat dupliciter compater Regie Majestatis adhuc tempore vaiuodan. suo, extunc equitabat hinc et hanc in lorica sua induta cum fratre suo Blasio Artandi; sicut vespertiliones cum caternis suis; et venerunt ad pugillandum.

Interim pars Germanorum ad yanuam Thocay. Extunc inde aulici Regie Majestatis milites ad pugillandum contra eos afligebant, et milites Artandi cum eis quasi fideles apparuisse. Et mox inceperunt adversus milites Regie Majestatis pugillare ceperunt, et dicebant nostra pars: „O vos traditores! o vos perjuri et infideles! cur nobiscum et adversum contra Regem Majest. pugnatis?" Ego nemppe aspiciebam stans super eos in monticulo, et isti nostrates prevaluerunt eos, et prestauerunt eos. Milites predicti Artandonis vnios quattuor milites sauciatos in loricis suis presentarunt Regie Majestati ad rippam. Et dixerunt Regie Majestatis aulici sui: „Isti nobiscum insimul exibant de castore Majestatis Vestre, quod

cumque volebamus cum Germanica parte [54|v.] ictum habere, mox seperati a nobis vel a conso(r)cio nostro fugierunt et ad facie nostra reiterauerunt se, et cum hastis suis contra nos pugillum dederunt. Et Deus altissimus nos protexit ab eis a talibus maledictis." Quum Rex stabat prope aquam Ticie, interrogauit eos Rex, cujus famuli essent? Dixerunt: „Nos sumus domini Pauli Artandi et Blasii." Et ait Rex: „Et vbi sunt compatres mei?" Dixerunt: „Extra equitauerunt contra Germanos." „Si equitauerunt, debuissent prius interrogare me, et sic ex consensu mei libenter potuissent. Ergo precipio tibi, frater Keresi, vt statim jactatis in fluium Ticie." Et rapuerunt omnes quattuor viros, et illico submerserunt eos. Ego quidem stabam et dixi Regi: „Vere, graciosissime domine mi, diw submerserunt pontem, nescio quomodo potestis ire." Et Rex super equum sedebat, et currit ad vadum. Extunc ad vadum janue maximam seram et vectes ferreos apposuerunt opposito Rege, vt ne posset equitare vltra aquam Thicie. Postea precepit nostris cum aulicibus, vt frangeremus januam cum vectibus, et nos statim dirumpimus. Et Rex interrogauit, quis jussit submergere pontem. Dixerunt custodes vadum Thokay: „Vere, domine Rex clementissime, dominus Emericus jussit Cybak ex mandato Regie Majestatis Vestre Germanis, quos duxerat quasi captiuos." Paulus Bakytt et Germanos predictos in aquam submergere precepit; et singillatim projecerunt ad aquam Thicie. Et Rex vidit inter turbas suas magnam dissensionem, et dampnum grande perpessum precipue pauperes Poloni, qui venerant ad Regem Joannis ad protegendum, et mactabant eos.

(CAPITULUM LV).

Jam stabat Rex ex parte Racomam juxta aquam Thicie; et ait Rex Joannes : „Vere, vere proditores, capiti mei eritis omnes Turci.“ Postea amissit Paulus Bakytt, amisit Regem Franciscus Bebek et nocte exiluebat; amisit postea episcopus Simon Zagrabiensis, et multos Polonos prosternebant et depredauerunt eos. Et ad villam Racomam equitabat Rex, vbi dominus Cybak paruam thaborunclam preparauerat, et Paulus Arthandi cum fratre suo Blasio ewanuerunt ad Germanos. Et valde delusus erat Rex Joannes per Germanos. Et posthec inexperti viri multi currebant ad aquam pre timore et amiserant equos veloces ad terram, et ipsi ad aquam currebant. Ego quidem adhuc ex parte stabam Thocaj juxta aquam in rippam; et confortabem, ne properarent liberi anima ad perniciem. Et ibi vnum equum rapiebam cum suo apparatu, et postea per corruptum pontem cum equo pedester ambulabam vltra ad Rokamam post Regem.

Et latro Cybak jam erat corruptus per infideles ad partes Ferdinandi. Valde volebat jam cum Rege fabulare, sed cognouerat jam se ipsum, quod periurus et infidelis. Jam verebatur apud Regem, sed Rex tacito animo abire fecit. Et Rex habebat non multa hominum, qui equitauerant cum eo ad Debrecem;[55] | tm. Franciscus Capolnay erat principaliter cum eo.

Inde ego cum licencia Regie Majestatis accessi ad Sarospatak pro Joanne plebano de Thocay, quia subam nowam wlpinam tradideram sibi ad manus, quia non debebam ferre super propter metum Ale-

manorum, et ad predatum equum descriptum ascenaram supra. Erant mecum in via videlicet Blasius Vechei, Statilius prepositus de Veteri Buda, et vnus bonus morigatus Kalnaj. Cumque pervenimus ad vadum Luch, et interim vnus cursor Regis Joannis appropinquaret, et dixit eis: „Rex Sua Majestas vocat, domine preposite; et the domine Calnaj.“ Sed Blasium Vechei non fecit vocare, neque me, quia sciebat me post subam meam querere. Dixit prepositus et Calnaj: „Quid faciamus, eamus aut non?“ „Ego do vobis consilium, vt eatis, quia ad futurum ipse erit patronus tocius Hungarie, quia ipse magnum adjutorem habet.“ Et dominus prepositus ibi in vadum Luch ait mihi: „Domine Georgi, si habes pecunias; da mihi denarios XXV, Deo adjuuante restituam tibi.“ „Habeo, dixi, et libenter dabo tanquam conterraneo meo.“ Ipse reuersus erat cum Kalnaj ad Regem Joannem versus Debrechen, idem anno 1527.

Et erat eodem anno littera dominicalis F. Et in die sexta feria in festo Cozme et Dampniani ego ad Sarospatak equitaueram et interrogaui plebanum Joannem de Thokaj. Extunc aput parochum idem ciuitatis prandebat. Et me laute susceperunt, et cibauerunt, et eciam potauerunt. Et dixit Joannes plebanus, prope Thokaj in vna villula aput parochum amisiset; et vnam scedulam porrexit mihi ad manus, vt ostendam illi parocho. Et sic retrorsum abii adversus Thocaj, et inueni illam villulam, et parochum ibi manentem, et bonus homo restituit.

(CAPITULUM LVI).

Extunc audiuimus magnam clangorem sub arce Thocaj; et vidi flammam ignis arden. arx Thocaj, et tm. fluius Bodrogh coram illam villulam. Et venerunt in tercio die, quod nos de Thocaj cum Rege paupero confuse exieramus, et venerunt de opidulo ciues fugando coram contra Alemanos ad villulam, et interrogauimus eos, quomodo Germani operantur. Et inceperunt dicere, quod Germani nequaquam potuissent arcem apprehendere ab Hungaris: et cum igneas baptas de bombardis emisse erant, et in magistros perfectos quum incenssa erat arx, postea porrexerunt sub eam pedites et lanchkenetek, largiter spisse circuerunt arcem et lanceas suas dirrexerunt supra. Et de arce Hungari precipitati erant, ad modum decem milia martirum perpessi fuerunt pauperes Hungari per Alemanos in suis possessionibus.

Quia, fratres amantissimi, ad albaciam pertinebat ad claustrum Zerench Thocaj cum omni prouentibus suis tempore Regie Majestatis; et multi religiosi residebant in claustro Zerench; sed post mortem Regis *Mathie* *); (sed) pater Joannis Regis Stephanus thezaurarius, quare ipse vicinus arce Talyr, et arce Dreghech, et arche Bodokw, fecerat per suplicacionem jus patronatus fore eorum monachis claustro Zerench, 55 |v. et demum cepit illam sacram elemosinam pullatim discipare a fratribus; et postea calumniam contra abbatem querere et persequere, et religiosi in dies defficere, quia victum eorum demi-

*) Későbbi kéz javítva „Ladislai."

nuebat. Et tali modo studiose solebant ecclesiasticas res discipare Hungari magnates; vti et erant omnes tales sacrillegi. Et sic inceperant cantare religosi: „Contere, domine Deus, inimicorum Ecclesie, et sedam omnium congregati sunt inimici nostri Ecclesie.“ Et oracionem sic oramus : „Omnipotens sempiterne Deus, in cujus manu sunt potestates, omnia iura religiosum ac are Christi hostia, per quos destruitur; respice in auxilium regisorum sacris, vt sacrilegorum, qui in suarum despoliacione Ecclesie gratulantur; et per dexteram tue potencie conterantur, per Christum dominum nostrum amen.“

Et sic Emericus Prini, pater ejusdem Petri Prini abbaciam Bathe, vbi sacra sancta apparebat a multis annis; et sic infamiam contra abbatem proclamare fecerat Joannem, et excludere fecerat; et sic confusus hinc et hanc currebat. Et postea decessum ejus filius Petrus Prini penitus expugnauerat fratres religiosos, et monasterium eorum equos suos tanquam in stabulum deputauerat postremum; et saguinem domini nostri Jesu Christi in manibus suis capiens propriis ad arcem suam Soclos. Et venit demum paganorum Cesar, et expugnare fecerat ipsum apostatam latronem et sacrilegum de arce Soclos. Quia per fraudem et per ponciam ficte intrauerat ad arcem Soclos, et expugnare fecerat Andream Bott, et in Crowaciam in banatu suo Zen juxta Mare; et dum scribebant anno 1. 5. 6 *).

Et sic tercius optimates Kis Horwati Joannes traxerat juxta Danubium in ciuitatem Zattam ab Ecclesia Bachiensi, et possidebat viuen.. Et post de-

---

*) Értetik 1506.

cessum ejus sic archiepiscopus Petrus idem Bachiensis occupauerat retrorsum iterum ad ecclesiam monasteri. Et antequam archiepiscopus erat Collocensis, et monachos religiosos expellere fecerat de Bachia cum Rege Sigismundo; et monachis aliam ecclesiam ediffficauerat nomine Ders. Et postea demum eciam insula Sirimien. juxta Kamench Varadinum Petri juxta fluium Ister occopauerat de Bachia iam. Quamobrem erat cancellarius tempore Regis Mathie, et swadebat sepisisime per adulacionem Mathie Regis, vt ei ad Ecclesiam Bachiensem occupparet, quare esset in confinibus Thurcarum. Rex Mathias nunquam ei consensum prebuit; quia illa abbacia tenebatur a Romana Sede, quia Petrus Rex Hungarorum in agonia sua in testamentum suum dedicauerat ad ecclesiam Sancti Petri et Pauli apostolorum in vrbem Romam. Et ipse Petrus sepiissime scribebat eum magna sua adulacione, et occasionem scribebat tanquam vnus Cicero Sanctissimo, quamobrem esset in limitibus Turcarum, quod ipse melius defenderet et daret aliquam omni anno porcione in porreit.

Et sic alia ecclesia aliam defraudebat, ac palia
56.| tollebant. Quia patronus et apostolus Rex Stephanus Hungarorum inprimis plantauerat, et mancipabat totam Pannoniam ecclesias dum fabricare ceperat tricenta, et sexaginta sex monasterias edificarat, et in eis cruces, calices et omnia ornamenta decorabat et cum religiosis viribus dotauerat, ispotalia multa pauperum preparare preceperat; et sic Hungarorum in patronatum in Pannoniam occuppauerat. Et post hec Hungari demum omnes destruebant in minimum sacram structuram, et per astuciam et per calumniam

magnam intrabant in sacram elemosinam crucis. Et sic de mundo exalati sunt in sacrilegia, quia Rex Hungarie quilibet predecessorum suorum nequaquam obseruat dicionem eorum. Attamen in koronacione diei quilibet juramentum deponebat. Et sic perjuri et infideles erant, et apostatici in fide, quos Deus altissimus in magna authoritate constituebat, attamen ingrati fiebant. Et sic Deus altissimus Regnum Pannonie aliis gentibus alienis tradidit, sicut Regnum Gregorum, quod et ipsi persequabantur veros adoratores etc. Quia principes Hungarie hec tenebant: „Si nouus Rex, nowa lex.“ Hawd inter ipsos optimates Laurencius dux non erat particeps in hereditate ecclesiastica heres.

(CAPITULUM LVII).

Et ego cumque inueneram subam meam, et de Patak aduersus Cassouiam perexi, dum erat judex Michael Kakwk et duodecim consules erant tocius ciuitatis eciam colonibus. Et confidenter ad eos equitabam, quoniam tripliciter juramentum deposuerant coram Joanni Rege cum fide certa. Et erant in Ladon cum Rex in castore suo habitabat sub tentoriis suis; et ibi secundo fidem suarum deposuerant coram fratribus heremitarum in claustro Ladon et coram nobis sacerdotibus; quia Rex Joannes in Strigonio eis ad manus octo *massa* argentum tradiderat, vt de argento predicto monetas concuterent. Et Joannes Ewze erat Hungarus factor, et multa jam pecunia promta erat cum vasis impleta.

Et de Buda a Fferdinando mox precursor venerat ad Kassouienses cum preceptoria, vt statim visis

presentibus accersitum versus Budam. Et jam nesciebant, quo declinare valeant; cumque in cimiterio eram canonicas horas interrogan. me, vt quid facerent? Ego nemppe dedi eis relacionem tali modo, vt ne penitus irent, quia fides magna est in se et perfecta, quod polliciti estis in Strigonie, et in Ladon. Interim alius accessit precursor, et allate erant eciam ad manus Cassouien.; et iste vltimus precursor dicebat, et verbis blandibus eos confortabat tali modo:

„Vt cumque Joannes baida Debrechen iuisset ad Transsilwanien. et in Koloswar, ciues ciuitatis consilium inissent contra Regem Joannem, vt caperent eum. Quia jam antequam intrasset ad Transsilwaniam Rex Hungarie; extunc Regi Ferdinandi preceptorias allate erant ad ciuitates Nadelien., vt cumque Joannes vaida intraret, extunc capiatis eum. Ergo nunc, ercle, fuisset captus nocte firmiter credatis vos Cassouien., quod si vnus ciuis ei non 56.|v. enodasset, mox captus fuisse. Sed exiliuit clam de ciuitate Koloswar, et perexit ad Albam-Gywla *Feyerwar.* Quum ibi moram habuisset, Joanni Regi qui erant erga eum corde perfecto et beniuolen., accusauerunt episcopum intro Joanni Regis : Vt sciat perfecte et integre Tua Majestas, quod cumque audisset episcopus Transsilwanien. Joannes Gozton de Buda expellendus per Germanos, mox „Te Deum laudamus“ demandauit cantare cum clero suo, et campanas resonare precepit pulsatoribus et ignem grande flamman. et horganum ad horganizandum. Joannes boida, quia precursor in legacione erat Germanus, et lingua Germanica proferebat eis, cumque audisset istam querimoniam, statim fecit per jussionem suam captiuare episcopum Transsillwaniensem

per Joannem Doci et per Franciscum Bodo, et calumniam infamie e contra eum apposuerunt: „Et insuper infidelis es contra Regem Joannem, quia ipse est legitimus Rex post decessum Ludouici Regis siue per fas siue per nephas. Tu nemppe episcope, fecisti sedicionem inter bonos fideles Regie Majestatis, gaudium incitasti per campanas trahen., et sic de aliis.“ Posthec nocte episcopum pauperum ambo fuerunt tortores Franciscus Bodo et Ioannes Doci, — quia Germani ita appellabant eum Franciscus Bolo et bene, quia non decuisset de condicione sua extra passum suum habere, — per testiculam et per alia diuersa ignominiam super eum fecissent tormenta ita adeo, quod secunda die episcopus predictus dira morte exalauit de mundo, et de domo sua cuncta abstulerunt et depredauerunt, quicquid poterant invenire. Hec cum audissent Nadelien., tam asperrima et dedecora mortem et passionem habuisset episcopus Albe-Giulensis, et surrexerant contra Majestatem suam, quod tam deformiter egissent, et ipse aures suas tenebat ad foramen. Quum sonuisset in gurgis suis, vere Joannes boida non multum prolixauit se in Alba Gywlien., sed statim passum habuit ad Gyalw, venit vnde ad Thasnad, et hec actus adhuc erat in mense Octobris et Novembris idem anno 1527 in octaua Omnium Sanctorum et Galli confessoris. Ergo, domini Cassouienses, nil premeditatis et de hactenus nullam confidenciam habeatis apud Janus bajdam, et tesuper vobis altissimus dedit thezaurum ad manus vestras Joanni boide et cum thezauro suo potestis gentem congregare pro defensione vestra; et insuper Rex Ferdinandus erit cum auxilio erga vos, et wlt donare adhuc cum aliquibus villis.“

Hec cum pronuncciasset paralimphus Alemanus coram Cassouiensibus, placuit eis et mox adheserunt ad partem Ferdinandi. Et vnus erat inter eos Joannes Sauklich, et dicebat solus: „Quod non debemus adherere et ad Ferdinandum, quia erimus infideles, domini mei. Quia sciatis, quod si in tempore non acciderit aliqua pernicies super nos; sed adhuc po(st) decessum nostrorum accididit pernicies demum eciam super filios nostros. Ergo, domini mei, non videretur mihi, quod appellamur detratores, et pessimi mercatores erimus.“ Quum ego coram ipsorum astabam, dixi eis: „Domini mei, si hoc egeritis, quas proferauit consciones dominus Joannes Sayttlich, bonum erit et imperpetuum [59.] | fides vestra protegit. Quia juxta Job, melius est nomen bonum, quam vngenta preciosa.“ Dixit Kakwk Michael: „Audi Joannes Sayttlich, verumtamen quod toti ciuitatis Cassouiensis es patruellis, et te bene debemus obseruare. Sed hic, bene aspicias te ipsùm, quia pars major vincit minorem.“ Ait Joannes Sayttlich: „Eciam, eciam domine judex!“ et nil plus locutus. Et dixit mihi Kakwk: „Audi tu, pater Georgi! Vides januam Cassouiensem?“ „Video.“ „Et eciam per illam portam exeas, quia ciuitas determinauit, vt hic inter nos ne residearis.“ „Audi, domine judex et omnes seniores Cassouienses! Ego non sum proditor, neque seductor, neque accusator, quod ego exeam de Cassouia; quia sum in sacris spiritualibus; tn. in vestra seruio, sicut decet ecclesiastico viro. Videatis modernum tempus, quod homo non potest paçiffice peragrare quo vellet, sed statim offendunt eum. Quia ego dolore vos doleo: quia ego dominum meum non denego, quod si denegarem, forem fidefragus. Tn. inter dominaciones

vestras quod plus quam duo mensibus residebo et nil sub pallio locutus sum, hawd publice. Sed eciam consilio do vobis, si wltis jam ire versus Budam ad Ferdinandum, extunc ex vobis satis est duo ire, eciam non ex numero duodecim qui estis; sed qui sunt ex communi wlgo; non eatis cum pompa.“ Ipsi siluerunt.

Secundo die Michael Kakwk chortem fecit in vnum Cassouien., et vnam catedram erexit juxta murum cimiterii, et ascendit sicut vnus predicator., et incepit toto wlgo Cassouiensi magnis et paruis illam declaracionem, quemadmodum declarauerant duo precursores Ferdinandi de Rege Joanni, quomodi in Transsiluanie ambulasset et sic de singulis, sicut scriptum est inceperat pronunciare per linguam eorum Alemanicam et plus quam horam vnam. Ego quidem visu videbam (et) in auribus meis audiebam; sed nil intelligebam. Quum demum descendit de catedra et statim custodes ciuitatum inceperunt vehere ligna vasa ficta, et incendium ignis fecerunt. Et de turrim tubicynatores descenderunt cum filiis suis et timpaniste, inceperunt suflare et tangere in timpano; et in horgano bene sonantibus vocibus eorum videlicet „Te Deum laudamus“; qua Deus altissimus contullisset eis Regem Germanum inter eos. Hec finito, in profesto Galli confessoris iterum ascendit ad catedram, vt si quis Regem Joannem nominaret, inprimis priuaretur a capite; et insuper res et bona sua despoliaretur, et ad rempublicam exponeretur. Antequam quidem ego defendam Regem Joannem in suis juris: vere ego quid dicam. Silui et ego cum eis taliter exin.; vlula cum luppis si vis viuere cum illis.

Posthec Joannem Zem coram eorum vocare fe-

cerunt, qui deputatus ad monetarios prouideri, et dixerunt ei : „Vbi est thezaurum Joannis Regis, et statim presentare debeas coram nobis ciuitatibus; sin autem the faciamus statim cruciari, extorquere de te
57.|v. vxorem tuam cum filiis tuis insimul conterere debemus.“ Et jurauerunt sub fide sua, quod pure et rite debet representare coram eis. Et presentauit eis, et pro labore suo centum marcas concesserunt sibi, et plura ad refectorium ciuitatis obtullerunt.

Interim armam suam super parietem aplicatam luppum retraxerunt et ad vnum canicullo ligauerunt cum straminibus, et insuper mingerunt cum vrinis suis et destercorauerant postea eum humana stercora. Et insuper incenderunt strameam super canem et dicebant blasfeman. : „Ecce Rex canis; ecce Rex canis,“ incessanter proclamabant. Et ego vidi, et aliqui boni amici Hungari. „Vere dico vobis, pro statim Deus altissimus exaudiet eum, et Deus solus vindicabit Joannem Regem.“ Simulan. dicebam : „Vere magna illusio est.“ Postea demum non fuerunt longeui super terram, quoniam malegnauerant Regem Joannen; tamen scriptum est : „Honorate Regem, et estote subjecti principibus et prelatis“; Petri secundo.

(CAPITULUM LVIII).

Interam venerat legatus a Joanne Rege ad Cassouienses; et ad ciuitatem non miserunt intro, sed proferat questiones suas, que de domino suo resumpto animo suo vexit erga nos. Et sic miserunt Joannem Sayttlich. Et hec dixit : „Rex Joannes, tanquam fideles suos et thezaurum suum date extra ciuitatem,

si jam adhesistis ad partem Germanicam.“ Quum audien. consules Cassouienses : „Dic domino tuo Joanni baida, quod multa dampna fecit nobis Cassouiensibus de arce Sepusiensi dum erat tempore boida Nadolien.; ergo nos non potest contentare cum quinquaginta milia marcis de argento puro; talem relacionem fecimus. Et eas dic sibi tali modo.“

Et preparauerunt se ipsos versus (coronacionem Ferdinandi Regis) cum magna pompa. Habebant sex colyas, de rubro panno hornauerant cum aureis pomis; et thubicinatores cum timpanistis, et equites viginti quinque; gens feminea erat sua, porexerunt ad diem competentem et ad festum Martini confessoris. Quum audisset Joannes Rex, quod ad coronandum egressi sunt; et misit militem suum Franciscum Bodo coram eorum dum jam diuertebant adomum Cassouie, et apprehendit eos in opido Genges in cenaculo pranden. eos. Et ipse cum eis Franciscus Bodo. Ipsi intellexerunt Cassouienses quod explorator esset a Joanne Rege, et in magno cum astucia venerant ad domum Cassouiam, et nocte intrauerant ad ciuitatem.

Et secundo die inceperunt fabulare de coronacione Ferdinandi. „O domine Georgi, ibi erant magni domini Bohemi et Germani; non tantum sicut Joannem boidam.“ Ego dicebam : „Non dicite jam eum Joannem boidam, sed Rex est Janus.“ 58.| „Domine Georgi, tamen inibitum est per Cassouienses, quod non audeat dicere Joannem Regem, sed tantum Joannem boidam; et in Bude Rex Ferdinandus fecit proclamare, vt quicunque diceret eum Joannem Regem, extunc capite priuatus esset.“ Ego dixi : „O vos fatui, nonne Deus facit principem, et Dei donum

est ei; et episcopi vnxerunt eum, non vos Cassouiens; ergo contra voluntatem Dei nemo potest resistere."

Quum hec verba protullebam coram vno juris ciuium inter colloquia miscentes, dixit ille ciuis mihi: „Vere ego volo referre hanc verbam vestre dominacionis in pretorio ciuitatis coram judicibus." Mox ego fui tremefactus, quod hec protullisset mihi. Extunc me judex ad prandium invitauit, et bene tractauit, et post prandium dixit blandis verbis suis mihi: „Domine Georgi, valde sunt ciues ciuitatis Cassouiensis erga te suspiciosi." Ego dixi: „Quare." „Quod aliqua verba profanasti coram vno judice, et in refectorio ciuitatis referauit. Ergo, domine Georgi, intrabis cras ad refectorium ciuitatis, et te ipsum expedias coram ciuitatibus, quia dicionem ciuitatis fregisti." „Ego non ibi, quia ego quicquid dixit, quod Deus altissimus constituet principem, et per sacerdos debet vngere, nil aliud dixi, dico ad fidem meam." Et semper in hospicio vnus solebat repente intrare, vt si quid in aliquo crimine deprehendissent.

Semel vocauit me ad prandium dispensator ciuitatis. Et erat Hungarus. Quum duo fercula comedissemus, suspiciens Joannes dispensatur supra mensam dixit: „Domine Georgi, ego sum Hungarus et non Germanus; et sub fide dico tibi, quod te bene considera, quod tibi Cassouienses vnam sertam ligauerunt. Et una die ad caput tuum ponent; ergo bene debes te ipsum cogitare, quid tibi oporteat facere." Vere dico, domini mei, quod ego vix potui exire de prandio pre timore, quod me teruit. Et statim simulatim ad judicem cucurri, et dixi: „Domine judex, ego volo ire ad Nagh Ida, quia domina condam Prini

Stephani fecit vocare ad caplanatum." Et quomodo declarauerat dispensator ciuitatis, vt viderem sertam meam aplicandam juxta mediastrum, quattuor veru constituendo dixit dispensator : „Domine Georgi, ex quattuor illis tua est vnus." Et quicquid habui in hospicio meo res meas paulatim ad vnum ciuem Hungarum portaueram. Quum jam ductum erat totaliter, postea vnum equum rogaui ab vno adolescente et per vnum equum cucurri ad Nagh Ida; et de Nagh Ida ad Ghench; et de Ghench ad Hecem.

(CAPITULUM LIX).

Extunc audiui esse Regem Joannem in Debrechen, et Franciscum Bodo cum tricentis equitibus tot peditibus *habehat* *) in Zanto esse in profesto natiuitatis Domini. 58.|v. Et venerunt duo huzarones de parte Zanto opidulo, et pernoctauerunt in Hece apud plebanum. Et in cena inceperunt fabulare et dicebant : „Vere fefellunt ipsum Franciscum Bodo pars Germanica; quia ego jam audiui in concilio eorum, Valendinus Therek, et Paulus Bakytt, quid ipsi decreuerunt inter se. Verum quidem, quod Franciscus Bodo prevaleat eos, si eis non crederet." Hec ego audien. volebam cito ad Franciscum Bodo currure valde mane, quamobrem propter festum natiuitatis, quod erat solenne. Interim venit fama, quod mane valde equitasset aduersus Agriam, vt arriperet ad partem Joannis Regis. Cumque audiui, quod tam solennem diem preterireunt: „Vere male fecit Franciscus Bodo, quod diem celeberrimum non solennizauit."

*) Későbbi kéz ezen szót kitörülte.

Et jam Rex Joannes de Thasnad ad Debrechen equitasset; et e contra Ferdinandus in Buda residebat. Dum ego in Cassouia residebam clamare fecerat Michael Kakok, quod si quis caput Joannis Regis amputan., portaret Regi Ferdinando, extunc decem milia florenos daret ei. Ego hec audiui, quod si quis caput Regi Ferdinandi portaret, Joannes Rex daret ei viginti milia marcas. Hec cum audissent de ore mei, propterea volebant me expugnare. Extunc venit vnus sacerdos parocus vicinus juxta Hece, dixit mihi: „Domine, tu venisti de Cassouia transsactis diebus.“ „Ego veni.“ „Videas te ipsum, quia Cassouienses valde dolent, quod absque scitu eorum venisti. Jam tremefacti sunt, quod audierunt vestram dominacionem ad Franciscum Bodo ire; et Paulum Nagh cum quinque huzaronibus erexerunt post vestram dominacionem. Ergo curam habeat vestra dominacio.“ Ego mane insurrexi in die Joannis Ewangeliste, cucurri ad Stephanum Thomori in Boldokw. Et ibi me tractauerunt cum honore, et ibi sollennizaui. Et iste Mathias Devaj capellanus erat eodem tempore apud Stephanum Thomori in Boldokw; et erat valde devotus in fide nostra Catolica recta, qui nunc est summus Lutterianus.

Interim fama venit, quod Franciscus Bodo delussus esset per partem Germanicam. Vnus miles erat Hungarus et ad Stephanum Thomorj diuertisset nowa ei parabolare. Et erat hec confliccio in die Siluestri Pape. Cum venerat Franciscus cum turma sua ad campum Kereztes, et ibi castra metatus erat; et ibi Germanica pars diu audissent, quod de Debrechen motus fuisset cum equitibus cento et pedites sexcenta; et valde pars Germanica tremebat de ipso.

Ipsi duo, videlicet Paulus Bakytt et Valentinus dixerunt: „Possumus eum prevalere cum astucia nostra, si vis domine Valentine.“ Hec dicebat Tracianus Paulus Bakytt. Et dixit Valentinus Turcus: „Quomodo?“ „Ita, quod tu es Hungarus, et ipse; cumque aciem suam possis videre, curre cito [59.] ad eum solus tantum; et ipse te videt, et ipse mox ad te ocursum habebit.“ Dixit Valentinus: „Quod si neglexerit cursum erga me, quid factum erit?“ Ait Tracianus Paulus: „Quod si non comparuerit, attamen habet vestra dominacio celeres equos. Super vnum potes vestra dominacio reiterum cursum habere; quia Rex Ferdinandus per astuciam promiserat vnum arcem Thata cum omni pôssessione sua, quod si Franciscum Bodo poterit captum ducere.“ Et sic intellexi et audiui a milite Hungaro super cenam apud plebanum Hece, demum quod verum fuerat postea. Cumque venissent aduersa pars in facie in campo planicie tali modo, sicut scriptum est, amplexati sunt vnum alterum duo milites Hungari predicti. Valentinus Turcus valde erat garrulus, et cum faua verba sua deceperat et prolexabantur in fabulis, quomodo in Transsiluania peragrassent. Et valde dicebant comitiua, vt ne crederet, et solus ne pergeret. „Quia, domine magnifice, decipiunt te, et deceptus eris;“ pedites dicebant hec verba. Franciscus Bodo: „Milites fortissimi, qui mecum estis hausi ad intercandum, iste miles est mihi amicus et dominus.“ Et adhuc ipsi hayduci dicebant: „Nequaquam ei obtemberaberis.“ Cumque in vicem stabant super terram, pedester irruit cum turma suorum ambabus. Camptus fuit mox Franciscus Bolo. Dicebat Franciscus: „Vbi fides tua, Valentine, quod me per fidem

tuam de turma invitasti.“ Dixit Valentinus Turcus: „Veni tantum, amice mi, ad fidem meam, que tibi pollicitus sum; nequaquam tibi erit malum. Sed vt volo, vt seruias domino meo Regi Ferdinando, quam Joanni Regi.“ Et ductus est mox ad Agriam.

A longe quidem quattuor centa armigerorum Alemani appropinquan. et ad imppetum adaucter ictum fecerunt cum turma Francisci Bodo. Et valde ex vtraque parte ceciderunt. Equites ibi perierunt, pauci venerant ad Debrechen. Inde pedites nunquam potuerunt eis resistere, et dicebat Tracianus Bakytt: „Nunquam vidi pedites viros tam strenuo et astutos, sicut ista Hungara haijduci, attamen cum Turcarum Cesare multa bella egi cum eo.“ Tn. dicebat Valentino Therek. Pedites integre venerunt ad Debrechen et centurio eorum peditibus 59.|v. totaliter coram Rege Majestis parabolauerat. Et quod Rex Joannes a centurione milito plenarie intellexisset: „Vere doleo, qui sunt pauperes in confliccione interempti; sed Franciscum Bodo non doleo, quamobrem sciuit, quod sunt infideles erga nostram Majestatem; sed sunt sicut Pharachones, quasi me ibi tradidisset, et mihi atten. miles erat amabilis super omnes alios.“

Inde postea de Agria duxerant predictum Franciscum versus Budam cum magno triumpho, et in vna villa pernoctauerunt. Et in cena in hospicio fecerunt pactum, vt fidem deponat Franciscus Bodo, et libere faciunt eum permanere absque vincto. Franciscus Bodo deposuit fidem suam, quod non exiliaret ab eis, et firma fide absolutus erat. Et dicebant ei Hungari milites simulan.: „Domine Francisce, eas iam cito et curre velociter, quia nox est prolixa et potes ewadere.“ Et dicebat Bodo: „Non possum,

quia fides mea me jam ligauit.“ Et dicebat adhuc vnus miles: „Non agrauat tuam consciénciam fides tua, pollicitus erat e conuerso sub fide sua dura, vt tibi quidquam non eveniet. Et contra Joannem Regem est perjurus et infidelis sicut Pharaho.“ Et ait Franciscus: „Verum dicis, amantissime amice, quia ipse jam Valentinus septies est jam perjurus et infidelis.“ Et e converso miles Hungarus: „Quod si sciuit dominacio vestra, ergo cur ei credidisti; ergo eas quo visu potes ire.“ Dixit postea: „Extunc porta equm.“ Et ipse dixit miles: „Nequaquam ad futurum aliquid eveniat contra honorem meum, quia hec secretum est inter nos.“ Et cum equitasset Franciscus jam aduo miliaria versus fluuium Thicie, quod vidisset in vna villula lumen in vna domo, accessit mox recte ad lumen. Tunc fuit taberna. Quum vidisset hospes, quod esset in facie decorus, et in loquella sua miliciam suam designaret, hospes cum magna reuerencia incepit eum alicere cum ferculis dispositis, et cum vino refocillato. Quia semper tristabatur jam in corde et merorem doloris habuisset in corde, dixit hospes: „Egregie domine mihi, dic mihi cur tristaberis.“ Et vidit Franciscus Bodo hospitem, ac maturum condicionis, ac dicit hospiti: „Si mihi bonum consilium dares, dicerem.“ Et ait hospes: „Secundum meum posse meo scitu dabo.“ Et tunc incepit: 60 | „Ego sum Franciscus Bodo, dolor meus tristicie hic est in vita mea, quod fui cum Rege in Transilua., episcopum interfeci Nadeliensem. Jam accessi in fidelitate contra Valendinum Therek; nescio quid faciam, fides est magna, et jam mancipatus nescio, si retrorsum eam ad eos predictos milites.“ Dixit hospes: „Credat vestra dominacio, qui fidem non habet, ille Deum

non habet; qui in minimo est fidelis, in majori est fidelis.“ „Noh volo mori juxta fidem meam.“ Retrorsum iuit per suam, quia jam consciencia sua jam mortem timebat eternam. Quod nunquam intrasset ad villulam vnde exalauerat. Mox capien. eum ad modum maleficum hominem; et vna die ad Pesth equitauerunt cum triumpho summo.

Fama Regem Ferdinandum apprehendit, quod Franciscum Bodo captum ducerent per naues adversus Budam. Totus wlgus Pestien. et Buden. fugebant ad videndum Franciscum militem, quum triumphum ducerent. Quidam ex populis dicebant: „Bene fecit Deus cum eo. Antequam expugnabat Turcos; nunc quidem Christianos.“ Alius autem hec dicebat: „Quam hornatissimus miles, dira morte de mundo exalabit.“ Et de Buda postea destinauerat ad Strigoniam vinctum, et cum eo quasi pro spacio. Cumque ad Strigoniam advenisset, non multum tardauit, sed festinanter currit versus Viennam cum vincto. Et Valentino arcem Thatam non dedit ad manus suas, et ipse confusus remansit. Vnus fatuus alium fatuum decipiet. Et Ferdinandus Rex sic dicebat: „*Ebellh ebeth maratatok*;“ id est canem cum cane mordere faciam.

Et in Vienna longo annorum tenebatur in carcere, in specu interdum plus quam tribus annis. Sepissime absolutus fuisset, quodsi spopondisset ad fidem, vt bellaret contra Joannem Regem. Et per magnos dominos Rex Ferdinandus rogauerat, vt sibi seruiret fideliter tanquam Joanni Regi. Sed nequaquam voluit; sed semper ajebat: „Ego habeo fidem meam apud Joannem Regem, nequaquam volo fore

infidelis sed in hoc morior". Et sic post tribus annorum exalauit de mundo risuta vita sua.

Inde Rex Joannes audiuit in Debrechen, quod Rex Ferdinandus exilium fecisset de Hungaria. Dicebat Rex: „Vere bonum consilium habuit, quod exiuit de Hungaria; quia non pervenisset diem Petri". Dicebat adhuc Rex: „Majorem et meliorem consilium habuit Rex Ferdinandus, quam consilio intrauerat ad Hungariam."

(CAPITULUM LX.)

Ego quidem de Zanto veneram ad Thokaj; de Thocai veni ad Debrechen. Jam erat anno Domini 1528 et appropinquabam ad Debrechen. Et hospicium habebat Rex Joannes apud suam amasiam Kardosne. 60.|v. Et presens non erat in hospicio, sed apud monachos in dominico die *Nuppcie facte sunt in canagaliee.* Et hospicium ego apud vnum rectorem altaristam Michaelem, ex post Regem ieram ad monachos. Rex quum vidisset meam presenciam coram Suam Majestatem astan., attamen risit Rex mox, et tota curia sua admirabantur mihi, vnde exiui ad ad Debrechen. Et post missam finitam secutus fui Regem de ecclesia vsque ad hospicium suum. Et Rex sedit in sede suo, et me ante ipsum stare precepit, et dixit: „Gracias refero tibi, pater Georgi, quod scribseras mihi de Cassouia; et allate erant ad manus meas, et ita fuitne, quomodo Cassouien. acturi?" „Ita fuit clementissime Rex." Ait Rex: „Ecce ascendamus, statim contra eos, et expugnare valeamus propter infidelitatem eorum." Ego dixi: „Bene esset, si essent fideles domini Hungarorum." Dixit Rex:

„Habeo aliam gentem fidelem, Polonos". Ego dixi: „Bene, Rex clementissime, sed gens Polonica valde sunt effeminati." Ait rex: „Non sentis tot, pater Georgi, sicut ego." Ego tacui.

Secundo sacrificaui in ecclesia sancti Andree Apostoli. Extunc Emericus Cybak sedebat in cimiterio. Quum me intuisset, mox ad se vocare fecit; et gaudenter ac leto animo suscepit. Et interrogauit me, quando veni, et quomodo sunt Cassouienses, et quid dicunt ipsi, et communitas ciuitatis promti forent omnes mori juxta Regem. „Sed ipsi dicunt, quod si vellet dominus Cybak. Ergo vestra dominacio est causa eficiens, quod Regem Joannem non vis, vt esset Rex Joannes Hungarie; quia in Thocai quia in primis fugam dederas citra fluium Thiciam; et Regem in manu Alemanorum amiseras". Dixit mihi furiose: „Mentiris tu bestia, tu scortator procus; eas tu bestia, me non vitupera; quia si scires tu, que ego scio, vere tu diceres mihi aliud, pater Georgi". Et ibi extunc audiebat Ludouicus Thomori, qui eum amabat. Extunc jam illico currit ad Regem, et predixit Regi, quomodo ego ambulasset cum Emerico Cybak. Et Rex me ad eum vocare fecit, et dixit mihi: „Pacienciam habeas, pater Georgi, donec inpleatur dies dierum." De hactenus semper me invidebat pauper, et semper me detractabat et infamiabat cum epilentica verba.

Extunc clamare fecit mensionariam peditibus ad vnam mensem vnam markam, et equitibus duas markas. Et quicumque esset in hospicio hwzarones, et quilibet prepararet sese, quia in breui tempore habemus viam. Et dedit eis in lunacione totaliter de auro puro; quorum scutellas 61.| tres Laurencio Mor-

gai, duos aures ciphos Laurencio Barbel. Et quilibet in hospicio hospiti ponebat in pignore aureos pro pecuniis paruis, et argenteria vasa pro paruis pecuniis. Cumque inceperunt ire ad iter versus Thocai, et de hospitibus rursum apetebant aureos, qui autem argenteas vasa : „Ecce jam volumus soluere et redimere propriis parvis pecuniis.“ Et presentabant pauperi wlgi; capiebant, et nil eis soluebant precia pignoris suis. Et flebant, et mala multa clamabant post eos, et Regi querellebant eiwlan., et Rex nil eis respondebat, vt eos contentarent. Et in profesto B. Pauli apostoli conuersionis pecierunt ad iter.

(CAPITULUM LXI).

Et cum Rege Joanni isti erant domini et milites, et numerosam populum habebat jam Joannes Rex; videlicet erat cum eo adolescens Balaban, Bosytt Radich, Rodonya Voxa, Jaksit Marci, Farkas belli ductor et hottman, Petrus Otharowitt. Isti erant tm. Traciana mille et tricenta huzarones. Hungari nempe erant in numero duo milia. Emericus Cybak cum suis caterbis, erat Vitez Kalaj, erat Joannes Doci, erat Franciscus Capolnaj cum tricentis huzaronibus; erat ibi Scariot Paulus Artandj; sed germanus Blasius Aartandj non erat. Attamen Rex valde precipiebat eis, vt post ipsum festinaret, quia erat valde preparatus ad pugnam cum huzaronibus quincenta equitibus; sed tardus erat, attamen tenebat officium Debrechen a Rege Joanne. Erat Jacobus Tornai; erat Joannes Iztari, erat Stephanus Verbwchij; et insuper Poloni equites et pedites duo milia. In summa eramus tredecim milia, et in vltimo

miles Kwn Gotthard, et Paulus Kwn. Cumque ad vadum pervenimus iterum oppone arcis Thocaj et in tribus diebus die noctuque transfretabamus per fluium Thicie; et iterum ad hospicium plebani descendimus cum Stephano capellano. Et ipse plebanus Joannes quasi terrigena gratulanter magno suscepit, et Rex Joannes iterum ad suum domum reclinauit. Ibi mansimus decem diebus, et post decem diebus equitauit Rex ad Sarospathak.

Et arcem tenebat Simon Literatus Sclaus de Athyna; quamobrem totus toti obediuit. Et officialis vice concessit arcem Patak Regi Joanni. Et antequam erant arces domini Joannis Regis tempore vaiuodatu suo, et omnia possessiones, quascumque habebat magnifici domini Palociensis post defectum seminis. Et cum illa tota possesione remunerauerat Petrum Prini Rex Joannes, cum quinque arcibus donauerat eum latronem Scariotem predictum Petrum. Sed semper in odium habebat Regem Joannem; propter quod furarat 61.|v. et absconsauerat clam coronam angelicam absque scitu Petri Prini; quoniam ambo tenebant coronam angelicam in arce Vissegrad, et quilibet habebat clauem cum arthe fabricatam. Et tria articulum habebat Joannes vaiuoda, vt deberet sibi accipere coronam angelicam peculiariter. Primo, quod totaliter juramentum fecerant ei Hungari magni et parui tempore cruciferorum, quum vti erant inde magna in desperacione; et vt post decessum Regis Ludouici, vt ipse esset Rex Joannes vaiuoda; et ita ipsum edocuit sua in se consilia, vt debet sibi prius coronam arripere. Secundo, vt Regem jam Ludouicum quomodo debet exterminare de mundo. Tercio per quem leuius potest se ipsum coronari tempore neces-

sitatis. Et post hec talem hominem sibi constituerat, quod demum intrauit leue per illum hominem, sicut scriptum est superiori.

Et in Patok mansimus sedecim diebus. Spectabat Rex Joannes aliquam gentem ex parte Ferdinandi, et audiuimus, quod Ferdinandus Rex de Strigonia per mandatum suum elegissent Joannem Kocian *) aduersus Joannem Regem; et tam celeriter cucurrit ad Agriam de Strigonia, secundo die ibi comparuerant sub Agria. Quum audiuimus, tremefacti fuimus; quia sic parabolabant: „Vere si Kocian intellectum non haberet de turba Joannis Regis, non audisset venire tam cito contra Joannem Regem.“ Iste Pestyeni quasi erat satan; fauen. suam querebat apud partes Ferdinandi et apud Regem Joannem; et suspicabamus inter nos contra ipsum, quia erat tota anima sua ad Petrum Prini et ad Stephanum Bator. In tantum ewenerant Hungari siue inter magnates, siui inter nobiles qui habebant duos masculos ad modum sucrescen.; vnum ordinare solebant ad Ferdinandi partem, et ad partem Joannis Regis. Ita deuenerant Hungari. In finem de Patak ascendimus sub Wyhel, in die dominico *Esto mihi* in carnis priuium.

Rex habuit hospicium in claustro apud monachos, et Franciscus Pestieni *zalas ozto*, dominis et nobilebus in ciuitate. Pedites quidem castra metati erant hayducii, et Poloni eciam in campo castra metati erant, quia gens copiosa erat. In dominico die predicto mox erat venturus ad Regem Joannem Franciscus monachus Homonay, et cum Rege Joanni

*) Értetik Katzianer János.

erat consolatus tanquam cum fratre carnali. Et licenciam habens a Rege in quinta feria in quadragessima nocte exiliuit, et hospicium 62.| igne incenderat nocte ad Regem fratrem suum. Et erat in ciuitate clamor magnus, ita quod pauper Rex tremebat. Eciam in tercia feria hayduci nocte adversus Polonos propter vxores eorum imppetum fecerant, et ex vtraque parte multa strates erat. Et ad Regem multa querimonia atingebat Regem Joannem in Wyhel; attamen pedites mox obsederant arcem Wyhel. Et erat Symon Deak officialis intus. Quum vidisset jam, quod preterierat supra quindecim dies, venit in illico Literatus Simon ad Regem in sabato *Oculi*, et dedit ei arcem Vihel. Et Rex ei magnum ei pollicitus erat, vt faceret dominum eum, et fecerat, et post ipsum multa precipiebat; et demum ipsum eciam tradiderat, et juramentum fecit coram Rege Joanni, vt ipse rite et fideliter seruiret Regi.

Et Rex mouit se aduersus Therebes. Et arcem Therebes tenebat Clemens Deak. Interim venit vnus huzar cum sex equis de alia parte Germanica, et Rex magno honore susceperat eum. Ego quidem vidi eum ambulantem pro spacio inter turmas Regie Majestatis scrutantem. Quum jam intellexisset, Regem non bene existentem inter suos consiliatores, quod Regem non bene ducerent, in exilium fecit nocte. Et Rex cum audisset ait (ad) Emericum Cibak, (cur) de tali scrutatore curam non ageret. Ipse dixit: „Num quid scio ego secreta cordis alieni.“ Et Rex cauit.

Interim Gregorius Pestieny fecit mencionem de me, quod ego fuissem Regi consiliarius pro Cibak, et valde me Cybak prophanauit. Et precium psalterj de Gregorio Pestieny rogabam, quod cantaueram

pro filio suo Francisco in Hwyhel, adhuc in carnis priuium erat, et in ecclesia sepultus est per me; quia pater eius nil curam adibebat, quamobrem ab infancia eum docebam.

(CAPITULUM LXII).

Et interim venit vnus legatus a Rege Francie ad Regem Joannem. Et Rex pauper nimium gaudebat, quamobrem consolacionis et propter deffensionis; quia ancillam Francie Regi Joanni Regi deputata erat adhuc dum in Buda fueramus. Cumque peruenimus ad locum prepositure Missien, et ibi descendit Rex Joannes, et in tribus diebus ibi pernoctauimus.

Et interim fama venit Regi Joanni, quod Joannes Kocian valde celeriter veniet aduersus Joannem Regem. Ego dixi: „Vere quod si intellectum non haberet de acie Joannis Regis, non intenderet festinare.“ Hoc dictum in dominico die *Oculi* post solennizacionem misse super mensam in prandio dicebam, et dixerunt mihi cubiculari Regie Majestatis: „Vnde scis hic talia dicere, quod tu nescis.“ Ego dixi: „Dicitis quod nescio? 62.|v. Vere scio et bene scio.“ Interdum accesserat ad nos Gregorius Pestieny, dixit mihi: „Jam amitas tuam, pater Georgius, continuam stoliditatem; assiduam semper habes argumentacionem nobiscum.“ Et dixi: „Noo vos astuti et prudenti! Me dicitis esse semifatuum; sed videbitis, quomodo fiet vobis.“ Dicen. enim sese ipsos sapientes illi stulti facti sunt, secundum Apostolum ad Romanos etc.

Dixi eis, quum vidi recessum a nobis Gregorium

Pestieny : „Jam audeo vobis dicere de quatuor articulus, bene quilibet ex vobis ascultat verbis. Dixi quod de quatuor articulis possum scire dare vobis. Primo quod nonne in exilium fecit moiisse iste huzar, qui venerat de partibus Ferdinandi et de thabor Koccian, et perlustrauit ibi Regem. Secundo, quod ego ad hospicium domini Cybak accesseram, et jam post cenam domini Emerici Cybak, cenabant familia. Et ego in vmbra crepisculo subaudiebam, et dicebant sew parabolabant inter se: Jam omnes Hungari sunt juxta dominum nostrum Cybak, sed iste bestia Radich cum Tracianis non wlt a Rege Joanne declinare; quod si ipse Radich vellet, possemus bestiam Regem Joannem perdere, quia jam gletam habet Cybak apud Ferdinandum, et ipse diw seductus et corptus per diuersa munera, et per multas promissiones. Tercium jam nouissime videtis post cenam ambatim siue binatim fabulan. et conspiran. susuro secreto, vbi quattuor, vbi sex et sic de singulis, que non pertinet ad humanam probitatem. Quarto quod Cassouienses valde bene intelligunt se ipsos contra Regem Joannem, quomodo ipsum delusserunt variis modiis; nomine cum thezauro Joannis Regis possunt adhortare Joannem Koccian et Hungaros, quia Valentinus Therek est cum Kociano, et Paulus Bakytt et sic de singulis; gens Prini Petri, gens Pauli archiepiscopi Strigoniensis.“

Postea cum audisset approperan. Germani contra eum, non debuit Cassouiam obsidere, sed ad Scina properauimus ad opidulum. Et ibi disperse erant castra metati. Dum ego vidi, dixi Benedicto Boza: „Non bene collocauit se Rex, non sic oportuerat castorem suum ordinare, vere non diligo.“ Ibi perman-

simus quatuor diebus, et Radich ex parte Cassouie cum optima gente Tracianorum. Equali stature tanquam falcones erant, cum approperabant Germani.

(CAPITULUM LXIII).

Jam ad vnam miliaria contra nos distabant. In quinta feria ante dominicam *Letare* post cenam elegit Ludouicum Thomori in legacione ad Radich Tracianum, vt diceret ex mandato Regi, vt aptaret se ad pugnandum et ad *harch* contra Joannem Coccian, et vt nocte iret. Dixit Lodouicus Thomori: „Vere, domine Rex, nescio Tracianam linguam; Georgius paph bene scit cum eis loqui ac parabolare.“ Et dixit mihi Rex: „Eas cum eo.“ Et iterum vnum equum asellatum duxerunt, et supersedi, et equitaui cum eo. Et nesciebamus signum eorum, et cumque ad castorem Radich appropinquaremus jam nocte erat. Et *ztrasa* eorum cucurrit velociter et dixit 63.| contra nos lingua Tracia: „*Ko ye thwoi*,“ id est: „Quis es tu.“ Ego dixi: „*Mi smw*,“ id est: „Nos sumus a Rege Majestate missi ad dominum Radich.“ Extunc erat vice belli ductor Tracianus, et dixit: „Vere si hoc voluerit Radich sicut optimates Hungari, vere Rex potest reiterare in natica matris sue.“ Et nos ivimus ad Radich cum signis suis, et protullimus legacionem nostram de licencia Regie Majestatis. Et precepit mox Radich cateruis suis dicen.: „*Zedlaj*, *zedlaj*.“ Et nos mox retro versus fuimus jam in via. Lodouicus interrogabat: „Quid rearguebat tecum iste Tracianus vaida.“ „Ego possum dicere dominacioni vestre, attamen non bonum dicebat.“ „Dixit quid?“ „Hoc dicebat, quod si Radich Bositt

adheserit ad voluntatem eorum, extunc potest Rex Joannes intrare ad wluam matris sue." Et intrauimus ad Regem sub pampilione sua, et retullimus pro Radich legacionem Majestatis Vestre. Et dixit Lodouicus Tomorj: „Jam dic, domine pater Georgi, eciam quid intellexisti de ore Traciani vaiuode." „Quid dicebat?" „Si dico est mirum." Ait Rex: „Nil verearis, dic!" Et postea sibi eadem modo parabolaui. Et dixit Rex: „Tales latrones solent latrare."

Et mane in aurora cumque surreximus extunc Radich cum acie sua retro graditur, et ad locum castoratum suum recubauit cum tybiis suis sonantibus. Jam Rex missam auditus erat, et nos coram ipso astabamus. Dixit Rex: „Non diligo, quomodo iste Tracianus ambulauit in preceptis meis." Rex tremefactus erat, et festinanter interrogatus fuit Radich, quamobrem quod tam cito reuersus est retrorsum. Et cursor missus erat a Rege Majestatis Sue. Et Radich cursori ait Regie Majestatis: „Dic Regi, videat se ipsum, quia hic jam veniuut Germani cum tota turma sua." (Et) cursor referauit Regi taliter annuncciacionem Radich. Rex pauper tacuit, quod omnes Hungari et Traciani per consilium Cybak fuissent destructi, preter Polonorum, et pedites hayduci Hungara pars.

Et Benedictus cubicularius in hospicio suo mox induit se in lorica; et calcarem ad pedes ejus non poterat Boza Benche supra ligare pre nimia barricione premeditata. Ego quidem ante ipsum astabam et confortabam Regem; sed quasi fatuum non exaudiebat, neque interrogabat, quid esset facturus. Ego quidem inter vlgum publice intelligebam consilium contra Majestatem Suam. Extunc apparuerunt Ger-

mani cum turma sua supra nos in monticulo, et pauper Rex solus inceperit aciem suam ordinare; pedites haydunones et Polonos pedites, et equites Polonos cum vexillis suis. Et erat vexillum eorum liuidi coloris, id est *sarga*. Radich quidem versus Cassouiam sub vna silua amena iacebat. Cybak latro cum Joanne Docij ad vnam silwam currerunt, et Michael Kis Vardaj fecit se egrotum. Et hec operatus erat in sexta feria ante dominicam *Letare*.

63. |v. Et de castore extra iuerunt ad locum expugnacionis, et decem et octo ingenia habebat Rex Joannes optimos; et ibi amissi erant. Et precepit Rex agazoni suo clam, vt in quadriga sua essent equi promti ad trahendum curros. Et monachi cherihones ante tercium diem equitauerant, qui erant cum Rege tanquam sanguisughe, qui non volebant confessionem audire cum authoritate papali absoluere gentem Regi Joanni. Et dicebant, justum bellum non esse Regi Joannis, tanquam erant scrutatores. Sed ipse longa viscera Stephanus Verbwchi fouebat apud Regem, tanquam verres in autumno. Et me valde in odio habebant, quod ego senciebam sectam eorum nimiam; quod aliis inponebant grauia in humeris, ipsi quidem cum digito demonstrabant.

Et jam Rex Joannes astabat ad facie cum sua gente quantum poterant contra Germanos. Valentinus Therek cum vidisset gentem Regis Joannis admirabatur. Dixit Joanni Koccian: „Vere magnifice domine non possumus resistere contra Regem Joannem, quia copiosam gentem habet, quam nos.“ Joannes Koccian dixit Valentino: „Ecce literam inspicias, quid mihi nuncciauerunt Hungari optimates sui. Credas mihi, domine Valentine, quod media pars

nobiscum non pugnabit, sed statim fugam dabunt.“ Dixit iterum Valentinus: „Extunc non timemus, quia venerat ad me Radich ista transacta nocte, et ego cum eo multa tractaui, et cum ipso expediui, quod et ipse non pugnabit nobiscum. Ergo nobis Deus altissimus concessit istam confliccionem.“

Ego quidem inter pedites stabam accinto gladio super femore mei, et communem confessionem coram peditibus pronuncciabam flexis genibus, et valde cum fletu dicebam et confortabam. Et postea amisi eos cum benediccione sacerdotali, dum egrediebar versus castorem Regie Majestatis. Extunc Vitez Calay vnam frameam habebat in manu sua de ligno fabricatam, et sic a tergo cogebat gentem vi ad pugnandum cum lignea framea. Dixi ei : „Domine oportet facere.“ Dixit mihi: „Ita oporteret facere, si probi essemus.“ Ego dixi ad facie : „Si ista via non eritis probi, nunquam deinceps eritis amplius perfecti.“ Et ego ad *tabor* cucurri, quia pecunias congregabam a peditibus in sacram elemosinam, erat decem florenos, quod ego in mantica mea constituebam. Ego rursum cucurri iterum ad turmas. Existimabam, quod aliquam predam rapere possem; credebam, quod nostra pars
64.| preualeat. Sicut in Thocaj, vnum equum cum paratis hornamentis sui optinebam, et in Cassouia per octo florenos vendebam.

Cumque ad facie vtraque pars bellicosi astarent, quattuor minimos pixides habebat Rex, et in primis sagitare fecerat Rex ad Germanos, et nullum dicebant ex eis tetigissent. Et postea inceperunt Alemani jam sagitare nos Hungaros, et vbi Rex stabat in equo vltimo peculiariter sagitauerant ad eum. Et recte ad Regem Joannem directa erat bombarda; sed

Deo adiuuante preteriit; sed juxta se ipsum astabat thauernicus Andreas Zaz, ipsum pauperum contingit bombarda. Et mox obdormiuit in Domino; nescio, quia Lucterianus erat. Et postea jam Rex direxit Polonum belliductorem cum sua acie ac cum vexillo liuidi coloris, et hayduci pedites clamauerunt tribus vicibus: „Jesus Maria.“ Cumque pecierant Poloni ad ictum, extunc Radich cum sua gente Traciana, et erat ipsius vicevaiuoda Bosytt Farkas, mox inceperunt cum clangore vocibus: „Hwro, hwro.“ Ego cum hoc audiui, dixi: „Vere prenosticacio mea vera est jam.“ Cumque Germani spectassent contra eos Hungaricam partem, et dure perseueran. eos in turbam, et non formidabant. Illico consideraui, quomodo scriptum sicne esset.

Et sic fuit. Fugam dedit pauper Rex, quadrigas suas sarcinatas dirigebant aduersum Homonam. Qui potuerunt, iuerunt, qui autem non. Ibi multi Poloni derelicti sunt in Zartos pallude, et vidi multa corpora jacentia per fenera. Et vna mulier Polanca vehebat vnum infantem in wlnis suarum, et erat valde gelidus dies cum tempore, et infans sine coperimento claman. flebat.

Quum ego derelictus fueram, vnam subam nowam habebam; preciosa erat, per duodecim florenos aureos in Catat obpone Strigonien. redempta erat. Ibi Germanica pars abstulerunt a me; et insuper decem florenos, quos offerebant mihi hayduci in sacram elemosinam; et vnum pileum, preciosa erat quinque florenos; et vnum gladium bonum et magnum, preciosa erat duos florenos. Attamen in mantica habebam adhuc indumenta nowa preparata, sed

in curro ciriak posita erat, et cum Rege ducta erat ad Poloniam in opidulo Tharno.

Ego quidem in gelidis temporibus maximam rigoram perpessus fueram, et equitaui ad Lelem prepositum. Et ipse dederat vnam camisiam suam, et vnum calcium, et vnum florenum ad expensas. Et insuper vltra fluium Latorcha versus Capos super vnum equum me ascenssum explorare fecit cum vno jobauo suo. Extunc ibi reperi parokum Paulum Nagh condam capellanum sodalem meum Lodouici Regis. Ipse bonus vir dedit caliditatem, dedit comedere et bibere ad vnam ebdomadam.

(CAPITULUM LXIV).

Inde Valentinus Turcus et Coccian cum magno triumpho equitauerunt ad Kassouiam, 64.|v. et cumque Cassouienses audissent, quod esset delussus ac percussus Rex Joannes proxime in opidulo Scina Joannem Cocianum cum sub velamento et Valentinum Therek duxerunt eos cum hymnis et canticis spiritalibus. Et domum in hospicium magnifici Turzonis dedicauerant ei et Valentino Therek; et ingenia Regie Majestatis ad Kassouian introduxerunt. Et erat una bombarda appellabatur Thar Margyt, et non valde grossa, sed mediocra erat. Postea cum illa ingenia inceperunt sagitare signum, id est *celt*; et vnam ebdomam in ciuitate acubauerunt.

Inde Rex Joannes misit seruum suum nomine Franciscum Capolnaj de Homona ad Trinchen, vt ibi expedirent arcem predictam a Germanis cum tota possessione sua. Et vnus postea Turcus erat, Joannes nomabatur; eciam illum misisset ad Turciam, et

ibi enodaret coram Cesarem. Postea de Hymena creuit se versus Regnum Poloniam cum suis sequacibus, et cum reliqua Polonorum. Et cum pervenisset sub alapes limitibus in vna villa Rutenorum, ex illa reliqua Polonii voluerunt petere lunaciones a Regie Majestatis. Rogabant et suas facultates proponebant quam astute. Et iste Rex Joannes eis neglexit dare eis, quia non habebat. Ipsi quidem hec obiciebant ei: „Tamen octo curros habet Vestra Majestas sarcinatos, inpossibile quod esset ibi thezaurum Majestatis Vestre.“ Intellexit eorum libita, quod volebant ibi Regem supra depredare curros suos sw quadrigas suas. Quum ei aliquid refeccionem cocus prepararet, statim super equum iterum ascendens et ibi persolebat prandium. Hec cum vidisset belli ductor Polonorum, quod comunitas vellet aliquid mali facere et contra sungere Joanni Regi, mox incepit eos baculare et corripere de malis suis intencionibus.

Et sic Rex pacifice ad Poloniam Regni properauerat. In primis ad Kaminich, de Kaminich ad diem sabato ramispalmarum in Tarnow; et ibi cubauit octo mensibus dum scribebant anno 1528.

(CAPITULUM LXV).

Inde nemppe destinauit Emericum Cybak traditorem princepem. Cum suis paribus equitauit in Varadinum ad episcopatum suum; vbi pollicitus erat in Strigonie, si Rex ei daret presulitatem Varadiensem, extunc in sacro ordine sacerdotali intraret. Absit. Demum divus Rex sacer Ladislaus, qui est eficax, non concessauit ei domum pacifice perfrui; sed male demum gustauit amarissimo poculo, de quibus ad futurum

scietur. In Tokaj et in Scina tali modo latro fecerat cum Rege Joanne, et tam crassam lanceam habebat in prandio et in cena, quod vnus alterum non potuit videre de culmine assatis. Iste Hungarus alter tam vorax erat, quod in prandio de sedecim pullos asatos per comedere solebat octo, interdum decem; et vnum assatum agnellum 65 | vidi per seipsum consumentem.

Jam ego hospitabam in Capos apud parocum Paulum. Extunc miserunt. Casouenses exactores ad Vnguar in nomine Joanni Kocian, quare dedissent vnam *massam* pondi monetas preparatas de Joanne Regis ad gentes Germanicas et ad Hungaros milites, quod remunerauerant eos Cassouienses, Joannem Horwat (et) Martinum Polanka. Cumque me aspexissent, illico admiran., et interrogauerant me, si ibi moram haberem. Ego dixit: „Hic habeo.“ Dixerunt: „Vere si sciremus, quod hic moram non haberes, statim ad quadrigam supra poneremus et ad Cassouiam te destinaremus.“ Extunc vnus adolescens stetit coram eorum, incepit accusare me, incipien. : „Vere vidi, domini mei, istum sacerdotem coram peditibus Regie Majestatis in Scina astan. et communem confessionem dicen. ante haydukones; et confortabat eos, et tribus vicibus clangore magno dicen.: *Zent Maria*, et sic ad manus dabant comparaciones.“ Ego quidem ad truffandum accipiebam. Invicem supra mensam conspiracionem fecerunt; et ipsi surrexerunt et ad ciuitatem iuerunt vt jam mihi quadrigam prepararent adversus Cassouiam. Mihi quidem non nemppe complacebat. Ego quasi ad necessitatem prospacio ad ortum, et de ortu, jam mane erat, festino anhelito cucuri ad Hungwar. Atamen duo miliaria magna

erat, et summam missam tempestive ibi steti. Et tunc Deo adjuuante Gotthartum Kwn ibi reperi, et Joannem Docy, et Nicolaum Literatum Kerwsi. Iterum gratulabundus eram, et dixerunt: „Pater Georgi, quare es liuidi coloris quasi homicida?“ Dixi: „Non sum;“ sed dixi eis, qnomodo accidisset in Capos exactoribus de Cassouien., sicut scriptum est. Et dixerunt: „Vere in magna fortunitate fuisti.“ Et ibi perseueraui usque ad resurreccionem Domini in Hungvar, et post pasca cum Joanne Docy peragrawi post Regem Joannem ad Regnum Polonie in Tarnowo. Et Rex pauper cum vidisset dixit: „Cur venisti post me, pater Georgi; melius potuisti me expectare in Hungwar.“ Extunc ibi astabat Gregorius Pestieni et dixit: „Bene venit pater Georgius, quia multi sumus, Rex clementissime, absque confessione; quoniam non habuimus confessorem ideomata lingua nostra Hungarica.“ Et precepit Rex, vt confessionem audiam.

Hic jam queritur: Vtrum potuissem audire eos, aut non? Potuissem, quia eodem tempore non erant plenarie Lutteriani. Et post decessum Ludouici Regis Joannes vaiuoda erat vnctus in Regem Hungari. Tercio, quod iustum bellum abuimus, quia pvblice non prebebat se cum Cesare Turcarum adhuc. Quarto scripptum est, quicumque wlt ad baptissmum (vel) confessiones, non potest sese denegare Sancta Mater Ecclesia beneuolenti; quia non est distinccio inter Grecos et Judeos; quincumque wlt venire ad reconciliacionem anime sue per penitenciam. Quia ait Diuus Augustinus: „O homo, non possum te saluare sine te, atamen creaui sine te.“ Et preparaui me ipsum ad audiendum confitentes, inter quos discernaui inter lepram et sine lepram id est in mortali peccato

et in veniale peccato, in qua wlnere 65.|v. et in vlnere minima. Et quinto quod sacerdotali continencie sacra appositus eram, et sic de singulis.

Inde quidem venit fama ad Regem Joannem, quod de Kassouia profectus fuisset Coccian Joannes sub Trenchen arcem obsidere cum Germanis. Et Franciscus Capolnaj fecisset seipsum egrotum, et de arce Trinchin peragrasset. Et erat vnus scolasticus nomine Michael Puich. Et Coccian vidit, et intellexit, quod vir bellicosus non esset, sed aliquis efeminatus vir esset. Destinauit legatum cum muneribus, et intromisit legatum Germanorum cum verbis fauoris et cum adulacione, vt daret arcem; et Ferdinandus Rex esset ei graciosus dominus; et insuper vbi vellet nobilitatem possesionis cum ducentibus jobagionibus. Michael Deak in corde suo gratulabatur, et in prandio bene tractauit legatum Alemanorum. Inter colloquiis dixit legatus Germanorum, non quod occupasset arcem penitus a Rege Joanne, sed melius wlt seruire sibi. Admodum erat illa preuaricacio arce Trenchiniensis, sicut Cesar Turcarum Nandor-Albam a Blasco et a Joanne Morgay; demum quod vellet Conccian seruire Joanni Regi. Michael Deak mox adesit verbis fauorabilibus et promissionibus, et statuit sic: „Quod ad quindecimum quodsi me non protegit meus Rex Joannes, extunc dabo arcem; sed dic domino Coccian, quod debet sagitare et ad imppetum ire contra arcem.“ Et sic jam parauerunt sertam ad caput. Et erat in arce Paulus heremita jacens Buden. sub vna botta cum uno heremita, et vnus adolescens Turcius. Vnus rusticus estuati erat per ignem de pixide igneam *lapta* de bombarda sagitassent de exteriore. Quod crimassent tam in forti loco erat, causa

fuit coram altissimo Deo, quod quando appropinquabat pasca, et post pasca secunda feria, tercia feria, quarta feria per singulos propter peregrinacionem multa stupra lasciue faciebant per cauernas nemoris bestiales virgines (et) castas mulieres incontinenciis siue ingurati, siue religiosi. Propterea Deus noluit amplius cum servo suo Paulo heremita, vt occasionem suam haberet coram Deo.

Et venerat nunccius ad Tarnowo de Trinchin; et sic taliter fabulabat Regie Majestati; et vt daret gentem fortem, vt expediret arcem suam Trinchin, quia jam non posset tenere plus quam duos mensibus, a die annuncciacionis Virginis Marie vsque ad ascensionis Domini. Et Rex Joannes relacionem fecit precursori Michale Deak, vt nequam concedat eis arcem Trinciniensem, sed ad caput frangere debeat, donec potest seipsum batitare de angulo ad angulum. Et sic obseruat 66.| cursor reiterans se iterum ad Trinchin. Et interrogauit Michael Deak, quod si expensas Rex Joannes destinauit aut non; et wltne protegere arcem Trinchin aut non. Dixit precursor: „Neque expensas, neque defendere wlt; sed precepit, vt ad caput tuum supra fragatur, et vsque ad mortem non detur ei. Victum satis habet, et expensas a colonis possessione.“ Et vna ebdomada integra non fuit, quod concusserat ad manus Michael Dyak ad manus Koccian; postea venerat Michael Dyak ad dominum suum demum ad Tarnowo. Quum nos vidimus talem esse defenso militem, quilibet spuebat eum. Non sua vicia, sed domini sui erat, quod talem arcem cum provincia sua tradidisset.

Et insuper venit ad Regem de parte Hungarorum vnus vir adolescens. Et Rex interrogare cepit

eum, quidnam dicerent de ipso Rege Joanni in Hungaria partes Germanorum. Dixit vir ille : „Vere, domine mi graciose Rex, audiui dicentem ab ore ipsius Stephani Bator, quod Joannes Zapulai ad studium iuit ad studium collegi Cracouiensis. Et insuper abhominauit vinum Hungaricalem, sed melius desiderauit bibere cersuisiam quam vinum.“ Dixit Rex: „Veni ad studium Cracouiense; jam tot scienciam capui, quod possum intrare rursum ad Budam Hungarorum per artem meam; et jam quartam cheruisiam perbibi, feces earum volo sub eis ponere.“

Interim venit Jacobus Thornaj ad Tharnowo ad Joannem Regem, qui aliquas expensas portauisset Regi, sed modicum.

Interdum venerat vnus albus monachus heremita quasi scrutator. Incepit diligere Rex Joannes. Dixi ego cubiculariis : „Ego miror, quod Rex Joannes magnum peccauit contra tales religiosos juxta Ladon claustrum, quum fixerare preceperat ad mortem Laurencium heremitam. Vere vere, quod mihi consciencia mordet mihi, quod iste monachus albus demum non refocillaret vindicose mortem fratris sui juxta claustrum Ladon.“ Franciscus Keressi audiens hec verba mea: „Sile tu pater, quid tu scis; quoniam ipse monachus fuit huzar tempore vaiuodatu suo, cum sex equis sex annis seruiuit ei.“ Ego dixi : „In illo tempore fuit fidelis secundum more meritantaribus, attamen nunc est professus in religione suarum inter heremitarum.“ Tunc hec mea disputacio sonuerat in auribus Regis. Extunc ita feruenter nolebat Rex jam cum eo assidue parabolare. Video jam monachum sepissime grande suspiran.; me secrete in vno cubiculo innitauit ac rogauit. quid deberet jam ipse

facere? Dixi ego sibi: „Nescio, non intelligo dominacionis vestre intencionem voluntatis paternitati vestre.“ 66.|v. Dixit: „Non video me ipsum aput Regem beniuolenciam suam erga me, sed volo reitare ad claustrum residere.“ Ego dixi sibi: „Quid tu queris in claustro? Bene scit jam vestra paternitas, quod jam claustra sunt multa desolata per Turcarum Cesarem; scire videlicet in Cabol claustram desolatam reperies; Futagh in opido, in opido Bamonostra, in opido Wylak, in opido Attya et in circuitu Bude claustra multa desolate sedent, et sic de singulis. Sed si potes seruire fideliter Regni Hungarie et Regi Joanni debes servire.“ Et hec erat in mense Maij in die Joannis ante portam Latinam id. 1528.

Et Rex vidit seipsum valde oprimentem. Cito elegit vnum Polonum nobilem versus ad Ducem Saxonie, vt „si potesth venire veniat ad auxilium mei quam peroptime cum bellicosa arthe tua veniat, et quod justum erit mensionariam dem tibi et persoluam bene.“ Istam relacionem nobilis Polonus sumens cum resumpto animo cicius cucurrit versus ad Ducem Saxonie, quia latrones scrutatores Ferdinandi crebre solebant incendere per ignem ciuitatem Tarnowo.

Et Jacobus Tornaj intentus erat versus Cheztakowo*) indulgen. consequere ad imaginem B. Marie Virg. et cum eo multi juuenes curiarum. Attamen jam ego reuersus eram de indulgentiarum Chestakowo, et ego inprimis in itineribus meis audiueram de paroko vno in Sarki, quomodo fuit Rex Ludouicus obitus per manus Georgii Zepusiensis sicut scriptum est vt supra. Jacobus equitauit Thornaj, et me rogauerat, vt ipsum

*) Azaz Csenstochó, híres bucsuhely Lengyelországban.

ego hic in Crakovo, prestolarem aduentum suum. Et venit quarto die ad ciuitatem Crakowo, et in hospicio suo septem adolescentes, qui cum eo erant indulgenciam meritan. ex curia Regie Majestatis. Erat sexta feria et magnum luceum vnum ementem decoquere fecerunt more Hungaricali ad cenam, et alia cibaria jejunia, et hornauerant vnam mensam, et sederunt laute. Et interim cocus Jacobi Tornaj portauit ferculum super ad mensam sternentem, et inceperunt comedere. Et inter hec venit vna mulier genera linguarum sciens, et garrulose incepit fabulare seu paralogizare lingua Hungarica. Ego quidem pauper miserimus et egrinus astabam retrorsum, quod me noluerunt alicere vescere; postea resedi in vmbra loco. Et illa wlcana valde adolescentes Hungaros collaudabat, quod vnum sucrescentem non daret Hungarum super decem Polonos; et comedebat, recenter bibebat, quasi per cognacionem meam plena erat olfato pestiferis. Quum jam absoluta erat cena eorum, jam tarde erant ad noctem, et dixerunt: 67.| „Vbi dormiamus." Ipsa astuta bestia dixit: „Ego dispono in celario lectum propter frigorem, quia hic extra est calor maximus." Et ipsa wlcana cepit lectilia rogare, quamobrem esset pro ea fratres et terrigene, disposuit lectum pro sex juuenibus, et septimus neglexit ibi dormire; et alii requierunt ad mane. Cumque surrexissent et apparebant in facie tanquam morticini aut deformes. Dixi ego eis: „Domini mei velud essetis imago mortis. Quidam luceum magnum, que comedistis in cena et bibistis vinum, verum quidem, quod esset melius ad valetudinem quam ad firmitatem." Et venerunt ad Tharnowo pleni pestiferentem. Post ebdomadam vnam inceperunt postea debiles esse, et jam ad

confessionem hortare ceperunt me, vt exaudirem eos. Postea sepeliui prius Nicolaum de Transsiluania, erat Regi miles; secundum Gregorium Mohai; tercium Andream Litteratum. Socium ejus Stephanum Matusnaj; attamen mihi suplicarat in agonia, vt Deum omnipotentem pro eo obsecrarem in sacris precibus, et impetraui sibi per bonos religiosos valetudinem. Et hec erat in mense Augusti. Et Rex tremebat de peste.

(CAPITULUM LXVI).

Et interim venit precursor de Duce Saxonie, et dixit Regie Majestati relacionem, et insuper epistolam scribentem et allauit in manibus suis. Quum audisset Rex, et intellexisset epistolam eorum Ducibus Saxonie, quod welent venire duo(de)cim milia armigerorum et cum tota acie eorum Aleni ad adjuuandum juxta Regem Joannem; et tot sommarum gentibus mitat quadraginta milia de auro ad locum Poznanie ad festum assumcionis Marie; et ibi preparati expectemus: Rex Joannes nesciebat, quomodo debet elligere illam bellicosam pecuniam; sed fratrem Georgium heremitam, et Gregorium Pestieni, et vnum canonicum Michaelem de Thard, et me Georgium capellanum elegerunt ad vnum magnum currum, et equitauimus ad Crakovo. Ego nesciui, nocte illum magnum currum sarcinauerant cum aliqua graua pondera. Et ambo valde mane surreximus et paulatim ad Tarnowo vna die in die *Vincula Petri*. Et in hospicio Regi Joanni ad vnam bottam portauerant horozones. Et illi predicti duo homines portauerant ad competentem diem, et venerunt cicius retrorsum ad Tharnowo. Rex interrogauerat eos, si viderunt ibi

Ducem Saxonie. Ipsi dixerunt: „Nos neminem vidimus; et nos interrogauimus, et judex dixit Poznanie, quod non comparuerunt, et pecuniam ibi amissimus." Audiuimus postea, quod in itinere essent; cumque peruensissent ad Slesinam, Georgius Makouien. et omnes optimates Slesitarum surrexerant contra eos, vt ne possint venire ad adjuuandum Joanni Regi. Et castra metati cum essent contra eos Saxonibus, illi mox eciam contra stetissent; et vtraque parte irruen. ad conflictum, et percusserant Slesiasticos, et cum magna triumpho jam fuissent, et ciuitatem Olomoch occupauerant, et super ciuitatem acceperant decem et octo milia markas, et episcopum captiuum ducebant 67. v. cum eis aduersus Poloniam circa Joannem Regem. Et illa quadraginta milia marcas dederunt jam ad manus Ducorum Saxonibus, et nos valde expectabamus eos letanter tanquam patres et prophete in limbo. Et dicebant: „Ecce veniunt, hic fuerunt in vna ebdomada." Et Regem animabant.

Isti Poloni super Regem multa commoda accipiebant per nephas. De festo assumcionis spectauimus vsque ad festum Michaelis archangelis. Postea statim iterum tercio precursorem misit post ipsos, cumque peruenisset eos precursor, jam diuertebant ad proprya (et) gaudebant cum triumpho, quod tot commodum optinuissent super Almocien.; et super Slesitarum; tercio super thezaurum Joannis Regis. Et illum permiserunt ad propria sua ire sub duo milia marcas pro redempcione sua; hic jam quarttus articulus vtilitatis eorum. Et precursor jam tercius contullit litteras Regis Joannis ad manus eorum; cumque perlegissent epistolas Regie Majestatis, quod sonaret contra fidem eorum, mox ipsi responderunt

et dixerunt : „Diw fuissemus jam in Buda (si) non scripsisset nobis.“ Ait precursor : „Non credatis, quia Sua Majestas exspectauit et spectat tanquam patres et prophete in limbo.“ Et e conuerso mox ipsi epistolam Regis Joannis capien. in manibus suis, et dederunt in manu precursoris. Quum legisset et intellexisset, mirabatur; dixit precursor : „Nil mihi plus donum specto a vobis, solummodo ipsam epistolam, vt referam ad Regem Majestatem.“ Ipsi neglexerunt dare, precursorem renumerant id est donauerant, et relacionem fecerunt tali modo : „Jam nos non possumus bellicosam turmam habere, quia jam tempus iemalis aduenit atumnus; ergo abiit tempus, recessit estas. Sed ad futurum annum jam pervenire possimus, libenti animo volumus seruire Regie Majestatis Sue; in mense Aprili bonum erit bellare.“ Et venerat precursor ad Tarnowo, et sic precursor legacionem suam declarauerat de ponto ad pontum, et Rex audien. et nos illico magno errore dubietatis fuimus. Pauper Rex non poterat intelligere hanc epistolam per practicam vnde fuisset.

(CAPITULUM LXVII).

Jam Rex magno merore doloris erat in dies, et iterum Joannem Fekethe Rex vocare fecit de hospicio suo. Dixit ei : „Joannes Fekethe! statim, statim sine mora curre ad Turcarum Cesarem, quia jam nequaquam possum abire Turcum Cesarem.“ Et Joannes Fekethe Hungarus paruus, Sciticus in facie nigri coloris et valde astutus in rusticitate sua, quia rudis est in scitu littere attamen vigilans et blandus in sermone. Et statim diuersit se iterum.

Post viginti diebus jam fueramus in arce contra pestem idem juxta ciuitatem Tarnowo, 68 | et Rex Joannes intrinsecus erat in magna tristicie doloris flens et ewlans. No ego habui illam pecuniam tamen ad globulos. Joannes Fekethe quod jam venisset cum vno Turko nomine Mehemet, et erat ille Turcus personaliter admodum sicut Joannes Fekethe, et sciebat bene Hungariter loqui. Cumque vidisset Rex Turcum cum Joanne Nigro, mox gavisus erat. Et preceperat Rex sibi presentare arcum cum sagittis ad manus suas, et eepit pro spacio sagitare extra arcem; et nos cum eo cateruatim. Turcus venien. cum Petro Petrovyt et cum eis Joannes Niger. Et ait Turcus Regi: „Quid tristamini? quid hic Vestra Majestas vagabundat? cur non pereclitabis ad Regnum tuum Hungarie? nonne debes venire aduersus Hungariam, nam frater tuus fidejusor tibi pollicitus est, et me destinauit ad te, vt quidquid agis hic. Ecce demus et mitemus tibi adjuuand. quinquaginta milia Turcarum huc ad Polloniam, et venient statim.“ Hec verba domini erat publice loquenda ab ore Mehmet predicto.

Erat quidem de Crakovia vnus egregius Polonus astan. hec audien.. „Ve nobis extunc Polonorum, si ita fiet quomodo loquitur iste Turcus.“ Ille Polonus cucurrit cicius ad Regem Polonorum in *Lytwa* *); quia Rex Sigismundus de Krakowia in exilium fecerat coram Rege Joanne, vt audierat, quod percussus erat Joannes Rex in Scina juxta opidulum per Germanos; eciam cum audisset eum Regem Joannem currentem ad Regnum Polonie. Quia hic jam Rex

*) Más kéz javítva „Litwaniam“

Sigismundus fauebat Alemanis propter voxorem suam Germanicam. Et ille Polonus egregius cepit coram Rege Sigismundo pronuncciare verba Mehmetis predictis. Insuper Rex Joannes cepit amarissimis verbis querelam suam enodare Turko, quomodo deceptus fuisset per Germanos et per Hungaros, Saxoniorum Ducem per vnam practicam epistolam et sub nomine suo scribentem; et quadraginta milia marcas de puro auro abstulisse a manibus suis per fictam fidem suarum. Hec cum audiens Rex Sigismundus precepit statim egregio Polono, vt scirent et investigarent in ciuitate Crakouiensi, et alibi eciam similiter. Et ista verba tali modo proferebat Turko cum maximis querulosis verbis. Dixit Turcus : „Ergo Deus vester irascitur super vos propter justiciam suam, quod sub planta pedibus vestris conculcastis."

Et Rex Joannes creuit se de arce Tharnochky ad Pilizno; et [68. v.] cumque ad Pilozno opidulum pernoctare volebat, mox hospicium domi erat incensam per ignem super Regem Joannem per aliquos scrutatores, et statim eciam extinxerunt. Et quadriga Regie Majestatis traiderant omnes ad cimiterium, et ibi solus requieuit. Mane surgens ad vnam villam Logam equitauit; et ibi requiebat octos dies. Et post octo dies venimus ad opidulum ad Striso; et ibi mansit Rex quattuor dies jam tanquam ad practicos.

Qui composuerant epistolam fictam sub nomine Joannis circa gentem versus Ducem Saxoniorum. Quum jam audissent Joannem Regem in Striso, enodauerant Polono Regi per predictum inquisitorem egregium nobilem ad Littwaniam Sigismundo Regi: quod (per) Reginam Polonorum, et pro eodem tempore palatinum Crakouiensem ambo tm. in consilio

eorum accepturi erant, vt quomodo poterent ewitare gentem suam Joannis Regis apreciotam jam, vt ne venirent ad auxilium Joannis Regis. Eadem forma erat mirabiles. Quia, fratres carissimi, erat ancilla Germanica soror Ferdinandi Regis. Et post decessum Anne Regine filia Hedwigam optimam; et istam ancillam valde in odio habebat Regina Germanica; in tm. adeo, quod Joanni Regi erat de sorore sua Anne nata. Et ista valde optabat videre awnculum suum Joannem Regem, et coatte die noctuque ore sua deprecabatur Deum et ejusdem genitricem pro awnculo suo Rege Joanne. Et ista Regina *) Germanica erat jam nouerca mater pro ancille Anne Regine post decessam eam; Regina non diligebat sororem Joannis Regis, attamen generauerat Rex Sigismundus. Quum hec audien. Rex Joannes mox preceperat sorori Hedvigi sue, vt iret ad possessionem suam, vt nequaquam cum ea permaneret. Et cum soror Joannis Regis et filia Sigismundi Regis venerat de Crakouia sorore sua ad vnum opidulum suam de arce, et residebat in possessione sua, et libenter vellebat venire ad (a)uunculum suum Regem Joannem. Sed Rex Joannes nequaquam volebat propter erubescenciam dedecoris sue, quod ignominiam sumsisset ab optimates Hungarorum, et fuisset in distolizacione. Et ista soror ejus ancilla Sigismundi Regis donauerat ei gentem sexcenta pedites et quatuor centa equites ad adjuuandum (a)vnculo suo ac ad proteccionem capiti sui, quod deceptus fuisset frater suus Joannes Rex per Ducem Saxoniorum.

---

*) Más kéz által a királyné neve itt a sorok közt iratott, t. i. „Bona," ki egyébiránt nem német, hanem olasz milanoi származású volt, a Sforzai házból.

Jam quod fuisset ancilla exclusa per Reginam Regis Sigismundi Alemanica amborum et (e)cce practica astucionis.

Accipiebant seu reperiebant donacionem suam sigillam epistolam, et introuocauerant vnum aurifabrum ad arcem. Et auri fabro 69 | dederunt ad manus ejus sigillatam epistolam Joannis Regis et dixerunt ei, vt statim ponat ad circullum et statim excullpatum esset sew cideret, mandauerat Regina cum palatino. Et ille auri faber capiens in manus suas figuram sigilis cisit per stanum aut per Jowem, et sub sigillo jam pargamenum dedissent ad manus notario Regine. Et scripsit hec ad gentem Saxonie Ducis, vt ne veniret, donec Joannes Rex nunciaret et preciperet. Et cito de vno veridario dederunt ad manus litteram sigillo pendentem, qui eciam linguam Hungaricam sciebat, et sic currit cum resumpto animo et allauit ad manus veridarius ad Ducem epistolam predictam scriptam. Et sic neglexerunt venire ad auxilium Regie Majestatis Joannis. Ipsi nebolones nesciebant finem, quid eweniet demum. Et sic velle nolle Turcum apreciauerat Rex Joannes.

(CAPITULUM LXVII).

Et jam de Striso opidulo venimus sub alape ad Crasna. Rex noluit ire propter quod Germani sunt in illa ciuitate. Attamen joconde spectabant eum propter commodum eorum, quia jam tremebat, quod in Pizno hospicium suum incenderant. Sub alape ibi pernoctauit Rex juxta vnum opidulum et in die profesto Beati Demetri martiris. Mane surgen. et citra agapem venimus dificile postea ad vnam villam pos-

sessionem Francisci Homonay. Et illi villani valde timebant a Rege Joanne; ettenim illi volebant depredare in via sua quando intrabat ad Poloniam. Sed Rex nunciauerat eis, vt ne premeditarent ab eo; et sic paperes quidquid potuerunt munera obtullerunt ei vnum bouem et sex agnellos ad coquinam suam.

Et iste cancellarius Stephanus Verbwchi jam perdiderat astuciam suam, nesciebat quicquam Regi Joanni dare consilium, qui nunquam fuit bellicosus, et tanquam longa viscera erat. Et quando in Tharno fueramus semper flebat in ecclcsia, quod ita ambulasset et expulsus erat de Hungaria. Et jam desperatus erat adhuc in Tarnowo; et Rex semper ridebat eum, et vnum destinabat ad tergendum oculorum suorum. Rex Joannes dicebat: „Ego perdidi multas possessiones cum thezauro copiosa, equidem non possum flere.“ Sed semper fuimus leti in octo mensibus.

Sed venimus in die festo Demetri martiris ad Brod villam Francisci Homonaj. Et ibi pernoctauimus, et tres vasa vini destinabat Franciscus Hymenen. fratri suo Joannis Regis. Et ibi valde ebrii erant Polonica gens a vino; quia non consueuerant; et dicebant, quod multum humulum apposuissent Hungari ad cersuisiam, et aliqui 69.|v. dicebant, bonum est iste liquor. Et venimus in profesto Symonis et Jude (ad oppidum Homona), et ibi Rex festum sollenizauit Apostolorum predictorum. Et interim multi hayduci venerunt ad Regem Joannem optimi viri pedites. Et gaudebant Regi Joanni valde, et wlgus dicebat esse Rex eorum Joannes. Ipsi pauperes corde perfecto dimicabant juxta Regem Joannem, in quibus poterant secundum posse eorum.

Interim eciam soror Joannis Regis condam

relicta Joannis Homonaj vocare fecit ipsa Regem sursum ad arcem Jezenw. Petrowit Petrus me interrogauit dicens : „Ecce, domine pater Georgi, soror Regie Majestatis supra vocat ad arcem.“ Ego dixi :

„Non eat propter Deum rogo vestram dominacionem, quia antiquo dierum tempore Joannis Vaywode de Hwnyad, qui erat Gubernator tocius Regni Hungarie, et qui erat pater Mathie Regis. Tempore illo erat quidem magnificus in Hungaria Georgius Niger, et erat eodem tempore exul de Regno Hungarie et exiliaverat ad Turciam ad Cesarem regnante palatini Nicolai Regis Boznensis. Et iste Georgius Niger erat fertur dixisse magnus statura ac strenuus in milicia. Et sepissime jam solebat adversus Hungaros debellare, et multa predia ac inter fluios Marusium et inter Cresium vtraque fluii jam ceperat depredare Hungaros, quia Cesar Turcus dederat sub se multas gentes Ismaelitas, ita quod adeo nemo poterat ei obstare. Semel quod venerat cum turma magna ad Hungariam quasi jam pro spacio vsque prope Gywlam castra metatus erat Mezw Megier et inter Ghewla. Eodem tempore Joannes Hunyad vajuoda erat in Lippa, et ibi juxta ciuitatem ordinabat locum claustrum pro heremitis, et ortum eis plantabat arbores et seminabat quasi Aprili. Et erat soror Georgi Nigri in arce Gywla residenda, et postulabat Joannem Hunyad, vt veniret contra latronem germanum meum Georgium Fekethe, quia wlt me de arce Gywla eripere et me secum ducere ad Turciam. Quum hec audien. Joannes Hunyad, responsum a precurso domine Gywlen. hec dixit precursori relicte domine Gywlen. : „Cito et dic domine relicte Gywlen., nil timeat ab eo latrone. Consilium meum.

vt statim fauentissima verba ipsum confortat, vt ipsa ibit cum eo, quia jam decreuisset in se ipsa domina ire cum eo; et faciat invitare ad arcem ad prandium, et statim statuat optimos milites perfectos sub absconso loco pedites. Cumque intrauerit ad arcem, mox post ipsum portam arcis sursum trahant cito; quia quod si senserit esse ipsum deceptum, vix potestis de ipso ewadere pacifice, quod cum pari numero ibi ipse ad prandium si ibit; sed caterwa sua extra recludetur, vt pauci sint cum eo. 70.| Attamen vt sitis parati, quia mox ipse pugnabit vobiscum. Et inde statim apparatus ero cum gente mea quantum possum, quia castor meus est in Transilwania, non possum gentem copiose habere." Et relacionem retullit precursori domine Gywlensi, et mox precursor cucurrit, et tali modo referauit relacionem domine sue. Ipsa domina relicta arce Gywlensi erat astuta, et mox statim precursorem fecit nouiter fidem suam adjurantem deponere precursorem, vt sit perfectus in legacione ac roboratus. Et illum precursorem destinauit ad Georgium Zerechen tanquam ad fratrem charissimum vnicum: „Quod jam me ipsa decreui, vt tecum volo egredere ad Turciam, quia hic me valde invident optimates Hungari. Et quidquid possis fac, et cum magno triumpho possumus pergere ad Regnum Turcie. Sed veni ad me quam cicius possis arcem occupand. postquam conuiuium faciam, et post conviuium fac quod vis facere." Et tali modo precursor referauit Georgio Zerechen, quod cumque audisset Georgius Zerechen ilico gratulatus fuit, cepit intro vocare vayuodas Turcas sub papilione sua ad consilium et venerunt vaywode, et Georgius Zerechen incepit coram vaywodas profererre illam rela-

cionem sororis de arce Gywla, quod invitasset ipsum ad conviuium ad tercium diem cum vaiwodis, vt quem wlt, et veniet nobiscum nostra ad Turciam, et habebimus magnum lucrum. Quum hec audissent vaywode Turcarum valde gauisi erant; quida(m) ex eis non esse bonum. Post hec misit precursorem ad sororem suam dicen.: „Dic sorori mee, quod laute spectat me cum vaywodis meis.“ Et ipsa mox quod retulisset precursor relacionem domine sue, vt jam veniret ad prandium et ad arcem occupand.; misit nocte illum precursorem ad Joannem vaywodam Hunyad, quod jam pollicitus esset venire ad conviuium Georgius Zerechen. Et mox Joannes Hwnyad statim nuncciauit per provincias, vt statim veniret cum arma bellica ad locum Lippa, et equitibus et cum peditibus. Interim ad conviuium sororis incepit se preparare hornamentaliter sic(ut) decet militi. Alii quidem vaywode recusauerunt cum ire ad prandium, alii vero cum numero vaywode iwerunt. Quia ille latro erat vnus Achiles, confidebat in lacertis suis fortis, et confortabat Turcas, quod si vellent familia sua sororis mei, nil premeditare valeamus ab eis. Qui cumque intrasset cum vaywodis suis, mox sursum traxerunt januam arcis, et mox Georgius cepit festinare ad portam. Ita refertur dixisse, quod jam omnes satrapas prostrauisset ad terram, et porticellam arcis jam inceperat secare cum sua caterwa. Et ducenta viri, qui in latibula subaudiebant, cicius occurrerunt aduersum 70.|v. Georgium Zerechen; et postea ipsum, cum de pixidibus sagitassent eum in caput, et sic dedit casum ad terram, et posthec omnes vaywodas ad terram prostrauerant. Et inde quod audissent Turci, quod principaliter esset Hungarus

prebigh id est fugitiuus mortuus in arce Gywla, quum principaliter erat in Chaba papilio sua. In post hec consequebatur eos Joannes Hwnyad de Lippa; pauci ewadere potuerunt ad Turciam. Ergo, domine Petre, dico tibi, quod Rex Joannes nonne ita ambulare ceperit; sed dic ei, vt ne eat sursum ad arcem Jezenew eat, sed domina veniat ad eum Regem soror sua; quia Joannes Rex foret tocius Regni Hungarie proditor. Et ipse solus non negat, vbi dixit: „Quod si demones possum contra hostes meos portare de inferno, vere portare volo."

Et portauerat, que demum perlegere possumus. Et sic domina venerat soror Regie Majestatis ad viam publicam, et Rex cum ea multa fabulauerat, plus quam tres horas.

Et Rex mouit se. Eodem die pernoctauimus in Nagh Mihal; et de Nagh Mihal peciit Rex Joannes eodem die in Hunghwar; attamen gens sua per tres dies venerat ad Regem in Hunghwar. Fueramus multi et de Hunghwar ad Kis Warda adiem Omnium Sanctorum. De Kiswarda venimus ad Calo, ibi Rex pernoctauerat apud Vitez Calay; et mane surrexit Rex, iterum venit ad Debrechen, et rursum descendit ad hospicium suum Kardosne, et ibi Rex requierat vnam ebdomadam.

(CAPITULUM LXIX).

De Regno Polonie nullus barro fuit Hungarus preter Gregorium Pestieny, Stephanus Verbwchy, monachus Franciscus et Georgius abbas *chontfile*. Quem pauperem demum ad quatuor partes ciderat in Buda; prius capite priuatus erat, et postea diparti-

tatus erat ad quatuor partes. Indigne fecerant super eum, et propter hoc Deus altissimus non adiuuauit in vita sua, neque nullam prosperitatem donauerat sibi, sicut episcopum Joannem Goztoni Transsiluanien., et illum heremitam proxime claustrum Ladon qui erat et ipse in sacris *). Solebat persequere pocius ecclesiasticos, quam vnum paganum; et ob causam non dedit ei Deus altissimus prosperitatem fortune. Et insuper demum erat apostata per Lutterianos; insuper excommunicauerat sanctissimus Papa Clemens. et Albertus suffraganeus in Strigonie in tribus dominicis diebus excommunicauerat publicum et ettnicum Sancta Mater Ecclesia excludat eum. Et nos pariter cum Ecclesia confiteamur. Et insuper de ligno fabricatam fecit destinare ad Budam pro capellanis nostris Regie Majestatis etc. 71. Iste Albertus suffraganeus de Strigonia iniocam. . Et Papam demum cominabat; quod si deus ipsum augmentaret in suis prosperitatibus, demum vere puniret eum et sic de singulis.

Iterum venerant ad Regem infidelis Emericus Cybak, Paulus Artandi, Blasius Artandi duo fratres, et sic de aliis cum rubore wltu, quasi essent Regi perpetue fideles. Sed inter Hungaros nullus erat tam stabilis et perfectus sic Franciscus Keressi et Gotthardus Kwn; insuper qui captus et delusus erat per Valentinum Therek Franciscus Bodo, sicut scriptum est, penitentia ductus erat propter mortem episcopi Joannis Goztoni; et vnus egregius vir Cuna de Morauia.

Creuit jam se Rex (de) Debrecen ad Nadh

*) A szerző jegyzete a lap szélén: „Quartus articlus, quod Thomam Bosnak in profesto Visitacionis Marie submergere fecerit.“

Wdwar, et ibi pernoctauimus. Rex quidem habebat hospicium apud patremfamilias domi Biro Gaspar, et Regi obtulit vnum vas ordeum et vnum vas auenas eywlando ad equorum Regis. Flens et ejulans dicebat: „O domine mi gratiosissime Rex, sum direptus et opressus per dominos Artandinos.“ Ait Rex: „Tace, tace, pater mi Gaspare Judex, audiui et presciui tuam opressitudinem adhuc in Regno Polonie.“ Et erat valde jam gelidus dies, et mane surreximus, et mihi precepit Rex, vt ego legam missam; et erat in octaua Omnium Sanctorum. Et postea venimus ad Kenderes, et ibi pernoctauimus et nullus erat in plebania domus, solummodo ambo pernoctauimus cum Stephano capellano. Et valde mane surreximus, et timpana pulsabatur in aurora in omni loco, vbi quietem habuimus. Et inde venimus ad Nagh Twr, et ibi mansimus quatuor dies. Et ibi super ciuitatem exigere fecerat tria milia florenorum. Et de Nagh Twr venimus ad Sebestienhaza, et ibi pernoctauimus.

Quum Joannes Docy habebat vnum turrim in possessione sua Zegh vnum turrim, et jam gubernabat pars Ferdinandi, et erat principaliter Nicolaus Kazas de Veteri Buda, suplicarat Regie Majestatis, et dicebat Regie Majestati: „Domine Rex mihi graciose, forsan cum audierint latrones potenciam ample Regie Majestatis, ne forte fvgam dabunt de turrim Zegh.“ Et tum Rex propter Joannem Doci diuerthebat ad partem Zegh, et erat cum eo Nicolaus vnus egregius Thelegdi. Et cum currebat super equos sub turrim predictum, pedem de arce cum pixide sagitatus erat, et vsque ad vitam suam semper claudicarat.

Et vnde venimus ad Mako, et in domo ciui Valentini Posar descenderat Rex. Et ibi recubuit vs-

que ad sex dies Bricci confessoris. Et inter sex diebus venit nuncius vnus Turcus ad legacionem ad Regem Joannem de Mehmethbek, et Rex pauper valde gratulabat, quia audiebat Rex in Zegh, Mehmed bek quemadmodum per vim acceperat duas arces Beche (et) Bechkerek. Dedit Joanni Regi in dono, et Rex bono animo accepit.

(CAPITULUM LXX).

Et jussit Rex ad Mehmedbek, vt veniret ad locum competentem, 71.|v. quia Mehmetbek erat preparatus cum gente Turca ad defendendum Regem Joannem propter aduersitatem partis; quia precursor Turcus adhuc de Hungwar misus erat Hungarus Turcus versus ad Mehmetbek, vt spectaret Joannem Regem ad Mako. Compentem locum proposuerunt juxta villulam Thape, vbi vadum est super fluium Thicie, ex hac parte Mako; in dominico die proposuerant adventuram in die octaua Beati Martini confessoris. Et jam Rex Joannes volebat ad competentem diem ire et maxima duo miliaria pertinebat ad Mako. Rex preceperat optimatibus Hungarorum, vt prepararent sese cum Rege equitare erga Turcum Mehmetbek. Cumque audissent domini Hungari, perterriti erant, et dicebant: „Ecce nonne bene dicebamus, quod nos tradet demum ad manus Turcarum. Eat si placet sibi — per se quilibet dicebat — ego non ibo.“ Hec cum Rex Joannes audisset, Rex in se mox nimium in merore doloris fuerat mancipabatus et in hospicio in *sarba*, hoc est in refectorio passu habebat pro spacio. Et in manibus paruus flagellunt habebat, ac anhelito merore dicebat: „O Deus, si

mecum teneret et obseruaret verba mea, vere dico, quod de Turcis bona possem biborare*), et demum ad fidem Christianam deducerem eos." Ego astabam coram, et thauernicus Osvaldus et Nicolaus Keressy Literatus. Ilico ad hanc verba Regie Majestatis, vbi dicebat, quod demum Turcos cogeret ad baptissmum; ego dixi ei: „Deus altissimus Vestram Majestatem protegat et adjuuat." Et dixit mihi Rex: „Eas, pater Georgi, dic cubiculariis, vt quadrigas sarcinarent ad viam." Et ego iterum laboraui in mandatis Regie Majestatis et Boza Benedictus currum hornauit**). Inde Rex jam rogat Dominos, vt tantum miterent seruos suos sine hasta, si ipsi nolunt venire. Quod audien. libenter concesserunt, vt tantum ipsi non irent cum Rege Joanne.

Rex creuit se cum suis cateruis ad Mehmetbek, et multi congregati erant cum Rege versus locum statutum, et in numero erant ducentis equis huzaronibus. Iverat cum Rege Joanne dominus Pestyeny, secundus Stephanus Verbwchi, et Paulus Artandi. Cumque Rex in itinere jam erat de Mako, interim repente inceperunt Hungari preparare fugam adversus Varadinum. Iste Cuna dominus Marazki, Emericus Cybak, Michael Chaki, Blasius 72.| Hartandi et sic de singulis; quia existiman., Regem ibi per Turcos fore captum, et postea ipsos comprehendere in simul. Cumque pervenisset Rex ad propositum locum, duas papiliones tensa erant juxta rippam flui Thicia; Mehmethbek suam, Rex Joannes suam tendere preceperat. Et inter duas papiliones scampna

*) Javítva „liberare."

**) Javítva „oneravit."

duas, et ambo loquebantur tm. invicem plus quam quatuor horas. Et inter se Turci milites et Hungari milites vnum alterum donabant, et fraternitatem inter se orendebant. Franciscus Chorba vnum magnum Turcum mancipabat in fide sua fratrem. Et ambo cum Mehmethbek spaciare incepit Rex Joannes super rippam Thicie flui, et Rex venit rursum cum licencia vtriusque vnus ab altero ad cenam Mako. Et ibi quidquid decreuerant nullus sciuit, sed demum reuellatum erat, de quibus audiemus.

(CAPITULUM LXXI).

Rex mane surrgen. cum Polonica gente. Hungari quasi erant juxta Regem Joannem vespertiliones. Et veni ad Chanad, quia iam erant subjugati Joanni Regi, et ibi tribus diebus pernoctauimus. Et misit Rex nunccium ad Themeswarien., vt se conseruaret et perfecti forent in juramento fidei suorum ad Regem Joannem. Paralimphus cucurrit cum litteris Regie Majestatis, vt si comparerent, extunc equitaret ad arcem Themeswarien.. Et rursum venerat statim ad Regem in loco Chanad, et litteram ducebat in manu sua precursor, et allate erant ad manus Regie Majestatis, et in litteris ciuitatis et de castro Themeswarien. per officialem Andream Zakoli materie litterarum sic sonabant dicen.: „Verum quidem, cum juramento nostro fidei tenemus sue et Regie Majestati et sumus perfecti; sed bene recordetur sua Majestas, quod erat Hungarorum Rex, non Turkus. Quia ista arx non pertinet ad Turkum, sed ad Christianum Regem. Ergo nos non sumus traditores Sacre Corone, sed Sua Majestas. Quod si principaliter nos

magnificus Valentinus Turcus precipit referre rursum Majestati Vestre, nolumus reddere vsque ad mortem.“

Et Rex hec jam senciens mox misit pro ingeniis ad Lippam, vt quam cito portaret sub arcem Themeswar, quia vellet obsidere tanquam per infideles arcem Themeswarien.. Et preceperat officialibus suis ad Lippam taliter, sed jam officialis principalis Bosytt Radich Tracianus mortuus erat, dum adhuc fueramus in Polonia. Sed in specie germanus ejus (Stephanus) Balintitt Tracianus gubernabat arces duas, videlicet Solmus et Lippam. Et cum murmuro magno
12. r. redidit ducere sub Themeswar. Ita jam tenebant eum Regem Joannem tanquam sodalem suum, et nil verebant de ipso.

Et quum audisset Rex, quod jam ingenia sua missa fuissent erga eum, ilico de Chanad infra versus Themeswar descendit, et in vna villa Hetys Traciana decubauimus nono calend. decembris adhuc anno 1528. Et in villa predicta manssimus quinque diebus et quinque noctibus. Et erat Rex juxta Themeswar vna miliaria, et legacionem nullus audebat accipere aduersus Themeswar ire. Solummodo erat vnus Hungarus paruulus Blasi Arthandi nomine Thidw, et ipso litteras in vna legatura de puero ad Themeswar. Et cum venerat parvulus sine bona relacione, mox Rex mouit se cum auditoribus suis, sed primo ingenia sua e Cima adversus Lippam dirigebat, et venimus nos ad dominicum diem in aduenstu Domini. Et ibi Rex recubuit, et totum aduentum celebrare solennizauit vsque ad natiuitatem Domini.

Et Polonicam gens valde erant jam opulenti per manus suam depredacionem. Erant jam tantum tricenta fere peditum, quoniam alii multi saltum facie-

bant versus Poloniam. Et erat belli ductor Razinchky optimus vir personaliter. Et invenerant iterum latrones optimatis Hungarorum, qui saltum fecerant de Mako, dum rediret de wayvode Mehmethbek ad domum Mako. Venerat Franciscus Bebek; venerat eciam Cybak; venerat sublatim nuncius de Buda ad Regem Joannem de Thoma Nadasdj, quia jam ipse tenebat arcem Budam post Ferdinandum. Et sic de singulis. Et per totam iemem valde Rex spacium habuerat quiete.

(CAPITULUM LXXII).

Cumque pervenimus ad annum 1529, et in veri mense Marci audiuimus, quod Valentinus Turcus ordinaret se ad Transsiluaniam contra Regem Joannem.

Inde quidem sexcenta habebat Turcos sub arcem Vilagoswar; et per eos obsessa erat jam per totam iemem jam a festo Andree apostoli. Et Balica tenebat idem arcem Vilaghoswar per Stephanum Batori et bene regebat. Quia et ipse valde erat astutus in bellicis armis et strenuus, et erat eciam valde fortis in lacertis suis; attamen postremum deceptus erat pauper, et erat nimium miles. Erat quidem ibi in ciuitate magister capelle Michael sacerdos. Promiserat se ipsum domino Cybak, quod si defenderet eum a periculo Balica, ipse arcem Vilagoswar leuiter ad manus ejus administraret. Emericus Cybak, quum hec audisset ab ore sacerdotis, mox promisit ei plebaniam Gywlen. et insuper mille florenos. Iste predictus sacerdos Michael habebat in arce Vilagoswar res et alia bona sua, et habebat quingenta jobagiones

circa capellam Omnium Sanctorum. Et eos fecit vocare ad se ipsum, quos [73.] | sciebat esse fortes et viriles anse. Et cumque introuenissent de possessione capelle predicte jobagiones, et secrete per astuciam suam jurarent: „Vt melius ad manus Regis Joannis arcem vellent dare, quam Balica latro cum vxore sua ac cum liberis suis supra nos dominare inlegitime et supra antiquo jure antiquorum nostrorum diciones inperat, et superflua quottidie intendit de die in diem accipere quidquid wlt. Ergo quid vobis videtur consilio mei verbis.“ Quod cumque audissent dixerunt: „O domine charissime, vtinam possemus cum dominacione vestra habere.“ Dixit Michael sacerdos: „Possumus bene et leuiter ad manus Regis Joannis adhibere, solummodo quilibet deponat juramentum ad fidem suam.“ Et mox vlgus deposuit juramentum ad fidem suam, vt ne ab eis exfametur; et hoc facerent, quidquid eis preciperet magister capelle, hoc est patronus eorum. Et spoponderunt; et hec erant in magna quarta feria. Precepit singillatim eis, vt sint tempestiue cras ad prandium, quia esset quinta magna feria, hoc est cena Domini. „Et quilibet vestrum vnum vnum securium ferret cum eo bonam non plus.“

Et sic cum appropinquasset magna quinta feria, in arce erant multe nobile(s) mulieres propter dissensiones Regni Hungarie, quarum relicte erant per Tracianum Iwan Char in bello Traciano, et lugubrabant lugubri veste. Accesserant ad capitaneum Balica idem in arce, et suplicabant ac rogabant: „Qua(m)obrem Turci eciam arcem nostram jam libere permisissent, et audiuimus dominus plebanus pulsum fecisset primum, et vellemus audire cenam Domini semel in anno. Et jam quartale annuum habemus in arce re-

clusi; vellemus cum dominacione Vestra perlustrare cenam Domini semel in anno.“ Balica cum audisset, adhesit earum verbis peticionibus. Iste Petrus sacerdos magister cum audisset, quod plebanus puslum *) fecit, ibit ad plebanum et plebano per nunccium Balica nuncciauisset, quod non arce festinaret; „quia et nos debemus sollenniter ascendere dein ad cenam Domini.“

Quum hec intellexi(t) sacerdos Michael cappelle de Siri, et ilico accessit ad domum, quia jam predicti coloni jam pransi erant apud magistrum capelle. Et quilibet vnum vnum saculum quartam partem modii super brachium eorum portaret fruges ad arcem Vilagoswar. Et quod jam ducerent sursum ad arcem Petrus sacerdos cum jobagionibus suis, in obuio Balica, cum descenderet ad cenam Domini cum dominabus nobilissimis, dixit Balica: „Quid vehis, pater Petre?“ Dixit sacerdos: „Ecce, domine, alimoniam duco ad arcem, quia audio, quod interim veniunt eciam pagani obsidere arcem 73.|v. eciam Velagoswar.“ Balica ilico gratulabundus fuit. Ait: „Bene, bene facis domine pater Michael; et ecce, nos ibimus ad nostram ecclesiam ad cenam Domini.“

Quum jam intrasset magister capelle ad arcem Vilagwswar, et jam deposuisset sarcinam frugum in arce, vidit Petrus sacerdos, quod pauci essent in arce; quia est illa arx stricta et super rupibus est edifficata ac munita valde. Et cum colonis jobagionibus suis portam arcis supra traxerunt, et qui illi fuerant in arce, omnes expellebantur; et se recludebant; quam vna owa assata fuisset.

*) Azaz „pulsum.“

Cumque audissent in cena Domini in ecclesia, illico perterrerunt et amiserunt diuinum cultum, quem solebant viri, sacerdotes annuatim celebrare. Balica sursum equitauit, et de arce sagitauerant, et nullum responsum dederunt. Quum Balica hec sencien., cum fuset et pudore magno permansit. Petrus sacerdos non dedit ad manus Joannis Regis, sed ad Cibak cito destinauit, et Cybak cum magna gente occurrens arcem Vilagwswar, et intrauit per sacerdotem Petrum. Et Balica volebat interficere sacerdotem, sed dominus Cibak tutauit eum.

Et sacerdotem destinauit ad Gyulam, et de assumcione capellam, qui quodam vnus Stefanus Deak ediffìcauerat ad honorem Beate Marie Virg., eam predictam capellam dedicauit Petro sacerdoti, et non plebaniam. Iste sacerdos ignominiam magnam patiebatur valde; itaque nec in ecclesiam presumebat intrare, quia Balica valde minabat eum. Iste sacerdos habebat fertur dixisse, quod habebat plus quam duo milia marcas; et sublatim nemine sciente, non comparuerat in duobus annis. Extunc fuit in Roma supfraganeus, qui visitabant viam caput sancti Petri apostoli et Pauli. Anqu. suspecti fueramus contra Balicam. Quia valde latro erat, qui et ipse perdiderat subtanea m(o)rte Franciscum Acel in Buda, sicut scriptum est. Et ergo, fratres carissimi, non licet sacerdotibus aliquam prodicionem facere inter Christianos, adhuc nec inter paganos, sed manens innocenciam suam ab omni malo.

Et postea dominus Cybak omnibus restituebat suas res et pecunias et alia argenteria vasa et preciosa bona, que erant in arce nobilibus nobilitarum relicte, et aliis ciuibus scribus. 74.| Et per viam is-

tam habent possessionem arcis Vilagoswar post decessum Emerici Cybak domini Pachochienses; quoniam consanguinei erant; et sic de singulis. Et capta erat anno 1529.

(CAPITULUM LXXIII).

Quomodo percussus erat Valentinus in Transsiluania.

Interim cepit sonare Joanni Regi in Lippa, quod Valentinus Therek vellet equitare ad Transilvaniam et accipere chortem Transiluaniensem contra Regem Joannem. Et jam in Debrechen oppido descendisset, et juxta Debrechen in villa Hwzyvpali in vna nocte pernoctauerat cum militonibus suis, et mane surgens et per Mesces intrauerat ad Transiluaniam. Rex nemppe in eo confidebat. Quia et ipse episcopus Joannes Crassatus, quem ego in Zerench comendabam Joanni Regi, sicut scriptum est, et ipse erat equitabat jam cum Turco Valentino, sicut capra cum lwppo, et infidelis erat contra Regem Joannem.

Mox Joannes Rex de Lippa misit precursores. Primo vnum ad Petrum vaiuodam Moldauiensem cum epistolis suplicans et petens verbo suplico: „Quod statim, amice mihi care, quam peroptime cum bellica tua arte preparabis et te contra Valentinum Therek, quem adversum me est, demum tibi reficiam, quod Deus altissimus in sedem meam Regietatem Buden. resedebo. Quod si moverit se erga nobis Lippam, ilico post sequere debes ipsum.“ Inde: „Ego quidem cum meis fidelibus quantum possum;“ et spopondit Regi Joanni, quod non vellet derelinqui. Et alium precursorem ad bassam Mehmethbek misit

statim ad Nandor-Alba cum epistolis rogans et verbo suplico petens et obsecrans tanquam fratrem: „Quod si Turcus Valentinus venerit contra me ad Lippam, extunc personaliter adiwa me.“ Et ipse bassa promisit se ilico cum septem milia Turcarum. Et quod audien. agawaida, qui custodiebat Regem Joannem cum sexcentis equitibus Turcis, sex vexillas suas mox erigebant supra, et per pontem diuersimode apparere valebant, et equos suos exercebantur ad pugnam diversimode coram Rege Joanni se ipsos demonstrabant. Et letanter exspectabant Valentinum Turcum ad conflictum simul cum Traciana gente.

Invencione Sancte Crucis, quod jam Valentinus Therek moverat se contra Joannem Regem, mox post ipsum Petrus vaiwoda Moldauien.. Et Valentinus diuertisset se contra Petrum vaivodam et invicem irruen.; et post vnam horam perfecta confliccio absoluta esset. Turcus Valentinus affugerat, Petrus vaiuoda permanserat. Et sic referebant in Lippa Regi Joanni, cum Valentinus Turcus fuisset cum viginti milia Christianorum, et Petrus vaywoda duodecim milia Valakorum. Atamen dicebant, quod numerauissent corpora cladis tredecim milia de parte Valentini Therek, sicut efeminata gens erat; de quidem non plus quam ducenta, quia erant viri erecti et comprobati. 74.|v. Ita refertur dixisse, quod que milites ceciderant in bello de Hungaris et de Tracianis, quod si cum Turcis ictum fecisset Valentinus Therek, ter vel quattuor vicibus non perissent tot milites de Hungaris. Et Rex Joannes valde dolebat de parte ipsorum. Et ibi remanserat in conflicto Joannes episcopus Chanadiensis; quia Valentinus Turcus portauerat ipsum cum vi suo etc.. Id anno 1529.

(CAPITULUM LXXIV).

Interim sonuerat Cesar Turcorum Joannis Regis, quod creuisset se in die de niue Marie versus Hungariam. Et venerunt duo Turci de Nandor-Alba ad Lippam. Erant bombardiste et in ciuitate habebant hospicium apud Thomam Zabo. Quod cumque audisset Rex in Lippa, quod Cesar Turcarum foret in Nandor-Alba; mox sex bombardas habebat ante arcem. Et precepit Turcis, vt extra assarent; et precepit, vt ignem facerent. Et omnes bombardas extra sagitare fecerant, et vina copiose ducebant cum tinea. Et non inteligebant, quare esset Rex tam letus. Post hec ego de Turcis sciscitabam ab heis, quidnam hoc esset; et ipsi dicebant, quod esset Cesar Turcarum in Nandor-Alba. Et aga iuit cum Turcis sexcentis erga dominum suum Cesarem.

Inde Polonica gens: bellicosa domino explevissent mensionariam, et volebant equitare ad Poloniam. Iterum Rex rogabat eos, vt secum permanerent et cum eo equitarent. Ipsi ne(gle)xerunt cum Rege Joanne ire ad Turcarum Cesarem, quia tremebant jam, quod vellet Rex Joannes in facie foret cum Turcarum Cesaris. Et jam multa preda habebant super Hungaros, quia ecclesias frangebant supra; et omnia vehebant de, quidquid poterant invenire; libenter vescebantur et in lucrum magno tenebantur. Et dedit eis denuo Rex stipendiam, distribuit eis florenos tricenta, et anqu. laude decantabant „Te deum laudamus.“ Et quilibet decurio habebat vxorem cum eis. Et illos quattuor centa misit sub Themeswar, vt arcem obsiderent, ne extra libere ambularent.

Et Rex Joannes clam exierat de Lippa valde mane in die translacionis Sancti Ladislai Regis, et audiuit ibi missam in Arad; et de Arad equitauerat ad Chanad, et de Chanad ad Beche. 75.| Et ibi Rex Joannes habebat vadum citra fluium Thicie. Et Turcarum Cesar promiserat sibi Regi Joanni spectare in loco Zerem-Wylak, et venimus ad Pesth-Wylak. Extunc Cęsar Turcarum non spectauit, quamobrem sibi promiserat restitum antequam arcem illam Zerem-Wylak, sicut scriptum est. Extunc jam Cesar erat in Erdwd prope Ister flui in camine rippa. Et Rex post ipsum statim ex illa parte Bachmegie, Et venimus ad Bodrogh, et in profesto Sancti Laurenti martiris.

Jam erant ibi domini optimates partim, videlicet Bannij Benche, Benedictus Bekeny, Emericus Cybak, monakus Franciscus, monakus Georgius heremita, albas Georgius chonthfilw, et dominus Pestyeny Gregorius', Stephanus Verbwci et Chaki Elek. Quum sencien., quod wlt Cesar Turcarum dare sibi vadum, et vellet Rex ad facie cum eo esse, mox vnatim binatim nocte saltum fecerant, et pre terrore nimio solummodo Cybak Emericus, Gregorius Pestieny, Stephanus Verbwcj, et duo monaky, vt puta Franciscus, Georgius heremita.

Et vidit Rex, quod Cesar Turcarum melius ascendit, et venimus de Bodrogh ad Kis Kǫlwd versus Budam; et ibi venerat Turcus Mehmet ad Regem Joannem. Et sub papilione Regie Majestatis valde admirabatur Hungarus Turcus, quod Rex Joannes non esset decorus cum militonibus, solummodo monakis. Ait Rex : „Vere sunt de Hungaria milites, sed Turcis non confidunt, et mihi propter hoc, quod

teneo cum Turcarum Cesare." Et hec verba ego audiebam.

Et interim venerunt naues Cesaris post Joannem Regem ad juxta rippam Ister flui, et ibi transfretauimus cum Rege Joanne, et in thaboruncla dimisit. Ac elegit vnum militem quasi Benedictum Zekel ante eos, vt ipsum audirent. Et erat optimus vir famosus; sed cumque post decessum Sebastiani Abbranffy post deffectum seminis suis et vxorem copulauisset, et possessionem ecclesiasticam incepit vti; mox corruit in corpore suo et claudus quasi stipex. Quia qui erat heres Nicolaus Abranffy in Strigonie mirabiliter et horrende exalauerat de mundo; et ego in spalterio psalebam pro anima ipsius cum quatuor sacerdotibus. Et de ipso videbamus multi, quod in agonia sua visione expergebat sursum de lecto egritudine, et capiebat clippeum suum in manibus; et dicebat: „Ecce veniunt hostes." 75.|v. Itaque multi astantes fugam dabant de horrenda morte sua. Me interrogabant, quapropter ibi super psalterium canen.. Ego dixi : „Ita quilibet, qui non colit ecclesiasticos et per rapinam fruere wlt possessionem ecclesiasticam mala morte peribunt, sicut per ipsum atestacionem videmus, vbi personaliter per se combrobat."

Dum Rex Joannes jam esset cum cateuersa sua ex parte Quinque-Ecclesien. juxta arcem Danoch, erat arx Georgi Herchegh; extunc Cesar jam fuit castra metatus in campo Mohach. Et post ipsum Rex Joannes, et quadrigam tres habebat secum. Et ad Mohach opidum Rex descendit. Et mira res erat postea quid actum fuerat.

(CAPITULUM LXXV).

Quum volebat jam Rex in facie esse cum Cesare, et tentoria Cesaris vna milia pertinebat ad opidulum Mohach, de vno curro descenderat vnus adolescens nimis decorus in facie quasi sedecimus annus fuisset; et in facie pulcer, sicut Absolon, et erat indutus in serico veste diuersi coloris, et capitis pileum de purgpureo rubeo, et nowm coturnum in pedibus. Et vnum *fattyol* ad caput posuerunt tenuam velamen, et in manibus vnum aurum discum, et in disco prope in manus adolescenti vnum *nasfa* id est armilla; qui vehunt super capita Regis et principes terre. Et sic incederunt ad Cesarem Turcarum ad campum Mohach. Sed istum adolescentem nemo sciebat, vnde esset. Et equites Cesaris Turcarum ex vtraque parte ordinatim quasi ad vnam miliariam, et inter eos debuit ire ad Cesarem Turcarum Joannes Rex. Et Turci valde admirabantur nobis. Et parua miliaria, super quo voluit Rex pergere ad Cesarem, super terram prostrata erat cum purgpureo et cum variis palpetis carpitebus vsque ad Cesarem papilionem. Tam honorem preparare faciebat Cesar Turcarum Joannis Regis. Et tentoriam vidi Cesaris fulgentem de auro, et altera erat papilio Imbraim basse, et tercia papilio erat basse Aiam erat thezaurarius Cesaris. Cumque Rex Joannes pervenisset primam tenoriam Aiaz basse, illico preciosa vestem duxerat Regi Joanni, et induerunt super eum, et suam dederunt ad cubicularii Regie Majestatis. Et cumque pervenissemus ad papilionem basse Imbraim et alteram vestem preciosam ac preclarior Iaz basse, et illam

deposuerant de Rege, et cum iterum in 76.| duebant ipsum et vestem donan. Imbraim basse dederunt ad manus Benedicti Boza, et illam posuerant ad quadrigam. Cumque tercio venissent jam ante papilionem Cesaris Turcarum, et multitudo paganorum circumquaque admirabantur super Regem Joannem et Cesaris zulakones, hoc est qui ante Cesarem semper solent ambulare cum sceptris suis pedester et populum eorum expugnare faciebant; et hornatissime prosternata erat terra cum preciosis purpureis ac variisque modis palpetibus.

Cumque jam Cesarem respexisset Rex Joannes, ilico descendit de equo, pedester cepit pergere erga Cesarem Turcarum, et optimates Hungari quanti erant cum Rege. Et iste adolescens post Regem cedebat cum munere Cesari, quem apposuerant remunerare Cesarem. Et Cesar cumque inspiciebat jam sub papilione sua Regem, mox de tentorio suo cucurrit ad Regem; et Rex simili modo vlnis circuerunt ambabus aplexan., vnus alterum ad modum Scariot Christum. Et ibi jam in facie cum Cesare Rex loquebatur Hungarice; salutauerat cum sanitate et cum bona fortuna, et donum que videret tenentem adolescens, et insuper, quod Sua Majestas Cesarea fecisset magnam misericordiam cum eo in magna sua necessitate tribulacionis per infideles suos. Hec dicta Hungarus Turcus Mehmeth, qui nobiscum de Polonia venerat, hec omnia referauit Cesari lingua Turcarum more. Et e contra Cesar tali modo comendauit sese : „Quum Deus altissimus ipsum conseruaret; extunc sine dubio in sedem suam certe omnino wlt collocare ad sedem suam Regalitatem Buden., et insuper tota(m) provinciam insulam Sirimiensem cum

arcibus suis, exceptis duabus arcis Nandor-Albam et Sabach. Et insuper adhucdum ego vivo in hunc modum defendere volo ab inimicis tuis aduersariis, dum vna framea continebit in manibus Turcarum in gentibus meis. Ergo ne premediteris." Hec verba jam e conuerso Regi Joannis Hungarus Turcus predictus de puncto ad punctum referauit declaran.. Et istum adolescentem duxerunt jam Cesaris Turcarum cubicularii cum muneribus ad secretum locum in alio tentorio, et ibi derelictus est. Et tamen Cesar capuit in manu sua Regem Joannem, et duxit ad tentoriam suam. Vere mirabile erat nimis pulcra et lapidibus preciosis hornata; sed solius ipsius erat in ceptulo preciosior et clarior cum gemmis lapidibus cum fabricamentis hornata. Et Rex Joannes aspicien. incepit admiran. intueri, et papilionem suam Cesaris, quia Joannem Regem valde delectabat animum suum
76. v. tales lapides preciosis. Et Cesar fecit reportare donum suum cum suis cubiculariis, tm istam *aasfa*, Vngariter sic apellatur, non se icrescen.. Et cepit admirari eciam in lapidibus vnum inter preciosis lapidibus Cesar, que obtulerat Rex Janus in domo sibi. „Amice, dicebat Cesar Regi, vides lapides preciosas meas, iste quidem lapis cuncta precellit meos, quem lapidem a multis annis desiderabam videre et quid feceram, sed hactenus non potui videre, que nunc mihi protulisti, amice mi, stu donum: vbicunqne potuisti reperire hanc lapidem?" Dixit Rex: „Post mortem Regis Mathie, quamobrem fuit pater meus thauzarius ipsius Regis Mathie, apud eum derelictus erat." Ait Cesar: „Quantum apud vos precium suum lapis iste designet?" Ait Rex: „Quinquaginta milia markaas designet apud nos." Apud nos quidem plus quam

valet iste lapis centum cum medio milia markas", dicebat Cesar.

Quod iam ista parabola decrevisset inter se, omnes Turcos et Hungaros Cesar et Rex extra de papilione Cesaris licentiauerant, tantum ambo permanserunt et unam horam tardauerant in tentorio suo Cesaris. Et post hac Cesar Regem de suo papilione extra duxit per manus ambabus, et sic ab inuiçem segregati fuerant. Et Rex Joannes ascendit super equum.

Quum vidisset Cesar equum et nominabant equum Kopott, dixit Cesar Regi : „Frater mi care, vbi potuisti talem equum reperire, mihi nunquam possunt?" Ait Rex : „In Hungaria satis reperiuntur." Et ait Cesar : „Vide equos meos, quod si Regiestatis Vestre placet." Rex descendit de equo, et iuerunt ad magnum sub papilione stabulum equorum erat. Et perlustrauerat Rex equos Cesaris, et dicebant Hungari inter se : „Vere non habet equos (tam) excellentes Cesar Turcarum (sicut) Rex Joannes."

Et Rex cum Cesare Turcarum licen. ivit per illam viam, per quam intrauerat.

Et vadum habuit ante Pax vltra Pataui. Extunc belli ductor Benedictus Zokol extunc mouit castorem Regie Majestatis, et tunc in pla 77.| nices ameno loco inter vineas ortorum. Et hoc discursio era in octauis Assumpcionis Marie adhuc anno 1529 dum scribebant.

Ego nempe videram visionem in profesto Laurencii martiris dum fueramus in Bodrok iuxta Ister quando orabam vespertinam ac vigiliam mortuorum. Et Cesaris Turcarum castor erat recte ad nos ex alia parte Danubii; et erat clarus dies. Et super *thabor*

Cesaris Turcarum pendebat nubes ad modum, vt esset acerbus magnus. Et vidi ego Georgius visionem hanc. In nube apparebat vnus Rex, et a(nge)lica corona admodum esset in capite, et in ambamus manibus ensem magnum elewans super caput ejus. Et sub pedibus magnum principem jacentem; cum diademate simplex erat; et sic tanquam quasi vnum verrem. Et erat valde vnus dewotus homo, Detricus, appellabatur Kaloman et manus ejus; et dixi ei: „Domine mi, in ista via Turcarum Cesar non bene ambulabit sub Vienna.“ „Quomodo tu scis, pater mi Georgi?“ Et dixi ei: „Ego aprobabo tibi, quod videbis statim futuram suam perniciem. Videsne castorem Cesaris?“ Et ait: „Video.“ „Super castorem Cesaris in aiere pendet circulus quasi acerbus, et in circulo nubes, et in nube vnus Rex vsque ad planta indutus est in metallo, et anglica nostra corona in capite apparet; et in ambabus manibus tenen. vnum magnum maleum eleuan. ad ictum; et sub pedibus ejus Regis vnus magnus princeps, ac in capite simplicem coronam habens, et ecce wlt tanquam verrem tangere.“ Ait mihi mercator: „Non possum percipere, sed noli diuinare, quia Rex confidit in Cesare Turcarum.“ Ego dixi: „Scriptum est, maledictus homo est, qui confidit in homine.“ Et durauerat istud signum quasi in quatuor horas.

(CAPITULUM LXXVI).

Et juxta Danubium nos ante aciem Cesaris Rex cum sua thaboroncula cedebat ex illa parte Pestiensi; ex altera Budensium parte Cesar Turcarum. Cum venimus prope Rachkeuij, et ibi Rex castra metati

fuimus. Et Traciani de Rachkevy venerunt ad Regem Joannem cum muneribus observan. et peten., vt eis aliqua impedimenta ne obrueret eos. Et Rex eis spopondit, vt ne timerent. Et Rex interrogan. eos, quod si aliquid nowa audissent. Et dixerunt: „Hoc audiuimus, quod Themeswarienses cito procursorem miserunt post Valentinum Therek.“ Ait Rex: „Non credatis, quia jam ipse est verberatus per Valacum vaiwodam, et jam non presumit contra me quid 77.|v.
quam agere.“

Et ex jussione Cesaris Rex valde festinabat versus Budam; cumque appropinquauimus ad Gubach, extunc venit Thomas Nadasdi de arce Buda; quia ipsum permiserat Rex Ferdinandus in persona sua, dum in exilium fecerat de Hungaria adhuc dum scribebant anno 1527. Et Thomas valde tremefactus fuerat, quod Cesar veniet in auxilium suum Regi Joannis. Et Rex non dabat ei nullum responsum, quare jam bis prodiderat eum.

Et Stephanus Bator erat in arce Buda residiens. Quum audiuisset, quod Cesar creuit se cum agmina sua, et in Zerem-Vylak castra metatus fuisset Cesar Turcarum, mox de Buda exiluerat adversus Ferdinandum Vienam palatinus Bator, et ita Thomam Nadasti permiserat in specie sua, vt imperaret tanquam palatinus Bator. Thomas Nadasti quod vidisset Regem erga se durum, non acceperat ad truffandum, sed mox flexis genibus apedian. coram Rege graciam petebat capiti suo. Valde perterritus erat, et spopondit Regi, quod si obsidere vlt arcem Budam, extunc reddet ei Budam arcem sine conflictu. Rex vidit suam deprecacionem, misertus erat ei mox, et jussit ei Rex, vt iret iterum ad arcem Budam:

„Quum si obsiderit, et ad te miserit legatum suum (Cesar) vt ei arcem dares, da ei.“ Nadasdi vocabat Regem Joannem ad arcem Buda cum gente Hungara ad occupandum. Noluit Rex contra Cesarem Turcarum sine scitu sui; quia mox fuisset Cesar dubius erga Joannem Regem. Secunda causa hec erat, quod non intrauerat ad Budam; quia jam Rex non credebat eis plenarie, quamobrem cognouisset eos instabiles fore. Intrauit Thomas Nadasti ad arcem Buda.

Et ingenia Cesaris erat super aquam flui Ister per carinas, et festinanter veniebant sub Budam obsidere. Cumque venerunt, sine mora mox erigere inceperant de ratibus Cesaris ingoniam magnam extrahere ad rippam de Danubium iuxta vadum pone *chwcha*. Et dicebant Turci: „Quilibet custodiat se, quia statim faciet terre motuum, quod vix potestis super pedibus vestris stare super terram.“ Et quilibet nostrum absconso loco detegebat se. Et sic assáta erat, 78.| et turrim *Istwanvar* dederat casum magnum foramen. Et secundario dederat casum arx Budensis; tercium non noluit Thomas Nadasd spectare, sed promisit dare arcem Budensem Cesari Turcarum. Volebat prius libenter dare Joanni Regi, sed Rex noluit, quia jam a Cesare Turcarum spectabat remedium; quia si Joannes Rex accepisset prius de Thoma Nadasti, mox fuisset Cesar delus sew deliratus, et Joannes Rex fuisset ilico contra Cesarem Turcarum suspectus. Non est tam effeminatus sicut Hungari Cesar Turcarum.

Et in Kelewenfelde *) castra metatus erat Cesar Turcarum. Quum audisset, jam esset capta per

*) Budának a sz. Gellérthegy alatti része

manus Turcas arx Buda, et Thomas cito perrexerat ad Joannem Regem ad Kis Yenö, quia ibi erat jam thabornacula sua. Inde quidem Cesar Turcarum statim cucurrit ad arcem ·Budam in aureis cuturnis per grados sursum, et Germani pauperes, qui antequam sedecim diebus cucurrebant aduersus Viennam, alii quidem pauperis multi in arce residebant. Quum jam Cesar secundario letanter ambulabat per aureas pallacias, et multa per edes de puluinariis extra projecta erant super pauimenta. Sed Cesar nil verebat de hoc, et Cesar misit ad Joannem Regem ad Kis Jenew vnum chawz cum jacharonibus multis, et decem zulakones super rattes per aquam flui Danubium. Et Cesar descendit ad castorem suum Kelewen felde, et erat in die Egidi abbatis.

(CAPITULUM LXXVII.)

Et mox mouit se Cesar aduersus Viennam. et in illa die dormiuit in Sambok.

Inde quidem venerunt predicti Turci ad Joannem Regem, et imperauerunt ei, vt statim descenderet cum tota thaboroncula sua ad rattes Cesaris. vt haberet vadum. Et Cesar ipsos docuerat, quomodo oporteat eis operare, et Joannem Regem cum tota turma vltra Danubium nauigare cogerunt, et in arce Budam magno honore portauerant ipsum cum diuersis hornamentis equitibus Turcarum, et Rex in medio jagnicharonum, id est inter pedites Cesaris. Nos omnes tremebamus, quidnam hoc esset; et putabamus nos, quod cum simul vellent deprivare capitis nostri. Et duxerunt Regem Joannem ad pallacium, vbi solebat prandium et cenam in estate: et portauerunt

vnum pontifical quasi, sed aliud forme erat, non ad modum Hungarorum, sed erat valde preciosa et pulcra nimis. Dixit vayuoda chauzorum: „Joannes Rex! Vides hanc sedem.“ „Video.“ „Sede in hac sede: quia quomodo nobis precepit Cesar, ita admodum debet nobis admodum collocare ac struere in Regietatatem Vestram.“ Et Regem per lacertas suas capiebant, et in sede Cesaris resedere fecerunt tribus vicibus. Et forma verborum eis hec erat dicen. Slauonica lingua: „Dedit tibi Deus altissimus fortunam et virtutem ad gubernandum Regnum tuum Hungarie; et alia subiugare prouincias, sew possesiones sub manu potestate tua.“ Et tercio omnes proni ceciderant in facies suas, dicen.: „Deus altissimus concedat, vt nos omnes moriamur sub pede equi tui.“ Et posthec surrexerunt, et omnes clamauerunt cum lingua Turcarum: „Halla, halla, halla höy“ tribus vicibus; et de arce Buda post Cesarem Turcarum velociter currebant. Et nos cum Rege permansimus in arce Buda.

78.|v. Et satis victum reperimus in arce Buda, vinum mediocriter era(t), et lardones sexaginta reperimus, farinas nunquam vidi tot, sicut Germani ordinauerant in arce Buda. Sed Turcus Cesar multa fecerat distribuere inter Turcas wlgorem, et solus eciam ad suam familiam viginti camelli quod potuerunt ferre post Cesarem Turcarum sub Vienna. Sed adhuc multa erat, in vna magna pallacia plena erat. Et Nadasti jam cum Rege Joanne manducabat et in cena. Extunc vnum feretrum sew sepulcrum erat, intrinsecus erat bitumine lineata. Inrogauit Rex Thomam Nadasdi, quidnam hoc esset. Nadasdi dixit, quod vnus Germanus fabricasset sibi. „Et hic relin-

quid, ait, vnus Germanus?" „Vere, domine Rex, ipse solus fabricare fecerat; quod arcem Budam non daret, donec corpus ipsius daret ad sepulcrum mortuum suum. Ita Regi Ferdinandi arogauerat se." Et inceperunt ridere egregii viri et nobiles, sicut in curia tales deludunt. Et ad Zalawar equitauit, quoniam abbacia erat et male tenebat.

In ciuitate Buda erant pleni cum Germanis. precipue quasi quattuor centa mensionari Ferdinandi Regis, et ciues Budenses cum eis, et precipue judex Wlffangus pannicida optimus homo et bonus. Et erat in ciuitate Bude notarius Nicolaus Hungarus Cesaris Turcarum et bonus erat. Et dicebat eis, ne debeant ire versus Viennam, quia Cesar multas gentes varias habet. „Quoniam si ad fidem Cesaris dedistis arcem Budam, Cesar tenet; sed post ipso qui sunt, non tenent, ac nil curant fide Cesaris. Ergo maneatis. praecipue domine Wlffanghe: tamen domum propriam habet in Buda, quid curas?" Secundum suam opinionem volebat remanere; sed illi predicti Germani seduxerunt eum, et dicebant: „Veni nobiscum domine Wlffanghe; melius vt simul pereamus." Adhuc Nicolaus notarius Cesaris Turcarum adhuc ipsos suplicabat eos, vt ne irent ad viam prodicionis, sed remaneant. Et nichilominus potuit eos resedare. Et habebant vexillas quattuor, et in timpano inceperunt percutere, et extra cumque irent de ciuitate, et in numero denumerabant semet ipsos, quattuor centa et viginti quattuor viri et milites. Et in campo Logot, quod inceperunt ire versus Viennam, extunc fuerant parati pedites iancharones et equites clam, et ante eos vnum vexillum vehebant magnum, et irruerunt Turca gens contra Germanicos. Dum vna hora cur-

sum haberet, omnes gentes ad terram prostrauerunt cum gladio [79.]| ac fustibus. Et ipsi pauperes vsque ad mortem expugnauerunt cum paganibus, et valde clamabant sursum ad ciuitatem, vt adjuuarent eos, ne tam dira morte perirent; attamen nemo ausus fuit e Christianis, qui eos adiuauissent; tm. nos super muros ciuitatis admirabamur. Et Nicolaus notarius Cesaris valde dolebat, quod consilium eius non summebant. Qui Alemani permanserunt in ciuitate Budensi et in arce, ipsi pacifice permanserunt. Demum quo voluerunt quiet(e) perrexerunt; in arce qui fuerant, Rex ipsos amictare fecit, et posthec dimisit ad Alemaniam. Quum jam cadauera jacebant despoliata per ettnicos, et multa thezaurum inuenien. apud eos; precipue dicebant apud Vlffanghum pannicidam, quod in joppa sua de puris auribus consuta esset. Et sic gaudebant de spoliis lucribus suis, et in Buda ad *koltyawettie* claman. et dicen., qui plus daret propter. Et ibi corpora, quum descendimus, apparebant tanquam rosa rubebant per planicies, et nulla despeccio apparebant in eis corporibus. Rex Joannes precepit, vt eos ibidem sepellientur, et sic per mandatum Regie Majestatis sepulti sunt. Et ciuem Wlffangwn panicidam posuerant eum corpus nudum induentes sew voluen. in lugubra tela, et cum processione portauimus ad ecclesiam Beate Marie Virginis, et hostiauerunt pro eo, et sic reconditus fuerat postea.

Interim eadem forma venit ad Regem quidam nunccius de Lippa, quod omnes Poloni, qui erant quattuor centa sub Themeswar, et eciam illi prostrati sunt ad terram per arma Valentini Therek, et deferij essent per gladios militibus Hungarorum. Et ibi dicebat nunccius magnam copiam lucrum thezauri de-

predassent ab eis ad modum, sicut Germanos per Turcos prostrati erant. Et nunccius adhuc dicebat, quod intrasset ad ecclesiam Sancti Georgii martiris in Chanad, et de sacrastia quidquid invenisset ibi vasa argentea et aurea ibi totum exportauisset ad Zighetwara. Quum hec verba protulisset nunccius, dixit Rex : „Ecce fatui quomodo ambulaverunt, mihi non credebant, et mecum noluerunt ambulare. Existimauerunt, quod ego voluissem eos tradere in ma nus Turcarum. Non doleo, quia si mecum vsque in finem permansissent, istam tribulacionem non sensissent, neque perniciem hanc non gustassent.“ Eodem tempore opinio magna erat inter nos, quod ex jussione Regis Joannis fecisset Valentinus Therek; et hec erat ista disturbio in die Cozme et Dampiani 79.|v. martirum.

Ecce jam in sedem suam reclinauit iterum; et multi erant dicentes, cum fueramus in Polonia, quod nunquam resedere potest sese in sede Regiestis Buden. . Et mox ducenta viros optimos pedites ad portam arcis Buden. constituerat; quia jam omnes Turci exierunt de arce et neminem alium preter Turcum, sed in ciuitate Budensi pleni erant penitus. Cesar Turcarum non confidebat apud Joannem Regem, et propter Regem eciam ad custodiendum permiserat quingentos Turcos, et in Pesth similiter.

(CAPITULUM LXXVIII).

Interdum venit procursor de sub Vienna a Cesare Zobun Zelim *) et obtullerat ad manus vnam

*) Értetik II. Soliman török császár.

epistolam Regiestati. Et in epistola erat scriptum: „Amice honorande! Tua Serenissima Majestas gaudeat, quia hostes tuos in Viena ita constrixi, quod aquam non possunt haurire de flumine Ister; nec habet ciuitas spacium vnde vellent exiliare; quia gens mea circumdedit eam, nec habent vnde exire. Insuper breui tempore capta erit statim Vienna ciuitas.“ Et erat in die Sancti Francisci confessoris ista fama a Zothan Zelim Cesare ad Regem Joannem.

Et secundo die ad crastinum Luce in nocte vsque ad mediem iems magna descendebat cum aiere gelida. Ad octauum diem audiuimus, quod Cesar Turcarum pre granda frigore non potuit gentem suam obseruare, sed multi exiliebant. Cesar Zohan Zelim, qui erat semper sobrius et astutus in operibus suis, audiuimus quod descendisset de sub Vienna ad quinque miliaria. Et venerunt artifices sew pontifices ad preparandum pontem, et ad quartum diem absoluta erat pons. Quia Turci, qui erant factores, neminem parcebant; sed cum baculo, et cum fustibus vi compellebant. Adhuc judicem Budensem Albertum Ettyeky volebant compellere, sed Rex jussit, vt ne compellerentur vi judices ciuitatis, et ne ipsos vilipendentur; sed judici precepit vt wlgum Buden., et Pestien. incitant ad adjuuandum eis, quidquid eis necesse sit.

Et audiuimus mane, quod jam in Veteri Buda foret Cesar Zoltan Zelim cum agmina sua; et hec erat in festo Luce ewangeliste. Et Rex audiuit missam solenniter, et statim precepit agazoni Nicolao, vt equum selatum ducerent ei, et dominis precepit, vt statim cum hornamentis incederent erga Cesarem. Et sic factum erat quomodo Rex preciperat, et ado-

lescentibus equos cespites duxerant. Et statim equitauerunt cum Regiestate, videlicet Gregorius Pestieny, Franciscus monacus Groph, Stephanus Verbwch, dominus Petrowit. Dominus Cibakinus non erat 90.
cum Rege, quia dum cucurrebat ad Varadinum. Et Rex pauper non cum multis cucurrit tanquam ad fratrem suum confidenter, et dominii admirabantur, quod Rex Joannes tam audaciam haberet cum Cesare Turko, et dubii erant erga Cesarem op(t)imates. Et Rex nil curabat; videbat, quod essent instabiles. Et ibi cum Cesare in prospacio dumtaxat ambo decreuissent, quod ad futurum annum alio modo iterum sese preparet venire sub Vienna.

Et pons erat valde bonus, et latum erat sedecim passum hominis latitudo, quod tres camelli invicem porterant pergere; et ex vtraque parte bene cum *korlata* erat. Secundo die incepit transmeare per pontem die noctuque agmina sua per pontem, et principes basse sedebant juxta pontem in vadum, et seden. manibus quilibet sceptrum tenebat. Et qui exorum cito volen. in simul pari numero, extunc percucicebant ac verberabant cum sceptris suis. Erat magna ordo inter se, non ita sicut opimates Hungar. cum Ludovico Rege in Mohach. Et laternas quattuor granda erat admodum trabes, ardere faciebant noctuque propter gentem eorum, vt ne casum darent ad fluium Ister, de nostra parte Bude duas, et de parte Pesth duas; in omni die ardebant, vsque ad octaum diem per pontem currebant.

In festo Demetri martiris mouit jam se Cesar Zoltan Zelim. Inprimis castorem Mehmetbek transmeat cum castore sua; et post hoc castor ipsius trans fretavit per pontem Imbraym basse, et erat statura ip-

sius pussillus. Quum suam gentem jam ad partem Pestien. transcurrere fecerat, mox per se reversurus erat erga Cesarem. Et jam steterat Cesar juxta stabulum Regi(e) Majestatis; et nos de arce admiran. ipsum cernebamus. Jam hic attendit(e), quomodo forma sua erat veniendi sub arce Buda. Erat seden. Cesar Zoltan Zelim super nigrum paruum equum, et in capite mixtius erat cum bisso rubedine thiara sua cum albo stridone ligamen. Et proximus pedester Hymbraym bassa currebat Cesarim. Et tricenta paruuli adoloscentes super equos in aureis indumentis seden. in viridi coloris; et in capite eorum diademata erant cum kophiis aureis. Et quattuor centa pedites, zwlakones appellantur, nil aliud tenen. in manibus suis, duntaxat vnum vnum sceptrum, quod erat aptus in manibus suis; forma quidem indumenta eorum ad modum vsque ad cruram tanquam alba de velamine, et vsque ad lumbos quilibet de nergo purpurio erant procinctti; et in capite intra erat de albo facta, et sic detenti currebant ante Cesarem. Et in tercio statu currebant chauzones quattuor centa equites. Et quinto statu currebant ante omnes istos predictos qui appellantur j(a)gmicharones. Cumque jam pervenisset Cesar Zoltan Zelim ad pontem vadum, mox surre(xe)runt coram eo cum inclinato capite 90. v. claman., et dicen.: „Halla, halla, hylala", tribus vicibus; postea in fine: „Höy." Et de duabus pixidibus sagitarunt tanquam bucam et fumum miserunt; cumque Cesar volebat per pontem pergere, et fugauerunt eum super aquam flui Ister, ignis mitebat fumum.

Inde Rex de arce Bude. Que ingenia Germanica erant viginti quattuor; duodecim Cesar portauit se-

cum, que erant pulcre et meliores; et duodecim Regi Joannis admisit in arce Buda. Et de illis mitebant sagitare ac intonabant coacte, quod auris nostre insurdebant. Et de *zakalos* duodecim sic resonare cogebant, et de illis quattuor lacerabantur, et stipis vnum virum interfecerat; juuenis erat. Et in tercio postea Regiestati in tybiis tubicinatores pulcre canebant amena voce.

Et jam quum Cesar pervenisset ad alteram partem vadi pontem; ibi similiter inceperant fumigare Et in campo Rakos Cesar prope Gubach extendere jussit tenthoria sua. Et omnis tota Ismaelitica gens in spectum illius extendere fecerunt; et ibi proclamare fecerat Cesar Turcarum, quilibet forizat et vsque ad Nandor-Alba victum aquirat. Et Cesar destinauerat duodecim camellos magnos ad arcem Budam, et istos camellos sarcinnare fecerant cum farina, quantum potuerunt strauere.

(CAPITULUM LXXIX).

Et iterum ordinauit sese ad Cesarem Zoltan Zelim. Et a Rege Joanne sepenumero audiebam, quod Cesar Turcarum gliscit videre coronam angelicam. Quum circa ipsum equitabant ad Veterem Budam ibi rogauerat Regem Joannem, vt sibi demonstraret coronam angelicam. Et portauerat secum Rex Joannes coronam ad Rakos ad Cesarem Zoltan Zelim, et sic admodum equitauerunt ad Cesarem tanto numero sicut ad Veterem Budam. Et Rex Joannes tercio locutus fuit jam cum Cesare Turco; primo in Mohach, secundo in Veteri Buda, terciario in Rakos. Et in papilione Cesaris deposuit angelicam

coronam ad preciosum palpetum. Quum diuersis modis inter se verba prolixabant, et Regem Joannem rursum renumerauerat cum nigro equo, super quo sedendo per pontem pergebat, et vnum alium album equum dederat Cesar Turcarum, et vnam vestem de caro precio serico rubeum indutus erat Rex Joannes. Et coronam Rex Joannes ibi amiserat, quamobrem indecenter fuisset, si ab eo rogasset.

Inde quidem quod Joannes Rex venerat adomum Budam, mox ipsi velociter curreruut erga Cesarem Turcarum, videlicet Petrus Priny et Paulus Varda archiepiscopus Strigoniensis, quem Rex Joannes donauerat sibi, et ingratus demum sibi fuerat. Et hic ista practica erat in die profesto Symonis.

(D)einde Paulus [81.] | Varda archiepiscopus de Strigonia lapides preciosas ad Cesarem Turcarum de cophiis predecessoribus de sacrastica detraxerat, et cum illis lapibus donauerat Cesarem Turcarum. Et Petrus similiter Priny. Et Rex Joannes optinuerat a Cesare Turcarum captiuos, quos ducebant cum eis. Et insuper pontem dederat in domum Regiestati. Et nos audien. restitutos a Cesare captiuos valde gratulabamur. Et elegerat Rex Gasperum Raskay ad Cesarem, et cum sua catherua perrexerat. Cumque ad Cessarem peruenisset, mox ait ad Cesarem, vt eum Rex eligesset propter depredaturos. Cesar destinauisset ad Aiaz bassa, vt solveret quilibet Turcus captiuum suum. [Hic cumque audissent equites et pedites Turcarum iagnicharones, mox iuceperunt cum thonsa capita suarum minato ac rebellizando ajebant: „Captiuos nos redden. retrorsum; non tm. Hungarorum, sed Cesar caniter statim ambulabit.“ Et Aiaz bassa admodum per pretem declarare fecerat magnifico

Gaspero Raskay. Hec cum audisset Raskay tremefactus erat. Nos spectabamus eum tamquam redemptorem animarum. Vidimus venien. ipsum sine ducen. captiuos, nec ad Regem diuersit se, sed ad hospicium suum diversit. Et Rex hoc senciens, quare non diu(e)rterat se ad Regem; ipse declarare cepit peculiariter Regi Joanni admodum, sic scriptum est. Pontem optinuimus super aquam Danubii, sed captiuo(s) nequaquam.

Inter hec venerunt a Cesare Turcarum Paulus archiepiscopus et Petrus Priny cum relacione ista: „Vt audirent Joannem Regem. Et omnes alii optimates Hungarorum. Ego quidem ad fidem meam per Makwmetum prophetam et omnem prosperitatem spondeo cumque me Deus decuit, quod dabo totam provinciam vobis insulam Sirimiensem cum arcis et cum possessionibus suis, preter illas duas arces, videlicet Nandor-Albam et Sabach. Et insuper in Regno Boznensis quotquot arces accipi tempore Ladislai Regis. Et volo, ita vt faciatis juramentum mihi, vt sitis fideles Regi Joanni.“ Et fecerunt vtriusque personaliter, vt vellent seruire jam Regi Joanni deinceps, sicut antequam; quia absit ab eis velud Pharones. Interim erat corona super deauratam palpetum statuta. Intuentes ipsi coronam angelicam dicen. „Quid hic querit corona nostra Hungarorum?“ Ait Cesar: „Si fuit Hungarorum, nunc mea Turcarum. Sed causa erat me videre ipsam coronam, quia valde viget apud nos Regno Turcarum, quod nos Turci valde angelos honoramus. 81.|v. Sed a(lia) casua erat, quod videre possim, si est preciosa aut non. Et ista corona non valde preciosa est, quia non sunt lapides preciosi, est simplex non valde decorata. Et inter lo-

coquia nostra ambabus obliti fuimus mihi restituere alician. ad manus suas; et ipse amicus meus repetere a me. Ideo ecce rursum portate sibi ad restituen. ad manus fideliter ad vestram fidem.“ Et dedit ad manus archiepiscopi Pauli. Attamen ipsi Izmaelite mox Hymbraim bassa, Aiazbassa, Mehmed quilibet habuit in capite eorum. Et prius Cesar solus in caput suum apposuerat, et postea singillatim predicti basse quilibet habuit in capite. Ergo Cesar fefellebat in verbis suis me(n)daciis. Et sic presentauit solus Paulus archiepiscopus ad manus Regi Joannis coronam. Et jam sunt concordes in facie, attamen in corde eorum a longe erant.

Et postea Cesar Zoltan Zelim mouerat sese in de festo Symonis et Judee versus domum suam in vrbe Constantinapolim. Et hiems gelida erat, et multi infantes fertur dixisse, quod in via pre frigore obdormiebant in Domino nostro Jesu Christo, ita et majores eciam.

(CAPITULUM LXXX).

Inde quidem jam permansimus pacifice Bude per totam iemem saltan., corizan., gratulanter in quattuor menses. Et dominuis Priny Petrus ad Soklios cucurrit, et archiepiscopus ad Strigoniam.

Et jam eciam cum pervenimus ad mensem Junii, fama venit iterum de Germanis, quod volunt interim venire contra Regem Joannem. Et erat in octaua Corporis Christi. Rex Joannes illico post Momyn vaidam destinauit iterum precursorem suum ad Nandor-Albam. „Vt veniret quam citissime, quia iterum declinassent ad partes Ferdinandi Paulus archiepi-

scopus et Petrus Priny. Et veniunt Germani super aquam et super terram ad Budam contra me Regietatem.“ Et ipsi Momin, quod audiens epistolam Regiestatis admodum sonantem, mox ipsi gaudenter in opposito contra Germanos venerunt super aquam flui Ister nastandones. Et supra Budam insulam Sancte Margarete appodiauerunt sese; et equites quattuor centa duxerat secum Kazon vajda, et ipse juxta Danubium fluii supra Pest in Kis Jenw villula descendit ibi cum suis equitibus. Et valde tremefacti eramus a Germanis Hungaris. Et venit iterum Momyn vaida ad Regem Joannem et quesivit ab eo quattuor *zakalos* ad carinas suarum nazandonibus, et Rex libenter dedit ei, si plus quesivisset ab eo; et juxta flui Ister concessum esset sibi |82. loco Vaciensis. Et in aqua et super terram irruerunt contra Germanos adaucter et expugnauerunt eos vsque ad Strigoniam. Ipsi Germani existimabant Izmaeliticos sicut Hungaros in Thocay, et in Stina per Koccian; atamen per Germanos multi sauciati venerant Turci ad Budam. Et vna carina plena cum azinis, et cum melle sapiebat bene.

Extunc fuerant pauperes quidam cives Budenses et Pestienses; et in Vienna seducebant Germanos, quod nil essent Turci contra eos. Et venerant Germanica pars ad mensionariam eorum, et ad unam mensam tres florenos eis peditibus et equitibus.

Inter hec Rex Joannes ierat ad Transilwaniam dum scribebant anno 1530. Et locumtenentem Joannem Banffij, et viceprovisor erat vnus Sclauus Simon Litteratus de Attyna. Et tres custodes Rex collocauerat. Momyn vaidam super aquam, secundum Kazon vaidam super terram; tercium Joannem Banffy in ciuitate Budensi.

In Felhewiz solebat omni anno forus nundinis, et Pestienses ad Germaniam egressi fuerant propter mercimoniam ad futuram nundinum; et in aqua super Ister flui venerant vsque Strigoniam. Vna pars tremuit venire super aquas, quod audissent Turcos esse in insula Zent Margith; altera pars confidebant in eis, quod non impedirent eos. Prima pars venit per viam super quadriga, ipsi pacifice venerant. Altera pars eciam, qui super aquam veniebant, quum sensissent Turci, quod super aquam veherent res preciosas ad nundines, supra Zent Endre Traciani cum insidiebantur sub latibulo ibi eos. Cum accersi fuissent ad locum in solitudinem, mox cum eis Traciani et Germani magnum conflictum habuerunt jam post meridiem in quarta hora fuit intercacio eorum, et omnes casum dederunt moriendi, et duo ancille pulcre fuissent cum Pestien. et illas interemerant. Et carinas suas (sanguineas) media nocte infra mitebant per Danubium flui adversus Kewi.

Et vnam sanguineam navem aprehederunt, et per hoc intellexerunt quod occisi essent per (pa)ganos pauperes, Et nullum corpus eorum invenire non poterant. Et in Pest quum sensissent, quod dira morte perissent; et lamentabantur, quod ad Budam audiebamus. Qui flebant filium suum, que sponse sponsum suum, qua dominio suum. Et Turcum incitauerunt ad Budam Pestienses Momyn vaidam coram locumtenentem videlicet Joannem Banffy. Et comparuerunt ad justiciam ipsi, et in sede nunquam potuerunt aprobare, vt qui intuissent hoc perniciem horrendam homicidium. Et per signa multa aprobabant Pestienses in tantum, quod in vestibus ambulabant Turci, et cum hoc vellebant Pestienses eos sentenciare. Sed ip-

si dicebant : „Videatis quid dicitis bene, quia ista vestis est nostra et pro pecuniis nostris propriis. Ne det Deus talia nobis facere; nos inmunis sumus.“ Et quum in sede minabant Turci Pestienses, dixit locum (tenens)[82] |v. Joannes Banffy dixit lingua Hungarica: „Ecce, amici mei Hungari, si in facie hic in sede minamur ab eis, si occidant nos in teatro, possunt omnia quecunque volunt. Ergo quod jam factum est factum est.“

Et iste latro Momyn vaida demum subitanea morte preoccupatus fuerat.

Demum quum cessaverant jam Alemani super Hungaros, Kazon vajda per Regem intro rogaturus erat ad Pest. Quum jam senserant visis eorum, quod jam in ciuitate forent adolescentes et adolescentale, cumque intrassent et qualibet domo Pestien., mox inceperunt adulterare et stuprare inter virgines: ita adeo, quod non verebantur ab hominibus in plateis, ac in cimiterio luxuriabantur; ita quod Christianus fugebant de publica fornicacione. Ve, ve assodomii starum! Ego quidem scribebam de Buda ad Regem Joannem sub enigna exemplo in epistolis meis, quod vnus magnus serpens intrauit in ciuitatem Pestiensem, et cubant super eos in simul cum aliis serpentibus. Et Rex non intellegebat, sed melius ad jocandum deridebant. Hic maledictus est homo, quo confidit in pagano homine. Demum cucurrerunt ad Regem in Transsiluaniam, et sic Regi declarare fecerant. Et Rex deridebat pauper. Rex mandauit in litteris suis, quod jam satis fouissent corpus eorum estis carnalibus. Quum jam sensissent pagani, quod jam de Pesth vellent ultra Danubium remeare cum suis gentibus ad Kelewenfelde, qui habebant hospicium hospitem

cum liberis suis, multos tales in nocte ducebant rates fluium Danubii; et flen. ibant, sic demum penitus omnes citra remegati erant. Et ibi multos adolescentes seduxerant Christianos, et mox rasum caput habebant. Et sic Ismaelitarum vendebant; qui per munera multa seducebant, vbi per vim non potuebant rapere; vbi per dona suarum non potuerant, ibi sublatim in latibulo abscondebant. Sic Ismaelite aliam gentem deminuunt, precipue Christianas. Rex Joannes. quod multa horrenda ac nephandissima peragerent, per epistolas suas precepi(t) eis, vt jam irend ad Turciam, quia jam Germani desistunt. Et sic perrexerunt ad Regnum eorum eciam cum magna astucia ipsos vix poterant repellere.

Sed Valentinus Turcus perterrire fecerat, quod semel multos per 83.| milites suos prostrauerat ad terram. In tm. Deo adjuvante, quod publice ac proxime ipsorum debellabant eos omni die, et quum viderunt latrones pagani devincos de die in diem, terruerunt sese et sic omnes fugam dederunt seorsum. Et iste Valentinus Turcus dum tenebat partem Ferdinandi, maximam fortunam habebat super Turcos, tanquam condam Stephani Bardi. Cumque demum ad partem Joannis Regis steterat, mox cuncta fortuna sua abjecta fuit ab ipso. Et demum per Turcos ablatus fuerat in metallo vinctus constiterat, et viuus in Turciam deductus erat.

Et isti pagani integre tres annos perseuerabant. Et Rex ita admodum in Transsilwania plus quam tres annos ibi manserat, et post quattuor annos, dum scribebant anno 1535.

(CAPITULUM LXXXI).

Fama vigebat interim quod Petrus Priny et Paulus archiepiscopus Strigoniensis iterum adhaesissent ad Ferdinandum. Atamen fidem deposuerant suarum sub papilione sua in Rakos, quod nunquam penitus Regem Joannem relinquent. Quum jam sensissent regnare tute Regem Joannem et cum Cesare Turcarum fedum habere cum tranquillitate magna, extunc fatui Ferdinandum excitauerunt : „Vt cum ingenuis suis preparet sese ad imppetum versus Budam, quoniam Cesar Turcarum percussus fuisset in Arabia a filiis Sophi, et magnam gentem jam non posset facere; et Joannes Rex non resideret in Buda, et ciuitatenses Budenses Pestienses cum Majestate Vestra tenerent et ad promtum locum veniet Vestra Majestas. Et in tribus horis nolunt se ipsos fatigare multam habere aduersus gentem cum belliductore Majestatis Vestre, et statim intrare posset gens Vestre Majestatis.“ Ferdinandus Rex credens eis, qui nesciebant naturam ac astuciam Turcarum, qui sunt mille artiffices; et incepit preparare seipsum Rex Ferdinandus versus Budam.

Hic cumque sonuisset in gurgis Regis Joannis, mox velle nolle precursorem misit iterum ad Kazon vajda : „Vt quam potest seipsum ordinare, et venire quando poste mittam nunccium; quia iterum venire solent contra Regietatem nostram iste Rex Ferdinandus, qui super me intrussus est; et sic super aquam ratibus militibus, hoc est nazandonibus.“

Et iste eciam Gritti Lodouicus, qui erat comendatus per Cesarem Turcarum *Zoltan Zelim, quia pa-*

ter ipsius suplicauerat Cesari Turcarum, vt comendaret Regi Hungari *), quum jam senserant Veneti, quod Rex Joannes potest se Regem cum potestate Cesaris Turcarum. Quia pater Dux Venetie erat, et fertur dixisse, quod extra thorum sacro matrimonio fuisset natus de alia femella, et sic per Venetos ejectus erat, qui secundum carnem fetus esset.

83.|v. Et Rex Joannes fecit congregacionem in Transiluaniam in(ter) optimates et inter nobiles et ignobiles; et secundario jam Transsiluanienses ad se cum juramento declinare cogerat ipsos. Et ex gracia Dei omnes imprimis optimates adherebant ad Regem Joannem; videlicet baptizmalis filius Majlat. qui tenebat Focaras arcem munitam; et insuper Banfiak; et insuper Balasiak; et sic de singulis. Et jam flamescebant ardore caritatis erga Joannem Regem; et congregacio erat in octaua Joannis Baptiste. Et posthec venerat Rex ad Budam in Septembris octaua Natiuitatis Marie. Cumque audiuissemus eum venturum post quinque annos, gratulabantur vniuersa plebs, magni et parui Budenses; quia jam cuncta hornauerant sua promontoria vinearum et edifficia domorum pallacia adhornauerant, cum jam audierant ex (utra)que parte hostibus tranquillitatem; vt puta Taurcis et a Germanis.

Cum intrasset Rex ad Budam cum fedu suo pepigente cum Transsiluanien.. Et ibi latro Cristoph clauiger ac celarista Regiestatis, propter quod iussit interficere pro aliis seruis suis Thomam Literatum bonum virum. Et bonus erat in promonthorio vinearum Budensium, in dominico die inter octauas Assumcionis Marie. Et inde qui occiderant illos captiuos

*) Ezen szavak a kéziratban ki vannak törülve.

ducti erant ad trocitatem mortis; et femella capite priuata erat propter mortem viri sui, atamen ipsa non precepit interficere neque perdere. Ergo mala sentencia per juratos ciues Budenses data erat; tm. per inuidiam et per fauorem et per dona justiciam Dei administrabant. Et in jure canonico intrauerant. sed ciuili juris interficiebant, siue sacerdos siue monachus suspendebantur, qui erant in sacris, equaliter procedebant. Ergo monachum Georgium abbatem injuste plectebatur capite, et artus suum in quatuor partes diuidebatur, et sine ordine faciebant jus legitima. Que ego inter eos aprobatus fueram, quod male et injuste mortem patebatur Georgius abbas. Propter hec causabant eum, quod voluisset Budam tradere ad manus Alemanorum; quod erat impossibile, jam erat consenio confectus. Et sic Deus puniuit eos, et alieni gente tradidit ettnicis Budam arcem ac ciuitatem, et cum tota prouincia et possessionem circumjacentes.

Et post illa facta venerat ad Budam Rex Joannes cum gratulacione granda. Sonebant ingenia Buden. in regione, quod jam descendisset Rex Joannes. Et jam nos hausi fuimus propter contra Germanos.

(CAPITULUM LXXXII).

Venerunt interim Germani ad Hungariam per aquam et super terram, et Rex nil tremebat Rex Joannes a Germanis, quod vellent eciam venire ad Budam obsidere.

Et statim precepit Rex Joannes Paulo archiepiscopo Strigoniensi : „Vt nequaquam [84] arcem

Strigonie concederet eis, sed obseruaret, non eis faueret, sed obstaret quantum potest. Et breui tempore tuam prouinciam protegere debemus.“ Et precursorem dimisit erga eum, et precursori precepit vt inuestigaret ibi et lustraret castorem Alemanorum, qui esset ibidem cum Germanis et Hungaris optimates. Venit ergo precursor mane diluculo ad archiepiscopum Strigonie et allauit ad manus suas epistolas. Et Paulus archi. tam relacionem fecit Regi Joanni dicens sic : „Ergo non sum satis obseruare arcem Strigonie contra eos, quia nos sumus in via eorum. Secundo quia ego pauper valde sum non habeo pecunias.“ Imprimis dederat latroni sedecim milia markas et eodem tempore tradiderat eis arcem Strigoniensem. Et rursum precursor ad Budam, et sic eadem modo retullit Regi precursor relacionem Pauli episcopi Strigoniensis, vt scriptum est. Et precursor explorauisset jam ibidem, qui erant cum Germanis. Incepit coram recitare ipsos, aiebat sic : „Est Andreas Bator, est cum Vilhelmo ductore belli Germanico *) Priny Petrus; est cum eo Valentinus Terek; est cum eis Paulus Bakytt Tracianus; est cum Banffy Boldisar cum fratre suo Anthonio; est Franciscus Narhydy, et Turzonis gens cum eis.“

Rex Joannes, quod audien. nil premeditatus erat. Ego quidem valde tristiciam habebam, et ego Regi dixi: „Quod ego volo extra ire de Buda, quia animus meus valde lamentabatur, quasi esset mihi ad futurum mala.“ Dixit Rex : „Jam tu times? Quicumque meum perseuerauerit vsque ad finem, hic dominus erit in Hungaria, et ne timeatis. Ego precepi Eme-

*) Értetik Roggendorf Vilmos.

rico Cybak episcopo Waradiensi, ipse statim veniet cum gente magna ad iuuandum nos." Ego dixi: „Ita veniet ad adjuuandum Majestati Vestre, sicut in Ania *) vel in Thokay." Dixit mihi: „Tace, pater Georgi." Et statim precursorem misit post Turcos, qui sunt prescripti super, et venerunt.

Venit Ludouicus Gritti cum familia sua, et habuit ducenta pedites cum equitibus; venit super Danubii flui Petrus Otharowit cum Tracianis mixtim cum Turcis octocenta; et Catzon cum besliabus venit sexcentis equitibus. Et erat cum Joanne Rege Thomas Nadasti quasi friwola; et venit Cybak tantum cum suis curialibus. Et Rex admirabatur, quod tm. gentem non duxisset cum eo. Hic Rex jam recordatus erat verbis meis. Et Pestienses multi venerant circa Regem Joannem, et Budenses totaliter cum Rege erant. Et erat vnus miles Kaspono Mathe, amiserat Petrum Priny et seruiebat Regiestati fideliter. Erat vnus Kwnowytt Nicolaus, erat milles Zophia Petrus. Erat jam Franciscus Horwat, idem Horwat Michal. Quia jam frater Georgius Croakus erat, et ipse quasi conterraneos habebat Croacos multos.

Erat Rex Joannes plus quam duo milia virorum; et Germani erant in numero nouem milia, et insuper aquas venerunt Germani quattuor decim cum galiis, et nazandones erant quadraginta; et inter galias vna aliarum magna erant, et magne ingeni plena erat, et cum velamine aplicata erant 84. | v. et illa magnam galiam seorum descendere permiserunt super aquis cum ingeniis suis prope et directe Sancto Anthonio monasteriis.

*) Értetik Onod.

(CAPITULUM LXXXIII).

Et jam obsesi fuimus per Germanos in vigilia Omnium Sanctorum; et mox confessionem feci, et veni de arce ad ciuitatem Budensem in cimiterio Beate... Et ilico sagitauerunt vnum ad gentes, qui stabant; et illum globulum portauerant imprimis ad Regem Joannem in arce Budensi. Et in circulo descenderunt infra vrbem Budensem vbi erat parochialis ecclesia Sancti Petri martiris; et statuerant decem bombardas ex parte Judeorum; et papiliones belli ductore erat extenta proxime Sancti Lazari, et aliorum optimates Hungarorum, et ex parte Logod sub montorio vinearum decem bombardas, et tercio loco sicut scriptum de parte Sancti Gerardi martiris directe versus claustro Sancti Anthoni cum magna galia et duas nawes magnas prope, et omnes nazandones infra Sancti Gerardi martiris remigauerant.

Et postea noster ex parte vnus miles Tracianus super aquam prius nomen Sisallo cum eis valde super aquam exercebabant vnus alterum. Et Joannes Fillerus de parte Alemanorum, qui accepturi erant prius quingentos florenos sub juramento fidei eorum, et super manus Regis fecerant juramentum super rippam flui Ister juxta Sancti Gerardi. Et fefellebant Regem Joannem, et iste Sisallo nil potuit eis quicquam facere, nec ipse aduersa pars Germanorum et nostri erant tantum viginti duo nazandones et submergere fecerunt juxta infra rippam *Vizwar* arcis Budensis.

Et jam obside fuimus et vndique angustiati fuimus, quemadmodum Betulienses per Olofernum, ata-

men vnum meatum habueramus de arce ad *Madar-hegy*, qui nos vescebamur equis de vitis vinearum. Et quum hoc sensissent Germani, ilico statuerunt super monticulo vnum *targy*, et ibi duxerant de nawe duas bomdardas; et jam certe fuimus coangusti et artam viam habuimus.

Et vnus erat aput nos bombardista monachus nomen Andreas Sancti Augustini religionis, et vnus vir nomen Ladislaus bombardista, et magister erat in multis practicis. Plus non habuerat Rex preter istos. Attamen vnus erat Germanus in arce, sed male ac infideliter serviebat Regi Joanni, quod ingeniis pulueres multa infundebat, et dirumpebat ingenias. Et ego vidi, 85 | corripui eum et insuper dixi Regie-stati, et Rex preceperat, ne amplius laboraret ille Germanus.

Et jam ceperant sagitare in die festo Omnium Sanctorum post prandium octo tantum; et secundo die sagitare sagitarunt centum. Et vndique parte ciuitatem Buden. menia et globulos preceperat Rex Joannes, vt omnes quos possent aprehendere, vehe-rent ad arcem Buden.; de omnibus globolis darent ei duodecim solidos. Et ego vnum capiebam et portaue-ram ante Regem proieceram, quia etatem habueram in fortitudine eodem tempore.

Et Turkos equites Rex non dimitebat extra ciuitatem; et ipsi intrinsecus magno dolori mancipati erant, surgen. super equos suos et hastas manibus vibrabant et ad paries dirigebant ac frangebant. Solummodo Hungaros dimitebant extra ciuitatem ad duelandum contra Alemanos partes, et pauperes no-stros sepe expugnabant vsque ad portam Buden.. Et nil poterant nostrates cum eis optinere, sed sem-

per pocius sub natica suarum portabant aculeum metallum lanceis suis ad ciuitatem.

Quum Rex Joannes audien., quod sui sequaces equites nil proficerent; jussit pro Cazon vaida, vt tm. dimitteret centum de suis besliis ad pugillandum. Et quod audien. mox letanter currerunt ad Logod planices, et diuisi erant inter se. Quinquaginta in vno steterunt ordinanter, et quinquaginta imppetum fecerunt ad castorem Germanorum. Quum sensissent milites Valentini Therek et Pauli Bakytt, aduersus eos ascendebant ad veloces equos, et pugnauerunt eos Turcos enumeratos vsque ad ortum Regis. Et inde rursum quinquaginta Turci contra eos Hungaros Germanorum repellebant vsque ad castorem. Sed vnum Hanibal de arce Buda sagitabat de parte Germanis inter ortos; eques erat niger, et dominum equi portauerant sui partes ad castorem eorum, et equum duxerant nostrates ad arcem Budensem. Erat niger coloris equus, et ibi Turci adaucter super equos currebant, nil premeditabant. Quum erat jam vespere, intrauerant ad ciuitatem, et nos hec bellicanda cernebamus super muros ciuitatis. Et secundo die inceperunt sagitare muros ciuitatis de mane vsque ad vesperascentem, et quatuor centa sagitauerant de magnis bombardis et globulos totaliter portabant ad arcem Budensem; et de qualibet duodecim solidos accipiebant de Rege Joanne. Et tercio die extra equitauerant Turci, et simili modo pugillum habuerunt cum Germanis omni die. Et de illis partibus Germanorum duos aprehenderant. Vnum nomen Paulum Fodor, et istum Rex a Turcis redemit, et vlnus
85 v. eius ligare preceperat demum, et absoluit eum et dimisit. Alterum vero captum duxerant de Logod

in pugillo Paulum Nagh, Hungarus erat, optima persona erat virilis; casum dederat de equo suo, equus fugerat ad castorem Alemanorum, et Turci ipsum pedestrem deducebant ad Budam et ipsum decolauerant Paulum Nagh. Et corpus eius vnus Turcus custodiebat, ita ego vidi. Et ex parte Turcarum vnus casum dederat ad terram. Turci portauerunt Turcum, equum suum partes Alemani milites rapuerunt et ad castorem deduxerunt. Ita adeo demum milites Hungaros non mitebant Turci, quia dubii erant contra eos, solumodo semper Turci exibant ad Logod, et libenter semper habebant duellum cum eis, non confidebant penitus Hungaris.

Meniam Budensium ex parte domini Francisci Orzagh totaliter ad terrem destruebant, sed turrem nunquam potuerunt de machinis dirumpere, tam fortis erat. Cumque diruta jam erat murus Buden., mox Germani ad imppetum venerunt pedites. Quum senserant venien. Turci et Traciani, letanter super stabant aggerem, et multos curiones optimos de Germanis interfecerunt, et capita sua super hastas appendebant, et adaucter minabant cum nudiis frameis suis Germanos. Erecti stabant super aggerem nil terrebant Turci, neque Traciani; gaudebant de spoliis eorum, quia in mantica eorum inveniebant aureos florenos. Pro milicie honorem Turci quidem gaudebant. Vno Turco dabat dominus Gritti octo aureos florenos; sed nequit accipere, sed dicebat: „*Brehay* dabit mihi Cesar Turcarum.“ Et multa corpora vidi jacendo in fossa ciuitatis nuda, in illa die Alemani male triumphum habuerunt. Altera die de Logod inceperunt de ingeniis suis meniam ciuitatis dirumpere. Ita fracta erat murus ciuitatis Budensis vsque ad

fundamentum ad sexaginta passum. Inter octauas Omnium Sanctorum feria sexta ducenta sagitauerant de bombardis, et omnes clobulos portabant ad arcem Regiestatis.

Quum ego audiui in arce post prandium, et ego dispensator eram pro capellanis ad refeccionem eorum curam habebam, et in sexta feria coram Regiestatis pro passione humilias celebraueram. Et dominum Benedictum plebanum Sancte Marie Magdalene reperi ipsum sedentem in *warta* super vnum nauem Ferdinandi, et ibi prolixaui inter colloquia cum eo, et amisi eum et ad miracula cucurri, vbi paries ciuitatis destructa erat vsque ad fundamentum. Et dixit mihi dominus plebanus Benedictus Marie Magdalene: „Domine Georgi, non eas; quia male habebis.“ Et dominus Pestieny Gregorius dixit mihi: „Pater Georgi, semper habuisti cor audacem, ideo nunc videbitur, si vis probare te ipsum. Istud magnum vas [86.] | debes adimplere; ecce vehunt humum terre vel fimum pussillanimes solummodo. Ab eis accipien. funde ad vasa.“ Et Gasper Raskay similiter dicebat. Ego interim fundebam sordes equinas ad vasa in *varta*. Et de Logod quod sagitabant, dixit mihi Pestieny: „Fuge jam, pater Georgi, quia extra assant magnam bombardam.“ Ita erant duo magne ingenie, quod quando sonum dabant, vere dico vobis, fratres carissimi, quod sicut campana magna solet sonare, ita sonabat. Ego descendere dum volebam sub pedibus, vasam tetigerat, et deorso casum dederam infra. Et sic mihi wlnus in facie contingerat, et cum rupptu facie cucurri ad arcem Budensem. Emericus Cybak sedebat extra januam arcis, imprimis quando volui venire ad ciuitatem, et non permitebat de arce extra

ire. Et prophetabat mihi dicens : „Non eas extra, pater Georgi“, et in manibus habebat sceptrum album, ante me opponebat, vt ne irem. Dixi : „Nequaquam potest aliud fieri, quia si non ibo, in me statim rapidus esto.“ Et quod vidit me jam wlneratum currentem ad arcem, et adhuc ibi sedebat. Dixit mihi: „Tamen ego dixi tibi, vt ne eas.“ Et statim mihi fecit rupptam faciem cum barbitonsore' supra ligare suo Joanni barbitonsore. Et sic erat.

Venerant jam secundario Germani ad imppetum ciuitatem irruere volen. ex parte Logod, et Hungari perteriti erant. Turci quidem gaudebant et dicebant: „Ercle, nos non formidamus, quia ciuitas est supra montem.“ Et Hungaros de pariete ciuitatis extra truserunt de *vartha*, solummodo ipsi cum gladiis et fustibus, et Traciani de funda cum lapidibus Germanos proicebant tanquam pluia descendisset super eos. Et ibi multos belli ductores interfecerunt, qui erant centuriones, qui decuriones.

Et septem capita de parte Germanorum presentauerunt Regiestati. Et cognouit Rex eos, et dicebat ad caput percucien : „Amice, adueneras ad me tanquam hostis, nonne tibi ego multa bona feci, et magnam karitatem habuimus inuicem.“ Ait Rex adhuc: „Iste erat magnus dominus in Morauia, habebat decem arces; et iste secundus erat egregius habens arces septem : ille qui est expansis Oribus erat exlesia*).“ Et septem capita fecit uibere ad mensam cyphorum, et prandium fecit preparare tempestiue, et dominum Gritti fecit vocare de *varta* ad arcem comedendi ad prandium. Comedebat et bibebat Rex, et interim

*) Azaz „ex Slesia.“

superintuebat ad capita cesorum et nil abhominabat.

Et terciario venerant ia m in fine ad imppetum copiosa 86.|v. armigeri ex parte Ister flui. Copiosa gens incepit pars Germanica irruere ad murum ciuitatis in quatuor locis, videlicet ex parte palacie Horzagh, secunda ex parte Sancti Nicolai claustri; tercio ex parte ecclesiam Beate Marie Virginis; quarta ex part e arcis Budensis de termis Sancti Gerardi.

Jam in vltimo fueramus in agonia, ecce hic fratres probata erat et proficua sacra oratio. Jusserat mihi Rex, vt cum sacerdotibus et pauperibus poplitibus curuis suffragare valeamus, cum ad impetum irruebant. Extunc illico et nos ad terram pronus cecideramus, et sic deprecan. Deum, et ejusdem genitricem inuocabamus cum sanctis; et mox decessabat impetus. Et dominus Gritti cum Turcis et cum Tracianis adversus eos irruit, et adaucter cum pugnabat aduersus eos propter aureos florenos, que ante projicebant de manica.

Inde quidem Benedictus Bekeny cucurrebat super equum seden., dicebat Regi: „Quod solacium habes, aquam oporteat ad *varta* ducere, quia in conflictu nimium siciuit." Quum vidit me Rex, dixit: „Adiuua mihi, pater Georgi." Capien. ambo lebetem magnum de coquina haurian. cum plena aqua. Et sic fundebamus super bigas in doleum, id est ad *dobos;* ita vocabant Budenses. Aut decem impleueramus, et sic potum tribuimus. Et hoc maximum erat Hungaris dedecus et pudor, quod ad imppetum ipsos non permittebant ad conflictum; quia dubitabant gens Agarena et gens Traciana. Tercia gens Zlowaci Bohe-

mica partim tantum expugnabant, quamobrem sunt effeminati.

Et de parte Sancti Gerardi extunc jam quatuor banderia supra erecte erant sub arce Budensi. Abebam pixidem in manibus Regiestatis. Cucurrimus ad partem termis per ambitum arcis, et rapuit pixidem de manibus meis. Et alii capellani magni erant et robosti, capien. arma juxta Regem, et pulueres vehebánt ad pixides adimplentes, id est *zakalossokat*, et sic ad manus suas erigebant. Et super aquas hottmanos nazandones quatuor interfecit Rex solus sagitan. de pixide.

Et hec erat in die *in vigilia concepcionis Virginis Marie*, quia jam vescere solebamus cum carne equinis, et Deo adiuuante relaxati fuimus jam ab imppetu gente Tewtonica. Et multa tergola iacentes in girum ciuitatis; et multos viuos compellebant Ismaelita gens ad arcem Budensem. 87 | Et proicebant viuos in profundum puteum proximius *fris palotta*.

Et in die Lucie equites venerunt de castore Germanorum; et exinde jam Hungari cucurrerunt super equos suos rursum contra eos quasi iam cullum expissent a gente Izmaelica. Et illico expugnauerant eos Germanica pars vsque ad arce portam ciuitatis Logod. Turci quidem stabant super extra janwam in *semet* aut decem; et in manibus nil gestabant defendiculum. Et vnus Ispanus in metallo suo super equum velocem fecit imppetum ad Turkos, et Turci fugam dederunt ad inter januam Buden., quod vidissent ewaginato gladio Italien.. Et tantum vnus permansit Turcus. Quod vidit pallium pulcrum super Italien. de carlasio, et Turcus erat in rubeo; et Turcus rapuit pallium cum manibus, et miro modo Ita-

lien. cum spata sua Turcum celeriter incepit expugnare ante januam Buden. Et nunquam permisit ille vnus solummodo Turcus permittere pallium de manibus suis, sed circuibunt vnus alterum; sicut Ezechielis visione suo voluebantur quatuor ewangeliste in fuguris suis. Et demum Turcus traxit pallium de scarlasio, et Italien. cucurrit absolutus jam super equum suum ad tabernacula eorum.

Inde nemppe Gregorius Pestieny et Joannes Docy *et Blasius Artandi* *) et alii Hungari milites loquebantur inuicem; videlicet de parte Alemanica Valentinus Terek, Franciscus Zay et Paulus Bakytt. Et inter se loquebantur, sed non potui audire. Antequam quidem dominus Pestieny magnum casum dederat de equo suo ad terram, quod semper pauper egrotabatur vsque ad mortem. Et opinio erat inter se, vt nil verebantur a Germanis, quia cito recedunt gens Theutonica de sub Buda. Et eodem die Valentinus Terek sex luceos pisces viuos in vna tranizta destinauerat Regi Joanni ad arcem Budam, et sic ibi in vicem segregati fuerunt postea. Et ipsi diuersi erant ad castorem eorum, et nostri reiterauerunt ad arcem Budam ciuitatis.

(CAPITULUM LXXXIV).

Et iterum refocillata fama venit ad Regem Joannem, quod volunt adhuc vnum imppetum facere erga Joannem Regem; et in die vellent Germani irruere in profesto Beati Thome apostoli. Et inde mox incepit clamare judex Budensis Petrus Zabo,

*) Későbbi kéz által kitörülve.

vt quilibet Hungarus teneat sese ad pugnandum cumque venerint Germani ad imppetum in *vartha*, capite priwato.

Quia bis fecerant super duas telas cedulas 87.|v. intro sagitare per sagitas duas turtuosas cum scedulis scriptis, et presentabant Regi Joanni. Et erat scripta, quod Majestas Regia sua ne formidet, jam intendunt ad recedendum. Et mox jussit sua Majestas quattuor banderia magna extra facere de turrim Stephani Haragos. Prima erat extenta viridi coloris; et secunda erat extenta albi coloris; tercia erat extenta rubri coloris; quarta extensa erat liuidi coloris. Prima significabat memoriam Deitatis, sicut columba tempore dilui portabat ramum viridem oliue in nasu ad barcam Noue, jam gaudebamus admodum nos, qui erant cum Noue in archa.

Sed Turci et Traciani ignorabant recessura eorum Germanorum. Interrogabant Turci, si mulieres alique essent crasse; et diximus nos: „Sunt, quare?“ Dixerunt: „Propter quod equinas carnes non tam habemus; et illas nos scimus, quomodo debet assare et coquere, ac per comedere.“ Hec cumque andien. mulieres, inceperunt ilico tremere ac Deo deuotissime deprecare. Et secundo die fuimus absoluti Beati apostoli Thome ante Natiuitatem Domini, qui festum habet.

Et eodem in obsidione Bude anno adhuc dum scribebant 1536 per Petrum Petronytt Emericus Bebek in arce Budensi copulabat ancillam vnam Gregam. Et Rex valde iratus erat super hic, nec fratri suo poterat pacere, videlicet Petro Predicto; et sub custodia captiuitate tenebatur in medio arcis Buden-

sis. Et ego sepissime coram i pso celebrabam misam Emerico Bebek.

Jam in vigilia Simonis Jude apostolorum fuimus obsessi vsque ad secundum diem post Beati Thome apostoli. Et post recessurum Caspar Seredy de Pesth ad Thomy invenit celeriter Mehmetbek de Kewi suis caternis ex parte Pesth, quidquid potuerunt in ciuitate invenire, pueros et adolescentes totum extra piscauerat et infra ducere fecerat. Turci et Traciani multos portauerant ad Turciam de Buda, quos furabant vel latitabant in celario, quos per panem, multos seducebant per comestibilia; et sic de aqua Ister supra acceperant naues, quas submersauerant. Et rursum in ea seden., et infra nauigan. aduersus regionem Sirimiensem.

Et posthec de arce ac de ciuitate Budensi ad promontoria Budensia extunc portauerant libellos de arte astrologia, ac circulate erant admodum rothe, et presentauerant Regi. Et vnus astabat vir militarys, et dixit Regi Joanni: „Dum ego in Vienna fui, dicebant astrologi Viennenses, si obsiduerint Budam in horam Martis, extunc ad tercium diem Buda acceptura erit. Ita dicebant, Serenissime Rex.“ Dixit Rex: „Propter hoc, quia perdiderant horam ac minutam Martis.“ Et Rex Majestas sua [8v.] | miserat illas voluminas literas astrologias ad Regem Ferdinandum in dono de vno precursore suo. Et sic scriptum erat responsio Regiestati: „Gratias ago Deo meo, qui fecit cellum et terram, quod Vestre Mejestatis astrologi perdiderant horam accipiendi sub Budam; sed si alias venerint, timeo eos hactenus venien. sub Budam, quod cum capite reliquerint astrologiam bonam horam.“

Et sic erat. Postremum de arce Budensi extra ad imppetum currerunt, et qui Germani relicti in sanguine egrotabant, omnes ad terram prostrauerant Budenses et Pestienses, quamobrem erant per ipsos multa dampna passuri. Et per aquam inceperunt magnam galiam trahere nocte, et due arche granda post. Et de arce Budensi sagitare ceperunt; et nostrates Turci et Traciani post Joannem Filleros, qui erat pars Germanica. Et cum juxta insulam Sancte Margarethe et supra nauigassent, jam magnam galiam appropinguabant. Et mox nazandones super aquam Danubi alas extendebant et ilico retrorsum contra paganos irruerant. Et mox non verebantur retrorsum currere versus Budam. Et festinanter Germani perveneránt per aquam ad Capostas Megier, et descenderant ad rippam flui Ister et ingenia de archa sex extraxerant ad terram. Et isti Turci quod in nihilum deputabant eos partes Germanorum, aliquod dampnum passuri erant submergen. in aqua, et premeditabant post eos nauigare. Et sic paciffice nautauerant ad Strigoniam.

(CAPITULUM LXXXV).

Et dum eramus adhuc obsessi per Germanos Bude, tres viri fugam dabant ad arcem Budam de castore Germanorum. Vnus erat Ispanus et alter Hungarus. De aqua nazandi tres venerant pauperes ad Regem, exiliibat ab eis, et Rex paciffice suscepit eos. Et terciarius purus Germanus erat, et propter hoc venerat causa huius, quod taxillum ludebant sub papilione, et quod vnus alteri non concedebant, iste adolescens per ludicram amputabat vnum manum

socio suo lusori. Et erat nomen Christoph, et valde erat studiosus in astuciis suis, ac loquebatur mature.

Et Rex nuncciauit vicecastellano Stephano Amade, quare sciret Germaniter fabulare, vt debent investigare. Ac aulici Regiestis super cenam. vt interrogatus esset, quare venissent tam presumptuose pauci Germani ad Budam circum angustare. Et sic quantum poterant, bene tractauerant ipsum Alemanum fugitiuum, et inceperunt eum investigare, quare Germani ita occipite ceco venire sub Budam debuissent. Et erant probi viri, vnus erat Nagh Gregorius, alter Nicolaus agazo Regiestis, et sic copiose fueramus in cena. Quum jam interrogatus erat adolescens Germanus, respondit et hec dixit: „No(n) miramini vos, domini Hungari, quod nos venimus tam pauci sub Budam obsidere, quia ad decretum et ad certum locum venimus, vt Joannem Regem caperent hic in arce Buda, et promtum aducerent sursum ad Ferdinandum. Et nunc exspectat belli ductor Regem Joannem 88.|v. per dominos suos captiuum. Et tenent, sue Majestati vnam quadrigam cum quattuor equis albis in redam aplican. stan., et cum hornamento hornauerunt quadrigam. Vere ego nescio, qua causa, quod ita tardauerunt." Et Rex Joannes in crepusculo anguli audiebat; solumodo Benedictus Boza cubicularius intimus erat inter alios tm. ambo stabant. Et ego quasi nesciens: „Et dic jam, qui sunt illi domini sui, qui vellent ipsum Regem promtum ducere ad belli ductorem Vilhelmum?" Respondit rursum Alemanus adolescens: „Ego litteras perlegi, et intellexi apud dominum Vilhelmum belli ductorem. Primus est, ego nescio, episcopus Cybak, secundus Blasius Arthandi cum fratre suo." Quod audien.

prenominati viri, precipue Franciscus Keressi, et dixit : „Vere certe dixit.“ Et verba sua suffocata fecerat, quod plura volebat pronunciare non amiserunt plura dicere, sed silentium imposuerunt ei, ne aliqua tedia paratur. Et Rex hec audien. silencio passu exiliuit de angulo, et postea Keressi totaliter fabulabat Regi Joannis. Rex audien. vsque in finem dixit : „Et ego sic audiui, sed Deo gracias, quod mihi fideliter pronunciasti.“ Et postea ipsum Germanicum adolescentem Rex pulcre induerat eum, et remunerauerat eum, et sic ad Cesarem Turcarum eligerat in posterum cum Gritti.

(CAPITULUM LXXXVI).

Et cum hec audiebat Rex Joannes, mox Rex fecit dominum Gritti Ludouicum in Gubernatorem Hungarie in mense veris Marcii.

Et conueniebant prelati, et optimates veniebant jam post deliberacionem obsijdiis Buden.. Et qui non gustauerant carnes equinas, fecit Rex bene coquere, et illos dominos, qui non presentes erant cum eo in magna perterrita, omnes fecit eis pro comedere carnes equinas cum brugio nigro bono. Quia adhuc nec cancellarius fuit Stephanus Verbwchy; et monachus Groph Franciscus; quia ante obsidium sibimet preparauerat viam legacionis in Poznaniam, et ibi duobus mensibus plus quampro spacio habebant, et sic venerunt illi sicut wlpes iam iterum ad Budam. Et cum eis libenter permiserat comedere equinas carnere, vt ne tantum solus comederit carnes equinas, sed solummodo et alii comedant, vt ne derideretur Rex sua Majestas. Et nec fuit Jeronimus Lacki, sed omnes

extra pro causa solacionis ibebant. Quia adolescens Germanus istum Lacki Jeronimum meminerat esse proditorem; quia et ipse fuit destructus per Ferdinandum et per partes Hungarorum; quia antequam ipsum Jeronimum Lacki eligerat ad Ferdinandum Regem in legacione, extunc Rex Ferdinandus sibi dona copiosa remunerauerat. Videlicet, erat Rex Joannes in Transilwanie, et ibi Jeronimus multa pausauerat in Viena. Ego quidem eram in arce Buda cum Symone Literato latrone, dum jam Rex equitaret ad Transsilwaniam post obsidionem. Iste Literatus Symon erat similis vnus ex proditoribus, quia qui in minimo est fidelis, in maiori talis est fidelis. Quia
89. | Regi Joanni prodiderat arces duas Petri Prini, videlicet Saros Patak et Vyhel, sicut scriptum est vt supra. Iste Lacki tam pignora portauerat ad Regem Ferdinandum ad Budam, quod nos mirabamur vt patet, septem crates magnas, id est cyphos deauratos, et pecias septem de bisso ac de purpureo; et cum mille florenos aureos fuerat redonatus. Et ista omnia coram Simone Literato deposuerat in arce Buda, et sic gloriabatur ipse coram prouisore Budensi predicto, et sic iwerat post Regem Joannem ad Transilwaniam ad proferendum legacionem fictam non veram. Sed Rex valde credebat ei. Inde quidem rectus et bonus dominus Turzo Alexius scribebat multocies ad Regem Joannem in epistolis suis, quod non crederet penitus sibi: „Quia sciat Vestra Regia Majestas, quod nos miramur, quod ad tam magnam dignitatem accepisti eum; quia ipse est vnus bonus potatur, mechator, ebrius, lusor, instabilis.“ Sic scribebat dominus Turzo Regi Joanni.

Et dominus Gritti jam erat Gubernator anno

Domini 1530 in mense Marcii in die Diui Gregorii Pape. Et isti Hungarici optimates difficile dederant voces suas ad constituendum Gubernatorem Ludouicum Gritti, quia dicebant Regi Joanni: „Num quid es tu puer, Rex Majestas Tua? Decuisset eum facere, si puer esses.“ Ita adeo, quod Stabilis *) presul Transilwaniensis cum voce sua extra ierat ad hospicium ciuitatis, solusque currebat pedester. Et me quum vidit, rogauit, vt cum eo, ad hospicium explorarem, et sic cum eo transiui. Et quasi conquestus declarabat mihi ista omnia. Sed Rex jam non confidebat jam eis, quia senserat pauper, quod proditus fuisset per eo(s), qui non erant in tentacione Regiestatis, ex illo adolescentulo Alemano. Et misit gubernatorem Grittium in legacione ad Turcarum Cesarem Zotam *Zelim* **), et cum eo adolescentem Alemanum. Et Rex ad Transsilwaniam.

Et eodem anno 1537 dum scribebatur, post hec Cesar Zoltan Zelim rursum miserat istum adolescentem Germanum ad Regem Joannem bene renumeratum cum hornamentis Turcarum modum. Et ipse cumque venerat ad locum ciuitatis Zeghed, quod audiens Rex non esset in Buda, de Zeghedino recursus erat post Regem ad Transsilwaniam. Cum peruenisset ad opidum Enyedh inter Germanos Saxones cognoscebant eum ibi ciues, et ad prandium cum honore magno susceperunt, sicut par paribus asimilatur. Et ibi peruenisset eum jam, et cena tempus permansit ad noctem super cenam. Et sciebant Germani omnes Saxones, quod iste adolescens sic dedis-

*) Azaz Statilius János erdélyi püspök.

**) Későbbi kéz által javítva „Soliman“

set fugam ad arcem Budam ad Regem Joannem de castore belli ductoris Wilhelmi. Et ibi media nocte pauperum latitauerunt, ac suffocan. proiecerunt in vno 89 |v. antiquo profundo puteo, et sic finiuit vitam suam etc.

Interim venerat Rex Joannes in estate mense Augusto jam secundario de Transsilwania, quia isti Transsilwani sepenumero mutuabant fidem eorum; interdum ad Regem Joannem, interdum ad Regem Ferdinandum. Propterea Rex pauper currebat inter eos, ne vacillarent. Eciam venit Rex ad Budam et cum eo magnum scutum ad militandum, et admiran. currebamus videre. Et illum scutum destinauit ad Regem Ferdinandum per vnum precursorem in dono scribens sic ad Regem Ferdinandum, vt defenderet sese, quia statura sua potest latitare sese contra inimicum.

(CAPITULUM LXXXVII.)

Et jam fama sonebat in auribus nostris, quod Cesar Turcarum intendit sub Viennam obsidere jam secundario per Regnum Sclauonie. Et interim dominus Gritti venerat cum gente mixtim, videlicet Turci, Traciani, Itali; et circuit se descendens cum castore suo in planicies Kelewenfeldi infra arcem Budam. Et ibi dominus gubernator fecit clamare lunaciones ad mensem peditibus tres florenos, equitibus quinque florenos; et multi Hungari confluebant circa dominum gubernatorem. Et cuncta pars maior adheserant serui Regiestatis, vt patet Michael Chaky, Lǫkǫs Kalaj et Lacki Jeronimus. Et vnus miles Tracianus, nomen *deli* Radich de parte Germanorum,

qui miles sub Buda molestabat multos milites Regis Joannis, ad modum erat statura et persona sua sicut Stephanus Bardi, demum pauper sub Strigonie suspensus erat per gubernatorem. Et sic de singulis currebant ad eum propter largam soldinariam, id est mensionariam, et omnes Sclaui hottmani, videlicet Pap Gergh, Iwich, Sirmir de Crako, omnes decuriones Bohemi et Sclaui accesserunt ad mensionariam gubernatoris, et pecunias cum magnis gutis sagullis super humeris vehebant quilibet ad hospicium suum. Et gaudebant domino gubernatori, quod tam largus esset, et Rex subaudiebat et partim tristabatur, quidnam hoc esset.

Super terram et super aquam Ister mouit gentem suam sub arcem Strigonie, quamobrem Paulus Varda episcopus adhesisset ac fouisset Germanos, et moltociens deceptus fuisset Rex Joannes. Et obsedit in vigilia Laurencii martiris deorso Cesar Turcarum Viennam, de seorso Ludouicus Gritti Strigoniam cum predictis variis gentibus. Et erat magna multitudo cum eo, et carina multa steterant magna cum velis juxta rippam flui Ister ex parte Buden.. Quum audiuimus secundario jam Cesarem Zoltan Zelim delusum fuisse sub Vienna, et fugam dedissent infra ad Regnum suum.

Quamobrem castorem suum inter Fǫrtǫkez descendere fecisset. Extunc tota gens moriabantur de granda familia, et ibi ingenia sua multa sub terra fodere fecerat, et tota tentoria suarum ibi relicti erant cum hastibus. Et Germani non credebant fugam dedisse Cesaris Turcarum; 90.| solummodo vnus Hungarus huzar equitauit celeriter aduersum castorem Hungarorum. Et respectum habuit a Germanis, quod

explorauisset Turcas in castoribus suis. Et nullum Turcum intuisset, solummodo ita stat castor Turcarum Cesaris. Et posthec irruen. ad vacuum tentoriis, et depredauerant omnia eciam ingenia, quas sub terra fodebant, omnes de terra euelauerant et ad Viennam deducere fecerant.

Extunc quod audissent Cesarem fugitiuum ad partes Sclauonie, illico post ipsum sequebantur eum Valentinus Therek et Paulus Bakit, Franciscus Nyarhy et Koccian de Vienna cum castore mouerat se cum armigeris.

Cumque jam diuertissent aduersus Viennam de execucione Cesaris, extunc kauchie appellabantur inter Turcarum Cesaris, erant viginti milia in numero, et supra Viennam fuerant; tringinta duo milia supra ciuitatem Linch et usque ad Rezen; cunctas illas regiones cum ferro et cum igne deuastauerant et captiuos multos deducebant. Quum audissent pagani, quod Cesar Turcarum dedisset fugam, et non spectauisset eos, valde mox timuerunt; et quasi amente essent in terra aliena, et valde mane surrexerant cum captivos et festinabant jam post Cesarem. Inde explorauit mox Paulus Bakytt in habitu Turcalium. Quum senssissent Turci, quod foret Paulus Bakytt, ilico contra eum iruen. Turci, et coacte persequebantur eum, sed nil potuerunt ei quicquid facere. Inde quidem Valentinus Therek et Franciscus Nyarasy et alii boni viri milites hausi leto corde super equos sues vibrabant sese. Et Paulus Bakytt venerat, et interrogauit Valentinus Paulum, quomodo sunt. Et Paulus declarauit, quod essent multi et captiuos ducunt copiose. „Ergo nos quanti sumus?“ „Contra eos non possumus conflictum habere.“ Dixit

Valentinus Therek ad Paulum Tracianum: „Non timeas, non sunt. Et ecce, fratres mei milites Christiani, Turci discorte veniunt, nos autem parati sunt ad ictum cum eis. Ergo, eya milites! hodie Deus nobis triumphum dabit. Et statim repenthe aduersus eos occurramus, vt ne et ipsi aciem suam preparent sew ordinarent.“ Et ipsi Turci non videbant eos Christianos, et sic eadem forma ictum habuerunt, sed imprimis belliductorem Turcarum caput vnus miles nomen Stephanus Sisman subito amputtauerat, et tanto melius habebant cor tutum. Et Deo adiuuante cum magno triumpho extiterunt, ita quod expugnabant eos paganos ad decem miliaria, vt quod nemo ex illis vnus minus ausus fuit ad predandum vel ad spoliandum descendere, sed vsque ad finem persecuti fuerant eos, ita quod qui pedester fugam dabat ad siluam de equo, 90.|v. de equibus descen. ac relinquebant. Ipsi soli errabant, fugere nesciebant, et in siluis postea laici quod sensissent eos expugnaturos per Christianos milites, cateruatim circuibant siluas, ac multos occidebant eos rustici et spoliabant. Tres mulieres octo Turcos interfecerant in clibano vno cum focis tangen. in capitibus suis; ita quod octauas Natiuitatis Marie fuerant expugnati.

Postea venerant aliqui, sed pauci pedester ad Budam; ubi duo, vbi quattuor, ubi octo cum corporibus suis maceluntis, qui dicebant pagani non commedes. per tres mensem panem, sed solummodo fructos in autumno. Et in Buda postea Turci eos fouebant cum cibis carnalibus. Et sic inspirati erant per alimenta in corpore, et sic postea currebant ad domum patrie eorum etc.

(CAPITULUM LXXXVIII).

Inde quidem quod nos audiuimus sub Strigonie obsiden. . Cum Rex audiisset et Ludouicus Gritti, terruerunt mox cum tota gente suarum. Et nos, fratres charissimi, quod cum Turcarum gente tenebamus, quo ire. Et mox guerratuarum super aquas, qui erant, quasi cum flagello expugnauissent, ita tam cito ewanuerant, cum audissent venire Kocciander cum militonibus suis. Et inde Valentinus Therek et Paulus Bakit cum castoribus suis integre ad defendendum Strigonem. Et Rex Joannes cum gubernatore Gritti ita venimus, quod juxta flui Ister pernoctauimus juxta villant Zent Endre, et in die festo mane Vndecim milia Virginum sub papilionem suam Rex missam audiuit. Et ad Budam veneramus ad horam prandii.

Et granda naues, que erant juxta rippam Ister, vnus magnus Turcus venit, vt debet Rex Majestas sua precipere, vt querant in carinis captivos Christianos, vt paciffice absoluatur. Et sic multos extunc soluebant. Et vna adolescentula Hungara nunquam volebat exire, sed libenter permanebat cum Turko, jam quem cognouerat pessima mulier. Et nequaquam ad virum suum volebat revertere, sed vim postea tangebant in cullo bestiam. Et sic deliberati erant de ratibus Turcarum; et mirabantur, vbi tot captiuos depredassent. Sed nocte ducebant ad venundatores Ismaelitarum homines Christianos.

Et sic absoluta erat arx Strigonie per Deum viuum. Ergo Deus conteret bella propter innocen. et egenos, et propter horphanes Christicolas.

Posthec audiuimus Bude, quod Cocciander post miliciam expugnacionis Turcas per Valentinum Terek et per Paulum Bakytt, que lucrum triumphi Joannes Cocciander habuisset, promtum spoliare tergora suarum paganis. Et rixa inter eos dixisse fertur, creuisset propter lucrum triumphi, et sic festinacio eorum post nos tarda erat. 91.| Et sic de sub Strigonia arcis confuse venierat dominus gubernator in simul cum Joanne Rege ad Budam.

Rex elegit iterum circa Cesarem Turcarum dominum gubernatorem Grittim; et dedit ad manus Rex Joannes vnam sellam valde preciosam, quam fertur dixisse preualebat septuaginta quinque milia markas in donum Cesaris Turcarum, vt ne amiteret eum Re gem Joannem in magnam perniciem. Dominus gubernator cucurrit velociter erga Cesarem cum resumpto animo, et vnum vexillum supra erigebat coram gente sua ad iter Regnum Turcis. Erat cum eo in legacione sua Joannes Doci, Jeronimus Lacki, Vrbanus Batyani, et sic alii de Hungaria cum eo multi abibant mixtim cum Turcis. Et partim anthiokis inter se exercebantur, et Turci Bacum de Hungaris rursum exercebabant in dies.

Et posthec Rex eciam preparauit sese de Buda descendere versus Themeswar. Inde elegit in arce Buda Literatum Symonem latronem, et juxta ipsum Gregorium Pestieny, et monachum Franciscum de Frankapanibus et dominum Stephanum Verbwchi, et cum eis multi milites Hungarorum permanserunt cum eis. Et Rex mihi iussit, vt si aliqua prodicio nasceret inter se, vt ego intimarem in litteris erga eum, me permisit in arcem Budam.

Symon Literatus me valde me in oso habebat.

Ego consiliaui animum meum, quod si ego scriberem contra eum ad Regem, et ipse sentiret, mox me latitarent in tarurnis macerii. Et ego patius post Regem, et Regem appropinquaueram in vna villa Nag Iratus. Et Rex cumque me vidit post ipsum eundem de Buda, mox fui, et habui odium in se, quod residenciam non perlustraui vsque ad finem in arce Buda, quod nunquam graciam potueram invenire apud Majestatem Suam, sed per Petrum Petroiut.

Et transfretauimus per aquam flui Marisium in vadum Papi; et intrauimus ad Themeswar in vigilia Omnium Sanctorum. Et mihi jussit Rex, vt ego sollennizarem summam missam aput monachos Dominicis. Et sic perlustrauimus diem cum Regiestatis, et post prandium jussit Rex ciuibus, vt intrarent ad arcem Themeswarien.. Quum audissent ciues ciuitatis, premeditabant, quodnam hoc esset, et dubitabant de preteritis, que fecerant super Regem Joannem. Me cumque viderunt ambulantem in ciuitate, vocare fecerunt, et me examinabant; quod si aliquid sensissem de Rege, quare invitare fecisset eos arcem. Ego dixi: „Nil cogitatis de ipso erga vos aliquod malum, sed bonum.“ Intrauerunt ciues ad Regem in arcem Themes., et alios milites stetere fecit. Et in primis Hungariter Rex fecit exordium locucionis ciuibus, et dixit: „Petre, hodie tibi tradidi claues arcis Themeswariensis, vt sis deffensor ac protector egenis, et viduis, ac virginibus, ac tocius Christianitatibus. Et vos ciues ipsum audite tanquam personam meam.“ Et cum ciuibus juramentum fecerat, fecerat mox in arce Themes.

Et ibi Rex moram habuerat duobus ebdomadis in Temeswar, 91.|v. et mouit se Rex Joannes iterum

versus Lippam jam secundario. Et ibi eciam solacium habuit in duobus ebdomadis. Et mane surrexerat Rex de Lippa, venimus ad Kowazy sub monte Makra oppidulus erat, et ibi pernoctauimus. Et mane surrexit Rex, erat Dominicus dies in aduentu Domini, vbi cantabant scolares in summa missa officium „Gaudete, iterum dico gaudete.“ Et vnde surreximus venimus ad Symand, et ibi tribus diebus solacium habuit sua Maitas. Et de Gywla Emericus Cybak non venit ad Regem, quasi tenebat eum vt traditorem, sed non in facie; qui deuocionem ostendebat more suo, et fraudem meditabat in corde suo. Vnus alter, et alterius non credebat. Et iste Cybak, quod peruenerat ad magnam villam Soklo, postea ibi venerat in obuium suum Regiestatis. Ego quidem pauper latitabam coram eo propter Regem Joannem, quia ego sepe redarguebam ipsum, quod Regi Joanni non bene seruiret jam in fine ab infancia sua. Et Regem non permisit ad arcem ire Gywlen., sed hospicium apud parocum permisit quietum habere. Ibi Rex valde suspirabat in naso, quod eum Rex jam in magnificum elegerat Emericum Cybak, et jam nimis erat ingratus contra Regem Joannem. Et Rex in Gywla ciuitate spacium habuerat tribus diebus. Vnde surreximus venimus ad villam Deche, et ibi prandium habuit Rex.

Et venit ad Regem Vaywodich*), quem principaliter miserat sub Palotta arcem prope Albam Regaliam, et Turcos pedites de conkis suis nazande simul cum Momen vajde, et vt Ladislaum More de arce eriperent Palotta. Et infra mensis duobus super eum

---

*) Értetik Laszki Jeromos

contriebant muros eiusdem arcis, et Ladislaus Fichor jam perterritus erat; et istum Idumeum Jeronimum Lacki clam ad se vocare fecerat, et ipsum valde remunerauerat cum argenteis vasis, et aureis. Et sic eum deliberauerat Vaywodich Lacki, et quod pauperes Turci consensissent, quod fuisset aliqua tradicio per Lacki, atamen simulan. erat. Sed Rex pauper recordatus erat sepe in corde suo, et non walde solebat eum videre, quia qui audet tradere dominum suum, libenter eciam audet interficere dominum suum. Sed semper habebat pedites robastos viros Hungaros ad portam suam, et permitebat habere arma sub veste janitoribus habere, quia nesciebat cui credere.

Et inter hec audiuimus dominum gubernatorem venturum fore in Zegheḍ. Et venit Rex ad suam villam Sacre Corone ad Mesterzallas; et ibi pernoctauit et cum eo Cybak. Mane surrexit Rex post missam audiendam ad Thizawarsan; et in diebus erat quatuor temporum natiuitatis Domini anni 1537.

(CAPITULUM LXXXIX).

Et Gritti venit ad Regem solumodo ambo tractati erant in sermonibus suis. Dominus gubernator iterum retrorsum cederat ad Turciam, sed personam suam vnum Tallum Turcum elegerat versus Budam cum aliis Turcis. Et quum Cybak Emericus sensisset, quod dominus Gritti a Rege missus esset, iterum venerat ad Regem Joannem. Et ego coram Rege astabam, et valde dominus Cybak ad Regem loquebatur: „Quamobrem istum paganum elegisset in gubernatorem?“ Optimates Hungari non indigebant;

quia dominus gubernator veritatem diligebat, Hungarorum quidem valde contrariebatur veritas, [92.] | ipsis non eminebatur. Quum dominus gubernator, quod jam sensisset inter Hungaros veritas Dei sub planta abitaret eorum, dicebat dominus gubernator: „Ego video inter Hungaros justiciam Dei ewagasse ac abscondisse, sed agendam lucernam magnam statim, et volo requirere eam Deo adjuuante.“ Rex cum domino Cybak equitauit ad solennem diem natiuitatis Domini ibi solennizare.

Me quidem cum Cedi Leonardo in quadriga Thomasi Bernardi, nos tres fuimus, et dominus Vaywodich cum Stephano doctore. Et venimus sursum versus Budam. Et dormiuimus in Pilys, et secundo die venimus ad Pesth. Boza Benche intuitus cubicularius derelictus erat in hospicium Regiestatis in Varsan, propter quod erat valde timefactus propter multas credencionalium factas, et totaliter erat mox nudus corpus ipsius cum stercora bouinarum intrinsęcus limatus. Et ibi Rex amisit; et sic Joannes Cassaj eligebatur in locum suum cubiculatorem. Et nos venimus ad Budam, et ego iterum ad locum meum cappellanatus resedi, et prouisor erat adhuc Symon Litteratus, et me non valde amabat.

Et cumque pervenimus ad annum nowum dum scribebant 1538, et inter carnis priuium fecerant magnum ludum in cena et in prandio Symon Literatus, et deridebant dominum gubernatorem de modis Itarum, videlicet Nadasdi Thomas, et Paulus Pozaka de nacione Zalka, et Ladislaus notarius Symonis prouisori Buden. . Et de ciuitatibus pulcras adolescentulas intro invitarant ad prandium, et ad cenam, et viros suos inebriabantur, et recenter mechabantur

cum eas. Et vnam nunquam potuerant declinare ad mala, sed perfecte permanserat in castitate matrimoni; nomen Zigarto Thamasne; alii meretrices in oso habebant propter perfectam probitatem.

Et vnam famam refocillare fecerunt, quod dominum gubernatorem Cesar Turcarum decoriare fecerunt Turci in vrbe Constantinapolim, et de vno thurro cutem cum straminibus impleuissent extra per vnam hastam trudissent. Et locumtenens habitabat in domo domini Gritti nomine Tranquillus, et hec omnia audiebat et non presumebat contra eos, quidquid locutus fore. Et tricessimatorem Joannem Literatum de Bogad, et iste erat locumtenens et tricessimam ipse accipiebat. Et ipsum valde deludebant et infestabant predicti latrones, et volebant ab ipso racionem accipere, et non adherebat eis. Et dicebat Joannes Litteratus tricesimator eis: „Ego vobis non possum dare, quia vos mihi non dedistis mihi ad manus meas hec officiam tricesimatoriam. Quomodo possum dare vobis, quoniam si dominus meus venerit, et dominus Deus reduxerit, ei reddam racionem; sed vobis nequaquam." Et dixerunt illi Pharios predicti, qui ficciomena composuerant, quod dominum G(r)ittim turpissima Cesar necauisset, et nunquam ad Hungariam amplius reuertetur. 92.|v. Respondit Joannes Litteratus: „Non dicite talia, domini mei, quia nudius tercius dies jam est, quod mihi allate sunt domini gubernatoris ad manus meas." Ipsi e conuerso dicebant: „Nil est"; sed irruerunt ad hospicium domi Joannis Litterati, isti latrones predicti Thomas Nadasti et Symon Litteratus et Paulus Pozaka, et plus quam duo milia markas abstulerant de hospicio suo et insuper duxerant ad arcem Buden-

sem captiuum et posuerunt eum in angusto loco; et vxor eius permanserat nuda cum liberis suis. Et tales erant Hungari in tradicione bona eorum.

(CAPITULUM XC).

Demum audierunt, quod jam tendit (Gritti) aduersus Hungariam. Timerunt, quod stolide ac insana mente fecissent. Venit Rex de Transilwania iterum ad Budam post Parastenen. ad festum Ascensionis Domini. Et intrauit Rex ad arcem cum multis militis ac dominis egregiis. Cum vero Rex sine prandio libenter coquerent, Regiestatis non habebant ligna, sed omnia destribebant provisori curie arcis Buden. Interrogabant cuius fenum deberent fenum et pabulum pro equis Regiestatis dare. Et dicebant: „Non habet hic Rex neque fenum neque ligna ad coquinam.“ Et ipse hec audiebat, et nil respondebat. Ego vero cum audiui: „Noh, vere appellabant ipsum tempore vayvodatu suo isti milites limites, quod esset chaterina vayda, et vere Rex est catelnia.“

Interim venit dominus gubernator de Turcia cum caterwa sua. Sed jam Joannes Literatus de arce Buda per aliqua corda, quod vxor sua sub palio portauissett ei, et sic absolutus fuisset. Et eodem tempore frater Georgius cum Rege ambulabat, et Paulus erat exigator in multis annis sine racione redenda. Et dominus gubernator rogabat de ipso centum florenos. Et ipse Paulus pusiculus stature erat et raro breuis humilis negauit dare. Et fecit captiuare, quamobrem famulum suum tricessimatorem spoliassent in murata ciuitate, et Simonem Litteratum admodum. Sed Rex Joannes excusauit eum latronem de manu

gubernatoris. Illum Paulum Pozaka suspensus erat in octaua Pentecostes; et alter wlpis Thomas Nadasti tempestiue exilium fecerat de Buda. Et jus fecerat dominus gubernator contra eos, et lex juste sibi devenerat, et in domo sua jam Paulum Literatum suspenden. amiserunt in patibulo. Et et diuertisset populus ad ciuitatem Buden., dominus Tranquillus quatuor milia florenorum reperiebantur in domo sua. Qui si dedisset vnum miliam florenorum, mortem non patuisset Paulus Pozaka. Et Symonem Sclauum extra truderunt de arce, et in loco Rex Majestas sua cum domino gubernatori fratrem Georgium elegerant et provisorem Budensis arcis, vt prouideret ad necessitatem Regiestatis. Et bene ipse procurabat ad mensam Regiestatem; quia ipse ordinauerat arcem Buden. cum victu, et copiose inpleuerat arcem Buden.; triginta tres vasa vini statuerat; et quattuor milia 93.| lardones; et insuper pulueres copiosas plus quam ducenta milia *massas* recondebat in arce Buda, et ligna ac fenum ad Regiam Majestatem necessitates; et ffarinas multas, quamobrem eciam timebamus a Germanis obsidere arcem. Ita fertur dixisse monako Georgio fratre, quod decem milia modiis Buden. impleuisset arcem Buden.; et omnibus satis fuit ad horam prandii et cene.

Interim quod jam residerent pacifice in Buda, videlicet Rex Joannes, et Ludouicus Gritti gubernator et dominus cancellarius Stephanus Verbwchj, et monachus Groph Franciscus, et sic de singulis. Et cumque oportebat venire domino gubernatore ad curiam Regiestatis, extunc veniebat cum ducentis peditibus recenter cum pixidibus, ac cum gladiis, et fustibus, ac cum igne incenso *canoth*; et aplican. ve-

stes suas ad lumbos. Et cum pennatis capitis incedebant coram gubernatore dum iret ad arcem in consilio Regiestatis sepenumero. Ego semper talia in corde meo gerebam, et sobrius eram. Semel dominum Pestieny solum inveni ambulan. pro spacio, et illa dicta declaraui bene cuncta sibi; et mirabatur. Et dixi sibi : „Ita curam habeatis, quod semel omnes in consilio vestro cum Rege capite privati eritis, quia maxima pars seruorum Regiestatis adheserunt sibi in seruitute, ac ad mensionariam suam steterunt, qui sunt nominati; et Rex non habet jam tot milites Hungaros, sicut dominus gubernator.“ Ait mihi dominus Pestieny : „Vere, pater Georgi, non cogitassem ego hec, sed curam habeamus hactenus.“ Et sic domino cancellario Stephano Verbwchy declaraui. Et quod hospicium habebat dominus gubernator juxta domum palacij domini cancellarj, sepissime tempore cene, et tempore prandii furabantur paruuli militibus ac dominis, quos per vim, quos per dona, quos per magnam astuciam. Et sepissime discordia ac jurgia surrexerat inter se curialibus dominis gubernatoris.

(CAPITULUM XCI).

Et quum hic talia sonuisset in auribus Regiestatis ac dominis optimatibus, swaserunt Regem clam, vt viam sibi prepararent. Et sic preparauerunt ei viam iterum erga Turcarum Cesarem.

Et iterum vexillum erexit suum ante hospicium; et jam nos simulatim gratulabamur, quod iste serpens mouit versus Turciam. Et cum eo proditor ac instabilis Joannes Docy, ac Vrbanus Battyani, et Lọkọs Kalay, et Michael Thaki cum militonibus suis. Et

insuper Lacki Jeronimus adherebat jam sibi, et viam resumpto animo suo trexit sese per Transsilwaniam. Et hic, quod sentisset Rex, quod viam erexisset sibi,[93.]| v. dolebat et nesciebat causam; atamen inprimis erat bonus in humanitate sua. Ego intellexi causam, quod demum contra Regiestatem Suam erit demum, quia jam dominus gubernator Gritti per consilium latronum seductus est, videlicet per Joannem Docy, et per Vrbanum Battyan. Quia jam Joannes Docy erat vicegubernator post ipsum, et magnum habebat mandatum; quia natura erat in sermone sua valde blandimentis ac in moribus fauentissimus cunctis domino suo Lodouico Gritti; qui postremum vxorem suam seduxerat ei in thoro suo domino gubernatori. Et istam infamiam audieram ab ore Joannis Regis ad facie apponetem pro ea, que demum audiemus melius.

Et iste dominus gubernato(r) antequam dum abiret iter aduersum Turciam, fecerat congregacionem magnam in Bude inter Hungaros optimates et inter nobilibus Comitatum, et ignobilibus. Quod cumque venissent, locum deputauerant in claustro Sancti Joannis Batiste. Et inter regnicolarum intrauit, et cum eo vicegubernator Docy Janus. Erigerat se inter regnicolarum Hungarie, et dicebat opinionem suam sic, ac desiderium cordis sui: „Audiat dilecciones vestras, videtis vestrum in dies periculum venientem super vos seorso et deorso. Ego tantam habeo virtutem petestati mee, quod ad futuram Deo adiuuan. edomare possum eos. Precipue quidem Cesarem Turcarum leuiter, quamdiu viuet, et regnat cum filiis suis, et post decessum eorum eritis in magna tranquillitate. Quia vobis non erit necesse bellicandi, et insulam regionis Sirmiensis deliberabo vobis. Et de-

orso hostem nostrum Regem Ferdinandum volo edomare cum vij propriis meis. Ecce videtis, domini mei Hungari, quod ego non habeo, et neque habere volo alios in seruitutem vestrarum, solummodo Hungaros, quod si quis ex vestrum cogitaret falsam mihi proposicionem coram magnatibus vestris. Quia jam quod sucepi onus vestrum gerendi ac curam maximam de hac re predicto; sine expensa nil possumus facere.“ Et ista verba domini gubernatoris erat Joannes Docy interpres; et juxta ipsum semper astabat quasi Satan. Ita jam sibi credebat dominus gubernator, quod si dixisset sibi, vt ne comederet vsque ad tercium. Ita diligebat vnus alterum, quod ad futurum vincebatur pauper gubernato(r) per consilium stolidum Joannis Docy; que resciemus melius ad futurum in scriptis. Contra proposicionem jam domini gubernatoris nostri Gritti, hic rumor incitata erat in regnicolis. Qui dicebant, quod demum non perfectum. Qui autem dicebant: „Quod non esset durabilis in promis 94.| sione sua, quia est aliena gens; quomodo nobis esset fidelis?“ et sic de singulis diversimode parabolabantur, ac demum non potuerunt quidquam facere, velle nolle hoc postet quid vult. Alii dicebant: „Quod Regem nos habemus; non est puer, sed est maturus homo; ergo vertamus ad eum. Quid vult Rex; quod si oportet nobis ei obedire aut non; quia super nos petit respon..“ Et ad Regem miserunt duos legatos, vnum Baijom Benche, (alium) Bekeny Benche ex nobilibus, et sic Regiestatis referuerunt articulos questionis suos. Et Rex Joannes amare subaudiebat in arce Buda; et relacionem talem fecerat Rex Joannes regnicolis: „Bene recordetur tota nobilitas regnicoli Hungarie, in quantis ei seruiui, et

barronibus regnicolis Hungarie. De quibus mihi quattuor vicibus juramenta fecerant, ut me audirent, sed non audierunt. Magis ego traditurus fueram ab ipsis in Tokay, et in Scina, ac in Buda. Quam si mecum non fuisset ista Idumea gens, diu fuimus exaltatus de mundo; ergo ipse est gubernator vester, ipsum audite.“ Et venerunt legati iterum inter regnicolis, et tali modo referauerunt toti regnicolis. Quum istam relacionem retullen. eis audierant, mox in silencio maximo depositi erant, et nesciebant quidquam proferre contra lacionem Regiestatis, Stephanum Verbocy valde refocillabant eum, vt loqueretur aliquid ad vtilitatem regnicolis Hungarorum. Nil respondebat, sed tacuerat quasi amens, et hec dixit eis communiter demum : „Quid silemini, et quid auditis? Interrogate jam dominum gubernatorem nostrum, quid wlt a nobis regnicolis petere.“ „Nil aliud, non multum; sed exceptis magnatibus nobiles, et ignobiles, ac ecclesiam eciam; quilibet prenotati medientem rebus suis, vt patet de auro, de argento, de pecudibus, de quibus que sub se habet. Et ista sit exigator vicecomes quilibet in comitatu suo. Et insuper habeo quadraginta *massa* de croko. Et per comitatibus, ac per ciuitatibus, et per nobiles sit distributa inter se libra cum tercio dimidio. Quia Deo adjuuante inveni vobis aureum montem in Transsilwaniam, et illam debet mihi refocillare die in dies cum expensis vestris, que mihi obtullere debetis. Et post decessum mei relinquit vobis.“

Vere prophetauerat, quia nunc eciam illa *banya* aurea producit bonum aurum; attamen prius Rex Joannes inceperat fodere, et Deus sibi commiserat sibi invenire. Quia vnus antiquus ciuis erat, tanquam

patrem tenebat; ille ciuis, qui 94.|v. in Transilwania manet in ciuitate Koloswar.

Et post congregacionem absolutam, quemadmodum descripserat eis, ita inceperant exigere. Sed illa exigatio ad futurum non erat in se perfecta dura, sed indurabilis, que demum audiemus.

(CAPITULUM XCII).

Jam quomodo mortem passi fuerant Palus Artandi et germanus ejus Blasius Artandi, dum scribebant anno 1533 post absolutam Buden. a Germanis absolutionem.

Quum germanus suus Paului Artandi erat cum Rege Joannem in arce obsidionibus Blasius Artandi, et awnculus ipsius Paulus Artandi tenebat clam cum Rege Ferdinando. Et que epistolas miserat erga Ferdi. Paulus Artandi de quattuor comitatibus heren., qui venient. Rex Ferdinandus ad expugnandam Budam. Et nunccium duxerant eiusdem captiuum adprehenden. fideles Regiestatis Joannis ad Regem Joannem. Extunc erant quattuor epistole, et presentauit epistolas solus Rex Joannes, quod allate erant ad manus ejus. Quum perlegisset ac intellexisset Rex Joannes, valde admirabatur Rex pauper, et dicebat: „Nunquam credidissem compatri meo, cui ego liberos duos baptizaui, et mihi tam insijdias preparauit. Vnde meruissem hoc de ipso?“ Hec dicebat coram nobis aulicis, non coram optimatibus.

Et fecit vocare Vaywodich ad se, et venerat antequam obsiderent Palotam arcem super Ladislaum More. Et ambo duntaxat loquebantur susuro verbo, quod nos nil intelleximus. Attamen demum intellexi-

mus, quomodo docuisset Rex Joannes Jeronimum Lacki, quomodo debet captiuare Paulum Artandi, quod Rex Joannes permisit dare et donare arcem duas videlicet Lippam et Solmum. Quia iste Paulus Artandi habebat jam aciem compositam adversum Joannem, nesciebat cui adherere perfecte. Et castor ipsius erat vltra Thiciam, et ipse spondit Regi, quod fideliter sat agit.

Et Vaywodich cito equitauit ac ad istum Paulum Artandi solummodo cum quatuor quadrigis, et in quattuor optimos viros strenuos habuerat secum, et in quattuor quadrigas bonos equos. Reda appenden. ad eum Paulum, et vidisset ex hac parte ambulan. pro spacio. Et super gasquadri viros ac milites reliquerat retrorsum, et ipse solus tum equitauerat ad rippam fluius Thicii. Quum vidisset Paulus Artandi Jeronimum Lacki quod solus esset cum tribus equis tantum; et Lacki Jeronimus destinauerat vnum tantum sucrescen., et fecit vocare ad se solummodo se ipsum veniret, et multum thardaret eciam, rursum reuerteret se ad suum castorem. Et venerat citra flui Thicie ad Jeronimum Lacki, et jam cum ambo essent et fabularent. Et magnum sibi gaudium dominus Vaiwodich retulisset, quod sibi donauit duas arces Rex Joannes, videlicet Solmum et Lippam. 5 | Cumque audiuisset Paulus Artandi ab ore Vaywodich, gaudium solacionis magnum accepit. „Veré salutem sibi et reseruire studebo fideliter hactenus propter arcem Solmus et propter arcem Lippam, adhuc ad infernum irem propter.“ Et mox clamauit ad castorem suum pro cubiculariis suis, vt offerent vinum bonum ad victimam domino Lacki. Ait Lacki : „Rogo dominacionem vestram, quod

nemini pandere debeat vestra dominacio." Et sui milites in villa quos relinquerat appropinquam., subito rapuerunt eum, videlicet Paulum Artandi serui domini Lacki, et subito jactauerunt sursum ad quadrigam. Et repente moverunt cum eo equi quadrigas versus Budam. Clientwli sui vltra a parte flui Thicie clamabat Paulus, ne miterent ipsum captiuum de castore suo. Dum nauigarent serui sui per fluium Ticie; inde, Ergle, jam plus quam vnam miliariam duxerant eum proxime Hewes, et non irtrauerat cum eo Waywodich ad opidulos, neque ad villas, sed eadem die vna et nocte venerat ad Pesth vadum. Neque intrauit ad ciuitatem Pesth, sed jam in aurora erat, quod citra fluium Danubii remigauerant cum eo dominus Lacki. Et Regi Joanni intro presentauerat.

Sed antequam jam adstitum dederat Vaywodich Regi Joannis, cumque in via esset ductus; fecerat intro vocare ad arcem Budensem Rex Joannes Blasium germanum Artandi. Cum venerat Blasius ad vissionem Regiestatis ad arcem Budensem; in tercio ambitu arcis dum iret, ilico Franciscus Keressy ait sibi: „Domine Blasi, sta hic, donec sua Majestas imperabit dominacione vestre, quid oporteat facere." Mox pauper Blasius Artandi declinauerat caput suum magno merore. Et iterum venit Franciscus Keressi dixit sibi: „Domine Blasi, tu es ab hac die captiuus Regiestatis. Ergo veni post me." Et iuerant ambo, et decuriones porte arcis; et recluserunt eum in thurrim Stephani Haragos in loco duro et forti. Et posthec ita duxerant Paulum Arthandi awnclum suum item ad arcem Budensem. Et ipsum Paulum collocauerant infra sub turrim in angusto statu tur-

rim Stephani Haragos; et dum scribebant anno 1533 in profesto Pauli heremite.

Et integrum annum obseruaverat Rex Joannes. Sed cum voce domini gubernatoris erant captiui sub nomine suo; non ex jussione Regiestatis, quasi sub titulo gubernatoris.

Et ita venerant obsidere repente, quia uxor Pauli cucurerat erga Ferdinandum Regem, vt eriperetur de arce Buda vir ejus Paulus Artandi cum germano suo vt liberaretur. Et vxor credibile copiosum thezaurum obtulerat Regi Ferdinando, vt nequaquam
95.|v. vir eius ne sederet in vinculo carceris, sed absoluetur. Et ipsi pauperes vnus alterum nesciebat, sed suspicabantur vnus ad alterum, quod essent ambo in captiuitate Regiestatis. Et ipsi sciebant, quod volunt obsidere Budam, et spem habebant magnam absoluendimet ipsos. Jam ewoluto anno idem 1533 idem obsiderat belli ductor Vilhelmus Regi Ferdinandi, sicut scriptum et vt supra.

Quum jam venisset ad annum 1534, quamobrem Beati Thome apostoli ante Natiuitatem Domini quod jam absoluti fuimus Germanos propter sollennem diem Natiuitatis Domini abierunt mortem, vt gaudia solennis dies ne contaminata esset lugubre. Cumque venerat dies Beati Pauli heremite eciam, extunc dominus gubernator fecit ac iussit vocare lictorem, valde mane erat, quum intellexisset gubernator practicam eorum, quod ex licenciis suis pocius venissent Germani obsidere Budam. Sed intervoluto anno integro rogabat Rex Majestas sua tantum ab eis decem milia markas, et nuncciauerat Paulus Artandi vxori sue, vt portare debeant. Sed vxor viriliter procurabat ad Regem Ferdinandum, quia ipsa confide-

'batur, quod vir suus deliberabitur a Germanis, et ipse pauperes confidebant, vt absoluerentur.

Per hec quod venit dies et hora, statim vocare fecerant capellanum suorum nomen Zattyor paph, et in aurora confessi fuerant circa ipsum capellanum eorum. Et ipse Zattyor paph bene habuerat anulos aureos sedecim, et amborum vestimenta suas subductas sabellinis duas ei relinquerant capellano predicto. Et annelos sedecim variis lapidibus preciosis circum mancipate erant, ita quod Benedictus Boza centum florenos dabat pro ei, et non voluit neque demonstrare, sed negauerat cum astucia sua; quia si in manibus potuisset aprehendere, nunquam vnum obulum obtinuisset ab eo. Et de vna vetula relinquerat plus quam sexaginta florenos, et ipse clam suscipiens sese cucurrerat ad plebaniam ad Chak inter Themeskez. Quia capellanus timebat demum ab vxore sua, vt ad futurum ab eo vi extorqueret.

Et jam ambo extra ducti fuerant ante ortum solis in die primi Pauli heremite, capite trunkati erant in arce intus juxta fontem *chatornakwt*. Imprimis Blasio germano suo amputauerat caput ipsius tortor Budensis. Quum jam intuisset caput rasum germano suo, dixit: „Vere germanus meus non habuit tot culpam sicut ego; sed propter culpam meam patitur mortem.“ Et postea ipse etiam flexis genibus clamauit Jesum tribus [96.] vicibus, et ipse mox exalauit de mundo. Et postea portauerant duos loculos, et corpora eorum immisserunt in grobatum cum capitibus suis. Et extra portauerant in ciuitatem juxta sacellum Diui Georgii martiris, et tota die ibi jacuerunt sub nigro linteamine ad mirandum populorum, et post

vesperas ducti fuerant ad sepelliendum sub vrbis Buden. in sacello Sancti Michaelis archangelis.

(CAPITULUM XCIII).

Et sic terciario dominus gubernator transmissus erat in legacionem de Rege Joannis erga Turcarum Cesarem. Et a Fegwernek per aquam Thicie citra remigauerat, et ad Debrechen; et de Debrechen ad Warad. Et iste latro Docy Joannes dirigebat eum sicut vnus Satan, et Battyani Vrbanus, et alii similiter. Per villas, et per opidos, ac per ciuitates multa stwpra et peragebant in itineribus suis, que Deus altissimus demum non patuit eis, de quo postea audiemus.

Inde Rex Joannes descenderat de Buda cum dominis, et filius domini gubernatoris nomine Anthonius, qui erat optimus adolescens ac gracilis erat, et ipsum remunerauerat Rex Janus cum vno equo cespite quam prevaluisset sexingentos florenos, ita asserebat Rex Sua Majestas. Et mouit sese Rex Joannes ad Quinque-Ecclesias, et ibi solacium habuit quam vnam mensem. Et Turci multi erant cum filio Gritti, et ex parte ipsorum multa querimonias veniebat circa Regem.. Flen. matrone ac eywlan., quedam filios, quedam filias; et Rex nil inibebat Thurkos propter seruiciorum suorum Buden., precipue propter gubernatore. Demum ciuitas surrexerat cum strepitu magno, et ad Regem miserant legatum idem in ciuitate, quod si Sua Majestas curam non gerit, extunc propter ea nos curamus agimus. Rex audien. tam summam querimoniam, commisit judici ciuitatis, vt irent ad filium gubernatoris Anthonium, et ipso

acciperent relacionem prius, et postremum et ipse curam ageret. Et erat judici nomen Vlffangus, et erat de Germanie Alemanorum. Et erat valde furibundus, reppente accessit ad hospicium suum cum satrabis suis, et occipite ceco incepit infestare suam illustrissimam dominacionem; quia jam post Valentinum Turcum paraphum comitabant, et jam Valentinus perlustrauerat Turcos in castoribus suis, et inter montanas Silez cum gente sua morabat. Et Anthonius filius gubernatoris spopondit judici: „Quod silent in pace, ego refrenare volo eos.“ Et sic precceperat eis, ne aliquam iniurgiam ex 96.|v. citarent, quia si deinceps accesserit, capite plectitur. Et postec siluerant, et demum juramentum fecerant judices ac jurati ciui ciuitatibus Regiestatis, quod jam essent fideles Regi Joanni.

Et aduersus Budam iterum mouit se, et in via sua arcem occupauerat sibi Anyawar; et juxta Danubium flui egressi fuerant ad Budam. Quod si cucurrisset versus ad Albam Regalem, de vnde ad Vesprimien. in episcopatum, potuerat ista sibi adipiscere. Sed demum in dies in effeminacionem currebat, et nemo jam ab ipso timebat, sed pocius in sodalem suorum deputabat. Et vnus Tracianus Balinttich de Lippa epistolam suam allatam ad manus suas a Rege Joanne erat preceptoria, capiens in manus suas ilico conspuen., et laceran., sub ppedibus palpan. postremum ad ignem proiecerat. Sed gubernatoris Gritti epistolam metuebant ac colebant et amplexabant, quod demum solumodo preceptoriam suam solicite accipiebant totus regnicoli, quam preceptoriam suam Regis Joannis, et semper efficax erat omnibus mandacio sua, quam Regiestatis. Et iste postea

ad futurum Balintitt Tracianus punitus erat per Regem Joannem.

(CAPITULUM XCIV).

Inde Emericus suflatus erat Cybak in stomachamine suo quasi contra Regem, quod Gritti tam prolixam viam habuisset veniendi dominus gubernator ad Budam. Et isti latrones refocillabant famam, quod per Cesarem Turcarum esset direptus ac jugulatus; et quasi Rex eciam in dubium erat, quod tam diwrnum viam habuisset dominus gubernator. Et dominus Cybak valde arguebat Regem Joannem, quod gubernatorem elegisset Ludouicum Grittim, in memorabile de (h)ac re semper arguebat Regem Joannem. Ista verba Cybakini sensisset extunc dominus gubernator, quia Joannes Docy et Vrbanus Battyani valde habebant in oso ipsum Emericum propter nephandissima verba sua scurrilia, struppam cuique propinabat sibi, precipue Joanni Docy; cum coloquis prauis suis merebat eum, quod quanta supposuit de latere, et de fronte. Aliud nil pauper dominus Emericus Cybak in hunc mundum curam habebat, duntaxat de scortatoribus maximam curam gerebat de talibus ad salutem suam; et valde detractor erat.

Et Rex Joannes donauit sibi arcem optimam ac cum regione sua in Transsilwania Hachagh, Hunyadwara vocitabatur; et donauerat, quod si potest de Germanica parte adipisci, et alias castellas ab eis, optime sibi esset. Et dominus Emericus Cybak gauisus erat ac letus, et 97.| sese constituerat cum gente copiosa, et fecit clamare sellarium lunacionis peditibus tres florenos, equitibus quattuor. Et vexil-

lum suum fecerat pingere de auro fulgido, et arma sua dentes luppinarum pingere preceperat pictoribus, et mouit se, tanquam esset secundus gubernator. Et predictas municiones subjugauerat sibi, et ille pessimus homo non tenebat a Rege Joanne, ne apropriabat sibi, ac ingratus erat sibi. Quia in Hungarie Regno ipsum in magnum, et totum vlgum sibi seduxerat; et ei omnia promitebant arces, et alias municiones; sed non Regi Joanni. Quia nepus erat Regi Joanni ab adolescencia sua, in multis fideliter, quod seruiuisset sibi, fauebat; attamen demum sibi inceperat propinare sibi amaro liquore, quia inimicus non potest esse maior domino suo, qui secretarius vel cubicularius foret contra dominum suum. Ita Cybak agebat Joanni Regi, et de (h)ac re Joannes Docij maximam curam gerebat. Et dominus Vaywodich credebat solum contra Joannem Regem, et in elacione sua existimabat se bene stare.

Et venit interim de Regno Turcie ad domum Budam, et valde vigebat ista fama, quod in Regno Thurcie decreuissent cum domino gubernatore; videlicet Joannes Docy esset palatinus, Vrbanus esset vaynoda Themeswariensis, et Lacki Jeronimus vayuoda Transsiluanien.; quarto et ultimo quod Rex esset Ludouicus Gritti Hungarorum. Jam secundus foret post Regem Ferdinandum intrusus contra Regem Joannem. Et quod hec sensisset Rex Joannes contra se statuen. in vrbe Constantinopolitane. Verum altissimus eruerat eum demum a talibus versuciis nephandissimis.

Jam Lacki in hospicio ciuitatis subaudiebat, et jam nolebat Regiestatis astare, neque mandatis suis obedire. In arce Buda Rex Joannes simulan. suadere

cepit se ipsum, quod melius esset Regi Joanni captum habere latronem, tanquam proditorem ponere mancipatum in loco angusto Pauli Artandi. Et Joannes Zalancij astabat Regi Joanni die noctuque equo animo cum Joanne Fekete; et ait Rex Joanni Zalancy: „Curre statim, et dic Jeronimo Lacky, quod nunc mihi allate sunt in manibus littere domini gubernatoris, quod in via jam egressus esset versus Budam.“ Cumque Joannes Zalancy protulisset ista verba domino Lacky, mox surrexit de lectulo siue expergefactus fuerat. Attamen antequam multociens inuitare fecerat Rex eum, vt veniat ad eum, sed semper excusabat se cum egritudine sua; sed quum audisset gubernatorem venientem versus Budam, ilico imperauit seruis suis, vt equum meliorem statim aducerent cum sella. Et sic duxerant equum sibi; ascenden. 97. | v cepit ilico jactitare ac strepitum facere per vicos platearum Buden., quasi nunquam febrem sensisset. Quia sub custodia erat die noctuque, triginta duo viri custodiebant.

Quamobrem jam occupabat sub nomine gubernatoris, id est arces ac ciuitates et opidulos. Quasi demum tenebant Regem Joannem infimum, et priusquam voluerat obsidere episcopatum Varadiensem, et minato verbo rogabat sub nomine domini Gritti. Quum sensisset Rex ipsum non esse durum in fide sua, policitus erat ei Rex, sicut Artandibus, vnum arcem Kesmark inter limites Regni Polonorum stita est. Et propterea repagulatus erat in ciuitate tempore judicis Bartholomeus Ettyeki. Et post vnam horam refocillauerat nouam famam sibi Joannes Zalanchi, quod gubernator esset in Nag Thwr. Et mox super

equm suum cucurrit gaudenter ad arcem Budensem, quia jam nil verebatur de Rege Joanne.

Quum jam de equo intus arcis descenderat, dixerat castellanus Stephanus Amade: „Non ascendas ad Regem Joannem, quia jam es in vinculo carceris.“ Equm suum abstulerunt de ipso agazo Regie Majestatis, et ipsum deduxerunt in locum Pauli Artandi. Et inde irruerunt aulici Regiestis in ciuitate ad hospicium suum, et thezaurum suum multa invenerant de auro, et argento, et insuper litteras multas traditorias ex vndique contra Joannem. Et cuncta presentauerant ad manus Regiestis, et inceperant perlustrare et legere. Extunc majorem prodicionem inuenerant contra Regem, quam Paulus Arthandi. Et Rex ad facie sua deffinabat, et perlegere faciebat coram ipso, et tacebat ad modum terra. In mense Augusti erat.

Jam Lacki Jeronimum arta locus tenebat eum, et fecerat se egrotum in captiuitate. Et Rex protullit vnum Italum fisicum ei ad medendum, et me concessit sacrificare coram eo in chabitaculo carceris, quia sciebat me Rex conscripsisse contra eum ad Petrouitt sub arcem Palatha super Ladislaum More; quia ipse Lacki Jeronimus deliberauerat eum, latro latronem; et per eum absolutus erat Ladislaus More per multa munera thezauri, sicut scriptum est. Postea ego fui coram ipso in carceris, et ego ipsum mox cognoui sectam suam Lutterianam confessisse. Et tunc per ipocrisim audiebat diuina misteria, quia valde erat astutus in moribus suis; et ego cum eo multa obiciebam obposito sibi questionis, que tenebat sophisticam suam. Postea ego ennarraui Regi, quod esset de Pharahoni genere.

(CAPITULUM XCV).

Postea inter hec sonus in auribus nostris curialibus, quod dominus gubernator foret in Transsilwaniam, 98.| et intellexisset, quod contra gubernacionem suam dominus Cybak surrexisset, et in officio suo incurrisset quasi aliunde ascendisset, quod castella, et arces cum possessionibus suis multas subjugasset sub se. Et iste Joannes Docy semper in auribus domini Gritti dabat, et augmentabat suas malas condiciones: „Quod contra Illustrissimam dominationem vestram presumsit accedere in officium Magnificencie vestre; ideo rogo vestram Magnificenciam curam habeat de ipso. Quod si curam non egerit vestra Magnificencia, extunc erit ipse contra Illustrissimam dominacionem vestram; quia donec ipse vixerit, non possumus expedire de re illa, que decreuimus in vrbe Constantinopolis.“ Et Vrbanus Battyani sic coram gubernatore swadebat eum : „Ne venirent sub gubernacione vestre Magnificencie. Qui est potens, et Regem Joannem tripliciter jam tradiderat ad mortem, sed Deus miro modo obseruauit eum ab ipso Cybak. Et insuper infamiam contra Illustrissimam dominacionem vestram nascere fecit, quod Cesar Turcarum vestram Magnificenciam decoriasset, et cutem cum stranibus impletum de thurrium extra per vnam hastam sew trabem trudendus foret vestra Illustrissima dominacio; et tota regio Budensis declarata est. Et ipse Cybak est causa efficiens.“ Et ambo quicquid poterant contra Cybak coram gubernatore multa opponebant contra Cybak. Et sub se Hungaros multos habebat propter largam mensionariam suam; fu-

giebat, quia jam demum Joannes Rex nimis pauper erat. Propterea erat Rex auarus, quia non habebat jam vnde accipere. Et ipse gubernator valde copiose distribuebat pro seruiciis militibus Hungarorum, et currebant ad eum sicut Antichristum. Et erat miles adolescens quidam Hungarus nomine Franciscus Paxi cum quinquaginta equis.

Hic accusaciones, que fiunt in dies contra Cybak Emerico coram gubernatore, sonuerat in auribus Emerici Cybak de verbo ad verbum, quod dominus gubernator aduersum haberet furorem contra Cybak. Et iste Cybak fecerat vnam cratem de puro fulgido auro ex duodecim ponder. markarum, et cum fabro auri Buden. Cristoforo sculptarum fecerat, et cum lapidibus hornata erat. Et hespiscopatum Varadiensibus cum regionibus suis, et Giwlen. arcem cum possessione, ac arcem Vilagoswar cum possessione sua, ac castellum Posam cum possessione sua, et arcem jam Hwnyad cum regione sua; ista cuncta prescripta gubernabat ac possidebat; et habebat thezaurum plus quam centa milia marcis in promtu pecunie. Mouit se dominus Cybak de Waradino ad Transilwaniam erga gubernatorem cum paucis tantum viginti quinque equitibus non habens sub se ad equitandum ad gubernatorem. 98.|v. Et transvexit se ad Transsilwaniam erga gubernatorem, vt cum muneribus suis edomaret rankorem suam, relaxet, et nunc viueret Cybak. Et cum eo sumserat Petrum sacerdotem Crowacum, et cum eo Gotthard Kwn, et nobiles adolescentes tantum cum eo erant.

Et juxta *Koloswar* *) castra metatus erat domi-

---

*) Más kéz által javítva „Brassovia."

nus gubernator, et Cybak Emericus juxta ciuitatem Zeben.

Quum audisset Emericum Cybak juxta ciuitatem Zeben quod dominus Gritti in vicinitate sua castra metatus erat, dominus Cybak dedit ad manus Petri sacerdotis Horwat illam jam cratem predictam de auro puro sculptam, et cum florenis aureis plenum infunden., et equum vnum bonum Turcicum. Et Petrus sacerdos accepit in manibus suis illa pignora et domino gubernatori illa contullit ei. Et in manibus non accepit, sed sub papilione supra mensam deponere fecerat, tanquam cum furore mediocro assumeret munera; attamen plus quam precior erat, quam quintacenta florenos. Et dominus Petrus sacerdos exortacionem pulcrum fecerat, in legacione sua coram gubernatorem, ac oracionem. Et mox inceperat dominus Gritti proicere ad faciem Petri sacerdotis: „Quemadmodum aliunde ascendisset dominus tuus Cybak;“ et sic de singulis scriptum est vt supra, quod per detraccionem infamasset Cybak dominum gubernatorem, et de aliis sic. Ista jam quod audisset Petrus sacerdos, et defendere volebat Petrus sacerdos dominum suum Cybak, noluit exaudire gubernator Gritti, sed dixit: „Vere puniam ipsum.“ Cum argumento relacionem acceperat Petrus sacerdos, et sic incepit ire versus ad dominum suum.

Hec cum audien. Joannes Docy obuiam Petrum sacerdotem jam in itineribus suis, dixit sibi hec verba: „Audi, domine Petre sacerdos, rogo te, ne dicas domino Cybak ista verba rancora domini mei gubernatoris contra Cybak, vt ne inter eos esset aliqua litiurgia. Et Petrus sacerdos spopondit, quod non memorabitur domino Cybak. Sed cum venisset

jam ad dominum Cybak, cumque intuisset Petrum sacerdotem, dixit ei: „Cum qua relacione venisti, domine Petre, de gubernatore?“ Dixit Petrus: „Cum omni bona relacione. Vere, domine mi, non credat vestra Magnificencia, quod tam rancoram haberet dominus gubernator; sed gaudenter accepit munera vestre Magnificencie et insuper prouidebit vestram Magnificenciam cum alia beneficio.“ Hic cum Cybak gauisus 99.| erat, Kwn Gotthart equidem astabat coram Cybak et dixit ei: „Domine, ego swadebo dominacionem vestram vt veniamus pocius ad ciuitatem Zeben; ecce prope est. Quia forte ne accusabit vestram Magnificenciam in prandio et in cena; et tamen tali modo venerit mala hora, vt per multas persuasionibus Joannis Docy iterum rankoram refociabat sibi. Quia Joannes Docy est maximus placitus apud dominum gubernatorem per verba sua swaue blanda, et est ei consiliarius; et vestra dominacio magnam perperam habet cum Joanne Docy. Ergo mihi non videtur.“ E conuerso ait Petrus sacerdos: „Nil credat, domine Gottharde, vere legacionem bonam retulli domino meo Cybak.“ Dominus Gotthard nolebat nocius fieri contra Joannem Docy, quia vxorem suam tenebat apud ipsum in Zegh. Et ipse valde intelligebat ex vtraque parte dissensionem inter se, Gotthardus perrexit ad ciuitatem Zeben, et Emericus ibi remansit cum Petro sacerdote et cum adolescentibus.

Inde quod audisset Joannes Docy, quod dominus Gotthardus non esset jam presens apud Cybak, mox dominum gubernatorem swadere cepit, quod nunquam leuiter potest ipsum punire sicut nunc; quia cum paucis seruis suis moram habet in tentoriis

suis. „Ergo Illustrissima dominacio vestra ne faciat aliquam dilacionem de hac re, sed statim dimitas contra eum ex milibus vestris aliquem.“ Dixit gubernator: „Quem vellemus mitere contra eum Docy!“ Dixit Docy: „Vere, domine Illustrissime, est vnus miles iuuenis Franciscus Paxi, ille bonum erit.“ Ipsum ilico invitatus erat Franciscus Paxi, vt iret contra Cybak, et captiuum duceret ad gubernatoris papilione. Respondit Franciscus Paxi: „Nolo esse toti regnicoli Hungarie infidelis ac insuper homicida.“ Ac dominus Vrbanus dixit domino Joanni Docy: „Si mihi donaret totam possessionem suam propter infidelitatem contra Regem et contra gubernatorem, et in manibus meis haberem donacionalia litterarum, mox ego accederem cum seruis meis; et ducenta pedites jancharones juxta mecum, ego statim captiuum ducerem ad dominum meum gubernatorem.“. Quum audisset Joannes Docy, iterum swadere cepit gubernatorem tali modo, sicut ipse Vrbanus Battyani vellet habere totam propriam possessionem post decessum ipsius. Ait dominus gubernator: „Est concessum sibi.“ Et statim sine mora cum Vrbano Litterato qui erat notarius eorum ambo ac vicethezaurarius post Joannem Docy; et ipse statim prescripsit donacionales, et allate erant in manibus Vrbani 99. v. Battyani.

Ipse cum gaudio magno egressus est cum gente sua predicta, cumque appropinquasset thentorium domini Cybak, et erat valde mane, id est ante ortum solis. Et dixit Vrbanus Battyani: „Domine Cybak, surge et veni ad dominum gubernatorem.“ Ipse Cybak adhuc erat in camisia ac nudis plantis et capitis, et adhuc dormiebat in tentorio sucrescen. sui. Et tremuit Cybach valde, quum vidisset Vrbanum cum gente

valida, et cepit increpare iuuenes, vt surgerent, „quia male habebimus“ dicebat. Et isti quasi de summo surgebant, et Petrus sacerdos capiens spatam suam, et dominus Cybak capiens in manibus suis bonam vnam frameam. Et vidit Vrbanus Battyani, quod verba sua nil fierent, vt veniret se liberi arbitrio. Et jussit peditibus jagnicharonibus, vt inuaderent ad eum contra, vt caperent. Et dicebat Vrbanus Battyani: „Ad fidem meam, inquit, veniat tua Magnificentia, quia nil tibi eveniet quicquam malum.“ Et ipse recordatus erat verba domini Gotthardi, et fleuit amare, et qui valebant intrare ad papilionem suam, mox casum dabat ad terram, et multos interficiebat. Et quod viderunt, irruerunt ad eum contra. Cepit cum framea sua ipsos negare *), quia viderat jam ipsum de mundo exalantem. Jam quasi aper seuien. irruit contra eos tantum solus, et cepit eos prosternere ad terram tanquam legumine seminator, admodum fertur dixisse, vt fuit secundus Ector vel Achiles. Quia erat vir robustus, et in brachiis suis latus, et in presencia vita sua molam asinariam solus accipiebat, et supra ponebat ad *garat*. Et sicut scriptum est, vt supra, erat vir fortis, quum vidissent eum non comparentem eis, mox circumderunt eum viri improbi, et corda tentorie sue ceperunt scindere, quia nil poterant ei quicquam facere. Solummodo papilionem suam ad caput ejus fecerunt cadere; et sic sub coopertorio velamine tentorie vltra tranfixus erat, sicut Lodouicus Rex; et per magnum martirium exaluit de mundo.

Et in Scibinio sepultus est. Et tercia die visisio

*) Azaz: „necare.“

fuit quidam bonis ac deuotis personis, quod stella descendisset ad locum vbi mortem passus fuisset, et post moram ascendisset valde fulgen. claro ad celum, quasi hora nona feria sexta. Aliqui deridebant, aliqui treme audiebant de illis, qui videbant talem miraculum.

Et caput ejus, quod amputauisset Vrbanus Battyani, et deposuit ante gubernatorem super mensam. Et Joannis Docy, quod vidisset, ait: „Non dicebam tibi, quod mortem pacieris propter linguam tuam pessimam amplius. Colloquia mala deprauant homines.“ 10
Et Joannes Docy linguam suam excidere fecerat jam de capite, et semper coram ipso in vna virga supra apensa erat. Et ad eam cum venisset: „O tu mala lingua, quo me tu denigrasti, sed iam actenus parcat tibi Deus.“

(CAPITULUM XCVI.)

Hic cum audien. mortem Transilwanien., quod dira morte fecerat eum interemere dominus gubernator, et consiliarius ejus Joannes Docy, quod monuuisset dominum gubernatorem contra eum; et Gotthard miles, quod audisset, statim post vxorem suam destinauit ad Hungariam ad Zegh, et inde jusit portare ad Zolnok. Et ipse postea ilico cucurrit ad vnum vayuodam nomine Maylat, et ei valde deprecabatur, quia idem eciam valde erat eloquens more rusticale sui. Et dixit Maylat: „Quid faciamus?“ Ait dominus Gotthard: „Mortem pro morte, et nequaquam abire valeat.“ Et statim sine more sanguineam gladium vayvoda Transilwanien. circuere precepit Valakis gente ac Siculis gente, ac toti Transillwanien. nobi-

libus et ignobilibus. Et cito surrexerant, et dicebant regnicoloni eiusdem : „Quidnam hoc est?“ Et dominus Gotthard clamore voce dicebat eis : „Audite, fratres mei nobiles et ignobiles et optimates, habemus hostem magnum, et quasi intrauit vippera auicularum nidibus, et sic deuoret, ac consumit in multis locis. Sic dominus gubernator Gritti, qui est Turcus Italus, nescimus eligere eum, et intrauit ad nostram edem, ac. nunc mactat et consumit vnum fratrem ex nobis nomen Cybak Emericum.“

Quum vidit gubernator contra se gentem validam surgen., et dixit : „Joannes Docy, quid faciamus?“ „Nil premeditare valeamus, domine gubernator, quia nos sumus plus quam octo milia virorum ad bellicandum; ergo videamus quid volunt.“

Inde filius ejus Anthonius de Buda congregauit sese quince(n)ta virorum bellicosi sub se, et cicius cucurrit ad patrem suum Lodouicum Gritti ad Transsiluaniam; et cum apropinquasset ad patrem dixit ei : „Bene fili, quod vidisti me et germanum tuum videre, quia jam plus quam gaudeo de vobis videre, quia sumus in magna tribulacione inter Hungaros. Sed Deo adjuuan. volo ipsos punire istos rebelles, qui contra me steterunt.“ Cumque vidissent gentem, pre multitudine timuerunt, et dominus Docy dixit domino gubernatori: „Intramus, Illustrissime domine, ad munitam istam ciuitatem Megies, dum Saxonica gens in mentem non accepit jussionem Transsilwanie vaywode.“ Et intrauerant in Megyes in ciuitatem, qua est circumdata est cum menia; 100. |v. quia si ciues sciuissent Megienses, difficile potuissent intrare; quia attamen paruua est ciuitas eorum, sed fortis est.

Quum jam gens ex vndique parte esset eos cir-

cumdati, ac angustiati, dominus Gritti fecit litteras misiles erga Joannem Regem ad Budam: „Ut quemadmodum potest venire ad adjuuandum nos, quoniam male essent. Et recordetur bene Majestas Sua, quomodo ego fideliter seruiui sibi in obsidione contra Alemanos." Et nocte erat ista legacio de gubernatore ad Regem Joannem; sed Rex cumque respexisset litteras, relacionem breuiter fecit: „Vnde possum ipsum adjuuare? Gentem non habeo, queque habueram milites sub me, omnes habet illos sub se. Sed in quantum possum adiuabo." Et absoluit ire jam legatum eorum.

Alter venerat nocte legatus precursor ex parte regnicole Transsiluanien., ab vniuersis epistolas transferebant ad manus Regiestatis rogan. ac suplican.: „Vt nequaquam veniat Sua Majestas ad adjuuandum eorum. Nescit Sua Majestas, quod decreuerunt ipsi nebulones in vrbe Constantinopolim, quod vellent in Regem eligere Lodouicum Grittim. Nos ergo non suplicamus, vt adjuaret nos Sua Regia Majestas, sed tantum sileat ac taceat Sua Majestas in Buda, quia nos tantam gentem habemus, quod possumus eis nocere." Rex quod presentauerat litteras eorum, relacionem hanc fecerat eis, dicen.: „Videant bene seipsos ad deffendendum, quia filii eorum Deum obstepescunt ad futurum, quod si curam optimam gerere non valebunt." Et illorum talem relacionem fecit Rex. Et hec disturbium erat in octaua Assumptionis Marie dum scribebant anno 1536 in mense Septembris.

Et Rex Joannes sese consiliens, in quantum potuit gentem congregauerat aut milia hominum virorum, et de Buda descendit paulatim, et morose pas-

sum habebat in via versus Waradinum quasi ad peregrinandum, et cumque venisset ad Waradinum Rex, mox circa Regem cucurrit dominus Gotthard personaliter, et tantum soli ambo decreuerant quicquid oporteat eis facere. Et hec erat jam in die Decolacionis Joannis Baptiste.

Et tunc audiuimus ad Varad, quod jam victi essent in Megies dominus gubernator cum suis nepotis. Et mira res agitabant, quod fertur dixisse, quod sub terram magnam fossam cauerne fodissent pedites jagnicharones, per quam cauernam volebant deliberare 110.|b. dominum gubernatorem. Et ista cauerna fuit a longe sub terra fodimenta. Sed quod sensissent extranea gens, possuerant custodien. sub foramine, et in dominum gubernatorem jam irruerunt vniuersaliter gens plurima, acceperunt ac intrauerunt in ciuitatem. Et invenerunt dominum Grittim sedens in pontificali tanquam Rex. Et dicebat: „Nequaquam me interficere debeatis. Quod si causa efficiens ego sum in morte Cybak, aut in aliquibuscumque rebus, sit lis aut lex, vt debeam per legem mori simul cum filiis meis; et sit dies deputatus. Quia non causa mea est dissensionem facere nasci, sed Joannes Docy causa est efficiens.“ Et dixerunt vniuersi: „Vestra Illustrissima dominacio non fuit puer, non fuit crapulatus a vino, quod non potuisset intelligere, quod et tu absque lege interficere jussisti fratrem nostrum tam magnum dominum et bonum militem Christianum, qui erat miles Christi presertim. Ergo Christi dicta est: Qua mensura mensurasti eadem mensura remetietur tibi. Joannes Docy nos ipsum bene scimus et noster erat, de numero nostrum casum et ipse dedit, ad modum Scariot

de numero duodecim: ita et ipse jam accepit per se sentenciam suam. Tamen scriptum est: „Qui querit, invenit." Et sic de singulis. Et ipsum gubernatorem in pontificali sedentem amiserunt. Et domini jusserunt, quod Hungaros ledere nequeant; hawd solummodo Turcos pedites id est jagnicharones, equites Turcarum, Judeos et Gregcos in simul exterminare debeant. Hungari de ciuitate ceperunt fugere per januam arcis ciuitatis. Et priusquam composuerant sortem signi, vt quilibet virus Hungarus dicere debeat „*Vram zent Janus*"; quia in profesto erat ipsius Decolacionis. Et quum jam absoluti fuissent de arce ciuitatis Hungari; et Vrbanus Battyani absolutus erat, valde magna astucia erat ab ipso. Quia studiose poterat defendere se, et ipse habebat bonos amicos inter optimates. Quia ipsum tali modo excusabant eum, quod ad quidquid jubet dominus suus seruum suum ad aliqua agenda facere, debeat facere. Et Joannes Docy jam suplicabat domino Gotthardo, sed dominus Gotthardus nullam bonam relacionem dederat ei, sed hec dixit ei breuiter: „Domine Joannes, jam promtum est tibi exalare de hoc mundo ad patrem. Et dic; Domine non sum dignus dignus, vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur anima." Et fecerunt isti boni domini Christiani vnum confessorem, et confessus est Joannes Docy. 100.|b. v. Et ipse sedens percussus fuit sicut vnum canem. Et venerunt postea ad dominum gubernatorem, et ipsum cum gladio feribant. Et ipse lectator tulisset indumentam suam, quod diploida erat; inter aureos inveniebant consuen.. Et ipsum ibidem in Megies cum Joanne Docy insimul sepulti sunt, et in velamen munda. Et pueros suos

accipiens Valakie vaywoda, et secum ducen. mala morte finuit eos.

(CAPITULUM XCVII).

Inde equidem Rex Joannes audien., quod jam tres planet surrexerant maxime in aurora vesperis, et semper quiescebant ad hortum solis in aurora matutinalis. Et Rex Joannes semper me interrogabat, quid designaret. Ego dixi: „Serenissime Princeps, designat mortem principum, et quarta planeta.“ Idem anno dum scribebant 1534. Et semper contemplatus erat Rex in cubiculo suo, ac vigilans erat. Et ipse semper ad mane predicebat nowa. Quum jam quarta planeta surrexisset, et non esset rotunda flàme, sed tenua.

Et de Varadino statim misit seruum suum fidelem nomen Franciscum Keresy ad Zegh possessionem Joannis Docy cum ducentis equitibus, et multa thezaurum invenien. Franciscus Keressy. Et ad Budam per tres curros bene sarcinatos, et duo duodecim boues vix poterant trahere; et portauerant ad arcem Budam. Non presumerant die, sed nocte bajolabant preciosa thezaurum, quod non poterant vehere per sex horas. Et vxorem suam cum liberis duxerat Franciscus Keressy jam post decessum Joannis Docy, et propter infidelitatem suam contra Regem Joannem.

Inde quidem eciam auri florenorum incussor in Banya sub nomen gubernatoris Gritti erat factor in hac re nomen Franciscus Dobo ex comitatu Hungh per dominum gubernatorem. Ipse Franciscus consiliauit mox se ipsum, et statim duos pileos huzarones impleuerat, et consuebat valde stricte; et ibi juxta

Banya in silua recondebat in duobus locis. Et statim quod audiuisset dominus suus gubernator exalauisset de mundo ad patrem, mox suscepit ducenta equites huzarones, et totum thezaurum magnum de puro fulgido auro in florenis percussum promtum totum hasportauit ad domum suam Ruzka, et de thezauro nunc factus est in magnificum summum. Et summa monethe de auro facit centum milia, et sedecim. Istam pecuniam valde affectabat Rex male conseruatam aput se Franciscus Dobo, et pertinebat ad Regiestatem. Quod si Rex moreindi casum non dedisset, volebat omnino 101.| de Francisco Dobo exterpare, ac insuper redarguere ipsum ad futurum. Et ipse non pervenerat diem Petri; et dicebat demum nobis singilatim, quod diuertisset ad silwam, vbi recondidisset aureos in duobus pilios; et vnum dicebat inveni, et secundum nunquam potui dirigere ad semitam ejus; vnum portaui plenum integre sicut constituebam.

Rex inde postea magnates Transilwanienses, et dominus Majlat, qui erat miles probus, et vayvoda toti Regni Transsiluan.

Erat exceptis Hungaris cum gubernatore tria gens, videlicet Judei, Greci, Itali. Ista tria gens erant *fucari*, tot thezaurum habebant secum ac alia preciosa, variisque modis res mercimonalia precipue. Fertur dixisse vnus Judeus, tot dicias secum ducebat, quod solus spopondisset gubernatori Gritti, vt ipsum duceret ad Budam, et domum Mendel ac Judeorum vicium relaxaret ei, quod propriis expensis aleuisset dominum gubernatorem ad decem annos, omni anno decem milia markas presentaret gubernatori ad manus. Et alii duo polliciti erant Italus *fucar*, et Grecus *fucar*, quod ita debent adhornare

ciuitatem, quod in toto orbe terrarum non fuisset similis. Prima pars fuisset vici sub vna testitudine de ere lamine deaurata, et esset in medio ciuitatis; altera vicus de parte Ister flui de albo stanno sub vna testitudine et sub vna mensura domi palacie, et altitudo fuisset ad quatuor partes fenestrarum. Et alter *fucar* pollicitus erat ex parte promonthorio idem palacia sub vna testitudine de arce Budensi vsque ad Zombathel de rubeo pingere testas cum *gyantar*. Ita volebat dominus Gritti hornare ciuitutem mercimonialibus, quod similis non fuisset Bude. Interea labet quattuor pes, non est mirum bipes. Et illa supradicta res preciosas inter se diuisum erat optimatibus, et tot diuicie ab ipsis ewellabatur, et inter se diuidere faciebant Hungari milites, et Regem hortabant eum accipere vnam porcionem de preda. Sed Rex Joannes noluit, solummodo preciosas margaritas concupiebat ab eis habere. Et dominus Gotthard Kwn extunc deferebat ad manus Regi vnam statulam de eburneo sculptam ac hornatissime fabricatam plenam cum lapidibus preciosis variis contullerat ad manus Regiestatis. Et Regi animum valde delectabat, et nimis valebat cognoscere lapides preciosas, et delectatus erat in lapidibus etc.

(CAPITULUM XCVIII).

Inde ecquidem eciam adhuc dominus Vaywodich sedebat in vinculo carceris, et volebat Rex omnino ad amnem flui Ister. Jam de Rege senten. dictum erat super eum, sed fuit atamen vigilan. ac curam geren. de seipso, quod germanum suum eligerat post

dominum magnificum Tharnocky, qui fuerat bonus hospes in Tarno tempore necessitatis sui.

Et 101.|v. venerat ad Varad dominus Tharnockj cum germano suo Lacki cum magno honore; et Rex jam volebat ad prandium sedere. Et dominus Tharnockj incepit laute alicere tanquam bonum hospitem, et tanquam benefactorem suum tempore necessitatis sui. Dixit dominus Tarnocki ad Regem: „Serenissime Rex, ne tedeat Vestre Regiestatis. Ego spondi ad fidem meam, quod neque comedam, neque bibam; donec sit graciosus, et dimissus dominus Lacki de vinculo per Vestram Majestatem, quia solummodo veni propter ipsum ad Regiestatem.“ Dixit Rex Joannes: „Jam credo, quod non viuit.“ Dixerunt: „Serenissime Rex, adhuc viuit Jeronimus Lacki.“ Rex quum audiuisset, mox in dolore accepit, et mirabatur, quod adhuc viueret Vaywodich. „Diw preceperam castellano Amade, quod cito curam adhuisset ipse; sed sua fortuna ita reduxit. Fiat sibi gracia.“ Et dominus Tharnocki valde graciarum accionem fecerat Regiestati. Et ait Rex: „Quod si portabitur ad Waradinum huc, volo vt me ne videat, nec ego ipsum.“ Et valde difficile misertus erat super latronem, quia et ipse meruisset eandem punicionem, sicut et ceteri cum gubernatore in Megies. Et antequam cum ductus erat ad captiuitatem castellani Regiestatis, domum in ciuitate depredauerant totaliter. Et vestes preciosas de serico subductas de cutis sabellinis rursum contullerant ei.

Et mox indutus erat, et in octaua Trium Regum, que dicitur Epiphania, et sedit antequam hornauerant vheste cum sibi, quia erat iems; et iuit ad Regem Joannem in Varadino. Quum ego ipse vidi

eum jam absolutum, quod super Regem facit magnam penuriam; sed fiat voluntas domini magnifici Tharnockj. Et ipsum latronem fecerat magnificum in Hungaria; dederat sibi arcem Kessmark cum totis prouentibus, et cum possessione sua; et insuper ciuitatem Debrechen cum totis possessionibus. Ad Regem Joannem intrinsecus tradiderat primo in legacione apud Ferdinandum, secundo sub arce Palota contra Ladislaum More quando erat obsessa; tercio cum fuerant insimul cum gubernatore in vrbe Constantinopolitane vrbis, sicut scriptum est ut supra.

Et ibi dominus Tarnocki valde tractauerat vsque integris duobus ebdomadis. Quia dominus Tarnocki erat cum equitibus suis centum et quinquaginta; et die noctuque erat comeden. et biben., et dicebat pincernarius, quod centum et sex vasa vini perbibissent; tam erat magna prodigalitas aput Regem Joannem eodem tempore. Et postea Rex Joannes prebiberat ac donauerat cum vna vecte aurea, qua prewalebat milia markas auri, et ad colum domini 102.| magnifici Tharnocki Rex propriis manibus apposuerat. Et jam cum licencia charitate segregati fuissent ambo; et dominus Tarnocki quamobrem fuissct campi ductor in limitibus Polonie Regis festinabat ad domum propterea. Cumque in (i)tineribus equitarent versus Debrechen, et intrassent ibi dominus Tharnockj non prolixauit se, sed cucurrisset festinanter ad vadum flui Thicie.

Et iste Lacki in ciuitate Debrechen moran. pro spacio; quare sibi deputatum erat ciuitas Debrechen per Regem Joannem. Et ciues Debrecinienses ipsum audiebant velle nolle, et non diligebant valde eum. Jussit eos insimul congregare ad claustrum; cumque

venissent ad locum jam numeratim tantum octo ciues ad claustrum, nonus non trauit, nomen Georgius Zechi; qui ipse dicebat aliis fratribus suis, vt non intrarent. „Quia ipse est in via, et captus fuit per Regem Joannem. Nescimus quid pensat in corde, quamquam mel procedit de ore. Forsan repletus est cum veneno iracundie aduersus Regem, et super nos wlt suam penuriam expleri.“ Georgius, quod vidit socii sui ciues intran. ad claustrum, inde quidem erat promtus Lacki Jeronimus cum octo quadrigas pleni cum viribus robostis, Georgius se senciens clam cito surripiens sese per quadricam suam ad ca(m)pum hospicium bubulcorum.

Inde ipsos ciues jussit ad hospicium suum ire: „Quia dominus Lacki egrotatur, non possit venire, ideo ibi veniatis.“ Quia timebat Lacki Jeronimus de monachis, quod expedirent eos ciues monachi forsan. Et cum venissent ad hospicium suum, imperauit eis, vt ascenderent ad quadrigas vnus vnus propter leuitatem, vt ipsum explorarent vsque ad vadum, et mox retrorsum venirent ad Debrechen. Et ibi consuleret eos, in quo debent permanere, et tenere se ipsos demum; quia Joannes Rex wlt super eos censum habere. „Ego quidem nolo, vt vos daretis.“ Ipsi ciues cumque audirent ista verba, flexis genibus domino Lacki salutauerunt, et valde gratulabantur ei. Et ciues ipsum remunerauerant eum cum vno equo, et cum vno cypho deaurato. Et ipsi ascenderunt ad *kochi* ejus, et mox cucurrerunt versus vadum Thicie ante Thokaj. Et inde jam intellexissent respublica Debrecheniensis, quod non debuissent hoc facere ciuibus ipsum explorare; quia tales erunt ex eis, quod nunquam venturus erit ad domum suam

Debrechen. Glesan quidem Ladislaus erat officialis vice in Debrechen. Quamobrem tenebat, 102.|v. et Ladislaus Glesan acceperat wlgum Debrecinensem. Et post ipsos statim currerunt; sed non potuerunt ipsos pervenire ad vadum Ticie citra Thokaj.

Et portauit ciues octo iste astutus Jeronimus Lacki ad arcem Kesmark. Et erat nepos meus judex Petrus Sike, et erat bacularius Cracouiensis; et alter ciuis optima persona erat in senio confectus Ladislaus Hewlge; tercius Thomas Zwch; ego istos personaliter noueram. Incepit quem sew rogare octo milia auri super octo persone, et ipsi neglexerant dare sew promitere eis. Et valde pauperes flebant jam in captiuitate, et nunciauerunt ad Debrechen, vt tota thaxaretur, et post ipsos deducetur ad Kesmark quamprimum. Ciues auten reliqua cucurrerunt ad Regem Joannem ad Varadinum, quod sic egisset Vaywodich cum ciuibus Debrechen. Rex ait: „Quare debuissent ipsum explorare thalem latronem.“ Dixerunt illi: „Quod nequaquam aliud debuissemus facere quoniam timemus Regem Tuam, et ipsum.“ Et Rex nullam bonam relacionem fecerat eis, sed confuse iuerunt ad domum. Et ipse eadem relacionem fecerunt eorum ad Kesmark. Quum audissent, quod ipsi soli personaliter debent persoluere octo milia aureos, mox vnus ciuis egrotatus, nomen Ladislaus Zwlge fuit, et post vnam integram ebdomadam obitus erat in arce Kesmark. Et ciues Debrechinenses adiuuarunt eos cum duobus milis florenis; sex milia ipsi soli quilibet de domo sua fecit persoluere, adhuc pro moetel eciam debuissent persoluere. Ita fuerunt per absoluti de manu Lacki ciues Debrecinenses.

Et sic super Regem vindicam acceperat Vay-

vodich, et ipse non multum vixit latro Lacki, et infra duobus annis mortus est. Si labet quadrupes, non miretur bipes.

(CAPITULUM XCIX).

Postea Rex multum habitabat in Varadino, et Reginam Isabellam puellam Regi Polonorum fecit ducere sibi ad copulandum sacramenti matrimoni ad Hungariam dum scribebant 1538. Et in Buda erat valde solenne thalamum in Carnisprinium, et coronata cum erat in Alba Regalia. Ibi dormierat cum Regina in quatragessima. Adhuc post ipsum grabbatum deaureatam, qua erat fabricata 1^{c} floreno, mandauerat post ipsum ducere ad Albam Regaliam. Et ibi ex consensu Lutterianorum residuit plus quam vna mense, sicut in die sui coronacionis. Et ita erat constitum ab antiquis sacris Regibus, quod nullus Rex debet ibi residere, solummodo tribus diebus, et tribus noctibus. Et dicebant sacerdos seneres Regiestates; sed ipse nihil curabat de hoc, tamen pocius
103. | ridebat. Que postremum sibi non venerat ad crementum suum, sed male.

Postea venerunt ad Budam ad Ramispalmarum cum Regina, et peracto solenne Pascam Resurreccionem hostiauerunt cum manducis suis. Et hic mira res Diuinitatis fuerat, quod in die Concepcionis Joannis Baptiste concepta erat Regina Elizabet a Rege Joanne; et postea ad futurum annum dum scribebant anno 1539 peperit masculum in mense Julii Idibus octo hora diei Mercuri, et in minuta Martis. Et erant multi precursores Regiestatis, qui prius volebat Regi noua predicere de fetu Regine, et promiserat Rex

pauper Joannes, qui sibi retullerit nouam famam, extunc sibi 1ᶜ florenos haberet in manibus suis. Et respectu repromissionis Regis quilibet vigilabat, et equos conseruabant rem istam. Postea demum multi currebant, sed vnus acceperat brauium. In Varsan, et in Naghtwr, et in Varadino tribus diebus pulsabantur campane per campanistas cum gaudio magno.

Sed antequam exordium habemus.

Dum jam cum Regina in duobus annis resideret Bude, fama vigebat, quod Regina esset pregnata, consilium habuit Rex Joannes dum scriberent anno 1534 *) per Reginam, et per alios secretarios suos, quod in septem annis racionem non dedisset Regiestati frater Georgius. „Nec memoretur per suam humanitatem, vt aliceret mihi racionem reddere, quia audiui jam a multis, quod dissipasset Sacre Corone provinciarum prouentum in magna desolacione ewenisset. Quod audieram a plebano Georgio Cumanorum in Naghtwr, quod frater Georgius thezaurarius episcopatum suum Waradiensem augmentauit cum jobagionibus Sacre Corone; quod ego non credebam, sed solus perlustraueram. Extunc ita inveni villas desolatas, non refocillandas domos suos, sed direptas, ac awlsas testitudines domorum suorum. Ideo precipio tibi, Petre Marce, quod statim constituas componistas ad scrutandum Philisteos, et inter Cumanos, et a septem annis ad hanc annum accipiatis racionem et fassionem sub juramento a dicibus et per scriptas libellos accipiatis, et demum mihi quam cicius educatis."

---

*) Tehát 1527-től fogva Martinuzzi György részéről a számadások elmaradtak.

Quamquam Marcus Petrus contra monachum Georgium difficile assumpsit; sed Regina pocius mandauerat sibi, quam Rex. Iterum Petrus Marcus ordinauit sese ad scrutandum cum notariis, et cum computistis. Totam Philistinorum Regiam inquisicionem fecit dure inter eos, cumque ibi absoluisset opus suum, venit ultra Thiciam cum chaterna sua inter Cumanos; vbi omni anno presentabant Regiestis ad coquinam mille boues, decem milia modiis frugum, pisa sexaginta pintas, de butiro de formagio caseo duo milia propinabant ad arcem Buden. pro victu Curie Regiestatis, et in preparatis in pecuniis duo milia florenorum omni anno. 103.|v. Quia ille frater Georgius heremita demum fouebat parentes suos Croakos ac sorores suos; et valde erat prodigus in prouentu Sacre Corone.

Quum vidit ac intellexit, a Rege Joanne de ipso racionem accipere, tremuit valde, quod jam Rex in oso habebat, me videre cupiebat. Ecce, fratres charissimi, magna simulacio oculta ac practica. Quamobrem consiliarius erat Regiestatis, Georgium Horwath conterraneum suum eligere fecerat ad Cesarem Turcorum in legacione, quod si quis esset fidelis Regiestatis vere in Hungaria; et suspicio contra vaywodam Majlat Transsiluaniensi esset fidelis aut non, et de aliis rebus, que ista non erat conveniens valde contra Regem, sed vt polixaretur in laxacionem rankor Regiestatis, Georgium Horwat misserunt erga Cesarem; quum Georgius Horvat tanquam precursor cucurit celeriter ad Regnum Turcicum resumpto animo a fratre Georgio edoctus precipue. Quia jam omnes officiales post monachum periti *) erat valde, et

*) Helyesebben: „territi."

jam nesciebant quidquam facere; qui autem saltum fecerat, qui autem residebat in loco suo. Quia iste monachus tam declinare fecerat Regem circa se. quod si dixisset sibi: „Ne comedas tribus diebus, et tribus noctibus;“ credidisset sibi. Ad quintum decimum diem rursum statim diuerterat se Georgius Horwat ad Budam.

Sed pre timore antequam Georgius Horwat iuisset ad Turciam Regni, Georgius frater timuit valde, quod Horwatones non essent juxta se, sed solus permanaret. Mox aliquo casu de Buda surrepserat clam ad Varadinum, et fama valde vigebat inter wlgos, quod monachus saltum fecisset. Et anulum paruum habebat Rex in secreto Turcarum Cesaris, et e conuerso habebat Cesar Turcarum Zoltan Solimanus paruum anulum Joannis Regis; in vicem mutauerant vnus ad alterum signaculas suas, (ut) quando necesse esset Regi Joannis, extunc sub paruo sigilo Cesaris scriberet secreta sua Rex Joannes. Monachus, quod ista sentisset aput Regem, secretum sigillum magno studio seper ceram accipiens per cubicularium Boza Benche figuram sigilli, et statim in auro puro cum aurifabro Blasio Budensi magistro fecerat sculptarum admodum precise, quod nulla diferentia ne esset inter sigillum Cesaris parui. Quum jam habuit maledictus monachus, non pauefactus fuerat, sicut antequam; ita quod Regem in socium accipiebat. Nescimus si conirauerat per Crouakas sores suas aut per alias; non admirabamur, vt demum de dies in diem effeminabatur. Quia Boza Benedictum iste frater Georgius valde fauebat sibi, quod sibi traderat anulum Cesaris ad libitum suum.

Jam erat monachus in Varadino, et contra Re-

gem moniebat super se arcem. Varadiensem. Inde frater Georgius, quod audisset Georgium Horwat in Zeghed, non permisit ad Regem ire ilico, 104.| sed ad se diuertere fecerat de itineribus suis ad Varadinum. Et tota curia inter nos admirabamur, quod de via ad Varadinum diuertisset se Georgius Horwat. Extunc ibi vnam epistolam fecerant conscribere cum vno scolastico Valaco, quem et ego noscebam apud Regem Bude. Frater Georgius fecerat scribere tali modo cum scolastico Valaco, quod si Cesar scriberet ad Regem Joannem incipiens sic: „Amice et frater mihi obseruande! Ego miror super te, quod non vis vigilare sub pastoratu tuo ad gregis tuos. Nescis vnde te devorent, et consumere te volunt. Quod mihi promisit dare de Transilwania vayvoda Maylat, dicam; videlicet tricentos pueros omni anno, et decem milia markas. Ergo statim visis presentibus acceptis ingredere debeas cum omni paratu bellicosis ad Transsilwaniam, et debes corrigere eos; quam si des, demonstrabit Regiestati vestre.“ Et jam ista epistola erat sigillata cum paruo sigillo Turcarum Cesaris. Et qui erant apud Regem, mox conformabant circa, si est vera aut ficta. Et sic de Varadino portauerat legacionem Turcarum Cesaris ad Budam Regiestati. Quia Georgius Horwat non apud Cesarem, sed tantum aput Mehmetbek pro spacio consolacionis iuerat tantum; erat ipotris.

Quum allata erat epistola Cesaris Turcarum ad manus Regiestatis, mox pauper Rex admiraretur, quod filius baptizmalis Mailat talia composuisset contra Regem Joannem. Nequaquam credebat Rex pauper, sed cum sigillum secretum Cesaris intuisset, credidit. Et nesciebat Rex, quod era practica mona-

chi Georgii autho : quidquid totus mundus wlt, vlt esse secundus monachus. Tunc jam Rex oblitus erat accipiendi de monacho racionem, sed jussit sibi, vt veniret de Varadino, et ordinare ingenia ad bellum contra Maylat ad Transsilwaniam.

Et sic venit iterum monachus ad Budam, tute, sine premeditacione. Et Rex ad se vocare fecerat fratrem Georgium, et dixit sibi : „Ecce quid actum est de filio meo baptizmale Maylat." Et Rex coram inceperat legere monacho; et monachus tanquam metuens admirabatur. Et aiebat: „Ecce domine Rex, non credebas mihi, sed tamen ego sepe veritatem Majestatem vestram." Quia sub Casouia cum Mailat monachus pullogillum accipiebat, et Maylat dicebat monacho : „Non decet tibi hic bellare nobiscum; quia manus tua sub professione tenetur, ne manus tua polluatur in sanguine humana, hawd pocius in nocencia permaneat."

Inde equidem jam Rex mouit, et Regem mouere fecerat aduersus Maialat, et quasi Rex erat semifatuus; quia cum magno mero doloris pergere ad Transilwaniam.

In(de) quidem, quod senciens Mailat admirabatur eciam, et quod casum audisset, dicebat ille bonus miles : „Deus, Deus meus. Vere est ista indignacio erga me, est tradicio, et est practica. Fiat sic, quomodo Deus vlt, 104.|v. fiat lex; faciat Sua Majestas. Quum si lex reduxerit, quod sim reus; me tradat ad mortem per manus Majestatis Sue mox sine expugnacione." Sed monachus non consenserat; et Rex fouebat cum consilio fratri Georgio; quod nequaquam debet relaxari sibi, sed expugnatur.

Et Reginam relinquerat Rex impregnatam; et

obsederat Rex arcem Fogaras in octaua Assumcionis Marie anno 1539. Et Regem Joannem jam Valentinus Therek seruiebat; et ipse cum catherva sua gente erat aduersus Mailat. Attamen erant semper boni amici invicem, sed quod illa frascam audierat a monako, et seductus erat per monakum. Et ibi Valentinus Terek nocere noluit ei, facere quicquam contra eum. Quia iste Valentinus erat instabilis; attamen miles erat sicut Vlisses sub Troia.

Et ibi Rex perseuerauerat vsque ad medium annum dum scribebant 1540.

(CAPITULUM C).

Et refocillanda fama audierat Rex, quod peperisset Regia Majestas; et Rex valde magnum fecerat conuivium; et biberant victimam pueri. Et dicebat Rex: „O, vtinam possem videre filium meum ducem Joannem, sed mihi dubium est mihi ipsum videre hactenus."

Et Rex casum dederat ad egrotandum ibi in Transsilwania; et fratrem Georgium elegerat ad in legacione erga Cesarem Turcarum, quod si vera esset descripcio aut non per Majestatem Suam. Et ille monachus valde excusabat sese cum multis racionibus, quod non posset ire in legacione, quia caput ipsius dolorem sentiret; et ipse egrotatum fecerat monachus se, vt non iret. Quia sciuit Regi libitum suum, quod si intrasset nunquam de Turcia venisset propter paruum sigillum secretum. Et in debilitate sua precepit Rex, vt iret velle nolle ad legacionem erga Cesarem. Monachus vidit, quod nequaquam

aliud potest esse, sed debet jam ire; preparauit sese ad profectum itiner.

Ipsi quidem ambo Petrus Prini et frater Georgius valde habebant invicem amiciciam; secrete ambo decreuerant, quod vnum doctorem fisicum Italum cum legatoribus Ferdinandi, et iste fisicus erat per dona, et per promissa multa per Petrum Priny consiliatus, quod oportet cum Rege Joanne vel quomodo medicari ipsum. Et ipsum fisicum commendauerat Italum, et commendauerat se ipsum eciam cum fauora verba sua, vt sibi elegisset bonum medicum doctorem
105. | ad Transsilwaniam, vbi Rex egrotabatur, cum legatoribus Regi Ferdinandi.

Cumque audiuisset Georgius heremita, quod Petrus Priny curam habuisset de sanitate Rege Joannis, mox hilari vltu cucurrit ad Regem, et dixit: „Domine Rex clementissime, jam volo ire in legacionem erga Cesarem Turcarum ad vrbem Constantinopolitanam.“ Et mouit se ad iter, et cumque pervenisset ad provinciam Hachagh, et in arce Hunyad se egrotum iterum fecit se; quia sciebat, quod intrabit ad Turciam quod penitebat eum. Eciam sciebat, quod per fisicum Italum oblitus erit Rex de racione accipiendi per Kwmanos, ac scriptas thabulas ad secessum portare; quod dominus Emericus Bebek alebat ipsum cum aliquibus estis bonis.

Jam Rex de die in dies ceperat surgere de lecto et in palacio morabat, quum Italus medicus se ostenden. cum litteris Petri Priny. Et Rex perlegere fecerat litteram Petri cum Emerico Bebek, et satis se commendasse Regiestati in scriptis suis. Dicebat sibi Emericus Bebek: „Quod se non confideret penitus

ad Italum, quia est aduena. Ergo, benignissime Rex, non omni spiritui credas.“

Quum legati essent apud Regem, cito recitare fecerat legacionem eorum propter infirmitatem suam, ne ibi scruterentur. Hec erat in bello sub castra fuisse cum tentoriis suis Fogaras; et Mailat bene regebat se absque vlla premeditacione, quia milites ei valde fauebant.

De Italo fisico accipiens demum potum ad purgandum stomachum, quod gustasset, mox ad terram casum dederat, et ait pauper Rex: „Capiatis me et teneatis; quia hec est vltima manducacio mea et potus.“ Legati jam habebant relacionem a Rege Joanne, et iterum ille Italus fisicus cum eis reuersus erat ad Germaniam cum legatoribus.

Inde Rege in agonia jam erat, et Cassay Janus erat cubicularius jam post Boza Benche. Et ipse vidit et audierat mirabilia de ore Regiestis; visiones horrendas, blasfemias turpissimas. Et sic sine confessione exalauisset de mundo, quoniam ne cito reciperent in mente curiales. Tantum fuit Petrus Petrowit frater suus carnalis, et dominus Emericus, et obseruauerat corpus plus quam duo ebdomadas.

Et postea infamabatur Rex, quod est mortuus Rex; et mox post fratrem Georgium misit cursorem Georgius Horwat, vt veniat jam ad domum suam Varadinum, ne premeditaret jamplius a Rege Joanne. Quum audisset frater Georgius eum obdormientem in Domino, postea venit cum relaxacione pessima, qui eum fecerat ad magnum dominum. Et iste monachus sedit in solo suo nunc, et semper dum viuit in hunc mundo.

Castor Regis mox dispra erat, et confuse ma-

gno 105.|v. de sub arce Fogaras. Et corpus ejus in cera liquefacta fecerat frater Georgius, et in loculum statuerant, et insuper intrinsecus cum buttimine linire fecerat monachus. Et leuauerunt corpus ad suam quadrigam, et portauerant circa Reginam Elizabet ad Budam. Et Regina vidit quasi semidolore, sicut Georgius heremita; et sepultus est in mense Augusti Laurencii martiris anno 1540.

Et hornatissime dedicauerant cum solennitate magna, et in offertorio de auro puro florenos 1C ad aram crucis in summa missa, et pro sacerdotibus ad oferendum vnum vnum florenum, et venerant post sepulturam ejus Budam.

(CAPITULUM CI).

Hic cum audien., superiora pars gaudebant fatui, quod mortem sibi suscepisset ex voluntate Dei. Mox incitatus erat Rex Ferdinandus per Petrum Priny; quia jam secundario abstracta erat corona angelica de manu sua; quia desiderabat se ipsum coronari, vt esset Petrus Rex. Sic post decessum Beati Stephani Regis erat introductus per Reginam Kesulam, qua erat Emerici virginis mater.

Et mox Rex Ferdinandus preparare jusserat ingenia sua bellicosa, et carinas super aquas refocillare iterum. Et obsiderunt Budam Alemani mixtim cum Hungaris, videlicet Petrus Prini, Gasperus Swendi*), et sic de singulis, qui erant a parte German.. Et antecessor erat tres duces Germanorum cum magna gente. Et expugnauerant de quadrage-

*) Értetik Fels Lónard. Az akkor csak 19 éves Schwendi Lázár jelen se volt a seregnél.

simo anno ad annum quatragessimum secundum, vsque ad annum integrum.

Ferdinandus quidem sedebat in arce Strigonie. Quum vidit Rex Ferdinandus, quod Hungaros non possunt perterriri, ipse recesserat ad Vienam, et castorem suum permissit expugnare. Et nequaquam relinquerent donec occupata fieret per Germanos.

Regina libenter adherebat ad Germanos, et de Buda libenter exiuisset, quod optimates Hungari permisissent. Quia genus talem generacionem desiderat videre, jocundo animo Hungari redidissent arcem Budensem. Sed tres causam habebant Hungari. Videlicet, quod si intransisissent vel intromisissent eos, extunc demum non potuissent ipse obseruaremus Cesarem Turcarum. Secundo Germani Hungarorum non fauissent optimatibus neque nobilibus; sed insimul volebant Hungaros exterminare vsque ad minimum. Tercio, quod si Cesar in manibus habuisset Budam per potenciam suam, hic eciam fuissent Hungari contra Cesarem Turcarum causa periuri. Et quod Hungari in arce Buda ruminauissent inter se, quod melius est nobis Cesaris ad manus eius soluere Budam, quam Germanis, qui inbecilles non habent tot virilitatem Alemani, quod poterant obseruare contra eos.

Et statim miserunt magnates post Cesarem *Zoltan Zelim* *). Forma matherie hec erat in epistola: „Supplicamus ac obsecramus 106 | deprecando, quam cicius veniat Sua Maiestas Cesarea ad obseruare, quia jam plus quam integrum annum expugnati sumus per Germanos.“ Et Benedictum Boza elegerunt

*) Későbbi kéz által kitörülve.

post Cesarem, quamobrem sepe vidisset eum juxta Regem Joannem solicitum. Et ipse Benedictus homiculus erat, et vestem habebat aptam turcale modum; et habuerat sub decem viros optimos. Ipse cucurrit erga Cesarem.

Et Cesar eum intuisset animo grato, et in facie Cesaris hec dixit Boza Benedictus: „Recordetur bene Vestra Cesarea Majestas, quod spopondisti ad fidem tuam domino Regi Joanni, quum viuen. ac post decessum sui vlt Vestra Cesarea Majestas expedire ac deffendere, donec vna framea continebit in Regno Turcie. Et dominus meus Rex Joannes insuper testamentum fecit Vestre Cesari Majestati puerum vnicum suum cum Regno Hungarie ad Budam. Ergo moueat se Vestra Cesarea Majestas versus Hungariam ad defendendum puerum cum thezauro suo ac cum Regno suo. Quia sciat Vestra Cesarea Majestas, quod nos melius puerum innocentem timeamus a Germanis, quod nos omnes occiderent.“ Et Cesar hec quod audien., promisit venire libenter propter puerum deliberare a faucibus Germanorum.

Benedictus Boza venerat cum relacione hilara ad Budam, et relacionem retulit Hungarorum barronibus. Et postea quod senserant Cesarem motum adversus Budam; quia thardabat Cesar venire tam cito, vt exploratores sui certam relacionem audiret a scrutatoribus suis, non confidebat penitus Hungaris. Et dominus cancellarius Stephanus Verbwchy eciam post Cesarem accesserat, et ipse tali forma responsionem dederat Cesari Turcarum sicut Benedictus cubicularius Regiestatis.

Et venit Cesar vsque ad Tollna.

(CAPITULUM CII).

Quod sensissent Cesarem venientem ad defendendum Budam mox Petrum Priny miserunt ad monachum thezaurarium, et Petrus intrauerat ad monachum cum resumpto animo, et dixit sibi et Stephano Verbwchi, et aliis magnatibus. „Hic, dicebat, videatis domini Hungari magnates, quod ista via erit finis Bude arcis cum ciuitate Buden.; et regnicoli nobilibus, et ignobilibus erit Cesar Turcarum perpetuus exactor de auro, et de argento; demum de pueris eciam. Ergo videte bene, meo consilio melius cum Germanis vsque ad tempus, quam cum Turko vsque ad mortem perseuerare.“ Et responderunt rursum Petro Prini : „Sed nos jam diw ruminauimus in consilio nostro, et causam habemus nos; et vos causam habetis, quod non restituetur vobis Buda ad manus Alemanorum, sed pocius ad manus Turcarum Cesaris relaxamus. Si vobis relaxaremus, semper esset inter nos Hungaros, et inter Alemanos litiiurgia, et homicidia multa contingisset, esset magna perpera. Nunc eciam ista confusio inter non decuisset fore, si tu non incitasses Regem Ferdinandum 106.|v. contra nos Hungarorum. Et vestra Magnificencia omnium discordiarum fomes et causa efficiens, quod duxisti Ferdinandum Regem Bohemie super Joannem Regem.“ Sic dicebat frater Georgius Petro Prini.

Petrus Priny senciens se ipsum, quod relacionem perfectam accepturus esset, et Cesarem *Zolan Zelim* *) apropinquabat versus Budam vice non

---

*) Későbbi kéz által kitörülve.

multum tardauerat, sed statim remigauerat citra Pesth.

Et Cesar Turcarum senciens, quod Turcus Valentinus resideret in arce Buda, multas litteras deauratas scriptas eligebat sibi cum fauentissima verba quantum poterat sufferre mens sua. „O, domine miles Valentine Therek, tu es aput me valde famosus vir et honesta persona, et fidelis domino tuo Joanni Regi. Quod si mihi consensis fideliter in ista via mea moderna, extunc tu eris gubernator Hungarie.“

Quum sepissime ei nuncciabat per cartas scriptas, confidebat apud Cesarem Turcarum semifatuus; et non recordabatur, quomodo percusserat quatraginta milia kaucheros Turcarum juxta Viennam. Et Cesar semper ostendebat se quasi nescien.; attamen in corde fel gerebat. Quidem Valentinus Turcus nequaquam credebat Cesaris, et volebat extra Budam ire, et nolebat ipsum spectare in Buda. Sed Stephanus Verbvchi cancellarius ipse seduxerat Valentinum Therek, et dicebat: „Longos quod sapien. raro vidi, domine Valentine. Credas mihi, quod ego fueram in legacionem aput Cesarem Turcarum per Regem Joannem, ego descripsi naturam suam in intellectu mei, quod tam verum dicit, et perfectus est in veritates, sicut admodum ipse quicquid dixerit aut scripserit credendum est sibi firmiter.“ Hec dicen. dominus cancellarius sibi credidit Valentinus; et sui milites, qui erant astuti in bellica arte, dicebant et consulebant eum tanquam dominum suorum.

Inde ciues jam conspiranti erant, ac in seduccionem compositi cum Germanis clam sew secrete: „Quod melius est nobis adhesisse Germanis, quamobrem Christiani sunt.“ Inter se hec decreuerant, vt

nocte intromiterent Alemanos ad Budam. Fecerant ciues Budenses fedum cum Germanis; mox et ipsos confortare ceperunt ac consiliare, vt preparent sese tanquam ad pugnam cum armis bellicosis suis. Ét paruam januam ex parte flui Ister aduersus cimiterium Beate Virginis Marie, quod leuiter poterant intrare. Hoc facto jam cum intrassent Germani ducenta armigeri in aurora in profesto Laurencii martiris, et jam in ecclesia et cimiterio pleni erant cum Germanis. Hoc erat maxima fatuitas, quod tacebant Germani, et ciues quod non audebant quidquid incipere contra arcensibus Buden.. Quod sonuissent Germani arcensibus barronibus ac militibus, mox 107.| imppetum fecerunt de arce Budensi contra Germanos; ita quod Germani pre nimio terrore multi mortui fiebant absque, alios quidem, qui voluerant dimicare cum Hungaris illos vsque ad vnum ad terram debellauerant, quod nullus permessebat intrare ad Budam. Hec practica viguit inter Hungaros magnates, quod ciues seducti Budenses fuissent et illos intra permiserant.

Inde prelatus judex senciens se esse non bene stare, vt cras mane de capitis suis priuaretur Petrus Zabo, qui erat principaliter judex in ciues juratos Buden., eadem nocte cum eo septem juratos ciues accipiens sese, et exiluerant ad turmas Germanorum. Inde intelligendum de arce Buda, quod in exilium fecissent, circa cum impetu rabido singilatim ad domus eorum fecerant, et vxores ac filios eorum deducebant ad arcem Budensem; et quidquid invenerant vasa argeteas et aureas totum inter se satrabi distribuerant.

(CAPITULUM CIII).

Inde jam nempe Cesar presens erat in planicie *Kelewenfelde*.

Et Turcus Valentinus miles strenuus preparauerat se se cum hornatissimis militibus famosis suis et studiosis; et tanquam secundus Hector ad modum de Buda exiuit ad pugnandum contra Germanos. Et ad dicta Cesaris, et promissiones sui demonstraret miliciam suam super Germanos, quasi erat cum mille milites sub se, et invaserat ad Germanos contra. Ita adeo erat totus tinctus ac rubrificatus cum sanguine Christianorum de parte Germanorum; et sic presumtuose ac occipite ceco presentauerat se Cesari *Zoltan Zelim* *). Et dixit Valentinus Therek: „Ecce ego, Cesar, combrobaui tibi miliciam ac fidelitatem meam erga Majestatem Tuam Cesaream." Et Cesar cum vidisset in specie, quod esset virilis persona, et ibi Cesar valde donauerat ipsum, ac osculan. eum ad modum eorum, et sic ei rexlaxacionem in primis ostenderat benignitatis Cesaree sue. Et iterum venien., cum magno triumpho ad Budam Valentinus Terek cum suis comitatibus; et quod appropinquasset cancellarium Stephanum Verbwch, ait ei Valentinus: „Vere, pater mihi ac domine cancellarie, verum dixisti, quod Cesar est perfectus ac generosus. Et insuper me redonauit cum munere precioso, quam ad mille marcas contullit mihi. Vere deinceps seruire sibi volo." Ait Stephanus Verbwchi: „Tamen ego

*) Későbbi kéz által kitörülve.

dicebam tibi, domine Valentine, jam crede mihi deinceps.“ Et cucurrit ad hospicium.

Inde quod vidissent Cesaris agmina Germanos esse liuidos ac imbecilles fores eos ad bellicandum, mox invaserunt ad eos Turci. Illi *dij* erant, qui poterant 107.|v. ewadere de manibus eorum Izmaelitarum. Quos de ipsis poterant eciam Turci capere, et ipsi *dii* erant, quia magno precio vendebant venumdatoribus Izmahelitarum; quia multi venerant cum Cesare Turcarum. Et multa eciam cadauera in preliis per arma suarum ad terram prostrauerunt; ita quod, fratres charissimi, Ister fluuius cum cadaueribus mortuorum hominum, quod aqua fluctum magnum acceperat. Et aqua a fluitate sua steterat a stragibus, quemadmodum sub Troja ex parte Trojanorum, et ex parte Gregorum. Que cadebant corpora per arma, omnes in fluium projiciebant. Quidam autem ad rates multi festinabant, et sub eodem râtes obruebat; et pre timore multi currebant ad aquam perterriti populi, et mox submersi erant. Que nos de arce Buda tacito merore visionis nostre lamentabamur capellani in regione, et clangor eorum ex vtraque gentibus nubes tangebant; quia non ante incarnacionem sub Troja non erat tot diuersa gens, sicut sub Buda ciuitate, vt patet. Erat inprimis per se Scitica gens in arce Buda; et secunda generacio Izmaelita; tercia generacio Traciana gens; quarta generacio Alemanica gèns; quinta genenacio Ispanica gens; sexta generacio Tartharica gens; septima generacio Boznensis; octaua generacio Greca gens; nona generacio erat Arbanazi; decima generatio Persarum gens; et sic et Hungari tantum per se.

Quum jam cessaretur invndatio prelia bellato-

rum, quia demum gens Ettnica prewaluerat Germanos et Hungaros ex vtraque parte, et jam tribus diebus, et tribus noctibus tranquillitatem habebant inter se. Cesar postea fecit supra Budam castorem suum descendere in loco Sicambria extentis papilionibus. Jam ad Reginam cum filio suo infante annale, quasi angustiasset eciam Budam; attamen neminem Hungarorum inpediebant, sed jam tute morabant vbi volebant. Cesar residuit in planices Logod quasi sex tentoria erat expansa.

Et jam in arce magnates ac barrones nesciebant, quid vellent; jam oportebat Cesaris graciarum actiones referre. Ego dicebam fratri Georgio thezaurario: „Quod inuitassent Cesarem Turcarum ad prandium. Quod si consenserit venire ad arcem Budam ad conuiuium, extunc aut decem bombardas erigatis ad ianuam arcis Vilad januam porte ciuitatis, cumque trare veniret, et in medio janue esset, 108 | vt mox aduersus eum sint exassati; quod si potestis eum priuare, erit vobis Hungarorum magna laus in toto orbem terrarum. Quod si non venerit, mox sciatis fore ipsum fefelen. vos." Et frater Georgius hoc consilium meum benedixit. Et fecerat frater Georgius inter se dominos vnam conuenticulam; et ipsi domini barrones et nobiles non consenserunt ac nec presumere conabantur hoc facere. Ego dixi fratri Georgio et Petrouit: „Ita debetis cogitare, quod ista via ciuitas Buda, cum arce absouitur a manibus Hungarorum." Et ipsi dixerunt: „Verum dicis, pater Georgi, sed antequam cum erant Germani sub Buda, equaliter cum ipsis potuissemus aliquid facere; sed jam sumus omnino sub manu Cesaris Turcarum. Jam

nostrum est suplicare ei, quid nobiscum oportet ei facere."

Interdum inceperunt vnum alterum erga eum destinare ad referendum sibi cum graciarum accione. Nullus presumsit ire, nisi solus monachus Georgius. Et equaliter optimates Hungarorum polliciti Cesaris, quod omni anno administrare faciunt sibi vnam milionem, et insuper quicquid necesse fuerit in Regno suo. Et in regno Hungarie sub potestate erit, extunc negligere non valebunt contra eum. Et responsio hec erat a fratre Georgio ad Cesarem Turcarum, sed Cesar hec cum audien. dixit: „*Dobro*;" id est „bene." Et relacionem hanc retullerat e conuerso Cesar: „Ecce ego volo cum consiliariis meis me intelligere, quomodo vos me oportet relinquere in statu bono. Ergo pergo nunc ad Budam, quia ego nunciabo vobis; extunc nichilominus aliud fiat." Ibi Georgium remiserat Cesar Turcarum cum vna pecia de purpuro nigro, vt dominum suum Joannem Regem lugubraret.

Et monachus valde tremebat de ipso propter paruum sigillum; sed Cesar talis paganus, quod si omnes consumerent vnus alterum Hungari, quid curaret de ipsis. Quia Turci solent tali stilo uti, quod si potest per dona sua gentem alienam seducere, hic lucratus erit; mox Turcus si accipiet munus a manibus eorum, postea iterum ad fidem tuam loquitur; quod si dona spernis ipsius, mox cum fide sua spopondit te ad fratrem, et sic de singulis. Quod si cum eo bibis vel comes, de te amplius non timebit; et si tu te ipsum ab omni remandi obseruaueris, ab ipso timebit. Et semper possis ipsum devincere, si obseruare te ipsum retinebis; quia ipsi sunt naturaliter effeminati viri, et formidi sunt semper tanquam femine,

quia intoxiant multos cum veneno vel cum aliqua *maslak*, aliquod comprobat super te ad modum vetule, et ad modum fimant sicut mulieres ad terram seden., et sunt mille artiffices, non ergo eis debemus credere.

108.|v. Et frater Georgius thezaurarius venit iterum ad Budam de Cesar Turko, ita admodum referauerat relacionem factam Turcarum Cesaris, quomodo responsionem sibi obtullerat in vigilia vigilie Sancti Laurencii martiris a Cesare. Vnus Turcus venit cum tribus Turcibus, et in vna ligatura portauera preciosas vestes super in numero decem. Et Turcus erat centurio Cesaris dicebant. Et cum hilari wltu, ac cum fauora verba sua omnes dominos remunerauit cum voce Turcarum Cesaris. Vnum vnum singillatim distribuit; et iterum extus iuit Turcus; in Sabato die erat.

(CAPITULUM CIV.)

Et mane venit eciam Turcus jam in Dominico die, et ait dominis : „Jam Cesar wlt equitare ad mansionem suam in regionem Turcarum.“ Dixit Turcus precussor Cesaris: „Omnes veniatis ad Cesarem, quotquot estis preter Reginam; et infantem portaueritis sobolem Regi Joannis, quia hodie recessurus erit Cesar ad patriam suam.“ Et Turcus valde amplexebatur dominum Valentinum Therek, et per interpretem multa swaua verba ei propinabat, et dein ei eciam vestem purpuream deaureatam, et vnam christam valde bonam exhornatam.

Quum intellexisset Valentinus Terek, quod wlt Cesar de Buda extra ire, erat valde cautus; et dixit dominis : „Audite, domini mei, non debemus omnes

extra ire; quod est malum signum a Cesarc Turco, quod wlt omnes nos exire de Buda. Non licet, neque decet; sed solus eat frater Georgius cum Stephano Verbwchi, et nos quidem simus preparati ad pugnam contra Cesarem; si ciuitatem wlt occupare, et vsque mortem ne damus sibi. Attamen sumus adhuc plus quam duo milia hominum. Quod si vos ibitis, ego non." Hec audiens Stephanus Verbwchi dixit aduersum Valentinum: „Ego miror super te, domine Valentine, quod adhuc dubites apud Cesarem Turcarum. Nonne dixi Magnificencie vestre, quod verba sunt tanquam evangelium Cesaris Turcarum. Quod si vestra non neglerit nobiscum venire ad Cesarem, statim omnem graciam suam erga nos et ipse affert." Et Valentinus dixit: „Sciatis bene. Vobis nil fiet, hoc ego bene scio; sed mihi molestus erit." Petrovit dixit: „Ne terreris. Nil iterum nos equaliter per vestra Magnificencia graciam volumus inpetrare."

Valentinus cucurrit ad hospicium cum suis studiosis militibus; dixit militibus suis: 109 | „Ecce ego ibo ad Cesarem cum dominis meis; sed nunquam ego redibo amplius ad Budam." Dixerunt nepotes sui milites: „Ecce jam circuit nos ac angustiant vndique parte. Non posumus jam in armis cum aptis nostris militariis bellicis. Sed sunt hic in Buda cultores vinearum; et vno accipiamus more suorum in vestibus induere vestram Magnificenciam, et ligonem super humerum tibi apponen.; vel more vnum *putton*. Et ad Pest per januam Sancti Joannis Baptiste potes extra ire." Valentinus Therek hec audiens consilium sui nepotis milite ait: „Bene, inquit, erit."

Interim venit legatus Turcus ad Valentinum. Ait cum hilari vultu dixit: „Jam domini magnates

operant vestram Magnificenciam solummodo. Et statim vestram Magnificenciam Cesar wlt renumerare, sicut tibi pollicitus est.“ Ait Valentinus: „Jam volo ire.“ Et dixit militibus suis: „Jam valete, fratres mei amantissimi!“ Et quidam ex eis lamentabantur eum: „Eris ab nobis, domine; et nos amplius non videbimus vestram Magnificenciam.“ Et amplexati sunt quilibet eum milites, et sic cum licencia acceptari ab eo relinquen., et liberos cum vxore sua precepit, quod sint tutores ac defensores eorum. Cumque extra Budam optimates Hungarorum, et seden. Valentinus Turcus super equum suum validum et bonum, tanquam miles hornauit se. Et dixit militibus suis: „Quod si possum Cesarem extra portam papilionis, quod et ipse nunquam ibit amplius ad Turciam Regni.“ Dixerunt milites sui: „Amen. Vtinam dat et concedat tibi Deus altissimus.“ Et quod viderunt jam ciuitates popoli extra euntes illos de Buda, multi virgines et vidue, et religiosi presagiabant, quod amplius non veniet Valentinus Therek ad Buda; ad modum sicut Ectori sua vxor Dromedenta, quando volebat extra ire simul extra Trojam contra Agamenonem; quia ipsa viderat in somnis, quod vir suus non redibit amplius ad vrbem Troje. Sic Valentino presagrabant, sicut scriptum est jam.

Cumque extra iuissent per januam Logott, duxerant eos ad vnum tentorium magnum precursor Turcus, et seden. residens in solio quasi Cesar fuisset. Mox cognouit Stephanus Verbwch ac cancellarius, quod non ille Cesar. „Nos jam ducti non bene sumus“. Dixit precurssor Turcus: „Non est ille Cesar. Sed jussit vobis, vt aliquantulum expectetis, quia nunc venit de vrbe 109.|v. Constantinopol precursor,

et illum vlt exaudiri.“ Et jussit Cesar eis, vt expectarent in Veteri Buda in papilione sua. Quum audissent, mox capite inclinan., et cum dolore meroris inceperunt subaudire. Et Turcus provisor eorum valde hijlari wltu aliciebat Hungaros optimates, vt ne dubitaret, quoniam Deus ordinabit; quomodo debet fari. Et perrexerunt ad Siccambriam; nolle velle debet vobis ire, ad quo iam Cesar precipiet. Dixit Valentinus: „Tamen ego dixi, quod sic fiet. Noh ve mihi; et vobis nil fiet.“ Et ait Valentinus adhuc ad Stephanum Verbwch: „Tu es jam causa mee mortis.“ Dixit Stephanus Verbwchy: „Ne timeas, quia litteras habeo Cesaris in sinu meo, quod si sentimus in infide sua periurum.“ Ait Valentinus: „O Deus, que me demencia cepit. Hoc dat mihi consilium, qui nunquam hastam suam contra hostem ad facie direxisset; neque in manu sua framea nuda extitisset ad furorem“ *).

Ibi tribus diebus et tribus noctibus bibebant et comedebant formido ingenio. Valde aliciebant basse, et alii vayuode, vt sint hilari, ne curent.

In die Dominico jussit Cesar infantem extra arcem portare, vt videret tanquam fratri sui Joannis Regis filium, sed Regina Elizabet permaneat in arce. Quod audisset nutrix pueri mulier, mox fecit clam conscribere vnam suplicacionem cum querimoniis diuersis, quod puerum nutrisset plus quam ad intergrum, et non dedesset pro ea expensas ad lactinia pro puero. „Quod sola mendicaui in coquina comestionem, et potum sic mendicaui; et rogabam aliquod predium vnam villulam ad sustentacionem pueri; neglexerunt

*) A sorok közt: „Vere Buda est carior, quam Cesaris.“

dare." Et ista suplicatio cum querimoniis erat intro ligata, et nutrix in cremio infantis apposuerat. Et Cesar videns illam scedulam, mox arripiens de businu pueri, et fecit Cesar perlegere. Et ad modum, quod interpretassent sibi, mox infantem accipien. in wlnas suas, et amplexauit infantem, et munera obtullit ei; videlicet ad manus pueri vnum de auro sculptum fulgido paruum baculum. Et dixit: „Ecce, fili mi fratri Joannis Regis, tibi dedit vel tradidi baculum pastoralem camporum, et montibus ac vallibus, vt possis digne et competenter regere ac inperare cum dicione tua Regiestatis regnicolis tuis." Et dedit rursus infantem ad nutricem in manus ejus, et nutrici dedit centum aureos florenos: „Vt cum hoc foueat infantem fratris mei Joannis Regis; deinceps plus dabo, solumodo mihi suplicabis." Et portauit 110. | ad arcem puerum nutrix.

(CAPITULUM CV).

Inde tria milia pedites Cesaris apti erant ad pugnandum, et festinarunt ad impetum fecerunt ad portam Budensis ciuitatis. Et mox Hungaros de porta ciuitatis pedites extruserunt cum ictibus copiosis. Cum jam intrauerant, ceperunt per vicos ciuitatis Budensis currere, ac scrutare, quod si aliqua gens esset ordinata ad pugnandum contra eos. Quum vidissent contra eos nullum obstantem, juxta Sancti Georgii martiris congregauerant se; et vnus ascendit ad ambitum sacelle Georgii martiris astan., incepit ad modum ipsorum exordin,, et tribus vicibus cum alta voce clamabant: „Halla, halla hoy." Et Hungari jam tacito mente admirabant, et nil presu-

mebant quicquam agere sew dicere. Sonuit in auribus jam militaribus Hungarorum, quod dominos optimates Hungaros Cesar sub framea sua capita priuati forent. Et valde serui dominorum perterriti erant; et nesciebant jam quicquam facere, sed vnatim binatim clam extra Budam exiliebant vltra Danubium ad Pesth.

Postea centurio eorum cucurrit erga Cesarem, et reserauit sibi, quod ciuitatem jam occupauissent. Et Cesar quod inaudiuisset jam a seruo suo Thurko, juxit ei, vt de viribus militariis colligerent arma sua de manibus suis. Et Turcus iterum cucurrit e conuerso ad Budam, et sic inceperunt accipere arma de manibus Hungarorum, et cum felle corde reddebant eis de manibus suis, ac insuper marusipias cum cultellis suis lacerabant de cingulis suis.

Et postea venit Cesar ad ciuitatem Budam intrauit, et hospicium habuit in domo cancellarii Stephani Verbech; et idie Dominico in profesto Decolationis Joannis Baptiste dum scribebant anno 1541.

Et sic post dominos Hungaros elegit idem Turcum prouisorem eorum; et Valentinum Thurcum detinuerunt. Et mox in metallo prompto posuerunt pedes suos. Et dicebat, quod vidit se ipsum mancipatum: „Vbi est fides Cesaris? Quodquod epistolas destinauit aureas scriptas, et insuper promisio sua.“ Ipsum in catenis ducebant, alios quidem sine inpedimento. Cumque venissent intro ad Budam magnates, et steterunt jam coram Cesare; cancellarius mox litteras copiosas suas Cesaris, dicere incepit et proicere ad faciem suam, vt: „Vbi est, Cesar, fides tua? Hic littere Vestre Majestatis propriis manibus tuis scriptas. Nonne te donauit Rex Joannes cum copiosis cariis

muneribus, cum gemis, preciosis lapidibus et cum aliis diuersis preciosis rebus. Vbi est fides tua? Quod si hec nos sciemus instabilitatem tuam erga nos, alio modo curam haberemus de hac re.“ Et similiter Valentinus inceperat suam querimoniam proponere Cesaris Turcarum. Ait Cesar ad Valentinum 110.|v. Therek: „Valentine! Multos Turcos meos prostrasti per armam tuam ad terram, et non est jam hic in Hungaria non est vel nullus est, de quo jam formidarem solummodo de te. Sed juro ad fidem meam, quod tu non sentis mortem de arma mea; sed viuis dum tibi Deus concesserit diem et horam.“

Et ait Stephano cancellario: „Juro tibi per Deum meum, et ad fidem meam, et ad collom meum gutturis, et ad frameam meam, et ad panem meum quottidianum, quod vobis nil contingit aliquod malum, et ad mortem vobis non evenietur quidquam. Hic te dimitam Bude cum tuis cateruis, et cum Marco Deak, et in arce vnum magnum vayuodam in specie mei. Ipse imperat in arce, et tu quidem in ciuitate Budensi. Et Georgium fratrem, ac Petrouit, et Vrbanum Battyani; vos sitis cum puero. Et Regina statim baiolat se cum puero ad Lippam, et vos cum ea, absque impedimento. Et dimittam ipsam cum thezauro suo, quia causa hec est, quod Germani semper infestant vos, ac inquieti essetis ab ipsis. Sed dico ad magnum Deum meum, quod ego ipsos edomare conabo.“

Et sic Cesar permisit eos in statu bono, et ait Georgio fratre, quod statim Regina preparet se ad iter aduersus Lippam. Et cucurrit frater Georgius et dixit pro Regina. Regina autem cum audien. audisset, quod Cesar ordinasset inter Hungaros cuilibet

stacionem Regina, ilico Regina gratulaba fuit, et precepit fratri Georgio, vt curros prepararet. Ait frater G(eorgius): „Curros habemus satis, sed equos non habemus, quia omnes consumsimus in obsidione.“ Et ad hec Regina : „Eas statim ad Cesarem, et dic sibi cum voce mea, et rogabis ab ipso equos ad curros.“ Frater Georgius curren. ad Cesarem, et peten. ab eo equos pro Regina. Et ait Cesar : „Non habetis equos?“ Ait frater Georgius : „Non habemus; quia Alemani nobiscum consumere fecerunt.“ Cesar risit super hec dicta fratris Georgii. Ait Cesar : „Equos tales ego non habeo, sed boues multos habeo inter castoris mei. Ex illis quantum placet et decet capietis de illis, et curribus vestris aplicate.“ Et frater Georgius quinquaginta ex pecudis elegit; et compellere fecerat ad arcem, et in decem curros aplicauit. Et cum rebus, ac thezauris suis Reginam super currum vnum sedere fecerunt.

Erat ista mocio Regine per unam ebdomadam, et post Joannis Decolacionis ad octauam diem per Ister flui citra Pesth nauigauerunt, et sic cum caterua sua ad Thiza Warsan peruenit. [111] | Et ibi Regina moram habuit tanquam per vnam ebdomadam, et suspirium accepissent; et ibi esum refocillandum habuerunt. Et postea autem nouiter ipsos alere fecerat. Inceperunt mori sua pars caterua Polonorum, quoniam gens tenua erat, non robusta, quam Hungari. Et ibi in ecclesia sepulta est ancilla vna preclara magnifica, et vnus magnificus Polonus similiter obitus fuit. Et ipsum jussit Regina sepellire. Quod vidit in loco Warsan pestem nascum Regina; postea Georgius jussit ciuibus equos ordinare ad curros Regine, et boues Cesaris pro loco darent. Et sic

factum erat: Et de opidulo Warsan cum peruenisset Regina ad Galw, et ibi duas ancillas sepelliuit in ecclesia. Vnde venerant jam per vadum flui Cris, et venissent ad Kwn Zent Martonj, et ibi vnum magnificum Polonum sepelliuit, et plebano obtullerant libaciones copiosas ad hosstiandum eis. Et sic ad Regina pervenerat ad Lippa cum suis caternis, quia erat cum ea Petrouit, et Vrbanus Battyani, et frater Georgius et alii multi erant cum ea.

(CAPITULUM CVI).

Inde jam Bude recesserat Cesar Thurcarum ad domum suam cum magno triumpho, quia jam Budam ad manus suas reclusit.

Quum jam dominus Verbwchj resideret Bude, et vnus bassa in arce resideret; Thurci jam inceperant animas Hungarorum depredare, ac in captiuitatem vinctos perducere ad vrbem Budensem. Et dominus cancellarius, quod videret talia facere Turcarum stupra, incepit eos corrigere verbis suis, et precipere eis, vt de tali facinoris decessarent. Et jam secundario Thurci depredassent vnam villam, et quod ville patronam deduxerant ad Budam. Et illa, quod vidit Marcum Deak, eiwlan. ac lacrimata domina deprecabat Marcum Litteratum, vt dominus cancellarius ne admiteret ipsam portare ad Turciam; „quia si me potest absoluere de manibus Turcarum, extunc possessionem suam sibi eligeret in perpetue.“ Hec verba mulieris nobili Litteratus Marcus referauit domino cancellario; et cum hec sencien. dominus cancellarius, mandauit, vt equum sibi portarent sellatum. Et portauerant, ascenden. super equum suum;

et volebat ad bassam ire, qui erat in ciuitate compositus per Cesarem Turcarum secundus bassa. Et Turchi valde horrebant eum dominum cancellarium, quod latrociuium eis non permitebat facere. Quod equitaret dominus cancellarius ad locum Zombathel, et Turci inceperunt eum minare ac clamore verbo: „Iste *cauoi* *) debet mortem pati", 111.|v. lingua Izmaelitica proclamabant. Que Marko Deak intelligens eorum per linguam Turcalium dixit ad cancellarium Verbwch: „Domine reuertamur ad hospicium, quia male dicunt pagani, quod si pro domina nobilica volumus suplicare, extunc male habemus." Quod audiens cancellarius: „Melius esset mihi mori hic in obsidione, quam mihi istam penuriam hic habere." Reiterati sunt ilico ad hospicium, et nil potuerunt remedium pro ea adipisci.

Et secundo die in arcem invitare fecerat magnus bassa ad prandium dominum cancellarium. Quidam ex cubiculariis dicebant sibi, quod evitaret se a prandiis eorum, et a potacionibus suorum; precipue Marko Deak consulebat eum. Sed incessanter veniebant post ipsum, et iuit circa bassam in arce Budam. Et ibi laute tractauissent et bene eum, venit ad hospicium post absolutum prandium. Et dum scribebat super mensam, dixit: „Vere frigorem habeo." Et tercia die obdormiuit in Domino sine confessione.

Et simpliciter portabant corpus eius tanquam pecudis artus, et cito in vno sepulcro marmoreo condiderunt sw proicerunt, vt Turci cito ne sentirent, donec thezaurum suum cubicularii celarent. Dum diuertissent de ecclesia Sancta Maria Magdalene,

*) Azaz: „giaur."

tunc jam bassa de arce elegit aliquos suos ad occupandum vascula argenteria, et alia res preciosas. Parum potuerunt quicquid cubicularii domini cancellarii rappere, sed cuncta thezaurum in auro, in pecuniis, et in vasculis argenteriis, et alia multa preciosas res, scilicet in indumentis precipue, constabant sibi in duobus milia florenorum.

Et propterea Emericus Verbech filius suus contra Turkas repugnabat, et optimus miles erat, et melior miles a patre in centuplo, et fortunatus bonus. Quum neglexerat Rex Ferdinandus eum ad quingentos equos soluere mensionariam, mox deposuit miliciam suam contra Turkos, et se ipsum dedit ad domesticum vt paterfamilias in Transilwaniam.

Et inde quod jam sepultus fuisset Stephanus cancellarius apud edem Sancte Marie Magdalene ibidem Bude, mox magnus bassa nunciauit Marco Litterato, quod cucurreret circa ipsum quamprimum. Ipsum pauperum Turci animabant blando sermone, quod wlt sibi donare cum aliquo veste ac cum pecuniis bassa. Cumque appropinquasset, et coram basse astarent, mox jusit eum vestire cum cubiculariis jam basse, rapien. eum, et in magna clouaca truderunt. Et sic donauerunt eum cum abhominabilia stercora, et sic Turcarum est mos. Dicunt ipsi: „Interfice prius apes, et sic post absinteum mella sapit.“ Hic jam talis tangit authoritas: „Maledictus est homo, qui confidit 112.| in homine.“ Et Valentinus Therek confidebat in litteris scriptis Cesaris *Zoltan Zelim* *), et cum ipso Cesar duxit ad vrbem Constantinopolym cum aureis litteris suis scriptis, et

*) Későbbi kéz által kitöltve.

dicebat prius, quod est ewangelium verba Cesaris. Quomodo talis fidem contra Christianum Principem, qui non venit ad lauacrum et renouacionem Spiritus Sancti Paracliti. Ergo „Maledictus est homo, qui confidit in pagano;“ quia neque conuenire potest tecum etc.

(CAPITULUM CVII).

Dum scriberent anno 1542 jam quarta vice Petrus Priny commouit eciam Ferdinandum Regem cum consilio suo vanitatis, et Regi Ferdinando expensa sua inania, quod nullum lucrum obtinuissent sibi de, in animo iniquitatis. Eciam bellum magnum Rex Ferdinandus nascere fecerat, ita quod preterita bella sua nil erat sicut ista vltima. Videlicet erat Dux Saxonie, secundus Dux erat de Slesia, tercius Dux erat de Burgundia, quartus Dux erat de Ispania. Et erant isti Duces exceptis Ispaniarum Duci omnes Lutteriani. Et portauerat Dux Saxonie secum Philipum Melanton, in castore suo predicabat contra immaculatam Romanam sew Sedem Apostolicam. Et erant ex parte Hungari optimates multi, ita quod intro presentauerant sese cum hornamentis bellicis suis ac equis cespitibus, quod aliena gens non poterant satis admirari. Et laudabant eos demum, videlicet erat Andreas Bator, erat Petrus Priny, erat Gasperus Seredi, erat Hungarus miles Stephanus Lossoncy, erat adolescens Emericus Verbwch, erant fratres tres verissimi milites ac processi de Scitica gente Melchior Balasi cum germanis suis; erat ibi Nadasdi Thomas, et sic de singulis. Hungarorum milites multi apparebant pauperes; et quilibet gens,

qui habebant ducem suum, per se habebant castorem suum, et Hungari similiter. Et Tracianus vnus miles nomine Petrus Bakytt, et miles iste cum Hungaris adjungebat se. Et iuxta Ister flui castra metati erant infra Vacie per campum ad tria miliaria versus Buda Pesth.

Quum ego audiui, et vidi, quod essent sine auctoritate papalis et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et sine absolucione poena, et a culpa carerent, et sese non humilian. sub authoritate Beatorum Petri et Pauli Apostolorum; ego dixi: „Gens contumacia, gens rebella, gens superba, gens absque licencia Christi pastore; et nil preualebunt aduersus Turcarum.“ Et prolixare fecerunt gentes eorum, quia non habebant directorem bonum. Quod si repente obsedere volebant ciuitatem Pesth, cito portuissent arripere ciuitatem Pesth, sed insane mentis erant. Demum omnes duces vel quatuor obsedebant Pesth ciuitatem; sed jam Turci multi venerant ad adjuandum partes suos super 112. v. terram et aquam. Et jam intus in ciuitate juxta murum fossam profundam fodebant; et insuper cum maxima granda vecte metallo repagulabant fluium Ister vltra ciuitatem Pestien. ad Budam. Et tam artificiose et dure recluserant Danubium, quod nulla carina de orso a parte Germanorum poterat descendere; nec se orso a parte ettnicorum classes suorum. Et illi duces valde expugnauerant murum Pestiensium, quod sex quadriga potuissent intrare. Et iterum nocte Turci refocillabant cum terra, et cum sordibus.

Et hec turba magna, qua erat constituta per Regem Ferdinandum in mense inter octauas Assumcionis Marie, et statuerunt jam gentes ad impetum,

vt intrarent ad ciuitatem Deo adjuuante. Et erant pedites ex parte de Hungaris haydunones et bubulci in numero centum; quod de parte Alemanorum, et a parte Hungarorum predicti pubulci ante eos fortiter, et adaucter ad ciuitatem Pestiensium omnes, qui erant in numero centum; et vt pedites Germanorum tute intrare deberent. Sed non presumerunt post pedites Hungaros intrare. Isti nostrates vsque ad mortem bellum habebant plus quam vnam, et clamor erat in ciuitate. Ita magnam tenebant pugillum pedites Hungari cum Turcis, quod ita fertur dicere, quod si eciam tanti fuissent, potuissent omnes Turcos prostrare ad terram, et ciuitatem deliberare de manibus ettnicorum. Et clamabant pauperes, vt adjuuarent eos, quia Deus fortunam dedisset bonam eis; sed nullus debuit intrare.

Hec cum vidit Petrus Prini, quod nil proficiscerent Germani sub vrbe Buda; mox Petrus Prini clam in nocte intrauit ad Budam ad Mehmetbek, quia ipsum jam antequam cum fide sua susceperat Petrus Mehmetbassam. Et magna munera obtullerat ei Petrus Priny propter duas arces suas; videlicet vt essent sibi paupero fauores, ne inpedirent sed abirent, quando foret Cesar Turcarum in itineribus suis. Tantum propter hec duas arces fauebat ettnicorum, non propter ruinam Christianorum, sed pocius propter corroborationem Christianorum, ac demum eorum tute permanere perpetue in possessionibus cum liberis 113.| suis.

Et inde equites Turci cum Hungaris inter se exercebant pugillum tanquam falcones inter se, sed semper Hungari optinebant. Ita dabat Deus eis victoriam, quod vnum vayuodam Turcum preualebant

Hungari; et ipse vayuoda dicebat, quod si ista bella non fuisset tarda, bene quidem cum triumpho optimo potuissent habere Budam ciuitatem. Et interim, quod castra metati fuerant duces sub proxime meniam Pestiensem, et vnum ducem de vna basta cum pixide sagitan. sub tentoriam suam tetiderunt eum, et mox exalauit de mundo. Era dux Ispanie, et optime satagebat juxta fidem Christianam. Et quod casum dedisset ad mortem, mox corruit bella Christianorum, formido tacito subaudiebant ex vndique parte gencium. Quum hec sencien. capitiuus Turcus, ait Thurcus: „Vere causa est magnifici domini Petri Priny, quia venerat sub nocte Petrus Priny ad bassam Mehmetbek.“ Quia ex utra parte inter se vnus alterum vinxit cum fide sua, hic cum audien. duces admiram, quod tam prodicionem debuisset facere contra totam Christianitatem. Ergo male fecit Petrus Priny. Ipsi non senciebant, quod propter duas arces faciebat faueciam cum Turcis.

Quum vidissent jam, quod casum dedisset vnus dux ex eis, et Petrum Priny personam suspectam inter se habuisse, mouerant castra de sub urbe Buden. adversus Vacien.. Et ibi requierunt in triduobus dierum; et ibi consilium inierunt Germanica, quid oporteat eis facere. Quoniam quamobrem assumsissent Regi Ferdinando, quod in vna die non durabit ciuitas Pestiensis, sed in manibus Regi Ferdinandi presentare voluissent. Sed non potuerunt pauperes; quia si adeo quesiuissent, potuissent optinere, quia superba clamitas sibi soli volebat vsurpari honorem. Et hic jam sentencia conveniet dicta Dei omnipotentis, vbi ait: „Nemini dabo gloriam meam.“ Et in primo, qui volebat sese appropriare creacionem

suam a Deo altissimo ac per donum Spiri(tus) Sancti; secundo secundum Matheum 4., quando Satan volebat seipsum cum Christo filio Virginis Marie adorare. Ideo non tenebat de Deo nostro Jesu Christo, sed a propriis virtutibus suis. Et amicos suos Christi fili Dei viui non obseruabant Sanctorum adiuuamina, sed pocius absque ordine comedebant carnes [113.|v.] in die jeiunii; non tenebant sacram tradicionem sicut Christus noster obseruabat in tempore suo; videlicet orabat, vigilabat, jejunabat, continenciam habebat, predicabat, stando sedendo docebat, fide baptizabat, conueracionem faciebat in presencia sua.

Et cum intellexissent Petrum Prini, quod cum Turcis habuisset fedum clam duces Germanorum, inter se consilium habuissent de Petro Prini. Mox ad Regem Ferdinandum miserunt precursum, quod Petrus Prini, qui fuit summus capitaneus, coram Hungarorum peculiariter pro suis caternis simbulum habuissent, quod Turcus cumque vidisset tale signum, mox abibant tales in pugillo. Fertur dixisse: „Quod aliquam velaniam baiolassent."

Et precursor venit a Ferdinando Rege precipien. ducibus singilatim, quod nequaquam fauerent Petro Priny, sed eum captiuum ducerent ad Vienam. Cum perlegissent preceptoriam Regi Ferdinandi, mox ducenta armigeri preparauerunt sese tanquam ad conflictum, et vnus dux ex eis subito obumbrauit papilionem suam. Et jam ipse eciam intellexisset, quod wlt capere; et dixerunt ei, et preceperat agazoni suo, vt statim equum suum celerum ducerent illico. Et duxerant ei postquam circumdederant eum in thabernaculo suo ducenta armigeri Alemanorum. Et sedere fecerunt eum jam aprehensum in vna nauicula, et

nazandones super aquam Ister remigauerunt eum ad Strigoniam, et ibi eum sub custodia posuerant. Et secundo die de arce Strigonie sic duxerant ad festum Sancte Michaelis archa.

Et Petrus suplicauit Regi Ferdinando, vt administretur justicia. Quum andien. Ferdinandus Rex, libenter voluit; et dicebat: „Qui desiderat justitiam, ille diligit Deum." Et Rex competen. diem reliquid, vt sint optimates duces ac Hungari. Et cumque aduenisset competens dies, mox tribunalia jussit ordinare judicibus seu arbiteris. Et in sede incepit responsionem suam componere adversum Regem Ferdinandum: „Bene Tua recordetur Serenisima Majestas, quod per me es coronatus in Regem Hungarorum; et quod arces, et quod ciuitates munitas optines in Regno Hungarie, ac regiones cum prouentu eorum; videlicet arcem Strigonie simul cum ciuitate, Albam Regaliam similiter cum eciam cum regione sua; et Quinque Ecclesiensem ciuitatem cum provincia sua. Solummodo mihi nequaquam oportuit mihi cum Turcis 114.| tranquillitatem habere propter duas arces meas, videlicet Sikloswara et secundus Valppowara; quia ego sum cum Turcarum vicinitatem tenen.; quia si arx mea sw arces predictas in manibus suis mancipare possederit, vere Vienam sepenumero timeo visitare ceperint. Nunc ergo abeo magnam respectum ab eis, et fauent mihi, et ego eis fauere mihi oportet. Quum ego vidi gentem Germanicam cum nil adipiscent pro tocius Christianitatis, et ipsi exspectabant a Turcarum basse reddentem ciuitatem Buden. cum arce; verum quidem bene dirigebam eos exercitum Christianorum ad pugnandum, dum dies et hora competen. erat. Quum subito circumdedi ciuitatem Pesti-

ensem, mox potuissent intrare, sed tarde soliciti erant. In quibus verbis meis responsis dubitaret Vestra Majestas, hic Turcus vnus vayuoda princeps Turcarum gentibus constitutus erat.“ Et Turcus vayuoda Petri Priny verba saluauit coram Rege et coram arbiteris. Quum hec audien. Rex Ferdinandus protestauit coram arbiteris et coram judicibus: „Ecce confessus est et non negauit prodicionem suam contra toti Christianitatem; ergo Petre, non meus captiuus sed tocius Christianitatis. Ve mihi, Petre, quod seductus fui per te, et sum perswasens per consilium insanum tuum; quia ego per te spoliaui Regnum Bohemie; et spoliaui totam Slesiam; et spoliaui totam Morauiam; et spoliaui totam Austriam. Hic ista prenotata coram vobis judicibus cum permulta et sepissimis thaxacionibus censuum, quod decies centena milias markas exposui contra Regem Joannem, et in multis versuciis insidiarum mala semper me swadebas.“ Ait Petrus: „Si ego swadere Vestram Majestatem, numquid vi mei compellere potuissem Vestram Majestatem. In diebus illis erat juuenis, et ego cum juuene mei consilio consiliaui Vestram Majestatem, vt ne essemus sub gubernacione ettnicorum perpetue.“ „Nunc esset felix Hungaria, et felix Germania, hec aiebat Rex Ferdinandus, quod si consilium accepissem Regis Joannis.“ Et e contra ait Petrus: „Vere Majestas me sepe tutebat, quod Turcos expugnare facit cum Germanis vltra mare; nos Hungari hec audiebamus gratulabamur. Ergo quicquid potueram totaliter milites Hungaros et Tracianos deducebam, ac adherere conabam eos erga Majestatem Vestram, vt gubernare poteret Vestra Majestas. Quia si ego malum ac insanum consilium

prebui, vt intrusus esses super Regem 114.'v. Joannem, ne Vestra Majestas accepisset consilium meum insanum.“ Et sic demum vnus ad alterum ponebat ad facie dampna sua ac consilia sua insanas. Inprimis Petrus Priny seductus erat per fratrem suum Stephani Bator, et per Thomam episcopum Vesprimiensem; quia Petrus nunquam prodidisset Joannem Regem in primis post desolacionem Bude per Cesarem Turcarum, semper in dies nascere faciebat dissensiones inter se. Non videbant Regnum Hungarorum Germani desolacionem quottidie, sed preparauerunt viam rectam Cesaris Turcarum erga Viennam, et supra Viennam Turci perlustrauerant quam plurimum. Ergo Hungari non sunt culpabiles ac hoccasi pernicie Christianitatis. Quod si noluissent adjuuare Hungaros, extunc habuissent pacem, nunc quidem fuissent ex vtra felici. Exrea wlt quemquem docere ista authoritas: „Quidquid agis, prudenter age, respice finem.“ Joannes Rex meliorem caput habebat sensatum, quam Ferdinandus sicut scriptum est vt supra. Quia Ferdinandus Rex cum fatuo Petro Priny perperam in dies nascere cogebant; et velle nolle turnij cum Turcis quam cum Germanis amicare voluerunt. Qualis vnus astutus erant inter se, talis et secundus erat, videlicet Petrus Priny et Rex Ferdinandus. Quia sepe scribebat Rex Joannes Ferdinando, quod non esset satis ipse ad pugnacionem contra Turcarum gentem; quia Turci mille artifices sunt, et preter illos nulla gens est bellicosa sicut ipsi; attamen gens naturaliter effeminati sunt.“ Sicut scriptum est Esaie secundo : „Et effeminati dominabuntur eis.“ Ergo quatuor occasiones habebant quarta vice, quod non potuerunt preualere arcem Budensem. Prima occa-

sio, quod dux vnus habuit mortem ab regnis Turcarum; secunda occasio, quod Petrus Priny dedisset signum ac tutamen Turcarum; tercia occasio hoc erat, quod audissent invndationem gentis Izmaelitarum ad defendendum Budam; quarta occasio erat eciam hec, quod non erat bellicosa gens sub nomine Domini nostri Jesu Christi; non ex consensu Sanctissimi Pape, sed absque licencia sua eraut profecti ad bellum. Ergo ex hoc non erat justum bellum. Haw discorte ac stolidi mente venerant et abierant retrorsum ad Germaniam, et Hungari permanserant in Hungariam. Ergo, fratres charissimi, Christicoli mutuo habent delictum occasionis perdendi Regna Germanorum et Hungarorum; primus Rex Ferdinandus est occasio, et Petrus Prini e conuerso Hungarie; ideo ambo sustineant quisque suam fatuitatem etc.

(CAPITULUM CVIII).

115. Quum jam sonuisset in auribus Cesaris Turcarum, quod dispersi fuissent, venit ergo Turcarum Cesar ad defendendam Budam dum scribebant 1543. Et eis daret pugnam, qui vellet ex Christicolis cum eo conflictum habere. Et venerat Julii mense post octauam Joannis Baptiste, cumque pervenisset in regionem Baronya, stetit cum agmina sua, ac castra metatus erat sub arce Siklos. Quod audiuisset domiuum suum arcis, videlicet Petrum Prini jam captum per Regem Ferdinandum, ilico elegit legacionis Turcarum ad castellanum et vniuersaliter cunctis, qui arce residerent, vt concederent et adhererent sibi. Insuper quod intrauerant legati Turcarum ad predictum castellanum arcis Siklos, et responsionem voluntatis sue eis

obtullissent, et relacionem nullam accepissent Turcus legatus ab Hungaris; Hungari rursum cum legatoribus Cesaris cucurrerunt circa Cesarem Zoltam Zoliman, et responden., et dicen. Cesari Turcarum „Suplicamus et oramus Majestatem Vestram, ne arcem Petri Prini infestat, sed abire valeat Vestra Majestas suplicamus et obsecramus; quia dominus noster captus est per Regem Ferdinandum; ad futurum eciam Vestre Majestatis erit.“ Ait Cesar *Zoltan Zelim* *): „Nequaquam possum abire. Quia de illa arce multis Regibus confederacionem suam objecerunt, et multas contumelias perpessi fuerant Reges Hungarorum. Quia si mihi non conceditis arcem Siklos, perfodere valeam statim cum gente mea. Quia nolo preter me fore nullum dominum ac supra me regnantem; quia seruus non supra dominum suum, nec discipulus supra magistrum suum.“ Et cum audissent legati de arce Siklos et dixerunt: „Ecce retro ibimus ad arcem, et volumus intelligere de castellano, quod si oportet responsum dare aut non ad restituendum arcem aut non.“ Dixit Cesar: „Ite, et mihi ad scitum detis, quicquid optare wltis.“ Cumque intrassent Hungari ad racem Siklos: „Quod Cesar indignatus est contra arcem Siklos, non wlt abire nequaquam, sed wlt expugnare ac sibi suum appropriare; quia arx est sine domino suo vaccet; secundo quod arx ista multos Turcos consumssit dum irent versus Budam, aut de Buda versus Constantinopolim vrbem.“ Jam hic pauperes inceperunt cogitare, quid oportet eis facere; nemo erat ex eis, qui confortaret eos, et conclusum bonum daret eis. Quia

*) Későbbi kéz által kitörülve.

castellanus erat Michael Litteratus ac effeminatus; quia selent semper optimates Hungarorum scolasticum in arce, et nobiles in curia suarum; quia pro ancillis 115.|v. et pro dominabus earum. Et dixerunt: „Quid faciamus contra talem omnipotentem principem, non possumus obposito ei stare. Si Sua Majestas Cesarea ad fidem suam assumeret, quod pacifice dimitere ad viam quo nos tendimus, extunc reddemus ei arcem Siklos.“ Et dixerunt omnes „Amen.“ Mox assumen. legacionem iterum erga Cesarem Turcarum, et tali modo referauerunt ei responsionem: „Quattinus ipsos permitteret idem in arce ad fidem eorum, et semper tributum arcis omni anno presentarent ei.“ Cesar prolixauit se in responsione sua. Interrogauit eas : „In qua facultate est, vel in qua genelodia est castellanus, qui regit arcem. Estne milles bonus.“ Dixerunt Hungari : „Serenissime Cesar, sed est vnus scholasticus nomen Michael Deak.“ „Ego arbitrabar, quod esset aliquis miles. Non decet tali persone talem domum gubernare; qui tales, qui sunt sine exercicione militariis; dumtaxat propter formidinem suam redderet hoste contra arcis. Ideo dominus ipsius fatuus fuit, quod tali scolastico confidit ad manus suas. Sed dabo vobis epistolam vnum salus conductus ad manus; itaque quo wltis ire, eatis sine impedimento. Quia istam arcem nolo post me amitere nequaquam absque Turko.“ Et scripsit Cesar salus conductum, et dedit ad manus suas ciuibus. Et perexerunt aduersum Siklos, et relacionem referarunt Michaeli Deak. Et vna die de mane vsque ad vesperam quilibet baiolauit sese cum rebus suis ad ciuitatem. Et in profesto Anne Martiris ewacuaverant ar-

cem Siklos Turcis; et in die festo intro miserunt Turcos vnum vayuodam ad arcem Siklos.

(CAPITULUM CIX).

Et Cesar equitauit postea sub urbem Ecclesiensem Quinque. Pauperes quod audiuissent Quinque Ecclesienses Cesarem equitantem contra eos, ilico munera composuerunt; videlicet alimoniam, et ad Mohach duxerant circa tabernacula sua. Et Cesar interrogauit eos ciues, vnde essent. Et ipsi dixerunt: „De Quinque Ecclesien.". „Audiui vos esse contra Majestatem Cesaream meam rebelles essetis." Ipsi dixerunt : „Non credat Cesarea Majestas Vestra; quia nos pauci sumus in ciuitate, quoniam alii nostras diw equitauerunt multi ex nostris." Ait Cesar : „Et quo fugam dedissent; tamen et ego graciosus dominus fuissem eis." Responderunt ciues ilico : „Serenissime Cesar, si audierint graciositatem Vestre Majestatis, in centuplo veniunt ad domum; cicius, qui potest venire, venit, credat Vestra Majestas." „Quem vltis habere jam de me inter vos officialem?" 116.
Mox responderunt et dixerunt: „Serenissime Cesar, nil nobis placuit sicut Cazon vaywoda." Ait Cesar : „Fia voluntas vestra." Et dedit eis in donum ciuibus cuilibet viginti quinque aureos singilatim propter alimoniam eorum, quod duxerant sibi ad *tabor* ipsius. Et sic Quinque Ecclesienses absolverant curam suorum coram Cesarem Turcarum.

Inde postea Michael Deak, quod ad Quinque Ecclesien. equitaret in via sua cum thezauro copioso, Turci post ipsum in via appropinquantes, et mox

ipsum aprehendentes, caput ipsius amputan., et res preciosas cum thezauro abstulerunt ab eo.

Postea se Cesar mouit se adversus ciuitatem Tholnensem, juxta arcem Anyawar castra metatus erat inter Pax opidulo juxta Danubium flui vsque ad ciuitatem Tholna. Habuerunt flumina aquarum habunde, et campum latum cum feno et ligna silvarum ad victum eorum. Hec agmina sua Cesaris erat in die festo Anne Matris Marie. Idem anno 1543. Et non festinabat ad Budam, sed consiliauit se ipsum *Zoltan Zelim* *), quid ageret contra ciuitatem Albam Regaliam. Dixerunt ei exploratores sui ac colonorum Hungari, qui circa ipsum occurrebant cum donis suis, quia jam eos semipaganos resedere proclamare fecerat, vt quilibet resideat pacifice in hereditate suarum patrimonis ad fidem perfectam Cesaris quolibet dierum. Et cumque audiebant pauperes coloni, nimium confluebant erga Cesarem Turcarum de regione Baronya; de regio Somogh; et sic alii coloni Hungari. Et quorumlibet dabat litteras ad manus eorum, et valde eos confortabat Cesar Turcarum, vt ne quis fugam dare, sed permaneret pacifice in possessione sua. Et demum vidit Cesar colonorum Hungarorum perfectam fidem habendo quam Traciani. Ait Cesar *Zoltan Zelim* **) ad Hungarros colonorum: „Quomodo vos nobiles gubernabant et magnates Hungarorum?“ Qui audien. semipagani Cesaris sese offeren., eis inceperunt accusare quilibet suum dominum sub variis inordinacionibus veliis regiminibus.

Et iterum interrogauit eos: „Qui essent nunc

*) Későbbi kéz által kitörülve.
**) Későbbi kéz által kitörülve.

in ciuitate *Vztoni Beograd id est* *) in Alba Regalia. Et dixerunt coloni : „Duo milites sunt ex Hungaris, videlicet primus Franciscus Capolnay ; secundus Emericus Verbwch. Isti duo milites quilibet habet sexcenta equites bonos, in numero duodecim centa ; et dux Germanorum Varchok **) qlus quam tria milia cum Alemanis, et cum Talianibus. Et in super pedites Hungari, qui appellabantur hayducones plus quam octo eenta.“ Hec cum audien. Cesar Turcarum tremuit preparere se obsidere 116.|v. ciuitatem Albam Regalem. Adhuc interrogauit Cesar : „In quo loco constructa est arx illa.“ Et dixerunt coloni : „Vere est in loco planicie, sed circumdata est cum meniis duabus et cum bastiis diuersis duris rotundis circumdata. Et insuper statuta sew edificata inter palludes pratis, ac inter profundo luttibus statuta est ciuitas hec.“ Quod Cesar *Zoltan Zelim* ***) ait bassarum suarum : „Si esset in monte, bene quidem obtinere possemus ; sed si ita est, quomodo mihi declarastis, difficile est mihi illam ciuitatem. Sed Deo magno adjuuante fiat in proba ; sin autem non possumus, captiuos depredare valeamus postea ; si autem magnus Deus concesserit, permaneat tota regio prouinciarum in tranquillitate sub dicione Cesaris Majestatis nostre.“

(CAPITULUM CX).

Mouit se Cesar quasi obsidere, misit veredarios suos ad eos ducibus optimatibus. Precursores Cesaris

---

*) Későbbi kéz által kitörülve.

**) Értetik Warkoch György.

***) Későbbi kéz által kitörülve.

multi currebant, vt concederent sese sub dicioni Cesaris ac permaneret in pacifico loco suorum; sed nullum responsum dederunt eis. Et sic proferebant Cesaris *Zoltan Zelim* *). Quum jam vidisset ciuitatem Albam Regalem, et perlustrauisset cum oculis suis ac cum eo agmina sua dicebant: „Vere iste locus est inter palludes est statuta, Serenissime Cesar. Si nullunt dare, non possumus arripere eam."

Quamobrem habebat Cesar Turcarum gentes ex omni nacione, precipue gentem Tracianam, ac Bulgaricam gentem, ac Tartarones. Precepit vt ista tria genelodia lingue nacionis irruerent ad sub vrbem ejusdem ciuitatis; et sic irruen. predicta gens repen.. Et inde intus haydunones hylary wltu ac leui corpore tanquam falkones spectabant eos gen. deputatos a Cesare Turcarum; ita quod in prima fronte casum dederant ad mortem tria millia pagnanorum, tot lucrum habuerant inprimis in conflictu. Et gaudere ceperunt, exanimati fuerunt. Vidit Cesar in prima fronte cecidisse tot milia de gente sua, timuit. Diversit se Cesar ilico de suburbio ciuitatis ad locum iterum juxta Danubium; indeque viderunt Turcum Cesarem quasi fugam dedisset eorum.

Statim milites Hungari super equos ascenden. post ipsos a tergo Cesaris gentem inceperunt prosternere ad terram, Cesar quod esset a ciuitate quinque miliaria, mox diuersit se contra Hungaros retrorsum velociter, quod extra ciuitatem post ipsum expugnarent gentem suam. Mox Cesar ex vtraque
117.| magnas alas duas extendere fecit aciem suam ad modum draco expansis orelata sua, de ciuitate

---

*) Késöbbi kéz által kitörülve.

excludere fecit eos Hungaros predictos milites, videlicet Franciscum Capolnay, Emericum Verbwchi in tantum, quantum poterant vsque ad mortem expugnati erant pauperes. Franciscus Capolnay optimus miles dedit casum ad mortem in confliccione suarum; Emericus Verbwchi Deo adjuuante sese de paganis extra cum armis frameis suis expediuit se difficile magno, et non omnis Turcus post ipsum audebat festinare, quia ilico responsum dabant sew porrigebant eis per collum eorum.

Postea rursum obsedit eorum ciuitatem predictam Albam Regaliam.

Quod jam viderunt Hungari ciues ciuitatis, timuerunt valde, quod habebant nouiter prophetam Lutteristam vnum scolasticum nomen Ludouicum. Qui ciues omnes erant scimatici a Sede Apostolica diuertissent sese arrecta fide Catolica declinauerant se ipsos. Qui latrones dicebant in primo articulo, quod Sanctissimus Papa non haberet nullam authoritatem absoluendi a peccatis populum; secundo, quod ewcaristia essent idolum; tercius articulus, quod Beata Virgo fuisset communis mulier sicut mater ipsius; quartus articulus, quod jejunium non precepit in evangelio; quintus articulus, quod sacra elemosina nullum prodest post decessum anime. Et insuper ordo sacra nullius valoris essct, et sic de singulis, quod per infidiam venerat ira Dei super illos ciuitatensibus secundum Apostolum.

Et cepit Cesar jam expugnare ciuitatem Albam Regalem in dies paulatim, non repente sicut prius. Et ad duellum omni die peragebant ac exercebant; et semper Hungari opptinebant; ita, quod jam Cesar Turcarum jacuerat sub ciuitatem Albam Regalem, et

gens sua in dies deficiebat ita, quod de ciuitate per murum pedites ac ciues Lutteriani nudas naticas suas blasfeman. Turkos agebant. Quum vidit hec latrocinia Cesar Turcarum, seu sit, quod non essent probi viri, sed gens pussilanima ac inpudimenta; statim Cesar erat inspiratus per angelum Dei, sicut Alexander magnus, vt mouerat sese cum acie sua contra Jerussalem, et affligeret eos propter blasfemiam eorum contra Deum.

Et misit litteras ad regiones predictas inter colonos, vt quilibet de baronia de Somogh wlgus quilibet cum aratris suis sub capite priuacionis. Et venerunt ad jussiones Cesaris cum aratris suis et cum securibus suis. Et precepit eis, 117.|v. vt totum campum sub atratro acciperent, et duo milia pecudes cum securibus siluam totam deciderent ad terram; et illa ligna proicerent juxta palludem, et illa arabilia supra ligna infunderent. Et quilibet Turcus non erat inter ipsos accepcio persone, sed hilariter capiebant terram in manibus suis, qui super equum, qui pedester bajolabant terram et ligna siue Hungarus siue Turcus, qui jam adherebant. Et tribus diebus magnum montem infundebant bajolan. cum terra, et cum ligna. Ita agere montis in ciuitatem aspicibant, et Cesar Turcarum precepit suis gentibus, vt inuaderent ad imppetum suburbium. „Quod si suburbium possumus accipere, mox noster erit eiuitas murata, et thezaurum magnum potestis ibi· ad comodum vtilitatis vestris adipisci. Et nemo ex vobis extrebit; cui quod sors reduxerit, suum est.

Et ceperunt irruere corde perfecto, et eciam intus qui nominati, vt supra, nimium prostrabant eos gentiles; ita quod jam intus in vicis platearum non

poterant ambulare, nec passum abere poterant ad terram. Ita Hungari miliciam maximam sathagebant, sed gens Talia et Germana formido corde abibant ad confliccionem erga Turcos, ita quod Hungari nocte cadauera exproicebant de magna bombarda; quattuor, tres, quinque inponebant, et sic extra assabant eos; ita adeo, quod decem diebus irruebant pagani super Christianos suburbium ciuitatis Albe Regalium. Igitur, fratres amatissimi, non sunt durabiles in conflictu Germani et Taliani, sed in tribus diebus bene possunt habere se ipsos; sed Hungari valde sunt durabiles, et Traciani de Akili genere; et purus Turcus idem imbecillis sunt. Et Hungari jam demum deficere incipiebant. Precepit Varkoch belli ductor, vt Hungari comederent, et biberent, et inter hec cuberent; et in *wartha* starent et vigilarent ac perfecto corde dimicarent. Hungari sederunt ad comedendum et bidendum, donec et ipsi statim ad impetum ewaserent iterum.

Quum viderunt partes Turcarum, quod jam constituti sunt gens aliena in loco Hungarorum, mox preparauerunt sese Turce gens, et coacte irruerunt contra eos 118.| occipite ceco, et mox super dorsa eorum intrauerunt ad vrbem, id est *hostat*. Et Hungari, quod audien. armati, loricati, galeati ad conflictum contendebant. Viderunt Hungari, quod gentem Germanicam et Taliam gentem vnum ad alterum prosternebant per plateas. Inde qui erant Hungari in ciuitate Alba Regalem multi cucurrerunt aduersus paganorum, ita quod in conflictu ex vtraque partes fatigati erant. Pausabant iterum ad impetum vtramque dimicabant. Demum viderunt ciuitates ciues,

quod jam preualebant Hungaros Turci; mox portam ciuitatis sursum traxerunt, et istos excluserunt.

Jam viderunt pauperes Hungari, quod deuincunt eos pagani; clamabant et dicen.: „Dimitite nos intrare ad arcem ciuitatis, possumus leuiter eos expugnare de mwnita ciuitate.“ Et ipsi ciues semetipsos valde recluserant. Quum viderunt pauperes, quod eos ad sortem posuissent ciues; congregauerunt se ipsos, et tribus vicibus clamauerunt „Jesum et Virginem Mariam;“ et ilico irruerunt aduersus paganos. Et vnus ex illis non dedit se ad manus Turcas captiuum, sed vsque ad mortem ibi passi erant. Et postea Turci vna integra vna ebdomada vix poterant cadauera exportare ad campum.

Et jam latrones ciues, qui erant blasfematores contra Sanctos et Sanctas Dei; et extra portauerant de ecclesia Petrum et Paulum, qui erant de ligno fabricati ac deaurati ad memoriam, cum vna corda ligauerant per collos eos, et supra portauerant ad murum ciuitatis et per eculeum extra murum suspenderunt, et dicebant eis imaginibus: „Noh, dicebant, adiwtate nobis latrones, et credimus vobis deinceps, si potestatem habetis, quam Deus altissimus. Nescimus, Deus non wlt nos adiwari, jam vos adiwate.“

Inter hec cepit Cesar rogare ciuitatem, quod si nollent dare. „Quod si possum intrare, quia jam habeo suburbium; sed et statim aggerem infundam vsque adsuum murum, et accipiam infra sex horas. Et ego vos puniam tali punicione, quod vos nunquam audistis, neque legistis in scripturis.“ Ciues hec audien. quorum pertinet seduccio, inierunt consilium, si oportet dare eis ciuitatem aut non. Tali modo decreuerant in confesto, 118.|v. et legatum Cesaris reti-

nuerunt in ciuitate, donec expedirent libita eorum. Jam inter se inceperunt ruminare: „Quid faciendum jam nobis hew nobis, que mala jam perpessi sumus?“ Inter sse vnus ad alterum dicebat: „Quod si cum Joanne Regiestate tenuissemus, nunc talia non perpetissemus.“ Alius dicebat: „Si Prini Petrus sub natica sua sedebat, nunc ista penuria non ewenisset super nos.“ Alius dicebat: „Audite domini, nil major coram Deo omnipotente peccatum, quam per infidia nostra contra gratitudinem; quum fructum ewangelii abdicamus in septem sacramentis. Sed jam de preteritis absit nobis, hawd pocius de futuris jam studeamus. Quomodo Cesar wlt omnino istam ciuitatem nostram habere, veluti audiuimus ab ore delegatore suo; quod wlt vsque ad tercium annum hic jacere Cesar *Zoltan Zelim* *), donec ciuitatem non habebit nostram ad manus suas.“ Alii dicebant: „Nequapuam debemus ciuitatem munitam, forsitan nos adiwabit Rex Ferdinandus.“ Ait Judex: „Audite fratres mei. Nonne est jam plus quam vna ebdomadata, quod Strigoniensem arcem expugnare ceperunt; forsan jam accepta est per vnum bassam. Nonne in auribus sonare fecerunt in auribus Regis Ferdinandi. Quod si potestatem habuisset, diw defensores infra misisset ad tutamentum ipsorum, quia in festo B. Apostoli Vincula Petri obsidere cogerunt cum Turcis Mehmetbek. Et propter lucrum tota peditum guerra Turcarum irruen. propter lucrum liberum depredacionis. Sed nobis velle nolle jam cum Cesare Turco fedum habeamus thali modo; quod Sua Majestas sit pollicitus ad fidem suam corroborandam prophete Mohmetis, et nos fidem nostram

---

*) Későbbi kéz által kitörülve.

proponimus ad prophetam noui Domini Jesu Christi; et Sua Majestas Cesarea hic nos pacifice permanere nos valeat, in domo quilibet ciuitatis nostre in Alba Regali; et nos in litteris nostris prescriptas fidem nostram referamus, et e converso Sua Majestas nobis referat in aureis litteris suis, sicut solet Sua Majestas, quod nobis ciuibus ac vxoribus nostris ac filiis, et filiabus nostris in summa tranquillitate permaneamus.“ Et sic ciues et ecclesiastici in tali propositione decreuerant; mox legatum Turcum coram eis intro mittere jusserunt in pretorio, et sic tali modo ei referauerunt, et articulos condicionis totum rescripserunt in tabulis suis, que decreuerant in consilio 119.|
eorum. Et sic ad manus legato Turko aplicauerant, et Turcum bene tractauerunt, et insuper redonauerant. Et Turcus cicius cum gaudio magno transtullit se erga Cesarem et aplicauit in manus Cesaris epistolam scriptam a ciuibus Alben. Regali.

Quum Cesar sensisset et perlegisset cartulam ciuium, gratulauit valde Cesar *Zoltan Zelim* *). Quum in epistolis suis legisset id est : „Sicut solet Majestas Sua;“ e converso scripsit Cesar eis tali modo: „Fiat ita eis gracia mea, sicut per se ipsos scriptum est per phophetam meam Mahwmetum;“ et in tabula eorum rescripsit eis tam breuiter. Et ciues quod intellexissent tam relacionem facien., quasi dubitabant; et palatium prepositi ei deputauerunt, et nunccium post ipsum vnum ciuem miserunt, vt jam veniret Sua Majestas. Multi dicebant, vt si contingerit venire Cesaris intro ad ciuitatem, extunc poterant inter januas sibi insidias preparare. Sed judex non

---

*) Később kéz által kitörülve.

commisit eis facere quicquam, quia adhuc Hungari plus quam duo milia virorum habebant in ciuitate. Et venit intro Cesar in festo Vincula Petri; et ciues offertorium ordinauerant sibi, et obtullerunt ei oues et boues ad mensam suam, et Cesar cum honore suscepit eos ciues et sacerdotes. Precipue sacerdotibus commisit ac precepit, vt Deum orent die noctuque pro anima ipsius, et pro anima Joannis Regis. Hec audien., qui erant Turci Hungari riserunt, et dixerunt Cesaris: „Vere, domine Cesar, non multum ipsi jam adorant Deum, quia Lutteriani sunt.“ „Quomodo, ait Cesar, habet fidem.“ Et e conuerso dixerunt: „Negant jejwnium, sacram elemosinam et sacrificium in oracionibus suis.“ Erant coram Cesarem septem sacerdotes astan.; et valde Sua Majestas Cesar scitatus erat de fide nostra Catholica; et singilatim interrogabat eos, quidam aut alio modo quidam bene. Erat vnus senex sacerdos, bene, rectificare ceperat coram Cesare *Zoltan Zelim* *). Quia, fratres mei carissimi, valde sciscitabuntur de fide nostra cum placencia bona; et istum senem sacerdotem valde complacuit sibi. Et constituit Cesar duodecim sacerdotes Hungaros, vt teneant ecclesiam Catholicam suorum more eorum; et prouentum concessit eis, sicuti in pristinum solebant uti. Prepositus non erat presens latro, quia ad episcopatum Quinque Ecclesiensem ordinauerat se per Simonem Litteratum de Attinay, et die exilierat coram Turcarum gencium ad Regem Ferdinandum; et demum difficile impetrauerat sibi beneficium nomen Stanislaus a Ferdinando Rege in Vienna 119.|v. prepposituram Scepusiensem.

*) Későbbi kéz által kitörülve.

Quia latro sub nomine episcopatus, et sub nomine preposituram tollit vellera populorum, et prouentum de ara Christi; et nil orat, nil vigilat, nil procurat de communi populo. Tantum comedunt, et bibunt, et surgunt ludere, et post lusionem intran. cubiculo mechantur; et ita seruiunt de prouentu Ecclesiarum, et sic de singulis.

(CAPITULUM CXI).

Postea Cesar statuit vnum bassam in ciuitate Albe Regalem; et ipsum edocuit, quid oporteat facere. Et venit fama ad Cesarem, quod per vim accepissent Strigoniam et in profesto Beati Laurencii martiris introissent. Et Cesar incepit a precursore inuestigare, quociens irruien. aduersus Strigonien., et quot milia de Ismaelica gente perissent. Postea incepit sibi declarare precursor a basse Natulien., ait nuncius: „Vere, Serenissime Cesar, triginta sex vice ad imppetum cucurrimus, et vix demum optinuimus. In vno imppetu tricenta pedites ordinabat dominus bassa, et in tricentis peditibus pauci veniebant retrorsum, sed semper ibi remanebant."

Et Cesar hec audien. mox mouit se ad Strigoniam, et illum vnum senem sacerdotem Hungarum duxerunt ad Strigoniam. Et vale accepit a ciuibus Cesar Albe Regalium; et ad Strigoniam venit Cesar.

Jam ex vtraque parte cum triumpho magno Turcus Cesar fecit more ipsorum magnum conviuium, et sacrifican.; ac reddebant graciarum acciones, et dedicauerunt valde, et diminuauerant gentes eorum. Quot perierunt, computati erant, quot viginti duo milia paganorum ex vtraque parte arcis perissent. Et

partim eciam impleuerunt Turci cum animabus Christianorum locum, qui ceciderant in bello; et capellam Thome Archiepiscopi valde pulcram et optulentam; et multa thezaurum invenerant sub fundamento sacelli. Et sex presbiteros Hungaros statuit Cesar *Zoltan Zclim* *) ad adorandum ecclesiarum S. Adalberti; et proventum eis concessit sicut in Albe Regali. Et in Strigoniam moram habuit vnam ebdomadam, et secum multa spolia duxerat de thezauro, argento et auro; et captiuos adholescentes ac adolescentulas dum mouere cepit seipsum Cesar 120.| ad Budam.

Et statim misit epistolas versus Varadinum ad fratrem Georgium thezaurarium Regi Hungarie, vt sibi prepararet sew ordinaret alimoniam pro gente sua; quia si negligerent, extunc gentem suam citra fluium Thicie mitteret. Et precipue in alia victualia pocius mel prepararent eis. Et Georgius frater intelligen. et perlegen. epistolas Cesaris, cito vocare fecit ad se Joannem Fekethe, Joannem Zalonay, vt quid ageret. Et ipsi dixerunt ei: „Statim fac synodum sew congregacionem in communi loco, videlicet in Derechke.“ Et sic fecit congregacionem frater Georgius in predicto loco in profesto Vincula Petri dum adhuc erant in obsidione subwrbio Alba Regali. Et venerunt ad locum competentem; et venit imprimis frater Georgius; post ipsum venit Andreas Bator, Gasperus Seredi, Bebek Franciscus, et capitulares ex undique parte; et multi erant domini tantum priuatim venerant. Et in domo plebanie fecit consilium, epistolam Cesaris potullerunt coram eis, et perlegere fecerunt, quod alimoniam disponeret Turcarum Cesaris *Zoltan Zelim**). Gasper Seredj et Andreas, isti

*) Később kéz által kitörülve.

duo non consenserunt; alii quidem consenserunt, quia timebant a paganis. Ibi in quattuor diebus moram abuerunt, et posthac quilibet diuisi erant ad proprium suum.

Inde quidem frater Georgius cum comitatibus suis disposuerant octocenta curros cum alimonis victualibus, cumque venissent pauperes ad *Pest* *) cum victualibus. Quod sensissent gens paganissima, cucurreunt infra Budam de arce Strigonie; et precipue Tarthari, quam alii pagani, quicunque potuit rapere, vnus contra alterum currum cum victualibus. Et serulos pauperes simul iuxta quadrigam infra compullerunt aduersus Nandor-Albam. Qui potuerunt venire, veniebant ad domum; qui autem ne ibi appropinquan.; qui excusabant sese, in ittineribus eis bene habebant; quia ad sortem suam sibi relinquerat pauperes. Tales multi erant, et Joannes Fekethe et Joannes Zalancy ipsi erant direttores ista victualia ad Cesarem Turcarum. Ipsos peculiariter non debuerunt infestare, sicut alios; et intro presentauerant personaliter Cesari victum, et Cesar grato animo intuit eos, et remunerauit eos insuper. Et Cesar triumphauit in tribus diebus Bude; et posthec per Danubium fluium per carinas descendit de Buda et remigauit vsque ad Nandor-Albam arcem. Et inde venerunt Joannes ambo ad Varadinum; et prophetam tuxerant cum eis Lodouicum prophetam nominatum 120.|v. secum cum eis ad Waradinum.

Jam quod abiuissent gerwa Turcarum ad Regnum eorum, inde inceperunt oficiales Turci inter Hungaros reliquos super adolescentes et adolescentulas stupra agere; vterque sexus hospitem solum

*) A sorok közt „Buda“; — tehát „Buda-Pest“ olvasandó.“

extra excludere domo, et cum liberis suis mechabantur. Et quod hoc vidissent Christiani, horrebant talia videre, quod super eos talia sentissent. Quia quilibet probus et conscienciosus Christianus condicionem suam per maculare talis facinoris; sed quilibet, qui sciuit, quo ire, cum astucia magna fugabant; videlicet Buden., Pestien., Strigonien.. Sed in Alba Regalia super ciues inter adolescentes et adolescentulas eligebant quilibet Turcus ad noctem, more Antihoco Rege quendam Gregorum Rex. Et ceperunt eos ciues trucidare et mactare omni die; inprimis vnum; secundo die duo; tercio die tres; ad sedecimum diem sedecim ciues sub framea capite priuati erant; ita quod, fratres amantissimi, quod sol et luna lamentabantur, quasi sicut ipsi eiwlabant pauperes cum liberis. Quia coram visibus suis jugulabant maritos suos; et clamabant contra bassam, et contra fidem Cesaris *Zoltan Zelim* *): „Vbi est fides vestra Turcarum." Et ait bassa ad ciues: „Tamen scriptum in litteris vestris, quod sicut mox est Cesaris Turcarum, sic fiat. Ergo ita mos est Turcarum facere inprimis alienis nacionibus." Postea suplicauerant ciues basse cum vxoribus suis vicissim, et Ismaelicus mox recordatus fuit misericordię sue ex Dei clemencia. Ita, fratres charissimi, nolite blasfemare sanctos, quia scriptum: „Qui vos spernit, me spernit." Et postea pauperes clam quilibet se suripien. cum astucia suarum; et currebant, quo visus eorum tendebat.

---

*) Későbbi kéz által kitörülve.

Ecce psaltista : „Qui qui maligantur, exterminabantur;“ et apud Matheum : „Malos male perdet, et aliis collocat vineam eorum.“ Ergo, fratres charissimi, ignoscite mihi, si quid illice aut incongrue accessit per calamum cirographum meum; non laudate de eleganciis litteris, sed pocius de intellectu admiramini, et exemplum habere; quo elegancior potest habere, habeat bene emendare. *Et ad Anthonium prepositum .. dragusien.* *), me rogaturum in scriptis obtuli ei in donum, non sat accepisse animo; sed animo beneuolo etc.

ET SIC EST FINIS.

*) Ezen szavak vastag tollvonás által kitörülvék. A „.. dragusien“ szó felett olvasható : „Transiluan“ Értetik Werancsics Antal, ki 1535—1544. az erdélyi káptalannál nagy-prépost volt.

Jegyzet a Codex végén.

(Vonatkozik a XVI. és XVII. fejezetekre).

Mira res, posth propagnies Joanni Coruin terminacionis in tota Hungaria non viribatur conf recte peccata sua Emericus Therek, nec Ambros Sarkan. Ordinati sunt ad Romam peregrinari propte indulgenciam confessionis; et cumque ad Beatissimum Papam convenissent cum magno dono, eum meruerunt, et Sanctissimus eodem tempore ipsos laute obseruauit. Post vnam septimanam Sanctissimum rogauerunt, vt eos exaudire dignetur; Sanctissimus precepisset, vt eis confessorem ordinarent. Illi quidem noluerunt, solummodo peculiariter ad suam personam vellent confiteri. Sanctissimus ait: „Quod si non vltis alium preter me.“ Papa secundo die preparat se ad audiendum, et in pretorio suo sedem pontificalem statuere precepit. Et resedit ibi, confidebatur Emericus Therek, quod in multis modis perjurus fuisset, ac quomodo exterminasset genelodiam Mathie Regis Coruini per intoxicaciones de manibus propriis, et sic vsurpasset possessionem domini sui Joannis Coruini; et sic de aliis. Quum jam definuisset confessionem, vt pro anima ipsius domini sui vnum claustrum edificaret, et religiosos ordinaret. Et alter latro Ambrosius sic de homicidio et de aliis. Et venerunt ad Hungariam; et mox vnum claustrum optimum et hornamentis suis bene hornauerat in Futagh extra ciuitatem, et captiuos Turcas cum eis sub baculo compellebant ad adjuuandum lapicidiis. Et ego dum scolasticus eram, sepe fabulabam cum eis priuatim, vt ne factores sentirent, sub lingua Traciana; et semper dicebant mihi: „Ecce nos laboramus, sed per Turcas rursum diruatur.“ Et ego sic dicebam, et sic est.

DE MORTE LUDOUICI REGIS.

Est epistola flebilis .... et

ad Reuerendissimum ... *)

Dum scribebant anno 1526, ac eodem anno erat littera dominicalis G. Et eodem anno mouerat se Cesar Turcarum nomine Zoltan Zeliman versus Hungariam in octaua Joannis Baptiste contra Regem Ludovicum jam post acceptam nobilissimam arcem Nandor-Albam, ac ex commissione sua potencia per fluium Zawa et per fluium Drawa pontes preparare fecerat. Et vidit Cesar predictus, quod nullus obstantem sibi, et venit adaucter per pontes fluiuorum, que findunt insulas regiones, et castra metatus erat sub arce Soklos. Inde quidem adolescens Rex, qui erat inexpertus in rebus bellicis, quasi amens tacebat; et Hungari optimates ac barrones exspectabant de ipso vt quid deberet eis facere. Jussit cancellario episcopo Thome Jauriensi litteras scribere, et mox allate

---

*) A nevek vastag tollvonásokkal áthuzvák és nem olvashatók.

fuerunt epistole per precursores Regie Majest.
Bohemiam, et ad Germaniam ex Reginalis ..
state Marie, et ad alias provincias Regni Hung.
Vt putauimus, venerunt decem milia virorum excep
Hungaris. Inter hec erat vnus Hungarus astrologı
nomine Melchior, qui Papam fertur dixisse convaluisse, et in carta sua practicare fecerat natiuitatem suam, vt ne abiret ad bellum; quia ibi relinquetur quasi in vna botta juxta palludem. Allata quidem erat carta de manu precurssoris; sed a Rege Lodouico abditauerunt, ad scitum ipsius neglexerunt perlegere, vt bella sua ne in desperacione remanerent. Et eodem tempore erat eciam vnus astrologus aput Reginam Mariam nomine Joannes Borguirius Alemanus, practicauit sibi horam bonam, in qua se se moueret ad bellum, vt in die Laurenti martiris, quod est in sexta feria post meridiem in prima hora Venus. Ilico mouit se Rex Lodouicus cum gente predicta, et Regina Maria in arce Buda relicta erat. Et Rex Lodovicus castra metatus erat juxta ciuitatem Tolnensem secundo die egressu suo de Buda, et cum eo quattuor capellani, et quintus Anthonius doctor sacre theologie professus, ac ipsius Regis Lodovici egregius predicator; et insuper Hungarorum optimates, qui sencientes Regem fore jam castore suo existentem, quilibet se se peculiariter cum acie sua currebant hilari corde circa ipsum. Quod vidisset Rex Lodouicus gentem suam copiosam, iterum creuit se infra opidulum Batam, vbi sacramentum sanguis venerabatur. Et ibi Rex Lodouicus in die Assumpcionis Marie predicacionem et missam audiuit, et confessionem fecerat, ac insuper comunicauit, et in sermone Anthonius doctor subito prophetauerat. In exordio

suo animabat milites ac vtramque gentem ad pugnandum contra ettnicos: „Fratres amantissimi, subito erimus in cena agni pascalis cum eo;" postea reuocauerat, et confortabat eos milites in confliccione prosperitatum. Quidam ridebant, quidam autem ad jocum non accipiebant. Jam de dicto opido Batha descenderat Rex Lodo. cum exercitu suo proxime opidulo Mohach, in campo castra metatus est. Et quod audisset Cesar Zoltan Zeliman, mox creuit se aduersum Regem Lodo., et ilico inceperunt extraque parte pugillum dare inter se in duo ebdomadam integram. Et super Christianis per Deum dabatur triumphum catheruatim; et dixerunt Cesari raucore verbo Turci basse: „Quod si integraliter pugnam non demus eis, ex nostris pauci residemus statim de Turcis." Quod audiens Cesar Turcarum, mox alas sua extendere fecit cum Ismaelitica gente sua quam ad tria miliaria, et ex utraque parte pagani, et Christiani steterunt facie ad faciem ad pugnam. Et in quarta feria in die Joannis Decolacionis Baptiste post horam terciam meridionalis irruerunt in conflictum, et ibi preualuerunt Hungaram gentem Ismaelite. Et quod vidit Rex Lodo. prophetauit dicens: „Vos Scitie genus, pugnate viriliter ista vice; quoniam actenus non habebitis Regnum Hungarorum. Ego nemppe hic moriar; de hac die Budam negligam visibus meis." Et erat principaliter belli ductor Georgius Zepusiensis, et cum eo Paulus Thomori, qui erat archiepiscopus Bachiensis, et erat jam in sacris. Et alij optimates ibi multi per arma hostibus prostrati erant ad terram; et Regem Lodo. isti duo predicti barrones inter se ipsos acceperunt, et duxerant pacifice Regem Lodo. citra palludem Chele. Et portauerunt Regem ad vil-

lam Scecchew ad domum plebanii. Et erat v.. crepusculo noctis ac pluiosa, et erant duo m. magna de quo loco venerant. Et erat stuba c. plebani, et ibi Regem Ludouicum exuerant de lo. metallina, et cassidem eius. Dum sederet Rex Lo. tanquam lassus; et reffeccionem paruam cito prep. rauerunt, vt jam comederet. Dixit Paulus Thomori „Comedat cito Regia Majestas Vestra, quia Turci celeriter post nos festinant.“ Et ait ad Georgium Sepussiensem: „Vestra magnificencia eat ad hospicium suum, et ego similiter ad meum, non tardemus, statim equitare debemus versus Budam.“ „Ego sum paratus, ait Georgius, solummodo Vestra Reuerenda dominacio eat se ad hospicium; ego quidem Regem explorabo.“ Paulus Thomori discessit ad hospicium cum familia sua cum lampadibus. Inde quidem Georgius ait Regi Lodouico: „Tu corizator Rex! Tu mekator Rex! Tu iniuste Rex! Quod perdidisti Regnum Hungarie, et juris patronatum nostrum omnes possessiones ducis Laurency, qui obligauerat se se in defectum seminis, et pater noster sic ei e conversor.“ Ait Rex Lodouicus: „Non mea voluntas, sed magnatorum et prelatorum.“ Rapiens per timpum Regem furibunde, mox in tribus locis de latere dextro finxit cum spata triacute Bohemica. Citrich et alij cubicularij Regie Majestatis terruerunt se, et fugam dederunt ad hospicium Pauli Thomori, et dicebant clamore valido: „Cito cito, magnifice domine, quia occidit Regem Lodouicum Georgius Sepusiensis.“ Quod audisset archiepiscopus Bachiensis, surgens illico seuiendo cum caterua sua irruit aduersus Georgium Sepussiensem, et ipsum reinterfecit. Quod audisset belli ductor Georgi Sepusiensis, quamobrem

erat maxima pars Georgiana, et reinterfecerunt Paulum archiepiscopum. Et erat valde in crepusculo noctis, et domos in villa igne accensa, et sub flamma igne plusquam erat in duobus horis confliccio ex utraque parte. Et magnus clangor erat, quod in duobus milliaribus sonabat in aiere clangor eorum. Ita fertur dixisse, quod in conflictu Cesaris Turcarum non erant tot milites prostrati in campo Mohach. sicuti in hora mortis Lodovici Regis. Et caterua Georgiana permansit, Pauli Thomori pauci evaserunt. Belliductor Georgij predicti consilium inierunt, et Georgium et Paulum predictos optimates in vna thomba marmorea in ecclesia ibidem ville. Et Regem voluerunt in lintheamen, nudis pedibus et nudo capite, eciam in aurea camisia sua per Reginam preparatam, et in auream catenam tenuam in collo pendentem cum parua cruce, et anulum aureum in digito fidei copulacionis pro signo demum cuncta ista permiserant super eum ad cognoscendum; et sic ipsum involuerunt propriis vestibus suis tinctis sanguine, quasi ex martiribus vnum duxerunt media nocte retrorsum sub rippam laci prope villulam Chele. Et ei cauernaculam foderunt nocte per lumina lampadarum, et ibi eum relinquendo. Et jacuit ibi pauper Rex Lodo. a die Decolacionis Joannis Baptiste usque adiem Beati Martini confessoris. Et Joannes vaiuoda non erat in bello, quia dupliciter eum in exulem fecerant cum Rege Lodo. principes et prelati cum regnicolis, et extra rancorem Georgius Sepusiensis germanus Joannis waiuode. Et cum audien. Regem Lodo. non existentem in prouincia sua, et ex utraque Danubium flui reliquen. fugien. terram optimates et nobiles, et ignobiles usque ad Strigoniam et Budam capien. ceci

et claudi. Et quod sic audiuit Cesar Zoltan Zel. mox se se direxit ad Budam visidare; et cum tr. pho maximo redijt pacifice ad Regnum suum C stantinopolitane vrbem. Inde Joannes vaiuoda s ciens esse Budam ciuitatem vacantem cum Pes. ciuitate, et erat vigintiquinque miliaria a Buda. E misit vnum militem Hungarum nomine Gotthardum Kwn ad occupandum, et sic Budam optinuit Joannes vaiuoda. Et cum intrasset in arce Buden. in profesto Omnium Sanctorum, et post prandium accesserunt ad Joannem vaiuodam septem viri strenui quilibet haben. pro se vnam clauam in manibus suis, et in simul poplite curuo dixerunt ei: „Quidquid nobis commisserat Vestra Magnificencia ordinauimus." Et sic incepit Joannes vaiuoda sciscitare de Rege Lodouico quasi nesciret. Et inter curiales hec nascere fecerunt posthec curiales, quod aliquis piscator invenisset submergentem corpus eius in vna cauerna iuxta laci Chele Regem Lodouicum. Et misit nos duos capellanos post ipsum per duas quadrigas, et sic eum invenimus eadem forma sicut scriptum est de ipso, vt supra. Et corpus eus absque olfacto portauimus ad Albam Regalem ad sepelliendum. Joannes vaiuoda de Buda preparare fecit sibi de cento aureo floreno vnam coronam nimis pulcram cum aurifabris, et spelliuit cum honore, sicut decet Regem et tanquam dominum suum graciosum in die Sancti Martini confessoris in Sabato. Et se ipsum coronare fecit in Regem Hungarorum in Dominico die, quem demum minime colebant eum ac metuebant. Et sic finis est per vnum deuotum capellanum suum, qui sibi fuit valde graciosus dominus Rex Lodouicus. Ac vidi et vidimus a latero dextro tria fixura. Quia Rex Lodouicus

quinque articulos habebat sese ad mortem. Primo quod dupliciter in exulem fecerant regnicole Joannem vayuodam; secundo quod a Georgio Siculo cruciqero milite expedierat Regem Ladislaum Kasmirien. cum Regno suo Hungarie; tercio quod regnicoli juramentum fecerant post defectum seminis Regis Hungarie, vt ipse sit Rex Hungarorum cum bulla sigillarum pendentibus ad manus suas obtulerant; quarto quod totam possessionem suam a Rege Lodouico per suam infidelitatem erogauerant, et nesciebat jam demum quo reclinare caput suum; quinto quod propter possessionem Laurencii ducis, quia post defectum seminis descenderat ad istos duos juuenes, videlicet ad Georgium Scepusiensem et ad Joannem vayuodam, sed Rex Lodouicus donauerat Ladislao More; sexto quod astrologi ei practicauerant, ne abiret ad bellum, quia ibi relinquetur etc.

Mors Lodouici Regis est causa Hungarorum; sed Regnum eorum non est causa Hungarorum, quod perdiderunt; hawd pocius causa Germanoum, de quibus causis eorum scriptum est in testimoniam in alia istoria cronicis per protonotariorum sub arma eorum in Strigonie arcis. Quum scripserat propriis manibus epistolam Rex Romanorum ad Regem Joannem, et proxime epistolam Ferdinandi optimates Hungari, qui adherebantur circa principem, quod ipsum non coronaretur, donec legitime certaret cum ettnicis, et ipsos vltra mare expugnaret; solommodo concederet sibi Rex Joannes locum Budensem; et sub fide magna ipsius scripserat eciam toti comitatus Hungarorum, et promissionem suam epistolas per precursorem suum currere fecerat per singulos Comitatibus. Et hec wlgus Hungarorum quod sensissent, magis

adherebantur circa Ferdinandum, quam ad I
Joannem. Cumque precipue Emericus Cibak in.
xisset tam promissionem suam Ferdinandi, clam
gletum habuit a Ferdinando contra Regem Joann
Et Rex Romanorum intellexisset libita vlgorum Sci
mox creuit sese ad Regnum Hungarie etc.

MAGYAR AKADEMIAI

LEGÚJABB KIADÁSOK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. Kiadja a Magyar Tudományos Akademia Történelmi Bizottmánya. *Első kötet*: X. és 266 l. egy pecsét fametszettel. *Második kötet*: 215 l. és szász rézmetszetű pecsétmással. *Harmadik kötet*: 264 l. s egy czimerrajz. *Negyedik kötet*: 260 l. Pest, 1855—7. Az I. II. kötet ára együtt 4 ft., a III. és IV. külön 1 ft. 20 kr.

T a r t a l m u k : I. kötet: Előszó (a munka terve). 1. A palóc nemzet és palóc krónika, orosz és lengyel évkönyvek nyomán, *Jerney Jánostól.* 2. Budai Regesták, a magyar történet legrégibb idejétől 1541-ig. Első közlés, *Wenzel Gusztávtól.* 3. A mohácsi ütközet. török forrásokból, *Repéczky Jánostól.* 4. A soproni kapitányság és királyi adóról szóló oklevelek, *Ráth Károlytól.* 5. Két magyar köriratú pecsét 1500. évből, két fametszettel, *Lugossy Józseftől.* 6. Liptay Imre török követsége 1619 ben, *Nagy Ivántól.* 7. Gr. Rhédei László naplója, *Vass Józseftől.* 8. Martinuzziánák, *Podhradczky Józseftől.* — II. kötet: A magyarországi káptalanok és konventek, mint hielmes és hiteles helyek története, *Jerney Jánostól.* 2. Okmányi kalászat. I—XXXII. 1102—170 *Wenzel Gusztávtól.* — III. kötet: 1. Gritti Alajost illető eredeti emlékiratok, *Nagy Ivántól.* 2. Mihály vajda jelleme s tetteire vonatkozó okmányok, *gr. Kemény Józseftől.* 3. Az 1597-ki országgyűlés végzeménye, *Kemény Nándortól.* 4. Kisebb közlések: a) Kivonatok Révay László naplójából, *Bunitzky Jánostól*; b) Magyar történeti adatok Svédhonban, *Nagy Ivántól*; c) Adalék a magyar köriratú pecsétek ismeretéhez, *Ráth Károlytól*; d) Egy névtelennek évjegyzetei 1427—1554, *Toldy Ferencztől.* — IV. kötet: 1. Liptói regestrum 1391-ből, *Érdy Jánostól.* 2. Sárospataki magyar krónika, *Toldy Ferencztől.* 3. Budai regesták az Anjouk korában, *Wenzel Gusztávtól.* 4. Oklevelek Bethlen Gábor 1619—20-ki hadjáratai történetéhez, *Szilágyi Sándortól.* 5. Római magyar regesták, *Nagy Ivántól.*

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON. Irta *gr. Teleki József.* Történeti rész I—V. kötet: 388, 584 563, 108, 546 ll. számos arcképpel; Okmánytár X—XII. kötet: 612 584, 500 ll. arcképekkel és hasonmásokkal. Pest, 1852—7. Minden kötet ára egyenként 3 ft. 20 kr.

HUNYADI JÁNOS UTOLSÓ HADJÁRATA Bolgár és Szerbországban 1454-ben, és Nandorfejérvár fölmentése a török táborítástól 1456. A nandorfejérvári diadal negyedik százados napján jul. 21. 1856 előterjesztette a m. akademiában *Kiss Károly.* Pest, 1856. n8. r. 117 l. és 2 abrosszal. Fűzve 1 ft.

ERDÉLYBEN TALÁLT VIASZOS LÁPOK. A Magyar Akademia elébe terjesztette *Dr. Érdy János.* Hat kőnyomattal. Pest, 1856. kis 8r. 21 l. Fűzve 1 ft. 30 kr.

MAGYAR LÁSZLÓ DÉLAFRIKAI LEVELEI és naplókivonatai. Kiadta *Hunfalvy János.* Egy abrosszal. A M. Akademia költségein. Pest, 1857. 92 l. fűzve 40 kr.

MAGYAR AKADEMIAI ÉRTESÍTŐ. Az Akademia rendeletéből kiadta Toldy Ferenc titoknok. 1855. 638 l. kő- és fametszetekkel 2 ft. — 1856. 600 lap, kőmetszetekkel 2 ft. — 1857, 612 l. kőmetszetekkel 2 ft.

Pest, 1857. Emich G. könyvnyomdája.

